SŁOWNIK
GWAR
MAŁOPOLSKICH

Słownik gwar małopolskich

TOM II
P–Ż

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ

Monika Buława, Barbara Grabka,
Anna Kostecka-Sadowa, Renata Kucharzyk,
Anna Niezabitowska, Emil Popławski,
Maria Tokarz, Anna Tyrpa, Jadwiga Wronicz,
Beata Ziajka

POD REDAKCJĄ

Jadwigi Wronicz

KRAKÓW 2017

Publikację opiniowali do druku
Halina Pelcowa
Wiesław Boryś

W pracy wykorzystano materiały zawarte w *Małym słowniku gwar polskich*, opracowanym przez zespół w składzie: Renata Kucharzyk, Anna Niezabitowska, Jerzy Reichan, Maria Tokarz, Wiktoria Wójcicka, Jadwiga Wronicz, okresowo: Monika Buława, Artur Czesak, Anna Kostecka-Sadowa, Emil Popławski – pod redakcją Jadwigi Wronicz, wydanym w 2009 i 2010 roku w Wydawnictwie LEXIS w Krakowie.

Praca została przygotowana do druku w Instytucie Języka Polskiego PAN, w Pracowni Gwar Małopolskich Zakładu Dialektologii Polskiej, 31–120 Kraków, al. Mickiewicza 31.

Na stronie obok mapa rozmieszczenia dialektów sporządzona na podstawie mapy nr 2 z I tomu, 1 zeszytu *Słownika gwar polskich* PAN.

Projekt okładki
Edward Umiński

Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2017

ISBN 978-83-64007-34-7

Rozwiązanie skrótów

Określenia geograficzne

Kasz – Kaszuby
Maz – Mazowsze
Mp – Małopolska
Mp – charakterystyczne dla Małopolski
oggw – ogólnogwarowe
ok – okolice
pd – południowy
pd-wsch – południowo-wschodni
pd-zach – południowo-zachodni
pn – północny
pn-wsch – północno-wschodni
pn-zach – północno-zachodni
pog – pogranicze
Pom pd – Pomorze południowe
Sł – Słowacja
Śl – Śląsk
Wp – Wielkopolska
wsch – wschodni
zach – zachodni

Powiaty

bił – biłgorajski
boch – bocheński
brzes-mp – brzeski
brzez – brzeziński
brzoz – brzozowski
bus – buski
chłm – chełmski
chrzan – chrzanowski
częs – częstochowski
dąb-tar – dąbrowski
dęb – dębicki
gor – gorlicki
hrub – hrubieszowski
iłż – iłżecki
jaros – jarosławski
jas – jasielski
jęd – jędrzejowski
kęp – kępiński
kiel – kielecki
kłob – kłobucki
kolb – kolbuszowski
konec – konecki
kozien – kozienicki
krak – krakowski
kras – krasnostawski
kraś – kraśnicki
kroś – krośnieński
kut – kutnowski
les – leski
lim – limanowski
lub – lubelski
lubacz – lubaczowski
lubar – lubartowski
łań – łańcucki
łas – łaski
łęcz – łęczycki
łow – łowicki
łódz – łódzki
miech – miechowski
miel – mielecki
myślen – myślenicki
niż – niżański
n-sąd – nowosądecki

n-tar – nowotarski
olk – olkuski
opat – opatowski
opocz – opoczyński
ośw – oświęcimski
piń – pińczowski
przem – przemyski
przew – przeworski
p-tryb – piotrkowski
puław – puławski
rad – radomski
radomsz – radomszczański
rzesz – rzeszowski
sand – sandomierski
sanoc – sanocki
sier – sieradzki
tarn – tarnowski
tarnob – tarnobrzeski
tom-lub – tomaszowski
wad – wadowicki
wiel – wieluński
włod – włodawski
włosz – włoszczowski
zam – zamojski
zaw – zawierciański
żyw – żywiecki

Określenia gramatyczne i stylistyczne

blp – bez liczby pojedynczej
częst – częstotliwe
dziec – dziecięce
ekspr – ekspresywne
euf – eufemizm
lm – liczba mnoga
lp – liczba pojedyncza
nieos – nieosobowy
pej – pejoratywne
pieszcz – pieszczotliwe
pogard – pogardliwe
przekl – w przekleństwie
przen – przenośne
przysł – przysłowie
przym – przymiotnik
przysłów – przysłówek
pśn – z pieśni
rodz m – rodzaj męski
rodz n – rodzaj nijaki
rodz ż – rodzaj żeński
rym – rymowane
rz – rzeczownik
st – starsze
wulg – wulgarne
wykrz – wykrzyknik
zag – w zagadce
zb – zbiorowe
zdr – zdrobniałe
zgr – zgrubiałe
żart – żartobliwe

Wykaz źródeł drukowanych

AE – Archiwum Etnograficzne. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Wrocław, od 1951.

AJPP – Mieczysław Małecki, Kazimierz Nitsch. Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Cz. I–II. Kraków 1934.

ASL – Atlas Polskich Strojów Ludowych. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Wrocław, od 1949.

Aten – Ateneum. Pismo naukowe i literackie. I–CII. Warszawa 1876–1901.

AWK – Karol Dejna. Atlas gwarowy województwa kieleckiego. Z. I–VI. Łódź 1962–8.

BartJęz – Jerzy Bartmiński. O języku folkloru. Wrocław 1973.

BartMazur – Jerzy Bartmiński, Jan Mazur. Teksty gwarowe z Lubelszczyzny. Wrocław 1978.

BMJP – Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Kraków, od 1920.

ChmKsięż – Aniela Chmielińska. Księżacy i ich strój. Warszawa 1930.

Cisz I – Stanisław Ciszewski. Krakowiacy. Monografia etnograficzna. T. I. Kraków 1894.

CyganKiel – Stanisław Cygan. Z gwary świętokrzyskiej. Kielce 2009.

Del – L. D. [Ludwik Delaveaux]. Górale beskidowi zachodniego pasma Karpat. Rys etnograficzny zwyczajów i obyczajów włościan okolic Żywca. Kraków 1851.

EP – „Etnografia Polska". Wrocław, od 1958.

Fal – Barbara Falińska. Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim. T. I–IV. Wrocław 1974–84.

Fed – Michał Federowski. Lud okolic Żarek, Siewierza i Pilicy, jego zwyczaje, sposób życia, obrzędy, podania, gusła, zabobony, pieśni, zabawy, przysłowia, zagadki i właściwości mowy. T. I–II. Warszawa 1888–89.

GlogObch – Zygmunt Gloger. Obchody weselne. Cz. I. Kraków 1869.

GondLas – Romuald Gondek. Słownik gwary lasowiackiej. Nowa Dęba 2013.

GórPod I – Oskar Kolberg. Góry i Podgórze. Cz. I. Wrocław–Poznań 1968.

GrzSpisz – Jan Grzegorzewski. Na Spiszu. Studia i teksty folklorystyczne. Odbitka z Przewodnika Naukowego i Literackiego. Lwów 1919.

JOp – Andrzej Jazowski. Opowieści ludu spiskiego. Warszawa 1967.

JostPast – Wanda Jostowa. Pasterstwo na polskiej Orawie. Wrocław 1972.

JostTech – Henryk Jost. Słownik gwarowy wyrazów technicznych z terenu polskiego Podtatrza. Nowy Sącz 1987.

JP – „Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego". Kraków, od 1913.

K – Jan Karłowicz. Słownik gwar polskich. T. I–VI. Kraków 1900–11.

KąśSł – Józef Kąś. Słownik gwary orawskiej. Kraków 2003.

Kiel – Oskar Kolberg. Kieleckie. Cz. I. Kraków 1885. Cz. II. Kraków 1886.

Kolb – Oskar Kolberg. Pieśni ludu polskiego. Warszawa 1857.

KotZn – Franciszek Kotula. Znaki przeszłości. Odchodzące ślady zatrzymać w pamięci. Warszawa 1976.

Krak – Oskar Kolberg. Krakowskie. Cz. I. Kraków 1871. Cz. II. Kraków 1873. Cz. III. Kraków 1874. Cz. IV. Kraków 1875.

KunWes – Walenty Kunysz. Wesele kraczkowskie. Lublin 1968.

Kup – Władysław Kupiszewski. Polskie słownictwo z zakresu astronomii i miar czasu. Stan obecny, historia i związki słowiańskie. Warszawa 1974.

LL – „Literatura Ludowa. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego". Warszawa, od 1957.

Lub – Oskar Kolberg. Lubelskie. Cz. I. Kraków 1883. Cz. II. Kraków 1884.

Lud – „Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie". Lwów, od 1895; Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Wrocław, od 1922.

Łęcz – Oskar Kolberg. Łęczyckie. Kraków 1889.

MAGP – Mały atlas gwar polskich. Opracowany przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie. T. I–II pod kierunkiem Kazimierza Nitscha, t. III–XIII pod kierunkiem Mieczysława Karasia. Wrocław 1957–70.

Marczak – Michał Marczak. Dzieje pastuszka. Obraz pasterstwa pod Lubaniem przed 40 laty. „Gazeta Podhala" (Nowy Targ) III, 1938, nr 9–23 (odc. 1–15).

MatlZ – Władysław Matlakowski. Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu. Zarys życia ludowego. Warszawa 1915.

MátSzczep – Karol Mátyás. Podania z Szczepanowa, rodzinnej wioski św. Stanisława. Kraków 1895.

MátZap – Karol Mátyás. Zapust, Popielec, Wielkanoc. Kilka zwyczajów ludu w Tarnobrzeskiem. Lwów 1895.

Mazur – Jan Mazur. Gwary okolic Biłgoraja. Cz. I–II. Wrocław 1976, 1978.

ME – Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne. T. I–XIV. Kraków 1896–1919.

MiesPog – Wawrzyniec Miesiączek. Pogodki spod Lipowskiej. Kraków 1967.

Mika – Emil Mika. Pieśni orawskie. Lipnica Wielka 1934.

MPKJ – Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie. T. I––VIII. Kraków 1904–18.

MPTL – Prace i Materiały Etnograficzne. Lublin, Wrocław, od 1947.

NowŻyw – Józef K. Nowak. Słownik gwary górali żywieckich. Żywiec–Grojec–Warszawa 2012.

NT I – Kazimierz Nitsch. Wybór polskich tekstów gwarowych. Lwów 1929.

NT II – Kazimierz Nitsch. Wybór polskich tekstów gwarowych. Warszawa 1960.

Oles – Wacław z Oleska [Wacław Zaleski]. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Lwów 1833.

Orli Lot – „Orli Lot. Miesięcznik. Organ kół krajoznawczych młodzieży Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego". R. I–XXIV. Kraków 1920–50.

Pelc II – Halina Pelcowa. Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny. Lublin 1994.

Pelc III – Halina Pelcowa. Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny. Lublin 2001.

PelcLub I – Halina Pelcowa. Słownik gwar Lubelszczyzny. T. I. Rolnictwo. Lublin 2012.

PelcLub II – Halina Pelcowa. Słownik gwar Lubelszczyzny. T. II. Rolnictwo. Lublin 2014.

PF – „Prace Filologiczne". Warszawa, od 1885.

PGaw – Jan Piechota. Gawędy iwkowskie. Kraków 1976.

PIJP – Prace Instytutu Języka Polskiego. Wrocław, Kraków, od 1975.

PJPAN – Prace Językoznawcze Polskiej Akademii Nauk. Wrocław, od 1954.

PKJ – Prace Komisji Językowej Polskiej Akademii Umiejętności. T. I–XXXVII. Kraków 1917–52.

PME – Prace i Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne wydawane staraniem Komisji Antropologicznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. T. I––IV. 1920–27.

PorJ – „Poradnik Językowy". Kraków, od 1901, Warszawa, od 1932.

PPh II – Pieśni Podhala. Antologia. Kraków 1971.

PPodegr – Eugeniusz Pawłowski. Gwara Podegrodzka wraz z próbą wyznaczenia połu-

dniowo-zachodniej granicy gwar sądeckich. Wrocław–Kraków 1955.

PTP – Pasterstwo Tatr polskich i Podhala. T. I–VIII. Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–70.

Rad – Oskar Kolberg. Radomskie. Cz. I. Kraków 1887. Cz. II. Kraków 1888.

RamŚl – Stefan Ramułt. Gwara ślemieńska. I. Słownik. Poznań 1930.

RŁTN – Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. Łódź, od 1954.

Rud – Stanisław Polaczek. Wieś Rudawa. Lud, jego zwyczaje, obyczaje, obrzędy, piosnki, powiastki i zagadki. Warszawa 1892.

RWF – Rozprawy (i Sprawozdania z Posiedzeń) Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności. T. I–LXVII. Kraków 1874–1948.

Sand – Oskar Kolberg. Sandomierskie. Warszawa 1865.

SFPS – „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej". Warszawa, od 1955.

SKJ – Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie. T. I–V. Kraków 1881–94.

StarPrzew – Edyta Starek. Przewodnik po dziale kultury materialnej Podhala. Zakopane 1953.

STNW – Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. T. I–IV. Warszawa 1937–52.

SzewSł – Zenon P. Szewczyk. Słownik gwary Lachów Sądeckich (podegrodzkich). Podegrodzie 2014.

Szym – Mieczysław Szymczak. Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego. Warszawa 1966.

Święt – Jan Świętek. Lud nadrabski (od Gdowa po Bochnię). Obraz etnograficzny. Kraków 1893.

Wierchy – „Wierchy. Rocznik poświęcony górom i góralszczyźnie". Lwów, Kraków, od 1923.

WietrzGor – Aleksander Wietrzyk. Słownik gwary Pogórzan (z okolic Gorlic). Gorlice 2011.

Wisła – „Wisła. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny". T. I–XX. Warszawa 1887––1917.

WMEK – Wydawnictwa Muzeum Etnograficznego w Krakowie. Kraków, od 1928.

Wójc – Kazimierz W. Wójcicki. Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu, z dołączeniem odpowiednich pieśni ruskich, serbskich, czeskich i słowiańskich. T. I–II. Warszawa 1836.

Wrześ – August Wrześniowski. Spis wyrazów podhalskich. Kraków 1885.

ZarP – Jan A. Zaremba. Stare pogodki gorolskie łod Zywca. Żywiec 1931.

Zaw – Roman Zawiliński. Z powieści i pieśni górali beskidowych. Warszawa 1889.

Zb – Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej. T. I–XVIII. Kraków 1877–95.

ZborP – Juliusz Zborowski. Pisma podhalańskie. T. I–II. Kraków 1972.

ZborSł – Juliusz Zborowski. Słownik gwary Zakopanego i okolic. Opracowany i uzupełniony z materiałów Autora przez Zespół Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk pod kierunkiem Joanny Okoniowej. Zakopane–Kraków 2009.

Ziemia – „Ziemia". Od r. 1920 organ Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Warszawa 1910–50. Od r. 1956 organ Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (nowa seria). Kraków 1956–58.

ZNUJ – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków, od 1955.

ZNWSPOp J XIII – Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Językoznawstwo. Nr 13. Warszawa–Wrocław 1991.

Autorzy haseł

AC – Artur Czesak
AKS – Anna Kostecka-Sadowa
AN – Anna Niezabitowska
AT – Anna Tyrpa
BG – Barbara Grabka
BZ – Beata Ziajka
EP – Emil Popławski
JR – Jerzy Reichan
JW – Jadwiga Wronicz
MB – Monika Buława
MT – Maria Tokarz
RK – Renata Kucharzyk
WW – Wiktoria Wójcicka

P

pabronek ‘słupek podłużny brony, w którym tkwią zęby’: *Z tego brzostka byłyby dobre pabronki do bron* Samocice dąb-tar; **Mp**. WW

pabrot, pagrot ‘krótka belka w ścianie pod futryną okna’: *Pabrotamy sie wioze ᵘokniáki* Samocice dąb-tar; Mp. WW

pach ‘zapach, woń’: *To je wonność, pach* Tryńcza przew; Mp pd, Kasz. WW, RK

pachruść, pachrust ‘kapusta niezwinięta w główkę’: *Dziko kapusta, pachruść* Sulów kraś; **Mp pn-wsch**. WW

paciara 1. ‘potrawa z mąki gotowanej na wodzie lub mleku’: *Paciarę gotowały z kukurydze na mlyku, przyjadła sie roz dwa* Poręby Majdańskie kolb; **Mp pd**. **2.** ‘błoto’: *Po tyk dyscach na dródze zrobiła sie sama paciara* Sękowa gor; Mp pd. RK

paciep: pod paciep ‘od strony północnej’: *To jak jes góra ji to pole na północ zwrócone, to mówio, ze pole lezy pod paciep* Książnice Wielkie piń; **Mp**. WW

paciepno ‘pochmurno i dżydżysto’: *Ale dzisio jes paciepno na świecie, ze sie nie kce z chołpy wyłyź* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp**. RK

pacierz 1. ‘egzamin przedślubny z katechizmu’: *Wcora pośły do pacierzo* Sierosławice konec; Mp pn, Maz. **2.** ‘kręgosłup, grzbiet’: *Sucho tako, że jak jom myje, tó siy mało na pocierzu niy przerżne* Lubatowa kroś; **Mp pd**. WW

pacierze ‘egzamin przedślubny z katechizmu’: *Franek z Hankóm pośli dzisiok na pociyrze* Sękowa gor; **Mp pd**. WW

paciuk ‘prosię’: *Taki paciuk spaśny, tłusty* Limanowskie; Mp, Kresy pd. AKS

pacyna ‘gruda ziemi, bryła węgla, torfu itp.’: *Jak sie przyschnie, to sie pacény robióm, jak rolo świyzá jes i sie zeschnie* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl, Wp. WW

pacześny ‘zrobiony z pakuł, odnoszący się do pakuł’: *Zgrzebne płótno było na worki, paceśne na łoktuse* Poręby Majdańskie kolb; *Paceśno scotka do cesanio* Szczyty sier; Mp, Maz. JW, AN

padać ‘mówić’: *Ón padoł, ze nie przyjdzie do siecenio* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz. AN

padanina ‘długotrwały deszcz; słota’: *Skójcyłaby sie już ta padanina, bo wszysko w polu gnije* Mętków chrzan; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. WW, RK

padawica ‘żmija’: *Cisko sie jak padawica* Dursztyn n-tar [Spisz]; Mp pd. WW, RK

pagrot zob. **pabrot**

paja pogard ‘usta, zwłaszcza otwarte; gęba’: *Warzócha tako fest, có jakby wsadził dó paje, tó by se rózdar* Blizne brzoz; Mp pd. WW

pajączyna ‘pajęczyna’: *Idze ta ᵘomiyć pającyną po powale, bo je duzo* Mszana Górna lim; Mp pd, Śl, Maz wsch, Kresy pd. WW, RK

pajda ‘duża kromka chleba’: *Pojda to grubo ji duzo kromka chleba* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz wsch, Wp. WW

pajta ‘stara stodoła, szopa’: *Nasa jendyka siaduje na pajcie* Siepraw myślen; Mp pd-zach, Śl pd. WW, RK

pakość ‘przykrość, szkoda’: *Pakość tako nám zrobił, zastrzelił nom psa* Tryńcza przew; Mp wsch. WW

pal ‘to czym się pali w piecu; opał’: *Jak jes zima letko, to ji polu mało wychodzi* Ostrowce bus; Mp. WW

palamenter, palamonter ‘łazik, nicpoń, łobuz’: *Dzie tyn palamynter posed, jesce co zwojuje* Uszew brzes-mp; *Lotosz jak palamonter* Przybyszówka rzesz; Mp pd. WW, RK

palczatka ‘rękawiczka z pięcioma palcami’: *Przymyślał syć palczatki barzo kosztowne i piękne, że na żadne ręke nie przyda si króm jego żony* Słowatycze włod; Mp pn-wsch, Maz wsch, Kresy pn. WW, RK

paleczne koło ‘koło młyńskie z kołkami na obwodzie’: *Palycne koło – to drugie koło, co sie w młynie obraca* Mszana Górna lim; Mp pd. JW

palic ‘palec’: *Na palicach stajała* Wilków kiel; *Tak mie palice bolio* [‘bolą’] Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz. JW

palica ‘laska, kij’: *Wezne se jaki palicy, to wos porozganióm* Brzozów; Mp pd, Kasz pn. WW

palić się ‘o klaczy: przejawiać popęd płciowy’: [Klacz] *chce do ᵘogiera – poli sie do ᵘogiera* Stok puław; Mp pn, Maz pd, Kresy. AN

pality ‘dobrze się palący’: *Nie kazdy torf je jednakowo polity* Domaniewek łęcz PJPAN 47 s. 793; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. WW, RK

palnąć 1. ‘uderzyć mocno’: *Z cały sieły polnoł go piłkom w kolano* Sierosławice konec; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. **2.** ‘zerwać się i uciec’: *Jak zając pálnáł w las, takem go tylo widziáł* Żarnowiec kroś; Mp. WW

paluch ‘kluska ziemniaczana’: *Na paluchy domięsowały mąki z gotowanemy zimiokamy* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

pałczysty ‘o koniczynie: mająca duże, dorodne kwiaty’: *Połczysty konicz, bedzie troche ziorek* Bóbrka kroś; Mp. WW

pałka 1. ‘kwiat koniczyny zostawiony na nasienie’: *Kónicyna pálki má* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. **2.** ‘główka lnu z nasieniem’: *Pálka co siemie jes* Wilków kiel; Mp, Wp. WW

pałuba 1. ‘płat wysuszonej kory’: *Idź przyniyś pałub pod kuchnie* Blizne brzoz; Mp wsch. **2.** ‘stara, brzydka kobieta, też wyzwisko’: *Jak sie kto na kogo rozji, to przeklino: ty pałubo* Wierzchowiska kraś; Mp. JW

pałyga ‘pole nieurodzajne’: *Pałyga jak ni ma tráwy, jino sam piách* Łączna-Zaszosie kiel; Mp. JW

pamieć ‘pamięć’: *Muse to zrobić za pamieci, bo potym zapomne* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp**. RK

pamietać ‘pamiętać’: *Tyle pamietom, ze tam była bida jak cholera* Międzybrodzie Bialskie żyw; **Mp**. RK

pamiętliwy ‘mający dobrą pamięć’: *Taki móndry był, pamiyntliwy* Hyżne rzesz; Mp, Maz. WW, RK

pamłoka ‘bielmo’: *Cy ty más pamłoke na ᵘocach cy co, ze tego nie widzis?* Samocice dąb-tar; Mp. WW

pamrok, pamroka ‘zmierzch, zmrok’: *Pamroka to jak słońce zańdzie, a miesiąca jesce ni mo* Woźniki sier; Mp, Maz. WW

pamuła I. ‘zupa owocowa’: *Dać wiecerzy nie daa, alem jod na juzyne te, jak sie zwie, pamułe* Zborowice tarn; **Mp**. RK

pamuła II. ‘część strychu położona najbliżej krawędzi dachu’: *Pod pamułom to było tak midzy dachem a powałom; nieroz sie tak co schowało pod pamułe, zeby nich* [nikt] *nie znaloz* Książnice Wielkie piń; **Mp**. RK

pan ojciec st ‘ojciec męża lub żony; teść’: *Na ᵘojca zony abo ᵘojca meza mówio tyz pon ᵘociec* Książnice Wielkie piń; Mp, Wp pn, Pom pd. WW

panek ‘grzyb – koźlarz czerwony’: *Panek mo cerwóny łepek* Woźniki sier; Mp zach. WW

panewka ‘żeliwny rondelek o trzech nogach i długiej rączce’: *Syjmijze te ponewke ze*

śparchetu Dursztyn n-tar [Spisz]; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, RK

panienka 1. ‘źrenica’: *Paniynka jes w samym środku, daje zwrok cały* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz, Wp. **2.** ‘roślina – mak polny’: *W pszenicy nojwicy rośnie panienek ji głowocu* Książnice Wielkie piń; Mp pd. **3.** ‘biedronka’: *Panienki siedzą w zimiokach, bo są nieszkodlywe, nie trza ich niszczyć* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Pom pd. **4.** ‘grzyb – twardzioszek przydrożny’: Mp pn. WW

panna 1. ‘odmiana gruszki wcześnie dojrzewająca’: Mp pd. **2.** ‘kopka zboża w polu stawiana w specjalny sposób’: *Kopić zboże w panny* Jodłowa jas; Mp pd, Śl. WW, RK

panoczek ‘mężczyzna z miasta, też forma grzecznościowa’: *Biyda, panocku, na wsi* Korbielów żyw; Mp pd i zach, Śl. WW, RK

papa ‘pysk krowy’: *Krowa aziko* [‘rusza, trąca’] *papą po poloniu* [‘po belce pod sufitem’] Mszana Górna lim; **Mp pd**. RK

papać żart lub dziec ‘jeść’: *Maryś, bedzies papać?* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. RK

papęzić ‘robić niedbale, nieefektywnie’: *ᵘU sąsiada to jacy papęzą, a nie gospodarzą* Przewrotne rzesz; Mp pd. RK

papierek ‘banknot o określonej wartości, np. 2 koron austriackich, 1 guldena itd.’: *Sto papiyrków daam za tóm krowe* Sękowa gor; Mp pd. RK

papierzany ‘papierowy’: *Papiérzaná torebka na cukier* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp**. RK

papraczka ‘brudna, żmudna praca’: *Po tym dyscu, to tako papracka buła przy tych źmiokach* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

paprak ‘człowiek źle wykonujący pracę; partacz’: *Paprák, paprac, co spaprál robote* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz zach i pn, Wp. RK

papry ‘łupież’: *Nie bierz popiołu we Środe Popielcową, bo ci sie papry bedą kocić* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd i wsch. RK

paprzyca ‘poprzeczna belka w otworze górnego kamienia żaren, służąca do regulowania odległości między kamieniami’: *Na paprzycy siy całe żarna óbracajom* Lubatowa kroś; oggw. RK

papula ekspr ‘twarz, gęba, pysk’: *Taką miała papule* Limanowskie; Mp pd. RK

par ‘upał, skwar, duchota’: *Od páru dni taki par, ze nic ni moge robić* Żarnowiec kroś; **Mp**. RK

parachwia ‘parafia’: *Odpust taki w parachwi* Kopina chłm; Mp wsch i zach, Wp. RK

paradnica ‘dziewczyna lubiąca się stroić’: *Co rus to jinne suknie zakłado – paradnica* Woźniki sier; Mp, Śl. RK

paradzić się ‘stroić się’: *Paradzi siy, bó z Ameryki paczka za paczkom idziy* Lubatowa kroś; Mp pd. RK

parafian ‘parafianin’: *Dziyńktóre* [‘niektórzy’] *parafijany z Brzozowa chodzóm do kościoła do Stary Wsi, bo im tam bliży* Brzozów; Mp, Śl, Kasz. RK

parch 1. pogard ‘Żyd’: *Idzies ty Żydzie, parchu!* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. **2.** ‘małe, niewyrośnięte prosię’: *Kupiułam takiego parcha* Ługów lub; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. RK

parchać się ‘o niektórych zwierzętach, np. owcach, kozach, królikach itd.: przejawiać popęd płciowy’: *Królyca sie parchá* Przewrotne rzesz; Mp, Śl. RK

parchan ‘płot, parkan’: *Ogromny parchán kole kamienice* ok Bochni i Gdowa myślen Święt 330; Mp pd. RK

pardać się ‘poniewierać się, błąkać się’: *Weź te buty ze środka izby, niech sie nie párdajá pod nogamy* Samocice dąb-tar; Mp pd i wsch. RK

pargan ‘płot, parkan’: *Chcieli przeskoczyć pargan* Horodyszcze włod; Mp pn, Maz. RK

parka ‘potrawa z mąki zaparzanej na wodzie’: *Porke robili z moki, ugnietli kopyścio, nasmazył słoniny, namaścił* Świątniki sand; Mp pn. RK

parkać się ‘o owcy, też o innych zwierzętach: przejawiać popęd płciowy’: *Parká sie ᵘowca* Wilków kiel; *Zajónce sie parkajóm* Jakubowice Końskie lub; Mp pn, Maz. AN

parobek 1. ‘młody, nieżonaty mężczyzna; kawaler’: *Jak juz był do zeniacki, to był parobek* Świątniki sand; Mp, Śl pn, Kasz. **2.** ‘w kołowrotku: deseczka łącząca pedał z kołem napędowym’: *Parobek poruchuje koło* Dobroń łas RŁTN XXVI 138; Mp, Wp, Pom pd, Kasz. RK

parsk ‘piwnica’: Mp pn, Maz, Wp pn-wsch, Pom pd. RK

paruch 1. ‘płachta’: *Paruch – płachta z wora* Hyżne rzesz; Mp pd-wsch. **2.** ‘lichy materiał’: *Nie wiem, ile ty w tem ubraniu pochodzis, bo to sie strasny paruch widzi* Samocice dąb-tar; Mp pd-wsch. RK

parucha I. ‘lniane prześcieradło’: *Parucha jest płakta z płótna* Mszana Dolna lim; Mp pd. JW

parucha II. ‘wódka’: *ᵘUźrely kozuchy straśnie ᵘociorane, parucha z łebów jym z mgłamy po jutrzynce wywietrzała, świat sie jym w ᵘocach przedstawiuł, przejrzely, dzie potrza jiść* Nockowa dęb; Mp pd i wsch. RK

paryja ‘jar, parów, wąska dolina, czasem ze strumykiem na dnie’: *Downi bez te paryje sie jeździuło do pola, a teroz sie nie do, bo sie ziymia ᵘoberwała* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

parza ‘zaparzana karma dla zwierząt, zwłaszcza dla świń’: *Porzo – kartofle sie tłuce z plewami, ᵘosypka sie dodaje i parzy sie* Krzczonów lub; **Mp pn i wsch**. RK

parzątka ‘szczypiorek’: *Parzątka to do kajpusu buła dobro* Stróżna gor; **Mp pd**. RK

parzenica, parzelnica ‘motyw zdobniczy w kształcie serca, wyszywany na sukiennych spodniach góralskich’: *Bez parzelnic tyz portki béły* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd-zach**. RK

parzk ‘gryzący dym, czad, swąd’: *W izbie buło połno parzku* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd-wsch. RK

pasieka 1. ‘pastwisko’: *Pozyne krowy na pasieke* Woźniki sier; Mp. **2.** ‘pole zarosłe krzakami lub niskimi drzewami’: *Pasieka, dzie jes na roli smyrecki* Ździar [Spisz Sł]; Mp pd. **3.** ‘ogrodzenie, płot z żerdzi lub wyplatany z gałęzi’: *Nieráz na pasiece sie gárki wiyszało, ażeby ᵘobeschły* Mętków chrzan; Mp. RK

pasionek ‘pastwisko’: *Wygnałak na pasionek krowy* Korbielów żyw; Mp pd-zach, Śl pd. RK

paska ‘ciasto pieczone na Wielkanoc’: *„Paskę” zaś robią z pszennej mąki, dodając do niej jaja, szafran, imbir, liście bobkowe* ok Jarosławia ME XIII 233; Mp wsch, Kresy pd. RK, AN

paskil ‘to, czym umocowywuje się ucho w pierścieniu kosy; klinek’: *Paskil był zakładany i ón trzymał pierścień i kosa była gotowa do kószenia* Ulhówek tom-lub PelcLub I m. 15 s. 218; Mp pn-wsch. AN

paskud ‘coś obrzydliwego, budzącego odrazę, wstręt, np. wydzielina ropna’: *Tego paskudu my wyleciało ze dwa noparztki* Domaniewek łęcz PJPAN 47 s. 757; Mp, Wp. RK

paskudnik ‘bliżej nieokreślona choroba bydła, objawiająca się wzdęciem i pojawieniem się błony na oku, leczona przez usuwanie tej błony z oka’: *W paskudnika nie wierzó weteryniarze – na ᵘocach takie grzyby, sinam kamiyniam zasypywali ᵘocy* Ługów lub; Mp, Maz, Wp wsch. RK

pasmuga ‘wąski pas czegoś, np. ziemi, drzew, dymu; smuga’: *ᵘOkna dobrze nié ᵘumyte, bo pasmugi zostały* Bóbrka kroś; **Mp**. RK

pasowisko ‘pastwisko’: *Tam na tyj kępi, na tym pasówisku* Dubienka hrub JP LIX 205; Mp wsch. RK

pasowny ‘odpowiedni, stosowny, dopasowany’: *Trzewiki miałam zrobione na słowo,*

były pasowne Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. RK

pasterka 1. ‘ptak – pliszka’: *Pasterka to taki ptosek, co wse jest je tam, dzie sie krowy pasie* Dursztyn n-tar [Spisz]; Mp pd, Śl. **2.** ‘deska, w której tkwi mielak’: Mp pd. RK

pasternik ‘pastwisko’: *Od chałupy sie nie odganiało, ba, e, to na pasternik wyzyń* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 570; Mp, Maz pd i wsch, Wp pd-wsch. RK

pasterny ‘pastewny’: *Pasterne to la bydła* Cedzyna kiel; Mp pn. RK

pastucha ‘pasterz’: *Pognáł dworski pastucha do lasu bydło* Bychawka lub; Mp pn, Śl, Maz pd, Wp. RK

pastwa ‘pastwisko’: *To paskudy, po pastwie poryły* Przedmość wiel; Mp, Śl pn. RK

paśny 1. ‘o zwierzęciu: tłusty, utuczony’: *Miałam na jarmaku paśná geś, alem nie duza za nie wziena, bo ni miáł chto publycnie kupić* Samocice dąb-tar; **Mp**. **2.** ‘o człowieku: gruby, otyły’: *Cłowiek gruby, paśny, tyły, bardzo zapasióny. Jak przydzie słońce, to umiyro* Niegowa zaw; **Mp**. RK

paternoster ‘surowe upomnienie, bura, awantura’: *Popamięto se ten paternoster, jaki mu wyprawiełam w sobote* Sierosławice konec; Mp. WW

patok ‘jar, wąwóz’: *Patoki som przeważnie w lesié* Żarnowiec kroś; Mp. WW

patoka, patopa ‘płynny tłuszcz ze stopionej słoniny’: *Słonina sie zyskwarzyła cyli sadło, no zrobiła sie jak woda, skwarki odjón i tym trza krosić. To jes patoka* Giełczew kras; Mp wsch. WW

patroch 1. ‘mak z otworami w makówkach sam się rozsiewający’: *Patroch – taki jak mak, ale mo u góry dziurki, wyleci wszystko, to dzikie* Bychawka lub; Mp wsch, Maz wsch. **2.** ‘śmieć, paproch’: *Jageś ty to mlyko ocedziuła, ze połno patrochów w niym jes?* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd i wsch. WW

patronka 1. ‘biedronka’: Mp pd, Wp, Pom pd. **2.** ‘źrenica’: Mp pn, Maz wsch. WW

patry zob. **kurze patry**

patryja ‘wieża triangulacyjna’: *Wylazłymy se na patryjom: jak my daleko widziały!* Lubatowa kroś; Mp pd. WW

patrzeć zob. **buro patrzeć**

patyczek ‘zapałka’: *Wziuł patycka, podświyciuł, ale to sie nie kciało polić* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd**. RK

pawąz ‘drąg do przytrzymywania siana lub snopów na wozie drabiniastym’: *Bez pawąza by siy niy ruszył, wszystkiy snopki by póspadały znad łyter* Lubatowa kroś; **Mp**, Śl pd. JW

pawęzić ‘zakładać pawęż na furę siana lub zboża’: *Jak sie naładuje połno snopków, to się fure pawynzi* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

pawęzować ‘zakładać pawęż na furę siana lub zboża’: *Pawynzuje sie siano* Rogoźnik n-tar; Mp. RK

pawójka, powójka ‘chwast wijący się – powój’: *Powójka siy pnie po ziemi* Przedmość wiel; Mp, Maz. AN

pazdur 1. ‘szpon ptaka’: *Tak chłopce pises jak kura pazdurym, któ po tobie przecytá* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 585; Mp pd. **2.** ‘paznokieć’: *Ale mos pazdury u tyk palców, byś ik ᵘogryzła, bo mos takie jak kot* Limanowskie; **Mp pd**. WW, RK

pazory zob. **pazury**

pazucha: pod pazuchą, pod pazuchę ‘pod pachą, pod pachę’: *Zrobiułbyś mu jako torbe, niechby ksiozek pod pazuchom do skoły nie nosiuł* Książnice Wielkie piń; *Schowoj to pod pazuchę* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. JW

pazucha: za pazuchą, za pazuchę ‘w zanadrzu, w zanadrze’: *Za pazuchom trzymoł prezent* Sierosławice konec; *Nakłod jabłek za pazuche* Woźniki sier; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. JW

pazur 1. ‘paznokieć’: *Zdar mi sie pazur przy wiązaniu snopków* Sierosławice konec; Mp, Śl, Maz, Wp. **2.** ‘racica krowy lub świni’: *Pazury ściągali jak świnię zabili* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. WW, JW

pazurek ‘grzyb – gałęziak’: *Grzyby – gołóbki, kozoki, rydze, lisówka, maślák, ᵘosicák, brzozowiáki, ᵘolsowiáki, krówki, podsadówki, smárdze, pociece, ᵘuska zające (rapki, pazurki, wilce pazurki), pinki, biyl, muchomory, purchowka* Brzezna-Litacz n-sąd; Mp pd-zach, Śl pd. WW, RK

pazury, pazory ‘widły z zakrzywionymi zębami służące do ściągania obornika z wozu’: *Gnój nabiro sie pazurami, to so widły specjalne, tylko do gnoju* Dys lub Pelc-Lub I s. 219; Mp pn-wsch. AN

paździory ‘odpadki przy międleniu lnu lub konopi; paździerze’: *Jak sie tarło, to leciały paździory* Brudzewice opocz; *Przy pociyraniu lnu lecóm takie paździory* Mała Wieś radomsz; Mp, Maz. WW, AN

pażerny ‘chciwy, zachłanny, łakomy’: *Cegóz ześ taki na wszystko pazérny* Przędzel niż; Mp pd. WW

pczoła ‘pszczoła’: *Na lypie pcoły siedzą, miód mają* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Wp pd, Kresy pd. WW

pecka ‘kamień kładziony pod węgieł domu’: *Fundament, pecki, spodnie drzewo na peckaf* Niedzica n-tar [Spisz]; **Mp pd**. WW

pecyna ‘bryła zeschłej ziemi’: *Wzięła pecyne zimi i rzuciła za temi wrónami, bo dzióbały żyto zasione* ok Kielc CyganKiel 362; Mp pn, Maz, Wp wsch. JW

pedzieć ‘powiedzieć’: *A dy i jo wám pójde coś pedzieć* Orawka n-tar [Orawa]; Mp, Śl. AN, RK

pelętać się ‘plątać się, chodzić bez celu, kręcić się pod nogami’: *Przestań sie pelętać po domu, tylko sie weź za nauke* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

pelić zob. **pielić**

perć ‘stroma ścieżka górska’: *Pyrć, co bydłó sie przeganiá* Ochotnica Dolna n-tar; *Pérć béła do cna zaduto śniege* Zakopane ZborSł 258; **Mp pd-zach**. WW

perfuny, perfony ‘perfumy, woda kwiatowa’: *Jakiesi mo nowe perfony, bo tak pochnie jakosi inacy* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. WW

perka zob. **pyrka**

perlak ‘kasza jęczmienna’: *Perło abo perlok, pancok tyź jyncmiynny, perlok omielany okróngluchny* Ługów lub; Mp, Maz pd i wsch. WW

perpendyk, prependyk ‘wahadło zegara’: *Zygár nie idzie, bo prependyk stoi* Samocice dąb-tar; Mp. WW

persona ‘wygląd’: *Po fasungu sie poznaje owce, albo po persónie* Ciche n-tar PIJP IV 62; Mp. WW, RK

peruga ‘peruka’: *Tero to w mieście kobiety nosóm perugi* Brudzewice opocz; Mp pn. WW

perzyna ‘popiół ze słomy, często jeszcze się żarzący’: *Na ᵘozłogu pomiełło, wymiatało sie pyrzyny, bo sie słome paliło* Świątniki sand; **Mp pn**. WW

petyta ‘ofiara w snopach zboża dawana księdzu lub organiście’: *Zrzóndze ze śtery snopki pszenicy, bo dzisioj ᵘorganista bedzie po petycie jeździół* Książnice Wielkie piń; Mp. WW

pewnikiem ‘zapewne’: *Ze skupem do miasta ido, wezwania pewnikiem majo* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. AN

pęceł, pęcełek ‘supeł, supełek’: *Nawiázáł pecłów i terá ni mozná ᵘozwiázać* Radkowice iłż; Mp pn. AN

pęcka ‘pestka w owocach’: Mp pn-wsch. AN

pędzić się ‘o samicy zwierząt domowych: przejawiać popęd płciowy’: *Jak sie krówa kce pyndzić, to trza jóm zagnać do byka* Mętków chrzan; Mp pd-wsch. AN, RK

pępek 1. ‘ostatni pokos zboża w polu, też zrobiony z niego snopek’: *Jak kóńcyli żąć, to mówili: o to juz pepek zawiozała* Wąworków opat; Mp pn, Maz pn, Wp, Pom pd. **2.** ‘poprzecznie przyszyty kawałek tkaniny u dołu zapięcia męskiej koszuli’: *Pympek wsywali w kosule na kóńcu zapinania* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. **3.** ‘gatunek grzyba jadalnego’:

Siták jes do pepka podobny, ino má ciemny kapelus i nie ślimacy sie Radkowice iłż; oggw. AN, RK

pętaczka ‘sznur używany do wiązania nóg końskich’: *Jak bedzies pas kobyłe, to kóniecnie weź petacke i spetaj ji nogi, zeby ci nie uciekała* Samocice dąb-tar; Mp. AN

pętlina ‘pęcina na nodze konia’: *Kóń sie straśnie skalycuł śkłem w petlynie* Samocice dąb-tar; Mp,Wp. AN

pęzeł, pęziel ‘pędzel’: *Pynziel do bielinio chałupy* Grabowa rad; Mp, Maz, Kasz. AN

piaskowiec ‘gatunek grzyba’: Mp pn, Maz. AN

piastować ‘pielęgnować małe dziecko, zwłaszcza trzymając je na rękach’: *To dziecko musiał piastować* Wojciechów kraś; oggw. AN, RK

piazda ‘środkowa część koła wozu, w której zbiegają się szprychy; piasta’: *W środku piozdy jes buks* Woźniki sier, Mp pn, Wp, Pom pd. AN

piąć ‘pięć’: *Piąci chłopów idzie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz, Wp. JR

piczyć się ‘płakać, mazać się’: *Picy sie to dziopsko, a ni mo przecie ᵘo co* Stróżna gor; Mp pd. AN, RK

piechota ‘odmiana fasoli, zwłaszcza niewymagającej tyczek’: *Pichota je troisto: bioło, żółto i wielgo bioło* Hyżne rzesz; Mp, Maz. AN

piechty ‘na piechotę’: *Teroz juz nie chodzą piechty do miasta, ino jezdzo samochodem* Sierosławice konec; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. JW

piechty: na piechty ‘piechotą’: *Przysła na Kalwarjo na piechty* Mogilany krak; **Mp**. JW

piecyk ‘skrytka w piecu na wstawianie garnków, by nie stygły potrawy’: *Połóz mlyko w piecyku, niech nie stygnie* Samocice dąb-tar; Mp. AN

pieczarka ‘suszony owoc’: *Piecarki na kómpot* Sporysz żyw; Mp pd, Śl. AN, RK

pieczka ‘pilna sprawa’: *Ni móm zánne piecki, to se myślá – zaglónná do wás* ok Nowego Sącza SzewSł 458; Mp pd. JW

piegacz ‘człowiek piegowaty’: *ᵘOstatni nie jes, chociáż taki piegác* Zagórze chrzan; Mp, Śl. AN, RK

piejak ‘kogut’: *Spać mi ten piejok nie daje, juz mie o trzeci budzi* Śmiłowice miech; Mp, Maz. AN, RK

pieknie 1. ‘pięknie’: *Żniwiárze sie pokupcyly koło mendly, ale burzá nie lunęła na nich tam ulywą, nie sypnęła grádém, nie zrobiła zádny skody, jino pieknie posłuchała i posłuśnie posła, gdzie ji święty Jácuś kazáł* Będziemyśl dęb; Mp, Śl. **2.** ‘całkiem, zupełnie’: *Piykniek se zabocéł, zek miáł przyś do ciebie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. JR, RK

piekny: do piekna, na piekne ‘całkiem, zupełnie’: *Do piekna go ᵘobrabowali* Sękowa gor; **Mp**. JR

pielesz ‘miejsce ustronne, legowisko’: *Mie to nojlepi w moim pielesie* Zakliczyn brzes-mp; Mp pd, Śl pd. AN, RK

pielić, pelić ‘wyrywać chwasty; plewić’: *Dopiero pielełam i juz zarosło* Sierosławice konec; Mp pn, Maz zach, Wp, Pom pd. AN, RK

pielina, pielinka ‘błonka na białku jajka’: *Pielina to jes pod skorupinóm* Lgota Gawronna włosz; Mp pn. AN

piełun ‘piołun’: *Piełun je dobry na chory brzuch* Siennica Różana kras; Mp, Śl, Wp wsch. JW

pieprz ‘mała, brązowa plamka na skórze; pieprzyk’: *Józefo, béłabyś piekno, kobieto, ino cie pieprze opaskudzieły* Łączna-Zaszosie kiel; Mp. JR

pieprzyć wulg **1.** ‘o mężczyźnie: mieć stosunek płciowy’: *Já patrzuł sie, cy chto nie jidzie, a ᵘon pieprzuł* Dąbrowa rzesz; Mp. **2.** ‘gadać głupstwa’: *Pieprzys tak, ze suchać nie worto* Sękowa gor; Mp. JR

pierać częst ‘prać’: *Kijónkami pierali* Słupia lim; Mp. JR

pierdnąć, piernąć ‘głośno wypuścić gazy’: *Żéby czasem wasza córka nié piérneła!* Nielisz zam; Mp, Śl. JR

pierdolić wulg **1.** ‘o mężczyźnie: mieć stosunek płciowy’: *ᵘOn z dziéwochami nie żartuje, od razu by pierdoluł* Pustków dęb; Mp. **2.** ‘gadać głupstwa’: *Nie pierdolta głupiot* Brudzewice opocz; Mp, Śl pn, Wp, Pom pd. JR, AN

pierdoła wulg **1.** ‘człowiek’: **a.** ‘gadający bzdury’: *To taki stary pierdoła, ni ma co se nim głowy zawracać* Książnice Wielkie pińŚ; Mp. *Chłop pierdoła robił koła, jego żona osie, a te małe pierdolęta latały po szosie* Łomnica n-sąd; Mp, Śl pn, Wp, Pom pd; **b.** ‘stary, niedołężny’: Mp. **2.** w lm ‘plotki, głupie gadanie’: *Nie suchej* [słuchaj] *go, ᵘon stale takie pierdoły godo* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl pn, Wp, Pom pd. JR, RK

pierdzioch wulg ‘ten, który często wypuszcza gazy’: *Taki pierdzioch z nigo, pierdzi i pierdzi* Książnice Wielkie pińŚ; Mp, Kasz. JR

piernastka ‘pierwszy raz rodząca (zwykle o krowie lub świni)’: *Tamta to mlycára, ale ta młodá to dópiyro piyrnástka* Mętków chrzan; Mp pn, Wp. JR, RK

piernąć zob. **pierdnąć**

pieron 1. ‘wyładowanie atmosferyczne; piorun’: *Z dziecka niekrzczonego robi sie lotawiec, a Pon Jezus koze bić i pieron bije w tego lotawca* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz pd i wsch, Wp. **2.** ‘ekspr o człowieku, zwykle jako wyzwisko’: *Jasiek, ty pieronie, dzieś podzioł te pinionidze, com ci dała na podotek?* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. RK

pieroński ‘zły, przeklęty’: *Amerykany to są dólarniki pierońskie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. RK

pieróg ‘pieczone ciasto drożdżowe, często nadziewane’: *To ci dam trochy przywijańca, piroga* Korczów biłŚ; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. JR

pierścianek ‘pierścionek’: *ᵘÓna mu dała złoty pierścianek* Kawęczyn zam; Mp pn, Maz, Pom pd. JR, RK

pierw ‘dawniej, przedtem’: *Piyrw dawali wiync syra* Korbielów żyw; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. JR

pierwej, pierwy ‘dawniej, przedtem’: *Piyrwyj insi byli ludzie* Korbielów żyw; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. JR, RK

pierwi ‘dawniej, przedtem’: *Piyrwi to tu po polsku ucyli, do trzidziestego dziewiontego roku, kiym Hitler nie przyseł na Polsko* Chyżne n-tar [Orawa] KąśSł 590; Mp pd-zach, Śl. JR, RK

pierwsze 1. ‘najpierw’: *Pierse trzeba ᵘobrać zimiaki i ugotować, a potem stłuc tłuckiem i okrosić* Giełczew kras; Mp, Śl pd. **2.** ‘po raz pierwszy’: *Piyrwiostka, ze piyrse sie ᵘokociła* Przedmość wiel; Mp. JR

pierwu ‘dawniej, przedtem’: *Brycka to béła pierwu na rysorach* Cedzyna kiel; Mp pn, Pom pd. JR

pierwuj ‘dawniej, przedtem’: *Piyrwuj to inacy było tu we wsi, takie małe chałpki, wszyskie jennakie, a teráz to takie pałace budujóm jedyn przed drugiym* Zagórze chrzan; Mp pn, Maz. JR, RK

pierwy zob. **pierwej**

pierzcień, pierzczeń ‘obrączka łącząca ucho kosy z kosiskiem’: *Przy kosie je pierzczeń i klyn* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. JR, RK

pies ‘przyrząd służący do ściągania butów z cholewami’: *ᵘOficerki i pies do nich* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz, Wp. JR

pies zob. **ziemny pies**

piesek 1. ‘przyrząd służący do ściągania butów z cholewami’: *Piesék to je taki mały stółeczék, to sié nogi przytrzymujé, a but sié ciónginé* Czelatyce jaros; Mp wsch i pn, Maz, Wp. **2.** ‘okucie i hak na końcu dyszla’: Mp pd-zach. JR, RK

piestrzonek ‘pierścionek’: *Piestrzonek do ślubu* Korbielów żyw; Mp zach, Śl, Wp. JR

pieśnia ‘pieśń’: *Pieśnie w kościele, na pogrzybie, w kaplicy śpiwajom, a za krowamy*

śpiwki, na weselu tyz Woźniki sier; Mp pn, Maz, Pom pd, Kasz, Kresy. JR, RK

pieweń, piewnik ‘kogut’: Mp pn-wsch. AN

pięta 1. ‘najszersza część kosy blisko kosiska’: *Kosa mo cub i pięte* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. **2.** ‘pozioma sztabka podpierająca pług, sunąca po ziemi’: *Pług sie ślizgá po piyncie* Mętków chrzan; oggw. JR, RK

Piętocha ‘nazwa krowy urodzonej w piątek’: Mp. RK

piętro ‘stryszek nad klepiskiem w stodole’: *Piętro jes w stodole nad bojiskiem, to na piyntrze sie kładzie siano cy co tam* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl pd i wsch. RK

pijak ‘grdyka’: *Jak sie pije, to nieroz tak pijok chodzi do góry ji na dół* Książnice Wielkie pińi; oggw. RK

pijawa ‘libacja, popijawa’: *Urzádziły pijawe* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

pijawka 1. ‘młody pęd roślinny’: *Uscypnij ta pijowke, bo mi sie twój kwiotek podobo* Śmiłowice miech; Mp pd i wsch. **2.** ‘tęcza’: *Pijowka to straśnie downo, to jesce za moji babki. Tak godali: pijowka juz jes* Stróżna gor; Mp. RK

piła ‘tartak’: *U piły rznie sie drzewo na descki* Zaryte-Rabka n-tar; Mp zach, Śl, Wp, Kasz. RK

pinaga ‘tylna część buta osłaniająca piętę’: *W paninym bucie pinagi ni ma* Woźniki sier; Mp pn-zach. RK

piorunowy zob. **kamień piorunowy**

pisać ‘malować, zdobić (zwykle o jajkach wielkanocnych)’: *Pisanki? My pisali zwyczajnié, tako szpilkó i łoskem, nałet ładné, jak sié udały, były* Czelatyce jaros; Mp, Maz. RK

pisać się ‘nosić nazwisko’: *Nazywa sie Adam, a pisze sie Serfinczuk* Wiszniów hrub; Mp, Śl. RK

pisarz ‘urzędnik gminny pełniący funkcję sekretarza’: *Downi w gminie był pisorz, teroz jes sekretoz* Książnice Wielkie pińi; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. RK

piska ‘pisanka’: *Trzeba by ze dwie piski ᵘupisać, to by ksiądz poświancił* Przędzel niż; Mp wsch, Maz. RK

pismo ‘list’: *Dostáłek ᵘod szwagra pismo z Hameryki* Zagórze chrzan; Mp, Śl. RK

pitak ‘grdyka’: *Piták, gárdziel, grdyk* Przędzel niż; Mp pn-wsch. RK

pitolić ‘kroić tępym nożem’: *Ni moge patrzyć na ciebie, jak chlib pitolisz, naostrz noża!* Siennica Różana kras; Mp. RK

pitwać 1. ‘kroić tępym nożem’: *Pitwos i pitwos, weź se lepsy nóz, zostow tén pitwok* Sporysz żyw; Mp, Śl. **2.** ‘patroszyć’: *Pitwie sie kury, wieprzki* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl. RK

pitwak ‘tępy nóż’: *Tato, zabrusiylibyście mi tego noza, bo tym pitwákiym se nic nie poradzym* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 586; Mp, Śl. RK

piweń ‘kogut’: Mp wsch, Maz wsch, Kresy pd. AKS

piznąć 1. ‘uderzyć’: *Jak żek cóś przeskrobáł, to jak mie ᵘociec piznół w gymbe, to wszyskie gwiázdy żek widziol* Zagórze chrzan; Mp, Śl. **2.** ‘rzucić’: *Porwała buty do ręki i pizła nimi na zimia* Słomka lim; Mp pd-zach. RK

plac 1. ‘miejsce, wolna przestrzeń’: *U nás ni ma placu, sukájcie se gdzie indzi noclegu* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Wp, Kasz. **2.** ‘podwórze’: *Naumyśnie był pies spuscony, zeby to ognoł cały plac* Niegowa zaw; Mp, Śl. RK

placówka ‘działka, na której stoi dom i zabudowania gospodarskie’: *Mieli tylko jedén domek z placówko* Krasne zam; Mp. MT

plagować ‘odpowiadać, służyć, pasować, wychodzić na dobre’: *– Przyjechała Stańkowo z Ameryki? – Już downo. Świat jyj nie plagowoł* Brzozów; Mp, Kresy pn. MT

plaskaty ‘płaski, spłaszczony’: *Chlyb sie nie udoł, upiyk sie taki plaskaty, nic nie wyrós* Sękowa gor; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. MT

plaskulęta, plazgulęta ‘dzieci prawnuków; praprawnuki’: *Plazguleta to wnucki i tych*

wnucków dzieci, i tych dzieci jeszcze dzieci, to wszystko plazguleta Wilków kiel Szym 83; Mp pn. MT

plaskur, plaskura ‘rodzaj snopka do pokrywania dachu’: *Plaskury na dach dawali, dupy buły słowane* [schowane]*, taki gładki buł* Stróżna gor; Mp pd. MT, RK

platfus ‘człowiek mający płaskostopie’: *Człowiek zdolny, zgrabny, a platfus. Plaskie nogi mo* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz. MT

plazgulęta zob. **plaskulęta**

plażyć ‘odpowiadać, służyć, pasować, wychodzić na dobre’: *To mi nie plaży* Lubelskie K IV 117; Mp, Wp, Pom pd, Kasz. MT, AN

pleban ‘ksiądz proboszcz’: *Pleban po kolyńdzie chodzi* Bóbrka kroś; **Mp**. MT

plebanij ‘plebania’: *Plebanij nowóm budujymy, a staro to zabytek* Blizne brzoz; Mp pd-wsch. MT

plekać ‘karmić dziecko piersią’: *Matka go plekała jaz do siedmi roków* Czarny Dunajec n-tar ME III 144; **Mp pd**. AN

pleni ‘wydajny, urodzajny’: *Tegó roku i jynczmiyń plyńi i pszenica plynio bedziy* Lubatowa kroś; **Mp pd**. AN

pleść I. ‘robić na drutach’: *Baba pletła śkarpetki* Koszarawa żyw; **Mp**. MT

pleść II. ‘wyrywać chwasty; pleć’: Mp. MT

plewć ‘wyrywać chwasty; pleć’: Mp pd i wsch, Śl pn. MT

plewić ‘wyrywać chwasty; pleć’: *Proso trza plewić ze dwa razy* Przędzel niż; Mp, Śl. AN

plewnia ‘przegroda (część stodoły) na plewy’: Mp, Śl. AN

pleskierz ‘odcisk, pęcherz na ciele’: *Plyskiyrz mi sie zrobił* ok Żywca NowŻyw 229; pog Mp pd-zach i Śl pd. MT, AN

pliszka ‘grzyb – kurka’: *Pliski – zółte, jak sie ᵘozkroi – bioławe* Kasinka Mała lim; Mp pd. MT

plizga ‘ptak – pliszka’: *Plyzgi posły tero do ciepłych krajów* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. MT

plos, ploso 1. ‘kałuża wody, rozmiękły, topniejący śnieg’: *Plos to ka woda na łyngu siedzi, jak puscało na polu* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 593; *Ale to jes dziś ploso* Mszana Górna lim; Mp pd. **2.** ‘głębokie miejsce w rzece’: Mp pd, Śl pd. AN, JW

plotuch ‘plotkarz’: *Tyn chłop to plotuch* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp wsch. MT, AN

plotuśnik ‘plotkarz lub plotkarka’: pog Mp pn-zach i Maz pd-zach. MT

plowa ‘plewa’: *Bez rajtok* [‘rodzaj przetaka’] *ziarno przelatuje z drobnamy plowamy* Poręby Majdańskie kolb; **Mp pd** i wsch, Kresy pd. MT

pluca ‘płuca’: *Dym je skodny na pluca, ba i na oc-i* ok Zakopanego ZborSł 264; Mp pd i wsch, Śl pd. JW

plucha 1. ‘długotrwały deszcz; słota’: *Na dworzu plucha* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘osoba nieporządna, niechlujna, brudna’: *Takó ta góspódyni plucha! Niedbało, niezaradno! Takie mo w dómu paskudztwó!* Blizne brzoz; **Mp**. MT

plucić ‘o drobnym deszczu: padać’: *Od rania pluci, jakoz momé zbiérać siano* Zakopane ZborSł 264; Mp pd. AN

pluco ‘płuco’: *Baba mi chudnie skróny pluców* ok Zakopanego ZborSł 264; *Tak chyrlá, ze mało pluca nie wypluje* Zagórze chrzan; Mp pd i wsch, Śl, Maz pn. JW, BZ

plugacz 1. ‘brudas, niechluj’: *Dy jeś plugoc, bo sie ani myjes* ok Zakopanego ZborSł 264; Mp pd. **2.** ‘chciwiec, oszust’: *Plugocu, nie stydzis sie, tela pola mos, a wydziyros sierocie* Limanowskie; Mp pd. AN

pluna ‘ślina wypluta, plwocina’: *Niektórzy nie radzą spluwać, bo djabeł myje się w tych plunach* ok Bochni i Gdowa myślen Święt 590; Mp pd. MT, AN

pluskwa ‘ptak – pliszka czarna’: Mp pd, Śl. MT

plustwa ‘ptak – pliszka czarna’: *Plustwa, abo pastyrka – siwá je, ogónek má doś duzy* Podwilk n-tar [Orawa] KąśSł 594; Mp pd. MT, AN

pluta 1. ‘długotrwały deszcz; słota’: *Pluta straszno sie zrobiła, zboże zgnije, nie bedzie po co jechać na polé* Bóbrka kroś; Mp, Śl, Maz pn, Wp. **2.** ‘deszcz ze śniegiem’: *Ciapko śniyg, mokry, tako pluta strasno* Limanowskie; Mp pd. MT

płakusiać dziec ‘płakać’: *Trza dziecinko nynać, a nie płakusiać* ok Gorlic Wietrz-Gor 123; Mp pd. JW

płameta ‘duża, ciemna chmura’: *A casem som płamety bardzo ciezkie, jak má być duzy des i majá na sobie duza wody. Zebyśta wiedziały, ze na kazdy płamecie to jes płametnik, chtóry niom kieruje* Radkowice iłż; Mp pn. MT

płanetnik, płametnik ‘baśniowa istota przebywająca na chmurach, sprowadzająca deszcz’: *Płanetnik to dowódca chmur beł taki, co chmury prowadzieł* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. MT

płania 1. ‘głębokie miejsce w rzece’: Mp pd. **2.** ‘szeroko rozlana woda’: *Płania wody syroko sie ᵘozleje* Ujsoły żyw; Mp pd. **3.** ‘płaski równy teren, polana’: *Pole wielgie jebo lasu wielgá płania* Sidzina myślen PJPAN 11 s. 27; Mp pd. JW

płań ‘głębokie miejsce w rzece’: *Śmigli, jak* [...] *pstrągi w płani* Frydman n-tar [Spisz] JOp 200; *Płań – dzie stoi woda, dziura we wodzie* Głodówka [Orawa Sł]; Mp pd. AN

płaśnia ‘płaski równy teren, polana’: *Béła hań płaśnia pod turnickom* Zakopane ZborSł 264; Mp pd. AN

płaszczka ‘skaza tkaniny powstała przez zerwanie się nitki osnowy’: *Nitka wyleci, to sie płascka zrobi* Wola Owsiana kut Fal I 218; Mp pn-zach, Maz. JW, AN

płaszczyca, płoskucha ‘chwast podobny do trawy; trawica’: **Mp pn-wsch**. AN

płata ‘zapłata, wynagrodzenie, też czynsz, opłata’: *Śpitál taki, co płaty ni ma w niem* Wilków kiel; Mp, Maz. JW, AN

płatno ‘opłaci się, warto’: *To wom przecie płatno świnie przedać* Zakopane ZborSł 265; Mp pd-zach. AN

płaz, płaza ‘belka ociosana przeznaczona do budowy ściany domu’: *Domséł śpary pomiędzý płazy i béło ciepło w izbie* Zakopane ZborSł 265; Mp pd-zach. AN

płocha ‘kloc drzewa’: *Płocha bukowo ód jydłowy dużó ciynższo* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. MT

płonka ‘kwaśne, niesmaczne jabłko, też dzika jabłoń’: *Myślałam, ze mos dobre jabka, a to płonki* Śmiłowice miech; Mp, Śl. AN

płony ‘zły, marny’: *Płone teroz casy i bedom cym roz ciężejse* ok Zakopanego ZborSł 266; *Tégó roku zboza płone, póciechy niy bedzié* Jedlnia Kościelna kozien; Mp, Śl. AN

płoskonki ‘konopie męskie’: *Płoskonki tylko kwitno, ni majo nosiynio* Hyżne rzesz, Mp, Maz. JW

płoskucha, płaszczyca ‘chwast podobny do trawy; trawica’: **Mp pn-wsch**. AN

płoszczyca ‘pluskwa’: *Ta gáwiydź to były płoscyce, ka ta były te drewiyne izby, to było płoscyc duzo, zaś śwabów!* Chyżne n-tar [Orawa] KąśSł 597; **Mp pd**, Śl. JW, AN

płot zob. **żywy płot**

płócianka, płótnianka ‘dawny ubiór męski: rodzaj płaszcza płóciennego’: *Do ślubu tyż każdy jedyn szoł w płócionce* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. JW

płócienko ‘kawałek płótna do przedłużenia osnowy w warsztacie tkackim’: *Płócinko sie do ᵘosnowy przykrąco* Woźniki sier; Mp. JW

płócienkowy ‘płócienny’: *Ni móm taki płóciynkowy sukni na lato, tom wziyna* Bliznе brzoz; Mp, Maz. JW

płóciennica ‘dawny ubiór męski: rodzaj płaszcza płóciennego’: *Pon młody buł w pócienicy. To jes taki płasz z cienkiego pótna. Kołmirze ze siwego sukna i majszety* Dęborzyn jas; Mp pd-wsch. JW, AN

płóciennik ‘tkacz’: *Jo te drabinki widziała u płócinika* Woźniki sier; Mp, Wp. JW

płótnianka zob. **płócianka**

płótniany ‘płócienny’: *Spodnica bioło pótniano, bluzka tyz* Dęborzyn jas; Mp. JW

płótno ‘metalowa część kosy między ostrzem a grzbietem’: *Kosa w płótnie miętko, abo kwardo je – jako stol je* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. JW, AN

płużek ‘pług do radlenia ziemniaków’: *ᵘObjydź mi te bandury* [‘ziemniaki’] *płużkém, bo sama rynkami to ani za dwa dni niy skóńcze* Lubatowa kroś; Mp, Maz zach, Pom pd, Kasz, Kresy pd. JW

płużyca 1. ‘pług drewniany’: *Downo downo to sie ᵘorało płuzycóm, to beł drzewiany pług* Brudzewice opocz; Mp pn. **2.** ‘pług, którym orano bez koleśnicy’: Mp pn, Maz. JW

płużyć ‘służyć, sprzyjać, wychodzić na zdrowie’: *Płuży mu tyn wicht, taki spasiony, czerwony na gymbié* Lubatowa kroś; Mp, Śl, Kasz. JW, AN

płużyć światem ‘włóczyć się’: *Ta cholera to tak płuzy światym, handluje po całyj Europie, a sie nie chyci gazdówki!* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 599; Mp pd. AN

pniak 1. ‘stojący kloc drzewa, na którym się rąbie drewno’: *Ciupać patyki na pniáku* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 599; *Drzewo sie rąbie na pniáku* Żarnowiec kroś; **Mp. 2.** ‘ul’: *Dziadek mieli dwadzieścia pniáków* Przędzel niż; Mp pd-wsch. **3.** ‘ząb spróchniały lub resztka w dziąśle pozostała po zębie’: *Muse se powyrywać te pnioki ji wstawić nowe zeby* Książnice Wielkie piń; Mp. JW, AN

pobieraczka ‘kobieta odbierająca zboże za kosiarzem’: Mp pn, Maz zach, Wp wsch. AN

pobierać się ‘być gotowym do drogi, wybierać się’: *Trzeba sie nom pobiyrać, bo juz późno* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. AN

pobijać ‘pokrywać dach zwłaszcza gontami’: *Góntów skoda na sope, pobijém dranicami* ok Zakopanego ZborSł 269; Mp. AN

pobłoga ‘pobłażanie’: *Matka swarzy syna, a ᵘojciec daje pobogę* Przewrotne rzesz; Mp pd. AN

pobok ‘niedaleko, obok’: *Kole mnie była, pobok na łóżku* Sulów kraś; Mp, Śl. AN

pobośkać (się) ‘pocałować (się)’: *Przidzie du domu* [...] *ta gaździna go prziwita i pobośka go* Sucha Góra [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 279; Mp pd-zach. AN

pobronki ‘w bronie drewnianej podłużne listwy, w których tkwią haki’: Mp, Śl. AN

pobuchać ‘najeść się do syta’: *Głodnoś? A idźze do gorcka, jes kapusta i zimnioki, pobuchoj se dobrze, ile ino wlezie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. AN

pobudynek ‘budynek, zwłaszcza gospodarczy’: *Gumno – wszystkie pobudynki razam: ᵘobora, stodoła, stajnio, poddach* Jakubowice Końskie lub; Mp. AN

pocepka, pocepnica 1. ‘rodzaj splotu tkackiego’: *Załozy sie nitki na krzyz przez nicinice abo przez płoche, to jes pocepnica* Woźniki sier; Mp, Maz. **2.** ‘skaza w tkanym płótnie’: *Pocepnica, to w płótnie sie zrobi, zepsuje się oko w nicielnicy ji nie wrabia sie, tylko ta nitka sie wlece pod spodem* Nosów opat Fal I 225; Mp, Maz. AN

pocharkać się, pocharkotać się ‘pokłócić się’: *Zydy sie pocharkotały* Ślemień żyw RamŚl 51; Mp pd. AN

pochętny ‘smaczny’: *Nie wiem, jak to ᵘugotować, żeby to pochętne buło* Jodłowa jas; Mp pd. AN

pochmurać się ‘zachmurzyć się’: *Znów sié pochmurało, bedzié dyszcz* Żarnowiec kroś; *Pochmurane niebo, ale dysca nie bedzie* Chotel Czerwony piń; Mp. AN

pochowek ‘pogrzeb (zwłaszcza skromny)’: *Zgodzielimy ju pochowek ᵘu ksiedza na jutro* Paruchy konec RŁTN XXVI 230; Mp, Maz. AN

pochwalony ‘przywitanie, pozdrowienie zwrotem: Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus’: *Wchodzo do mieszkania i pochwalony mówio* Nielisz zam; Mp, Maz, Wp, Kasz. AN

pociasek, pociosek ‘narzędzie do wygarniania żaru z pieca chlebowego’: *Pociosek to tak jak łopata, na długim stylisku ji sie nim wygarnuje ᵘogiń z pieca, zanim sie*

włozy chleb Książnice Wielkie piń; **Mp**, Wp. AN

pociec, pocieknąć ‘pobiec’: *ᵘO, Jan juz došli, pociekli predko* Świątniki sand; **Mp pn**. AN

pociech, pociecha ‘gatunek grzyba’: Mp, Maz, Wp. AN

pociecz ‘gatunek grzyba’: *Pociec podobny do prawdziwka. Pociece psie i nase* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 606; *Pocic corny, a jak sie ᵘukroi to siwieje* Kasinka Mała lim; Mp. AN

pociekać ‘biegać, wałęsać się’: *Pociekali se* Przedmość wiel; Mp pn. AN

pocieknąć zob. **pociec**

pocierać ‘oddzielać włókno lniane od twardych części łodygi’: *Takie sóm miandlyce. Paździura wyleci i włókno zostaje. Pociro sie i jest juz len* Jakubowice Końskie lub; Mp, Śl, Maz. AN

pocieszny ‘dający pociechę; pocieszajacy’: *Jak sie skóńcél pogrzéb, probosc przepedzioł do gdowy pociesne słowa, ze niebosc-ik był prowdziwy krześcijon i do nieba pódzie* ok Zakopanego ZborSł 271; *Matka Bosko pociesno zeby mie pociesyła* Łętowe lim; Mp pd-zach. AN

pociosek zob. **pociasek**

pociotek 1. ‘mąż ciotki; wuj’: *Ciotka i chłop ji* [jej]*, pociotek. Tero mówiom wuja* Woźniki sier; Mp pn, Wp. **2.** ‘dziecko ciotki, wuja; kuzyn, kuzynka’: *Pociotek to jes po ciotce* Lgota Gawronna włosz; Mp pn, Maz, Wp. **3**. ‘dalszy krewny, powinowaty’: *Pociotek, to jes tak, jakby brataniec, jak Gosiorek do ciebie* Książnice Wielkie piń; Mp pn, Wp. WW, AN

pociupać ‘porąbać’: *Trza pociupać te gałynzie na krótkie – do pieca* Hyżne rzesz; **Mp pd**. WW

pocyckać ‘possać’: *Dejze mu troche pocyckać, niech sie tak dziecko nie drze* Książnice Wielkie piń; *Cielé chce jeszcze pocyckać* Żarnowiec kroś; Mp. WW, AN

pocyganić ‘okłamać, skłamać’: *Musze gó pócyganić, że wyjyżdżóm* Blizne brzoz; Mp pd, Wp pd. WW

poczarować ‘rzucić uroki, zaczarować’: *Poradzi pocarować jakoś, wyrządzić drugiymu na skody* Przedmość wiel; Mp. WW

począć 1. ‘zacząć, rozpocząć’: *Pocon sie stawiać do mnie* Chyżne n-tar [Orawa] KąśSł 607; Mp, Śl, Maz, Kasz. **2.** ‘zrobić, uczynić’: *Co pocoć, jak takie wielgie niesceście* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl. WW, AN

poczciarz 1. ‘urzędnik pocztowy’: *Za moji pamięci zastrzelył sie pocciorz w Majdanie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. **2.** ‘listonosz’: *Poćciorz przyniós my list ᵘod chłopoka* Brudzewice opocz; Mp. WW

poczciwość ‘szacunek, cześć’: *Mioł ojca w poćciwości* Zakopane ZborSł 271; Mp pd--zach. AN

poczęstne, poczęsne ‘poczęstunek’: *Takie poczynsne było: chlib na przetaku* Woźniki sier; Mp, Wp, Pom pd. WW

poczkać ‘zaczekać, poczekać’: *Pockej mie, juz ide!* Sękowa gor; Mp, Śl pd. WW

poczta ‘dar (najczęściej w naturze) zanoszony do domu weselnego, też składka na alkohol’: *Tak ráz mać mie posłała z poctom. Dała mi* [...] *babe* [...]*, litre wina, litre gorzáłki* Rabczyce [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 73; Mp pd, Śl pd, Kresy pd. WW, AN

poczuwać ‘słuchać, nasłuchiwać’: *Pocuwali* [go] *jyno w horak. Takiym záraźliwym* [‘przeraźliwym’] *głosym hejkował* [‘pokrzykiwał’] Sihelne [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 77; Mp pd-zach, Śl pd. WW, AN

poczynać ‘rozpoczynać’: *ᵘOzenił sie ji pocynoł se gazdować* ok Żywca NowŻyw 230; Mp pd, Śl, Kasz. AN

podać się ‘być podobnym do kogoś, odziedziczyć te same cechy’: *A ona no to tak sie podała do mnie można powiedzieć* Bolmin kiel; **Mp**, Śl pd. WW

podajać, podawać ‘trzymać dziecko do chrztu; być chrzestnym’: *Podawała cworo*

dzieci Brudzewice opocz; Mp pn. WW, AN

podany ‘podobny’: *Z wyzioru* [‘z wyglądu’] *to je całkiym na ojca podany* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 610; Mp pd, Śl pd. WW, AN

podarzyć się ‘udać się, powieść się, poszczęścić się’: *Potym-ek juz śpekułował, jakoby sie na nik pomstwić. No ji jedyn ráz sie mi podarziło* Rabczyce [Orawa Sł]; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

podawać zob. **podajać**

podbielina ‘roślina – podbiał’: **Mp pd-zach**. AN

podbieraczka ‘kobieta, która, idąc za kosiarzem, odbiera koszone zboże i wiąże je w snopy’: *Podbieracka – idzie i podbierá* Wilków kiel; Mp, Maz. WW, AN

podbierać 1. ‘zbierać zboże za kosiarzem i wiązać je w snopy’: *Ta Marysia sie narobi tyngo, za dwóma chłopamy musi podbirać* Woźniki sier; Mp, Maz. **2.** ‘wyciągać ręcznie z ziemi młode ziemniaki bez naruszenia łodyg’: *My późno sadzimy zimnioki, to późno zaczynomy podbiyrać* Brzozów; Mp. WW

podbitka ‘materiał podłożony pod koronkę lub przezroczystą tkaninę’: *Podbitke ładnóm, różowóm ci dóm pod te stylónowóm sukiynke* Brzozów; Mp pd. WW

podbrzusznik ‘pas uprzęży przechodzący pod brzuchem konia’: *Musis mu seblyc podbrzusznik* Zagórze chrzan; Mp, Wp, Kasz. WW, BZ

podbrzuszyna ‘pas uprzęży przechodzący pod brzuchem konia’: *Podbrzusyna, ta dzier-zy zaś pobocki, aby nie sły na wiyrch kónia* Herducka [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 47; Mp pd-zach. WW, AN

podcep ‘warstwa zboża rozścielona do młócenia’: *Zboże rozłożyli na klepisku, taki podcep z tego zróbili, z zapola wyrzucali i młócili cepem* Łańcuchów lub PelcLub I s. 231; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN

podcepek ‘warstwa zboża rozłożonego na klepisku do młócenia’: *Pierw trza było pódcepek przygótować, a potem dopiro stawać do młócenia* Dańce włod PelcLub I s. 231; Mp pn-wsch. AN

podcepie ‘warstwa zboża rozłożonego na klepisku do młócenia’: *Potcepie, jak rozpołozy* Bychawka lub; Mp, Maz pd. WW, AN

podchlebnik ‘drewniana tuleja nasadzana na kij maśnicy zapobiegająca rozpryskiwaniu się śmietany’: *Śmietane sie wleje do ty kierzynki, późni sie włoży taki robiac, na tyn robiac zawdzieje sie wierzchrzynko i podchlibnik i dopiro sie robi masło* Woźniki sier; Mp pn, Wp, Pom pd. WW

podcinek ‘ostatni pokos’: *Podcinek sie zostoł, take troche* Dobroń sier RŁTN XXVI 211; *Podcinek na końcu sie kosi* Osuchy bił PelcLub I s. 231; Mp pn. AN

poddenek ‘podściółka pod stóg siana’: *Jo naténcas tam póddynki naładuje pód siano* Wierzchowiska lub; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. JW

poddennica, podenica ‘deska, którą się kładzie na spód wozu’: *Do drabin trza inso podenice, a inso do láter* Radkowice kiel PJPAN 35 s. 128; Mp pn, Maz pd. WW, AN

poddębień, poddubień ‘gatunek grzyba’: pog Mp wsch i Maz wsch. AN

podebrać się 1. ‘o ludziach, zwierzętach: nabrać tuszy, utyć; też o roślinach: podrosnąć’: *Widze ześ sie troche podebrała i lepi wyglądos, przecie juz nie sama skóra i kości, jak to downi buło* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd-zach. **2.** ‘wyzdrowieć, przyjść do siebie’: *Nieskoro podebroł sie po chorości* Zakopane ZborSł 273; Mp pd-zach. RK, AN

podejma zob. **podyma**

podejmać ‘obejmować’: *Panna młodo i pón młody wsyćkich podyjmały pod nogi* Jakubowice Końskie lub; Mp pn, Maz wsch. AN

podelga ‘drewniany drążek łączący końce przednich śnic wozu i podtrzymujący dyszel’: *Podelga u przednich śniców*

Gazomka p-tryb RŁTN XXVI 212; Mp, Maz. AN

podenica zob. **poddenica**

podgardle ‘dolna część jarzma’: Mp. AN

podgardlica ‘część uprzęży końskiej’: Mp, Wp, Pom pd, Kasz. AN

podgardlina, podgarlina ‘tłuste mięso z podgardla świni’: *Jak bydom zabijać świnie, to se pojymy podgarliny* ok Żywca NowŻyw 230; Mp pd-zach, Śl pd. AN

podgarnować ‘zgarniać’: *Podgarnować piásek na kupe* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 611; Mp. AN

podkijanie, podkijenie ‘kilka snopów rozłożonych na klepisku do młócenia cepami’: *Podkijanie cepami podścibuje sie i przewraco sie* Stok puław; *Rozkładali na klepisku po pare snopków na cepy i to było podkijanie* Abramów lubar; Mp pn-wsch. AN

podkład 1. ‘poduszka pod chomąto’: *Podkłod zróbiony je ze szczeciny i półwyczony lnianym płótnym, a pó brzegach skóro* Kombornia kroś; Mp. **2.** ‘jajo pozostawiane kurom w gnieździe’: *Zástáw jedno jaje na gniáździe na podkład* Samocice dąb-tar; Mp. AN

podkłada ‘poduszka pod chomąto’: *To je podkłada do chomota* Poręby Majdańskie kolb; *Nie założełam klacce podkłady* Radkowice iłż; Mp, Maz pd. AN

podkładać ‘orać płytko’: *No i po żniwach sie podkładało tym koniem* Dorohusk chłm PelcLub I s. 232; Mp pn, Maz pd. AN

podkładanka, podkładka 1. ‘płytka orka po żniwach’: *Podkładka, podorywka, to płyciutko sie podkładało* Ługów lub PelcLub I s. 233; *Podkładka to było płytkie oranie, aby po rozbronowaniu wyschły chwasty* Rozięcin chłm PelcLub I s. 233; Mp pn. **2.** ‘poduszka pod chomąto’: Mp, Maz. AN

podkładek ‘jajo pozostawiane kurom w gnieździe’: *Nie bierz z gniázda podkładków, bo sie kury ᵘodbijá i nie bedá chciały niś* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Kasz. AN

podkładka zob. **podkładanka**

podkulek ‘część wozu: zewnętrzna podpora tylnej kłonicy’: *Moze byście miely jaki kawałek brzostka, bom se złomáł wcora na jarmaku podkulek i chciáłem se zrobić nowy* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AN

podkwaska ‘zaczyn, zakwas do chleba’: *Na podkwasce sie rozczynia* Adamów chłm; Mp pn-wsch. WW

podle ‘obok, koło’: *Ta baba siedzi* [‘mieszka’] *podle nasygo pola* Samocice dąb-tar; Mp. WW

podlec ‘nikczemnik, niegodziwiec’: *A cego ty podlecu tak mówis, przecie to grzych* Mała Wieś radomsz; Mp, Maz. WW

podlizowacz, podlizywacz ‘lizus, pochlebca’: *Ón jez ᵘokropny podlyzowac* Samocice dąb-tar; Mp. WW

podlizować się ‘chcieć się komuś przypodobać, schlebiać’: *Cheba bedzie cosik chciała ᵘod nich, bo sie tak podlyzuje* Sierosławice konec; **Mp**. WW

podlizywacz zob. **podlizowacz**

podlustek ‘rodzaj uchwytu wzmacniającego połączenie kłonicy, luśni i drabiny w wozie drabiniastym; nalustek’: *Jak wóz sie ubiro w drabiny, to sie zakłado podlustki* Woźniki sier; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. WW

podłacina ‘żelazne podkucie płozy sań’: *Podłaciny som z rafy abo ze śtobika* Krępa miech; Mp, Kasz. WW

podłaz 1. ‘choinka ozdabiana w okresie Bożego Narodzenia, często zawieszana pod sufitem’: *We wilijá to sie juz prziprawi podłaz do połednia. Podłaz, no to tyn stromek, jedlicka* Rabcza [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 82; Mp pd. **2.** ‘zwyczaj chodzenia z życzeniami w okresie świąt Bożego Narodzenia’: *Przyjdzie na podłoz* [chłopiec do dziewczyny] Zamieście lim; Mp pd-zach. AN

podłazy ‘zwyczaj chodzenia z życzeniami w okresie świąt Bożego Narodzenia’: *Kawaler we Wilijo seł, nazywali podłazy, do tej dziywki, có sie kciáł ś niom zynić*

Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 613; Mp pd-zach. WW, AN

podłaźnica, podłaźniczka ‘choinka ozdabiana w okresie Bożego Narodzenia, często zawieszana pod sufitem’: *Dzieci koło mnie zaskorlały* [‘zabiegały’]*, aby miały drzewko na podłaźnice* Dobra lim; Mp pd-zach. WW, AN

podłaźnik 1. ‘choinka ozdabiana w okresie Bożego Narodzenia, często zawieszana pod sufitem’: *Na Gody sie przyprawi jedlicke, to sie wołá podłaźnik, chtoro sie juz we Wilijo po połedniu przibiyrá, wiysajo sie na nie śklane bálki a cukrziki aji jabka – wiysáwały sie aji opłatki* Nowoć [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 252; Mp pd-zach. **2.** ‘kolędnik’: *Taki, co suł owsém to bél podłaźnik. Suł owsém i zycél, coby w dómu wsistkiego béło duzo* Nowy Targ Lud XXX 196; Mp pd-zach. **3.** ‘zalotnik’: *No teráz jek juz wydaná, no to juz teráz sie podłaźników nie spodziywám* Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 52; Mp pd-zach. WW, AN

podłożyć ‘zaorać płytko, pierwszy raz’: *Kiedyś było wszysko na czas zróbione. Jak to sie mówi, że sierpem wyżon czy koso wykosił, to w czas se podłożył, w czas posiał, i w czas wszystko* Dorohusk chłm PelcLub I s. 233; *To sie wyorało, pódłożyło si na zime, na zimowe siejbe* Kryłów hrub PelcLub I s. 233; Mp pn-wsch. AN

podługowaty ‘podłużny’: *Jajecko podługowate* Przedmość wiel; oggw. JW

podły 1. ‘w złym gatunku, marny, lichy’: *To podłe pole, bo sié nic nié rodzi na niém* Żarnowiec kroś; Mp, Maz, Kresy pd. **2.** ‘chory, słabowity, mizerny’: *Już bar-z podły musi być, kiedy ksiyndza wółajom* Lubatowa kroś; Mp, Kresy pd. WW, AN

podmłoda ‘kawałek starego ciasta pozostawiony jako zaczyn na nowe’: *Ze starego ciasta w dziyzce* [...] *robi sie takóm malućkóm bułke. Jak się zarobuje na nowe ciasto, to trzeja wloć kapke ciepłej wody, dosuć drozdzy ji ᵘozrobić rzodki ciasto – podmode, ji do ni za pół godziny dosuć máki, ji wyrobić na ciasto, zeby sie rusyło* ok Żywca NowŻyw 231; Mp. AN

podniebienie 1. ‘sklepienie pieca chlebowego’: *Niskie podniebinie w tym piecu, to sie chlib pali* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp, Kresy pn. **2.** ‘sklepiony sufit kościelny’: *Jak pódzies kiedy do kościoła, to popatrz se, jakie u nos jes podniebienie, jakie są wymalowane* Stróżna gor; **Mp**. WW, AN

podnożaj, podnożaje ‘pedały do poruszania krosien’: *A te nicielnice musom porusać takie podnozaje*; *cterema podnozajami musiały być te nici rozdzielane* Sromowce Wyżne n-tar JP XLVIII 521; Mp, Wp. WW, AN

podoba: na podobę, na podobie ‘na podobieństwo’: *Pieluska to takie na podobie jak groch tylko, ze drobniejse* Wilków kiel; Mp pn, Maz pn, Pom pd, Kasz. WW, AN

podobiadek ‘drugie śniadanie’: *Jak je duze przedpołudnie, to dają podobiadek* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz pd. WW

podobieństwo: w podobieństwie ‘podobny do’: *Lucernia to w podobieństwie jak konicyna* Giełczew kras; Mp, Maz wsch. WW

podobnież ‘prawdopodobnie, ponoć’: *I okno podobniez było otwarte, to ona pewno tym oknem wesła* Jedlnia Kościelna kozien; Mp. WW

podobuwać się ‘podobać się’: *Temu Żydowi często si ni pódóbuwało, ży tak dużo świónt* Jarczów tom-lub; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. WW, AN

podogonica ‘pas rzemienny w uprzęży końskiej, biegnący wzdłuż grzbietu, aż do ogona’: *Zaprzągaj konia, załóż ᵘuzde, lice, pódógónice* Siennica Różana kras; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW

podogoniec ‘pas rzemienny w uprzęży końskiej, biegnący wzdłuż grzbietu, aż do ogona’: *Podogóniec sie pod ᵘogón zakłado* Woźniki sier; Mp, Maz. WW

podoleć ‘podołać, potrafić’: *Nie podolo* [‘podołam’] *tego zrobić* Limanowskie; *Matka podoléła gazdowaniu mało ze jak ociec nieboscyk* Zakopane ZborSł 273; **Mp pd**. WW, AN

podołek 1. ‘wklęsłość, wgłębienie tworzące się z przodu w sukni lub fartuchu dzięki uniesieniu ich brzegów, też miejsce na udach osoby siedzącej’: *Nadstow pódołek, to ci wsuje śliwek* Lubatowa kroś; *Siadła se panna młoda u starsego druzby na podołku* Świątniki sand; Mp, Maz wsch, Kresy pd. **2.** ‘dolna część kobiecej koszuli lub halki’: *Co tam mos pod podołkim?* Janiszkowice lub RŁTN XXVI 219; Mp. WW, AN

podorówka ‘płytka orka po żniwach’: *Zaorany jes skłod na żyto, podorówka zrobióno* Woźniki sier; Mp pn, Śl. WW, AN

podosie ‘próg wozu, w którym jest osadzona oś kół’: Mp pn-wsch. AN

podosiek ‘próg wozu, w którym jest osadzona oś kół’: *Oś w podośku* Cedzyna kiel; Mp, Maz pd i wsch. WW

podośka ‘próg wozu, w którym jest osadzona oś kół’: *Muse nowá podośke wstawić do woza. Podośka w przodku woza jes i w pośladku* Radkowice iłż; Mp pn. WW

podób: na podób ‘podobny do’: *Bolyń niby to na podób karpa* Przedmość wiel; Mp pn. WW

podpałek ‘płaski placek pieczony przed włożeniem bochenków do pieca’: **Mp pn-wsch**. AKS

podpiec, podpiecek ‘schowek, wnęka pod piecem kuchennym albo chlebowym’: *Siedzo, a tam sie cosi tłuce w siyni, a kury miały podpiec ze siyni* Hyżne rzesz; Mp. AN

podpieniek, podpieńka ‘grzyb – opieńka’: *Podpińki koło drzewów som* Woźniki sier; Mp, Śl, Wp, Pom pd. WW, AN

podpinka 1. ‘pas idący pod piersią konia w poprzek uprzęży lub pod pyskiem konia w poprzek uzdy’: *Podpinka ślywno trzymo i kóń ni moze srucić kómąta* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp. **2.** ‘spinka, wsuwka do włosów’: *Zapnij no se podpinkami włosy, bo ci leco do gorków* Książnice Wielkie piń; Mp. WW

podpisować się ‘złożyć swój podpis’: *Podpisować sie poradzi* Przedmość wiel; Mp. AN

podpłomień ‘płaski placek pieczony w piecu chlebowym; podpłomyk’: *Upiećcie podpłomienia, bom głodny jak wilk* Samocice dąb-tar; Mp. WW

podraza ‘klin w żarnach służący do regulowania grubości przemiału’: *Taki klin, jak sié gó zabiłó, tó siy żarna pódnósiły i mełłó grubó, albo sié tom pódraze wyciągałó troszke, żeby ciyni mełło* Lubatowa kroś; **Mp**. WW

podrazić ‘włożyć, podłożyć’: *Podraziełam kawołek papieru pod nogi, bo sie kołysoł na wszystkie strony* Sierosławice konec; **Mp**. WW

podrostek 1. ‘kilkunastoletni chłopiec lub dziewczyna’: *Byłem takiem podrostkiem jak my ᵘojciec umar* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. **2.** ‘o zwierzętach domowych trochę podrośniętych’: *Jałosiecka tako pół roku to podrostek* Stok puław; Mp. WW

podróżek ‘ścieżka’: *Cyześ ty mnie, Józiu, na pódróżku znaláz, coześ ty mnie sponiewirál zaráz?* [pśn] Szołajdy kut Wisła VIII 705; pog Mp pn-zach i Wp zach. WW, AN

podróżka ‘grzyb – twardzioszek przydrożny’: *Dobre sóm podrózki ze śmietanóm* Brudzewice opocz; Mp pn. WW

podróżnik, podróżniczek ‘grzyb – twardzioszek przydrożny’: Mp pn, Wp. WW

podrygować ‘podskakiwać, podrygiwać (np. w tańcu)’: *Par sie, jak podryguje ta wyzgielicha* ok Żywca NowŻyw 232; **Mp**. AN

podrzeźniać ‘naśladować złośliwie; przedrzeźniać’: *Nie podrzyźnioj dziodka, bo cie spierze* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl. WW

podrzeźniać się ‘wyśmiewać się z kogoś’: *Pótym ludzie se wziyni na ózóry i sie*

naśmiywali, podrzeźniali sie Blizne brzoz; Mp. WW

podsanki ‘krótkie, tylne sanki przeznaczone do wożenia drewna’: Mp pn-wsch, Kresy. WW

podsibitka, podsiubitka ‘podsufitka, strop’: *Jak je zotyłek prosty* [w budynku]*, to mo wiatrówki i podsibitke* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. WW

podsiewać ‘oczyszczać zboże za pomocą przetaka’: *Przetak był taki i cyściło sie na tym zboze, podsiwało sie* Świątniki sand; Mp. WW

podsiubitka zob. **podsibitka**

podskakować ‘podskakiwać’: *Zartowny byłem, tko mi co powiedzioł, podskakowałem* Oleszno włosz; Mp, Kasz. WW

podskrobek ‘mały chleb pieczony z resztek ciasta’: *To sie woła podskrobek. No to tyz sie włozy na te łopate, noji potym je uz dobry, w pecu sie upece i jy sie* Orawa [Sł] KąśSł 618; Mp, Wp. WW, AN

podsobek: w podsobku ‘o koniu: z lewej strony zaprzęgu’: Mp. WW

podsobni ‘o koniu: idący w parze z lewej strony zaprzęgu’: Mp, Wp. WW

podstawek ‘spodek, talerzyk pod szklankę’: *Postawiełam przecieć śklánke na podstawku* Radkowice iłż; Mp, Wp. WW, AN

podstrzesze ‘miejsce pod strzechą’: *Kot chodzi po podstrzesu* Radkowice iłż; *Na podstrzesu kury siedzo* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz, Kresy pn. WW, AN

podsubitka, podsybitka ‘podsufitka, strop’: Mp wsch. AN

podsuch ‘drzewo stojące uschnięte’: *Mróz taki był jak siara, a my podsuchy cieni w lesie* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. WW

podsuć ‘o młóconym zbożu: dać obfity plon, dużo ziarna’: *Tego roku zboze dobrze podsuło* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 841; Mp pd-zach. AN

podsybitka zob. **podsubitka**

podśniadanek 1. ‘drugie śniadanie’: *Pracowało sie i zrobili wreście podśniadanek* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘posiłek jedzony bardzo wcześnie przed śniadaniem’: *Od świntej Anki zimne poranki i ustały podśniadanki* Nieznamierowice opocz i Trzaskowice łow LL X 2–3 s. 69; Mp, Maz. WW

podśniadanie ‘drugie śniadanie’: *Zawołej chłopów na podśniodanie* Woźniki sier; Mp pn. WW

podświecić ‘podpalić’: *ᵘOstatni zopołek mi sie złómoł, nie wiym, jak to podświyce* Rzepiennik Strzyżewski gor; *To nie worto nic, ino podświycić i juz* Limanowskie; Mp. RK

podudrać 1. ‘pogrzebać’: *Idź i podudroj w piecu, bo sie wypoli!* Uszew brzes-mp; Mp. **2.** ‘poszperać, by coś znaleźć’: *Podudro, podudro w ty szofie i jo już nic nie znajde* Stróżna gor; Mp pd. AN

podufały ‘pewny siebie, zarozumiały’ *Ale to tyn Janicek, co był nostars-i, to był bardzo podufały* Dursztyn n-tar [Spisz]; Mp pd. AN

poduszka 1. ‘podłużna poduszka, w którą zawija się dziecko; becik’: *Poduska do chrztu dlá dziecka* Wilków kiel; Mp, Wp. **2.** ‘miękki podkład pod chomąto’: *Rymorz chmonta robi, te poduski, żeby nie cisło, gurty* Przedmość wiel; Mp, Śl, Wp pd. **3.** ‘belka w wozie lub saniach, na której są osadzone kłonice; nasad’: Mp, Maz wsch, Kresy pd. WW, AN

podwadzić ‘podważyć’: *Trza to podwadzić, bo inacy nie wyciągniemy* Uszew brzes-mp; Mp. RK

podwałek, podwałka ‘kawałek pola niezaorany wskutek przeoczenia’: *Podwołka – bele casym przycofnie sie, a bele casym to sie przejedzie i nie wyorze sie* Krępa miech; **Mp**. WW

podważować ‘poważać’: *Buk bél korzénisty, to my wziéni folge, podwazowali, no i sie wykopyrtnon* ok Zakopanego ZborSł 274; **Mp pd-zach**. AN

podwieczerz ‘pora dnia przed zapadnięciem zmroku’: *Wyjdź ku nám, jak sie bedzie*

na podwiecyrz miało Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd-zach**. AN

podwika, podwijka ‘chusta do okrywania się, najczęściej biała’: *Te podwiki to było kawołek płótna, na plecach ji głowe z tego samego* Świeciechów kraś; **Mp**. WW

podwłóczka ‘podkoszulek’: *Ubierz se podwłóczke, bo dzisioj zimno* Brzozów; Mp pd. AN

podwodzić ‘podjudzać’: *Tén hawiorz* [‘górnik’] *podwodziół chłopów i porusowoł proci dziedzicowi* ok Zakopanego ZborSł 274; Mp pd. AN

podworzec, podwórzec 1. ‘podwórze’: *Puściuł krowe na podworzec* Lipie rzesz, Mp pd. **2.** ‘większe podwórze, plac wspólny dla grupy domów’: *Downi w placu był podworzec, tam trowa rosła, gynsi sie pasły* Cięcina żyw; Mp pd. AN

podwójci, podwójcik ‘zastępca wójta’: Mp pd. WW

podwórek ‘podwórko, podwórze’: *Zajiżdża do tego gospodarza na podwórek* Krasne zam; Mp pn-wsch i pn-zach, Wp pd, Kasz pn. WW

podwórzec zob. **podworzec**

podyma, podejma ‘drewniany drążek łączący końce przednich śnic wozu i podtrzymujący dyszel’: *Jak sie kójcy dysel, to ido takie dwie śnice, a na nich lezy podyma, ze razem te śnice i podyma majo, cy moze wyglodajo jak trójkot* Książnice Wielkie piń; oggw. AN

podyrdać ‘pójść szybko; pobiec’: *Babka wsadziyła do kosyka kure i podyrdała skoro świt na jarmak do Gorlic* ok Gorlic WietrzGor 128; **Mp pd**. AN

podzelówka ‘zelówka’: *Przybić podzelówki* Radkowice iłż; Mp pn. WW

pod-zim ‘jesień’: *Zarnowiec tak na pod-zim bedzie kwit* Niegowa zaw; Mp zach, Śl. WW, JW

podziomka ‘poziomka’: *Podźziomki w rodzie truskawek* Gajewniki sier RŁTN XXVI 228; Mp pn. JR, AN

pod-zwolić ‘pozwolić’: *Pyta, chto mi podzwolieł jechać* Wilków kiel; **Mp**. JR

pod-żyć ‘doświadczyć trudności życia, wycierpieć’: *Moja córka to ze swojém chłopém pod-żyła, stale jóm prál* Żarnowiec kroś; **Mp pd**. WW

pogadany ‘rozmowny’: *Jego ludzie to lubieli, taki niehónorowy buł, pogodany, do kazdego sie ozwoł* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd**. RK

pogadka ‘opowiadanie, powiastka’: *Siedzieli, ᵘopowiadali pogádki; co tyz to dáwni pogádek naopowiadali* Więciórka myślen PJPAN 21 s. 285; *Ześli sie na pogodce* Hyżne rzesz; Mp pd. RK, AN

pogan ‘poganin’: *Pogon. Duza je tero pogonów na bozym świecie* Paruchy rad RŁTN XXVI 226; Mp, Śl, Maz, Kasz. RK, AN

poganiać się ‘o krowie, owcy itp.: przejawiać popęd płciowy’: *Nasa Kwiato* [nazwa krowy] *sie poganio* Krępa miech; *Krowa sie poganio, abo latuje* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

poganić ‘zganić’: *Coześ mie mioł pokwolić, toześ mie poganiuł* Bochotnica puław; Mp, Maz. RK, AN

poglądać ‘patrzeć, spoglądać’: *ᵘÓn poglóndo, jest tam taki mostek okręgły* Olbięcin kraś; Mp, Śl. RK

pognać ‘wyprowadzić bydło na pastwisko’: *Pognoł somsiod krowy* Giełczew kras; *Nie pognałaś do południa?* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz. RK

pogonicz ‘poganiacz koni, wołów’: *Orałyby siwe wołki orały, kieby miały pogónica z Orawy* Sucha Góra [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 280; Mp pd. RK

pogorzeć ‘stracić dom, majątek w pożarze, spłonąć, spalić się’: *Dwa razy pogorzałam. No to nie zostało my nic. Tylko jedna krowina i troje dzieci* Przędzel niż NT II 158; Mp pd i wsch. RK

pogościć ‘podjąć kogoś poczęstunkiem; ugościć’: *Buła u nos ciotka z Cisio, pogościułam jóm, cym tam miała* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd i wsch**. RK

pogościć się ‘przyjąć poczęstunek, zjeść coś, wypić w gościnie’: *Pojechały, dziecko ᵘokrzciły, no tam pogościły sie* Łążek Ordynacki kraś; Mp pd i wsch. RK

pogródka ‘wał z ziemi usypany dookoła podmurówki domu dla zabezpieczenia przed zimnem; przyzba’: *Pod wieczór po robocie wujek Staszek se lubioł sióńść na pogródce i cygara zakurzyć* Brzozów; Mp, Śl pd. RK

pogrzebiny ‘stypa’: *Jakie haj wystawne pogrzebiny urzóndzili* Zagórze chrzan; Mp pd, Wp. RK, BZ

poiskać ‘poszukać wszy we włosach’: *Pojiskojze mie, bo mie cosi gryzie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. RK

pojąć 1. ‘zabrać kogoś ze sobą’: *Dziecko nostarse pojęłam i posłam do kościoła* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. **2.** ‘wziąć za żonę’: *Jak sie ᵘożynił Pawełek za łyzecke jagiełek, pojon sobie ślachcionke, najscała mu w maślonke* [pśn] Woźniki sier; Mp. **3.** ‘wziąć do tańca’: *Pojon sy swojo druzke tyn druzba* [...] *i tak tancowali dookoła* Wesołe [Orawa Śł] ZNUJ 169 s. 262; Mp. RK

pojeden ‘niejeden, niektóry’: *Pojedni seli papucie* Ochotnica Dolna n-tar; *Pojedno baba nie zno gazdować dorzecnie* Zakopane ZborSł 276; Mp pd. AN

pojęcie ‘pojętność, zdolność pojmowania’: *Jak bedzie mioł pojęcie, to poślemy go do szkoły do miasta* Sierosławice konec; *Mój chłopák má pojéńcie do kowálki* Żarnowiec kroś; Mp. RK, AN

pojęty ‘bystry, zdolny’: *Beła pojęto, ino sie ᵘucyć nie chciała, a teroz żałuje, ale za późno* Sierosławice konec; Mp pn-zach, Maz. RK, AN

pojma ‘część brony, do której przyczepia się orczyk’: Mp pn-zach, Maz. AN

pokarpać ‘połatać niedbale’: *Takeś to jak dziod pokorpoł* Bysina myślen; Mp pd-zach. RK

pokazować ‘pokazywać’: *Pokazowała mi, jakie piykne rzecy z Ameryki przywiezła* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. RK

pokazyja ‘pokaz’: *Béła w mieście pokaz-ijo nopiékniejs-ik owiec* Zakopane ZborSł 277; Mp. AN

pokąd 1. ‘dopóki’: *Pokod ciepło, trza zasioć* Chotel Czerwony piń; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. **2.** ‘jak daleko, dokąd’: *Nie wiadomo pokád moje, pokád sámsiedzkie* Cedzyna kiel; Mp. JR, AN

pokiel ‘dopóki’: *Proś, pokiyl ci nié dadzom* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl pd. JR

pokiela ‘dopóki’: *Pokiela béła mała, to béła mniéjsá bieda ś niom* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. JR

pokiełbasić ‘poplątać, pogmatwać’: *Dziecko bawieło sie kłębkami i pokiełbasieło mi wełne na dywony* Sierosławice konec; Mp. RK

pokiełznąć się ‘poślizgnąć się’: *Pokiełznon sie, upod na ziém, ale sie pilno pozgrotoł* Zakopane ZborSł 277; **Mp pd-zach**. AN

pokład 1. ‘drewniany sufit’: *Pokłod mo nowyzy po trzy stragarze. Na górze na pokłod sypióm zboże* Wojsławice zaw; Mp zach, Śl. **2.** ‘warstwa zboża rozłożonego na klepisku do młócenia’: *Dali snopki na pokłod do mócenia* ok Żywca NowŻyw 234; Mp. **3.** ‘podorywka, też ziemia po podorywce’: *Pojechoł w pole włócyć* [‘bronować’] *pokłady* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK, AN

pokładać ‘płytko orać, robić podorywkę’: *W jesiéni pokłado sié pod zimnioki* Bóbrka kroś; Mp. RK

pokładek ‘jajko podkładane kurom do gniazda, aby zachęcić je do składania jaj w tym miejscu’: *U nos to bez pokładka kura jaja nié zniesié* Bóbrka kroś; Mp wsch. RK

pokładziny ‘obrzęd weselny’: *Tańcowała do pokładzin* Hyżne rzesz; Mp pd. AN

pokłęba ‘przezwisko człowieka (często dziecka) upartego’: *Widzicie wej, jako to pokłémba z tego Jaśka* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. AN

pokórać ‘poradzić sobie z kimś, czymś; wskórać’: *Z tobá to w záden sposób ni mozno pokórać. No i pokórájze z takiem człowiekiem* Samocice dąb-tar; Mp. JR

pokrapować ‘o deszczu: zaczynać padać’: *Zaceno pokrapować, a potem lunyło jaz strach* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Śl wsch. AN

pokrony, z pokrony ‘z powodu’: *A to syćko pokróny nasego psa* Zubrzyca Górna n-tar [Orawa] KąśSł 627; *Z pokróny jegó sie pobili* Koszarawa żyw; **Mp pd**. JR, AN

pokropek 1. ‘pokropienie wodą święconą (często w czasie pogrzebu)’: *Duzo ludzi spóźniło sie na pokropek* Sierosławice konec; *Był ino som pokropek pod kościołem, ksiodz nie poszed na smentorz* Radgoszcz dąb-tar; Mp pn. **2.** ‘pogrzeb (często skromny)’: **Mp pn**. JR

pokróś ‘z powodu’: *Nie dáł mu bica i pokróś tego nie wyjechál* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 212; Mp pd. JR, AN

pokrzep, pokrzept ‘mięso z kośćmi z grzbietu zabitej świni’: *Dała my kawál pokrzeptu* Przędzel niż; Mp wsch, Maz pd. JR

pokrzywka ‘pliszka’: Mp. JR

pokszyć ‘pokruszyć’: *Poksy sie sera na te kliuski* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn i wsch. JR

pokurzyć 1. ‘popalić papierosa, fajkę’: *No, pokurze se, a póde dać krowom zryć* Chyżne n-tar [Orawa] KąśSł 628; Mp. **2.** ‘posypać, zawiać śniegiem’: *Pokurzyło u o świtaniu i zakurzyło chołpe* ok Gorlic WietrzGor 130; Mp pd. AN

pokuśniak 1. ‘diabeł’: *Pokuśniok – kusi człowieka* Mszana Gorna lim; Mp pd. **2.** ‘człowiek kuszący do złego’: *Przysła jedna kobiyta, taki pokuśniok i chyciła sie kłócić z mynzem* Limanowskie; **Mp pd**. JR, AN

pokuśnica 1. ‘diablica’: Mp pd. **2.** ‘kusicielka’: *Jewa béła pokuśnica Jadamowi* Zakopane ZborSł 279; **Mp pd**. AN

pokuśnik 1. ‘diabeł’: *Nawiód go pokuśnik na złe roboty* Zakopane ZborSł 279; Mp. **2.** ‘człowiek kuszący do złego, też o dziecku dokuczliwym’: *Janosik bél piékny i bél pokuśnik lo dziéwek* ok Zakopanego ZborSł 279; Mp pd, Śl, Maz. AN

polacie, polanie ‘rodzaj karmy dla zwierząt domowych’: *Polynie dawać kóniowi* Mszana Górna lim; Mp pd, Śl pd. AN

polatować się ‘o krowie lub owcy: przejawić popęd płciowy’: *Owca, jak sie nie chciała polatować, to jom sprzedoł abo zarznon* Niegowa zaw; Mp pn. AN

pole ‘przestrzeń poza domem mieszkalnym’: *Zimno dziś na polu* Kombornia kroś; Mp pd, Śl. AN

polednia ‘żerdź, deska umieszczona pod sufitem, na której trzymano chleb, też inne przedmioty, np. drzewo lub odzież do przesuszenia’: *Na polydni* Radgoszcz dąb-tar; Mp. AN

polegać ‘układać się np. do snu, odpoczynku’: *Coś ty chory cy co, co tak polygás?* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AN

polej ‘ziele lecznicze – gatunek mięty’: *Polyj – zieli na cárnom krzipote* ok Żywca NowŻyw 235; Mp pd-zach. AN

polekczeć, polekczyć ‘popuścić, poluzować, stać się lżejszym’: *Jak nie polekc-icie tego porwoza, to nie dom rady ani jednego ślacheta włoz-ić* Więciórka myślen PJPAN 21 s. 47; Mp pd. AN

poleń, polenie ‘drążki równoległe do siebie podwieszone pod sufitem, nad piecem, na których suszyło się len, drzewo, owoce itp.’: *W dymnych chałupach lyn uroszóny dawało sie na polynie. Tam nojlepi wyschło* Blizne brzoz; *Na tyj polyni* [...] *nakładło sie surowiatego drzewa* [...] *to ty drwa tam uskły* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 630; *Jabka w zimie kładli na polyni, żeby lepi doszły* Brzozów; Mp pd, Śl pd. AN

polepa ‘warstwa gliny na deskach sufitu’: *Musimy cem prydzy polepe dać, bo by my w zimie pomorzli* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp. AN

polewanica ‘duże, najczęściej drewniane naczynie z odpływem, używane zwłaszcza do parzenia brudnej bielizny’: *Kładło sie* [bieliznę] *w polewanice, tako była, jak becułecka zatkana wiechciem* Wąworków opat; Mp. AN

polewanka 1. ‘duże, najczęściej drewniane naczynie z odpływem, używane zwłaszcza do parzenia brudnej bielizny’: *Pirali smaty w poliwankach* Szczecno kiel RŁTN XXVI 238; Mp. **2.** ‘karma dla bydła: sieczka z dodatkiem buraków, mąki itp. zalana wrzącą wodą’: *Polywánka: z plyw, to sie polálo, a to sie dało krowom, alebo wołom* Herducka [Orawa Sł] KąśSł 631; Mp pd. AN

polica 1. ‘półka’: oggw. **2.** ‘odkładnica pługa, sochy’: pog Mp wsch-pn i Maz pd-wsch, Kresy pn. AN

policjan, policyjan ‘policjant’: *Jaśka nie bede broł za świadka* [...] *nie powié, ani tak, ani nie, ani za mnom, ani za policjaném, ino coby sie wymitwać* ok Zakopanego ZborSł 280; Mp pd. AN

polik ‘policzek’: *Te póliki takie rumianiuśkie miała, az ji kwitły* Lipowczyce radomsz RŁTN XXVIII 86; Mp pn, Wp. AN

polowacz ‘myśliwy’: *Z nigo strasny polowac* Samocice dąb-tar; Mp pd. JW

polować (się) ‘o krowie lub owcy: przejawiać popęd płciowy’: *Krowa sie bydłuji, teraz poluji* Czułczyce chłm; *Polowała mu sie ᵘowca i mioł dognać do barana* Giełczew kras; Mp wsch, Maz wsch. JW

polownik ‘myśliwy, też kłusownik’: *Szedł polownik do lasu* Mszana Dolna lim; Mp, Maz. JW

polowy 1. ‘dozorca pilnujący prac polowych’: *Polowy to pilnował, zeby tko nie wypasáł kapusty, ziemiaków* Wilków kiel; Mp. **2.** ‘polny’: *Tu tyz rośnie polowo grusa* Woźniki sier; Mp. JW

polówka ‘polowanie’: *Był jedyn gróf, a śli z pachołkiym na kóniak na polówke* Zakamienny Klin [Orawa Sł]; Mp pd. JW

polski 1. ‘polny’: *U nas droga polska* Jezierna tom-lub; Mp. **2.** ‘taniec – polonez’: Mp. JW

polubować ‘posłużyć, wyjść na zdrowie’: *Nie polubowało mu i choruje* Przędzel niż; Mp pd-wsch. JW

poła ‘miara szerokości płótna’: Mp pd. JW

połacić ‘przy kryciu domu: przybić łaty do krokwi dachu’: *Jesce połacem dzisiok i juz na teroz kóniec roboty* Zakopane ZborSł 281; Mp. AN

poładować ‘naprawić’: *Idzie do tego, co mu trza dyszla póładować* Jacnia zam; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. JW

połaźnica, połaźniczka ‘choinka ozdabiana w okresie Bożego Narodzenia, często zawieszana pod sufitem’: *Połaźnica uwiozano u tragarza, ᵘopłatkami ubrana* Zamieście lim, *Na Godni Świynta ᵘumojili połaźnice ji zawiesili pod powałem* ok Żywca NowŻyw 235; Mp pd. AN

połednie 1. ‘pora dnia – południe’: *Jedna godzina po połedniu* Korbielów żyw; Mp, Śl pd. **2.** ‘obiad’: *Gaździna dała połednie parobkom* ok Zakopanego ZborSł 281; Mp. AN

połednina ‘obiad’: *Zastali go w chałupie przi połedninie* Złatna żyw MiesPog 84; Mp pd-zach. RK, AN

połnie ‘pora dnia – południe’: *Na połnie powinno juz być po robocie* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Kasz. JW

połogi ‘o zboczu lub dachu: łagodny, niestromy’: *Na takim półogiém poliu pryndzy zboże źraliejé, jak do słonka wykryncone* Lubatowa kroś; **Mp pd**. JW

połowica ‘połowa’: *Na Gromnice zimy połowice* [przysł] Przebieczany krak ME IV 118; Mp, Śl, Kasz. JW, AN

połownik ‘mieszanina owsa i jęczmienia’: Mp pd-zach. AN

położyty, położysty ‘o zboczu lub dachu: łagodny, niestromy’: *Położysta góra* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. JW

południak 1. ‘przerwa w południe w pracach polowych’: *Jak się szło do roboty w pole,*

to do chołpy wracało się tylko na południok Pustków dęb; Mp pd-wsch. **2.** ‘mocny wiatr z południa’: *Wieje południok, to bedzie mróz* Śmiłowice miech; Mp. AN

południca ‘według wierzeń: demon w postaci kobiety pojawiający się w południe’: *Dzieci tak strasyli – nie chodź w południe na pole, bo cie południca złapie* Książnice Wielkie pińi; Mp, Wp. JW

południejszy ‘o mleku: pochodzące z południowego udoju’: *Południejse mlyko dej wszystko prosietom* Samocice dąb-tar; Mp. JW

południować ‘odpoczywać w południe, spożywać obiad’: *Juzeście południowali* Sękowa gor; Mp, Maz. RK

poły: w poły ‘w części ciała na wysokości pasa’: *Mnie zaś jak na polu gorzy, to mie w poły boli* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. RK

połyk 1. ‘przełyk’: *Já go* [wrzód] *miał w samém połyku* Lgota Gawronna włosz; Mp pn-zach. **2.** ‘grdyka’: Mp pn-zach. RK

pomalu ‘powoli’: *Pomalu, pomalu, nie gnej tak!* Przedmość wiel; Mp pn i wsch, Maz. RK

pomalućku ‘bardzo powoli’: *Nareście pote zorganizowali tranśpórt, noj pomalućku, pomalućku, stela to nás przewozili, tak ze jaze dwa tyźnie my jechali z tyk Niymiec* Podsarnie n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 106; Mp pd, Śl pd. RK, AN

pomalušku ‘bardzo powoli’: *Pijawke wytytlał w pópiele, późni jo sié weźnié dó rónk i tak pómalušku jo sié dusi i te krew sié z ni wypuszcza* Czelatyce jaros; Mp, Maz, Pom pd. RK

pomana ‘zły duch, licho’: *Patrzcie, jakáś pomana zjadła nám kurę* Kazimierz Dolny puław; Mp wsch. RK

pomaścić ‘posmarować, polać tłuszczem, okrasić’: *Pomaścić ci masłym chlyb?* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. RK, AN

pomerchać ‘spowodować nieład, zmierzwić, zwichrzyć’: *Mioeś tak ładnie włosy ucesane i znół-eś se pomyrchoł* Sękowa gor; Mp pd. RK

pomerdany ‘o człowieku: działający pochopnie, narwany’: *Ale to pomyrdany chłopok* Szynwałd tarn; Mp pd-wsch. AN

pomieć ‘pas skoszonego, niezwiązanego zboża; pokos’: *Dysce sły ji ᵘowies mi zgniuł na pomieci* Przewrotne rzesz; **Mp wsch**. RK

pomieniać (się) ‘wymienić (się), zamienić (się)’: *Pomiéniéjmy sié na konie* Żarnowiec kroś; Mp, Maz. RK, AN

pomierać ‘umierać’: *I ojciec jak pómierał, tó pówiedział tak* Zawałów hrub; Mp pd i wsch. RK

pomieszkanie ‘dom mieszkalny, mieszkanie’: *Córka dobre mo pomiszkanie, mo trzy stancyj: kumora, izba i kuchnia, to je razem pomiszkanie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd, Kresy pd. RK, AN

pomietko, pomiotko ‘miotła albo wiecheć słomy do czyszczenia pieca chlebowego’: *Pomietko robili z gaci z jodły, wiązali snurkiym i tym sie wymiatało popiół z pieca chlebowygo, a casem tyz sie zamiatało* Stróżna gor; *Pómiótko sie robi z jedliny, z olchów – z kónorów. Kónorów z liściami przywiónże sie do buczoka i sie wymiato* Blizne rzesz; Mp. AN

pomietło ‘miotła albo wiecheć słomy do czyszczenia pieca chlebowego’: *Pómietło do wygornianio z pieca* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 891; Mp, Śl, Maz, Wp. RK, AN

pomiotko zob. **pomietko**

pomorka ‘drobny deszcz, mżawka’: *Na świecie tako pomorka, ze az sie nie kce wyńść* Brudzewice opocz; **Mp pn**. RK

pomost 1. ‘spodnia deska wozu’: *Załóz na wóz gnojnice i pómost, bo bedziewa wozić gnój na pole* Samocice dąb-tar; Mp. **2.** ‘boczna deska wozu’: *Wóz má*

skrzynian, a casam same pómosty, dwa pómosty Przędzel niż; Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. RK

pomrzeć ‘umrzeć’: *Gware ji zamkneno i pomarła* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz, Pom pd. RK

pomsta 1. ‘zemsta, odwet’: *Moja pomsta cie dosiegnie* Samocice dąb-tar; Mp, Kasz. **2.** ‘złorzeczenie, przeklinanie’: *Pomsta beła w domu* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. RK

pomucha ‘zaraza’: *Przyszła pomucha na kury* Hyżne rzesz; Mp pd i wsch. RK

pomyjak ‘ścierka kuchenna’: *Weźze tyn pomyjok i pościrej ze stołu* Głębokie n-sąd; Mp. AN

pomyjarz ‘duży ceber używany do mycia naczyń’: Mp pd. AN

pomykać się ‘posuwać się, przesuwać się (w czasie i w przestrzeni)’: *Jak sie zéno, a który dostáł* [w tyle]*, to sie gádało: pomykáj sie za nami* Zaryte-Rabka n-tar; *Wiecór sie pomyko, zmiyrzcho sie* Roztoki żyw; Mp pd-zach, Śl pd, Wp. RK, AN

pomyślunek ‘racjonalne myślenie’: *Bez pomyślunku ześ to zrobił* Uszew brzes-mp; **Mp**, Maz. AN

pomyśny ‘pomysłowy’: *Doś pomyśny chłopák, jakiego to aniáła wystrugál* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 207; *To przecie pomyśny chłopok* Domaniewek łęcz PJPAN 47 s. 797; Mp, Maz. RK, AN

ponastajać ‘nastać, wejść w użycie’: *Żelozka wynglane to zaś późni ponastojały* Woźniki sier; Mp. RK

poniechać ‘opuścić, zostawić, zrezygnować z czegoś’: *Boga poniechajo, za djabłem pódo* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Poniechojze tych śpasów* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl, Wp, Kasz. AN

poniechtóry zob. **poniektóry**

ponieka ‘gdzieniegdzie’: *Juz ściyrnie pozorywali, a ponieka jesce kopiniáki stoją* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 220; Mp pd-zach. AN

poniektóry, poniechtóry ‘niektóry’: *W chałupach świyciyli naftóm, póniechtórzy mówiyli gas (gajs), kamfina* Przędzel niż; **Mp**. JR

pono ‘podobno’: *Ziémia to pono jes ʺokróngłá* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. RK

ponoże ‘pedały w warsztacie tkackim lub pedał kołowrotka’: *W środku tego warztatu to jesce sóm pónoze, to sie nogami robi* Lgota Gawronna włosz; Mp pn, Maz, Pom pd. RK, AN

poobrządzać ‘wykonać wszystkie prace gospodarskie przy inwentarzu’: *Przygnałam krowy, no ji teroz poobrządzóm* Giełczew kras; Mp pn, Maz pd-wsch. RK

pooprzątać ‘wykonać wszystkie prace gospodarskie przy inwentarzu’: *Z rana sie pooprzątá, a popóźni chodzi sie za zielem* Radkowice iłż; Mp pn-zach. RK

popadać się ‘popękać’: *Skóra sie popadała* Horodyszcze włod; Mp. RK

popaniaty ‘ubierający się według mody miejskiej, zachowujący się jak ktoś należący do wyższej sfery’: *Ta jyj siostra robi w mieście i juz troche tako popaniato* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd**. RK

popanić się ‘zachowywać się jak ktoś należący do wyższej sfery’: *Patrz jak sie popanił, nie pogodász z niym* Mętków chrzan; Mp pd. BZ

popaść ‘trafić, natrafić, znaleźć’: *Óna má tam dobrze, popadła na dobrych ludzi* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. RK

popądzać ‘popędzać, poganiać’: *Popádzáj krasá krowe, niech idá razem* Samocice dąb-tar; Mp. RK

popądzać się ‘o krowie: przejawiać popęd płciowy’: *Juz sie dwa razy popóndzała i nic z tego* Sękowa gor; Mp pd. RK

popielica, popielicha ‘rodzaj gleby’: *Popielicha to ziemia, jak popiół z grubki* [‘z popielnika’] Giełczew kras Mp. RK, AN

popijocha ‘popijawa, libacja’: *Wczora wyprawili popijoche* Żarnowiec kroś; Mp. RK

poplata 1. ‘pręt, gałąź, służące do wyplatania płotu’: *ᵘOdłóz na poplate troche grubsych gałązek* Samocice dąb-tar; Mp pd. **2.** ‘płot pleciony z gałęzi lub jego część’: Mp pd wsch. **3**. powróz skręcony z kilku sznurków’: *Poplata, na powróz idzie trzy abo cztery* Nosów opat Fal I 231; Mp pn-wsch. RK, AN

popłomyk ‘płaski placek z ciasta chlebowego pieczony przed wsadzeniem bochenków do pieca’: *Popłomyki na wsi piekajo* Wąworków opat; **Mp**. RK

popłonik ‘płaski placek z ciasta chlebowego pieczony przed wsadzeniem bochenków do pieca’: *W dónica się kładło, późni na łopatę, poliwo się go wodu i w piec popłónik. Młyka im* [dzieciom] *się dało w gorcek i jadły świzy i dobry tan popłónik* Jakubowice Końskie lub; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. RK

popod ‘pod, zwykle w połączeniu z czasownikami ruchu’: *Popod skiby rzucoj, nie w środek!* Chotel Czerwony pińi; Mp, Śl. RK

popodziać się ‘zapodziać się, przepaść’: *Jak koleje nastały, to sie kajsi popodziały i teráz to już nie słychać nikaj o bogienkach* Bronowice-Kraków MPKJ II 433; Mp pd-zach. RK, AN

popóty ‘dotąd, tak daleko’: *Popóty krzyczo, aż sie młoda okupi piwem* Żabno kras Wisła XVIII 174; pog Mp pn i Maz pd. JR, AN

popóźniej ‘potem, następnie, później’: *Na pogrzeby nie chodze, já bardzo przezywám, a popóźni choruje* Radkowice iłż; Mp pn. RK

poprawić ‘nawieźć ziemię’: *Poprawy* [‘nawozy sztuczne’] *drogie, ni ma cym poprawić* Łętowe lim; Mp pd-zach. RK

poprzątać ‘zrobić porządek, posprzątać’: *Ej, dzieci, kieście telego tryjontu* [‘wielkiego bałaganu’] *narobiyły! Poprzątájcie to teráz!* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 711; Mp pd. AN

poprzecz: na, w poprzecz ‘na poprzek, w poprzek’: *U górala dusa na poprzyc, a podniebienie corne* Przebieczany krak ME IV 210; *Władek w poprzyc zoroł pole* Przeciszów ośw; Mp pd, Maz. RK

poprzeczak ‘zaorane poprzecznie miejsce na końcu pola, gdzie oracz nawracał końmi’: *Przy między* [miedzy] *zrobiłem poprzycoka* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pn. RK

poprzeczka ‘zaorane poprzecznie miejsce na końcu pola, gdzie oracz nawracał końmi’: *ᵘOboruje sie poprzycki* Świątniki sand; Mp pn, Maz. RK

poprzeczni ‘poprzeczny’: *Nitki podłużne na podstawe, a poprzycnie na posobe* Giełczew kras; Mp. RK

poprzeczniak ‘zaorane poprzecznie miejsce na końcu pola, gdzie oracz nawracał końmi’: *Na tym poprzecniáku posadzimy kapuste* Radkowice iłż; Mp, Maz. AN

poprzed ‘przed’: *Tak sie przewracała poprzed ᵘokna* Limanowskie; Mp pd-zach. RK

poprzedać ‘sprzedać, posprzedawać’: *Poprzedaliśmy konie* Jarczów tom-lub; *Nálepi tak, poprzedać syćkie krowy, a mlyko kupować w sklepie!* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 642; Mp, Śl. RK, AN

poprzelękać się ‘o wielu ludziach: przestraszyć się’: *Ludzie sie poprzelynkali i uciekli* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. RK

poprzód 1. ‘dawniej, wcześniej, przedtem’: *Ón poprzód zaleciał, jak ona przyleciała* Białowola zam; **Mp wsch**. **2.** ‘przed’: *Ido, a tyn pies idzié poprzód nich* Czelatyce jaros; **Mp wsch**. RK

poprzódy ‘dawniej, wcześniej, przedtem’: *Jakbyś ty miał umrzyć, to ja by wólała póprzódy* Jacnia zam; Mp wsch. RK

poprzódzi ‘przed’: *Baba zawsze jidzie poprzódzi chłopa* Siennica Różana kras; Mp wsch. RK

popśnić się 1. ‘popsuć się, zepsuć się’: *Popśniół my sie ten wózek* [‘kołowrotek’], *bo mi juz nie przedzie jak przedtem* Samocice dąb-tar; **Mp**. **2.** ‘o zwierzętach: przestać się dobrze chować’: *Gadzina mi sie*

popśniła, nic nie chce zryć i zdycho Mogilany krak; Mp. WW

popuczyć ‘pognieść, potłuc, pomiąć’: *Do popuconej rzepy dawało sie wyrośniynte drozdze* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 643; Mp pd-zach, Śl pd. WW, AN

popyrtany ‘roztrzepany, prędki i chaotyczny’: *Z niym to źle robić, roz dwa wszysko ᵘobleci, a potym trza poprawiać, taki popyrtany* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

popytać ‘poprosić, zaprosić wiele osób’: *Na drugie zebranie jik popytámy, to przidom* Ząb n-tar ZNUJ 48 s. 41; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, AN

pora: do tych pór ‘dotychczas, dotąd’: *I tego syna do tych pór nie ma* Orchówek włod; Mp pn. WW

poraczyć ‘poczęstować, ugościć’: *Musiáł mizernie wyglądać i ockami nie byle jak do nich mrugać, bo go pirogami porácyly* Będziemyśl dęb; Mp. WW

poraić ‘poradzić, doradzić’: *Poraiłam mu, zeby se ᵘodmienił jojek pod kure* Poręby Majdańskie kolb; **Mp pd**. WW

poratunek ‘ratunek, pomoc’: *Zebyś miała na poratonek dziecka* Ostrowce bus; Mp. WW

porazować ‘zabronować pole przed siewem’: *Razuje sie bronami, kie sie nie porazuje to ziarno powlatá w skiby* Wilków kiel; Mp. WW

porączka, porączko ‘poręcz, oparcie’: *Porónczka od kanapy* Blizne rzesz; Mp pd-wsch. AN

poreszcie, poreście ‘zresztą’: *Má duza załatwić, a poreście i wypije co, to późno z miasta wróci* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. WW

poręczyć 1. ‘przekazać testamentem’: *Strasák wyjon papir i ᵘołówek i napisáł dystamont, co komu porocył* Sułkowice wad ME IV 257; pog Mp pd-zach i Śl pd. **2.** ‘polecić, poruczyć’: pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

porka ‘zupa owocowa zaprawiana mąką’: *Poliwka – porka z bzioku, z jagód, jak sie ᵘustoji, to pedajó, ze dobre* Bychawka lub; **Mp pn-wsch**. AN

porny ‘ostry w smaku, zapachu’: *Ta kiełbasa jes za porná, zeby było w ni mni costku i pieprzu, toby była lepsá* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

porobek ‘nici idące w poprzek płótna; wątek’: *Porobek sie nawijało na cywki i wkładało do cółenka* Świątniki sand; **Mp**. WW

poroda ‘urodzaj’: *Była poroda na owoce* Wąworków opat; **Mp**. WW

porodzić ‘urodzić’: *Jedna kobita chodziła niesama* [‘w ciąży’], *dochtór powiedzioł, ze nie porodzi przez* [‘bez’] *dochtora* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz, Kasz. WW

portka ‘nogawka spodni’: *Syroko portka* Mszana Dolna lim; Mp. WW

portki 1. ‘spodnie’: *Portki kozde, tyz i lniane* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘sklepienie pieca’: Mp pn-zach. WW

poruszka ‘powstanie, bunt’: *Chłopi robili poruske, coby sie wyślebodzić z pański niewóle* Zakopane ZborSł 289; Mp pd-zach. AN

poruszować ‘ruszać coś, dotykać’: *Nie porusuj tam nicego* Mszana Gorna lim; Mp pd-zach. AN

porwisz, porwiś ‘złodziej kieszonkowy’: Mp pd-zach. AN

porwósło ‘powrósło’: *Biere sie jedyn snopecek ozrobiá sie tak dookoła, kładzie sie na wiyrch, wiąze sie porwósłym* Podsarnie n-tar [Orawa] KąśSł 646; Mp pd-zach, Śl pd, Wp pd-zach. JR

porwóz ‘powróz’: *Ni mo porwoza* Krzeczów myślen; Mp pd-zach, Śl pd, Kasz. JR

porychtować ‘przygotować, ponaprawiać’: *Przyszedem porychtować pług i kolca* Żarnowiec kroś; Mp pd, Śl. WW

porywka: na porywkę ‘o odzieży noszonej na co dzień’: *Dobro bedzie na porywke ta chustka* Brudzewice opocz; pog Mp pn i Maz pd. WW

porządek: za porządkiem ‘po kolei, kolejno’: *Za porzóndkiym idzie: Hania, Urszula i jo* Blizne brzoz; Mp. WW

por-zieć ‘spojrzeć’: *On por-ziáł na mie tak srogo* Grębów tarnob; **Mp pn**. JW

porzucić ‘o zwierzętach: poronić’: *Nasza krowa znów porzuciła* Bóbrka kroś; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW

posad ‘warstwa snopów rozłożona na klepisku, przeznaczona do młocki’: *Wymłóciliśmy dzisioj ᵘosimnoście posadów* Książnice Wielkie piń; oggw. WW

posadzka ‘warstwa snopów rozłożona na klepisku, przeznaczona do młocki’: *Nałozyli na posodzke seś snopków* ok Żywca NowŻyw 234; Mp pd. AN

posądek ‘posądzenie, podejrzenie’: *Za posądek co bedzie?* Lgota Gawronna włosz; **Mp pd**. AN

poseliny ‘posłowanie w imieniu narzeczonego do rodziców dziewczyny; swaty, zaloty, zaręczyny’: *Aleście miely w sąsiedztwie hucne poseliny* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

poseł ‘swat pośredniczący w zawieraniu małżeństwa’: *Taki posły najsampiérw byli* Bodaczów zam; Mp. WW

posępno ‘ponuro, pochmurno’: *Posepno tak, bedzie chybie desc* Radkowice iłż; Mp. WW

posiad zob. **jeden: za jednym posiadem**

posiadać się ‘spierzchnąć, popękać’: *Rynce mi sie posiadały* Żarnowiec kroś; Mp pd, Śl pd. WW

posiady ‘spotkania towarzyskie, zwłaszcza długie’: *Dziadek pośli kájsi na posiady, w chálpie nie usiedzó za dłógo* ok Nowego Sącza SzewSł 497; Mp pd. AN

posiąść ‘usiąść’: *Prziślimy jaze ku Blohowyj lipie, tam my posiedli, a ᵘodychli* Rabczyce [Orawa Sł]; Mp pd. WW

posieczysko ‘skoszone pole lub łąka’: *Wygóń krowy na posiecysko* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

posiewny ‘stosowany po siewie zbóż’: *Brónówanie posiewne* Radawiec lub; Mp pn. WW, AN

posiwawy ‘trochę siwy, siwawy’: *Wóns taki kolor posiwawy má* Lgota Gawronna włosz; Mp. WW

poskrobek ‘mały chleb upieczony z resztek ciasta’: *ᵘOstatek ciasta wydrápie sie z dzizki ji robi sie poskrobek* Przewrotne rzesz; Mp, Śl, Wp. WW

posłuchnąć ‘usłuchać, posłuchać’: *Za zywota kcecie i po śmierzci ozkazować, ale teraz was juz ni ma fto posłuchnóć* Głodówka [Orawa Sł]; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

posługować ‘służyć komuś swoją pracą, usługiwać’: *Słuzocy posługował we dworze* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. WW

posporzyć ‘przyśpieszyć, pośpieszyć’: *Jak by my teroz wszystkié pósporzyły, pewnié by my do nocy wykópały wszystkó* Lubatowa kroś; Mp pd. WW

pospólnie ‘razem, wspólnie’: *Jak ludzie wychodzili ze smentarza* [...] *to pośli do karcmy, no i sie dopiyro cestowali pospólnie* Chodów miech NT II 176; Mp, Maz, Kasz. WW, AN

pospółka ‘słonina przerośnięta mięsem’: *Po biciu świni Krystyna nóm przyniesła duzo świyzej pospółki i kiełbase* Sporysz żyw; Mp zach. WW, AN

posprzedać ‘sprzedać, posprzedawać’: *Jedna drugi sepce, kupma sobie cepce, jak sie nie wydomy, cepce posprzedomy* [pśn] Woźniki sier; Mp. WW

postanąć ‘stanąć’: *Postanyli przed ᵘobrazami* Hyżne rzesz; Mp. WW

postarunek ‘siedziba policji’: *Tero na postarunek pódzies, bo krowy obzarły zyto* Niegowa zaw; Mp. WW

postaw ‘nici biegnące wzdłuż tkaniny; osnowa’: *Postow je z nici a wóntek ze smatów, jak sie robi chodniki* Janków brzez; Mp pn, Maz, Wp. JW

postawa ‘nici biegnące wzdłuż tkaniny; osnowa’: *Postawa kónopno, a wotek paceśny* Cedzyna kiel; Mp, Maz, Kasz. WW

postawić się ‘wybudować sobie dom’: *Ón sie troche do nicego postawiół: daleko, w polach* Krępa miech; Mp. WW

postoły ‘obuwie, chodaki plecione z łyka’: *Baby chodzili w postołach, tak samo jak i człowieki* Horodyszcze włod; Mp wsch, Maz wsch. WW

postrachać ‘postraszyć’: *Postrochoł jom ktosik i z chołpy tero niy wychodzi* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

postradać ‘stracić, utracić, zgubić’: *Pojechoł do ty ukraiński wsi i syna tam postradoł* Brzozów; Mp, Maz. WW, AN

postronek ‘część uprzęży: jeden z dwu sznurów lub pasów umożliwiających ciągnięcie wozu’: *Trza kupić nowe postronki, bo tamte śkapa pozrywała* Książnice Wielkie piń; oggw. JW

postrożność ‘ostrożność’: *Postrożność nié zawadzi* Żarnowiec kroś; Mp pd. WW

postrożność zob. **mieć się na postrożności**

postrożny ‘ostrożny’: *Postrożny, nie do sie ᵘoszukać* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

postrzec ‘zauważyć, spostrzec’: *Pies postrzyg tego wilka i wpad do dziury* Kasinka Mała lim; Mp pd. WW

posuć ‘posypać’: *Kawałecek chleba solom posuty* Wilków kiel; Mp, Śl, Kasz. WW

poswarzyć się ‘pokłócić się’: *ᵘO jakomsi bzdure sie poswarzyli i teroz ze sobom nie godajo* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Kresy pd. WW

posyłka ‘chłopiec do pomocy’: *Poséłka – co go poséłali ze dworu* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz. WW, AN

poszorek ‘odświętny zaprzęg dla konia’: *Pószorek był tu na piersi i tu miał pód brzuchem pas i jeszcze sie zapinało* Zynie bił PelcLub II s. 141; Mp pn-wsch. JW

poszpasować ‘pożartować’: pog Mp pd-zach i Śl pd, Kasz. AN

poszukować ‘poszukiwać’: *Policyj go musi poszukować* Żarnowiec kroś; Mp. AN

poszywać ‘pokrywać dach słomą’: *Snopki słómy takie małe wykrącali i posywali na tych łatach* Woźniki sier; Mp, Maz. AN

poszywka ‘słomiane przykrycie dachu’: *Na poszywke trzeba prosty słómy, kłoci* Radgoszcz dąb-tar; Mp. AN

pościel ‘łóżko’: *Jo nie lubie żylazny pościeli* Sękowa gor; Mp pd. AN

pościel, pościela ‘kilka snopów rozłożonych na klepisku do młócenia cepami’: *Pościeluł pare snopków na cepy i to była pościel* Radzanów chłm PelcLub I s. 242; Mp pn-wsch. AN

pościelać ‘przygotować posłanie dla ludzi, też rozłożyć ściółkę dla zwierząt’: *Pościelać krowie, świni, zeby nie lezały na mokrym* Radkowice iłż; Mp, Śl. AN

pościelić ‘przygotować posłanie dla ludzi, też rozłożyć ściółkę dla zwierząt’: *Płachta to już było tak do dómowego użytku, na łóżko pościelić* Blizne brzoz; *Jak se kto pościeli, tak bedzie społ* Limanowskie; oggw. JW

poścień, pościenie ‘miejsce gdzieś w głębi, zwłaszcza pieca chlebowego; najdalszy kąt’: *W chlebném piecu pály sie na pościéniu* Przewrotne rzesz; Mp pd. AN

pośladek ‘tylna część wozu’: *Zamias siedzić na przodku, to trza na pośladku* Bochotnica puław; Mp pn, Maz pd. AN

poślakować ‘śledzić, tropić’: *Poślakowoł koze na Cubrynie* Zakopane ZborSł 293; Mp. AN

pośledni 1. ‘tylny’: *Przednie* [nogi] *mówiom łapy, a poślednie kulosy* Woźniki sier; Mp. **2.** gorszego gatunku’: *Jesce momy troche zyta, ale to juz takie poślednie* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp. JW

pośledzina ‘o czymś gorszego gatunku’: *Byle pośledzine mi przywieź z jarmaku* Wilków kiel; Mp. AN

pośluz: z pośluza, pośluzem ‘nieprostopadle, z ukosa’: *To bedzie troche za bardzo z pośluza* Samocice dąb-tar; Mp. AN

pośmiech ‘żart, kpina’: *Stasek podlatuje ku dziéwkóm, nej dy ony strojom ś niego ino pośmiéchy* ok Zakopanego ZboSł 293; Mp. AN

pośmiechowisko ‘żart, kpina’: *Pośmiychowisko chodzi blisko (mówią tak, gdy ten, co się z drugiego naśmiewał sam zostanie wyśmiany)* Limanowskie; Mp. AN

pośniadać ‘zjeść śniadanie’: *Pośniodoł se i poszoł na polé* Bóbrka kroś; Mp, Śl. WW

pośnik ‘wieczerza wigilijna’: *Pośnik sie ji we Wilyją wiecór, jak juz widać gwiazdecke na niebie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd. WW

pośpiechy ‘wczesna odmiana ziemniaków’: *Póśpiechi to jestaj kartofle te ranie, co zyjdo najsampierw* Józefówka tom-lub; *Pośpiechy to wcześne i dobre zimiáki* Samocice dąb-tar; **Mp**, Maz pd-wsch. AN

pośratać się ‘pożegnać się’: *Nawet sie z niem nie pośratała i pojechała* Radgoszcz dąb--tar; **Mp**. AN

potak ‘przyrząd do nawijania nici na cewkę’: *Na potaku nawijo sie ryncnie* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz pd-wsch. AN

potarasić ‘podeptać’: *Kury potarasiły mi grzóndki* Kościelec-Chrzanów; Mp pd. AN

potkać (się) ‘spotkać (się)’: *Potkoł sie ze sową* Kasinka Mała lim; Mp pd, Śl, Kasz. AN

potoczek ‘rzeczka, zwłaszcza górska’: *Powiedziołby kto, ze taki potocek potrafi tyle skód narobić* ok Nowego Sącza SzewSł 500; Mp pd, Śl pd. AN

potoczka ‘drewniane naczynie używane podczas prania’: *Popiół w potocke drewnianóm się sypało, na wierzch płachte i woda się lało* Jakubowice Końskie lub; pog Mp pn i Maz pd, Wp pn. AN

potograf ‘fotograf’: Mp pd i pn, Maz. WW

potografować ‘wykonywać fotografie za pomocą aparatu fotograficznego’: Mp pd. WW

potok ‘rzeka, zwłaszcza górska’: *Bez taki niewielki potok swobodnie mozno bełoby przejś* Sierosławice konec; *Halina posła na potok, łáchy przepłókać* ok Nowego Sącza SzewSł 500; **Mp pd**, Śl pd. AN, JW

potoknąć ‘opłukać’: *Trza beło potoknuć kubło* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz. AN

potrachtować zob. **potraktować**

potracić się ‘zgubić się, zaginąć’: *Przisła taká tyngá mgła, já sie drym – dziermy sie w kupie, bo sie potracymy* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 656; Mp, Śl. AN

potraktować, potrachtować ‘poczęstować’: *Potrachtowała mie ciostkami* Jodłowa jas; Mp pd, Kresy. AN

potraw ‘siano z drugiego koszenia’: *Nie bydzie potrawu, bo ni ma dyszczu* Kazimierz Dolny puław; oggw. AN

potrza ‘trzeba’: *Wej se papiyrówek, ile ci potrza* ok Nowego Sącza SzewSł 501; Mp, Maz, Wp. AN

potrzeb ‘konieczność, interes’: *Miáłam potrzyb jechać do miasta, ale nie było cam* Przewrotne rzesz; Mp, Pom pd, Kasz. AN

potrzebno ‘potrzeba’: *Tylko byz lato jemu potrzebno tych parobków* Łopiennik Górny kras; Mp. AN

potucha ‘pociecha, zachęta’: *Dodaje potuchy* Niedźwiedź lim; Mp pd, Maz. AN

potulać się ‘pokoziołkować, potoczyć się’: *Chodź, to sié z górki potulámy* Żarnowiec kroś; Mp pd-wsch. AN

poturacz ‘niezdara, popychadło’: *Całe zycie za poturaca go miała* ok Nowego Sącza SzewSł 501; Mp pd. AN

poturaczka ‘poniewierka, włóczęga’: *Taká droga to strasná poturacka* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

poturać ‘gnębić, lekceważyć’: *Zapisoł jym wszysko pole, to teroz niym poturajóm, takie to teroz dzieci!* Książnice Wielkie piń; **Mp**. AN

poturać się ‘poniewierać się, włóczyć się’: *Poturáł sié po świecie* Żarnowiec kroś; **Mp pd**. AN

poturadło ‘niezdara, popychadło’: *Ta Machocowna Weronka to jes za takie poturadło we wsi* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

poturak ‘niezdara, popychadło’: Mp pd. AN

potwora 1. ‘potwór, straszydło’: *Tak je ᵘościupali, a to sie znołu zrosło. Była potwora potworóm dalyj* Rabczyce [Orawa Śl];

Mp, Śl. **2.** ‘przezwisko’: *Tako potwora z tej baby. jino sie wadzi o byle co* ok Żywca NowŻyw 239; Mp pd, Śl. AN

potyl 1. ‘do określonego czasu, dopóty’: *Potyl* [krowę] *bedziymy chować, aż se ciele przysodzimy* Blizne brzoz; Mp pd. **2.** ‘do określonego miejsca’: *Potyl jest twoje, ᵘodtąd moje* Jodłowa jas; Mp pd. JR

potyla ‘do określonego czasu, dopóty’: *Potela sie po wode chodzi, pokiela sie ᵘucho nie ᵘurwie* Sporysz żyw; Mp pd. JR

potyrpać ‘poszturchać, popchać’: *Dziecka to sie tak lubióm potyrpać, poupychać, ale jo jym nie bronie, bo przecie to nic złego* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. AN

powadzić się ‘pokłócić się, posprzeczać się’: *Powadziyli się o miedze* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 658; Mp, Śl, Pom pd, Kasz. AN

powała ‘sufit, zwłaszcza drewniany’: *Powała buła z dessek nojpiyrwy* Stróżna gor; Mp, Śl pd. AN

powąz ‘drąg przyciskający z góry siano lub słomę na wozie drabiniastym’: Mp pn, Śl, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN

powązka ‘kawałek płótna używany do cedzenia mleka’: *Dzisiej sie cedzi bez sitko, a downi bez powónzke* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz, Wp. AN

powerek, powyrek ‘drążek, na którym dwie osoby niosą ceber lub wiadro przeciągnąwszy ów drążek przez ucha’: Mp, Maz. JR

powiastka, powiestka ‘wezwanie do sądu’: *Dwa dni temu przyniós im lystonosz powiestke* Sierosławice konec; Mp pn, Maz. AN

powicher 1. ‘nagły, gwałtowny wiatr’: *Jak prziseł nogle taki powicher ᵘod Romanki, to my musieli wartko ᵘuciekać do sałasu z ᵘowcami* ok Żywca NowŻyw 240; Mp pd, Śl. **2.** ‘przezwisko człowieka niezrównoważonego, roztrzepanego’: *Powicher dziopa, na miejscu kwile nie usiedzi, ciógle jó gdziesi niesie* ok Nowego Sącza SzewSł 502; Mp pd. AN

powieczerzać ‘zjeść kolację’: *Powiecerzałak se, jak sie patrzy* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl, Kresy pd. AN

powieczka ‘powieka’: *Kłuje mnie po powieckach* Limanowskie; Mp pd-zach, Kasz. AN

powiestka zob. **powiastka**

powietrze ‘wiatr’: *Osika – listki na dół wisom i choć powietrzo ni mo, to on drży, tak sie ruso, jakby zywe było* Niegowa zaw; Mp, Śl. AN

powijacz ‘pas płócienny, którym owijano niemowlę’: *Jo bél jeszcze tym krympówany, tym powijaczym* Blizne brzoz; Mp, Maz. AN

powijać ‘owijać niemowlę powijakiem’: *Przódzij dzieciucha powijało sie bez dwanaście niedziel, wsegdy krajku sie ᵘokrecało* Krzemień kraś; Mp, Maz. AN

powijak ‘pas płócienny, którym owijano niemowlę’: *Powiják syty ból ze starego, spránego płótna, abo se tyz pozycały* ok Nowego Sącza SzewSł 502; oggw. AN

powłóka ‘kobieta niemoralna’: Mp pd. AN

powojnik ‘pas płócienny, którym zawiązywano becik z niemowlęciem’: *Małe dziecko powijajóm w zogówku ji zawiązujóm powojnikiym* ok Żywca NowŻyw 240; Mp pd-zach, Śl pd, Maz pn. AN

powoniać 1. ‘powąchać’: Mp pd, Śl pd. **2.** ‘doświadczyć, spróbować’: *Niekta każdy powoniá, jak to dobrze bez matki* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. AN

powójka zob. **pawójka**

powtór: na (drugi) powtór ‘powtórnie, znów’: *Dom był pod tarnikiem i spolył sie na drugi powtór* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp. JR, AN

powyjmać ‘powyjmować’: *Powyjmáł miód z ulia* Wilków kiel; Mp pn, Maz. JR

powyrek zob. **powerek**

pozabaczować ‘pozapominać’: *Ni mozno sprostać, bo sie pozabocowało* Woźniki sier; Mp. JR

pozapierać ‘pozamykać’: *A pozapiyrołeś ta na noc dobrze stajnie i bojsko?* Sękowa gor; Mp, Maz. JR

pozawczora, pozawczoraj ‘przedwczoraj’: Mp, Maz wsch. AN

pozawierać ‘pozamykać’: Mp, Śl. JR

pozbaczować ‘poprzypominać’: *Młodzi, to nie wiedzá radzić, kieby pán cyńści prziśli, toby se pozbacowali* Podszkle n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s.114; Mp pd. AN

pozbyć ‘stracić, pozbyć się’: *Patrzy, zeby pozbyć, a nie przygospodarzyć* Przedmość wiel; oggw. JR

pozdemać, pozdejmać ‘pozdejmować’: *Parobek kónie pas, nu ale pozdymoł kentary* [‘uzdy’]*, lig se na ty łónce i leży* Giełczew kras; Mp pn, Maz, Wp. JR, AN

pozdrowieć ‘wyzdrowieć’: *Z babkom było juz niedobrze, nale ta, chwała Bogu, cosik pozdrowiała* Podwilk n-tar [Orawa] KąśSł 664: Mp. JR, AN

pozgrabować ‘pozgarniać grabiami’: *Pokiela przýgrzéwo słonecko, trza siano pozgrabować* ok Zakopanego ZborSł 297; Mp pd-zach. AN

pozielonkowaty ‘zielonawy’: *Śliwki to siwe, takie pozielonkowate* Woźniki sier; Mp. JR, AN

poziemka ‘poziomka’: *Pozimki małe po zimi* Cisza p-tryb RŁTN XXVII 149; Mp pn-zach, Śl. JR, AN

pozierać ‘patrzeć, spoglądać’: *Ej, nie poziyráj na mnie cornymi ᵘocyma, ej, bo já nie lo ciebie wyrosła dziewcyna* [pśn] Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd**. JR

poziór zob. **dać, dawać poziór**

pozlatować się ‘o wielu osobach: zbiec się’: *Jak do miodu pozlatowali sie patrzeć* Lichwin tarn; **Mp**. AN

poznajać ‘poznawać’: *Przed śmierciom juz nikogo nie poznajała* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd**. JR

pozołdy ‘dobre rzeczy do jedzenia; przysmaki’: *Pozołdów jy sie zachciywo* Kościelec-Chrzanów; **Mp pd**. JR

pozorny ‘przystojny, urodziwy’: *Pozorny był chłopak, tak spodobał się królowi* Krakowskie Zb XIII 105; Mp zach. JR, AN

pozór zob. **dać, dawać pozór**

pozwać 1. ‘zaprosić, wezwać’: *Jeden ze zbójników zacon se tańcyć, a ze dziwek nie było, pozwál se kacmárke i zacón se tańcyć* Bukowina n-tar LL I 1 s. 26; Mp pd-zach, Maz wsch. **2.** ‘nazwać’: Mp pn-zach, Wp, Kasz. JR, AN

pozwoleństwo ‘pozwolenie’: *A pozwolyjstwo na żyniacke ᵘod ᵘojca mos*? Sękowa gor; oggw. JR, AN

pośreć ‘spojrzeć, popatrzeć’: *Jak cie bedą cepić, pośryjze do nieba* Krzeczów myślen; **Mp pd**. RK

pożegnać ‘pobłogosławić’: *Niech ci ta Pán Bóg pozegná* Orawka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 95; Mp pd-zach, Śl. JR, AN

pożegnanie ‘błogosławieństwo’: *Tak jym dáł boskie pozegnanie* Orawska Leśna [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 41; Mp pd-zach, Śl pd. JR, AN

pożenić się ‘o jednej parze: zawrzeć małżeństwo’: *Sié pożynili takiymi dziećmi jeszczé* Czelatyce jaros; Mp. JW

pożółtawy ‘żółtawy’: *Pozółtawá marchew* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl, Wp pd. JR, AN

póchy ‘dopóki’: *Widno póchy księżyc świci* Giełczew kras; **Mp pn**. JR

pódzik ‘sowa’: *Pódzik to* [woła]: *pó-pódź, pópódź pójdźka!* Mała Wieś radomsz; Mp pn-zach. JR, AN

pójdźka, pódźka ‘sowa’: Mp pn, Maz, Wp. JR

pójść zob. **iść, pójść na usiadkę**

póko ‘dopóki’: *Póko jo żyje, to tego drzewa nie zetniemy* Bychawa lub; **Mp pn**. JR

pół: na poły ‘na połowy’: *Przerżnoł chlyb na poły* Orawka n-tar [Orawa]; Mp, Śl, Pom pd. JR, AN

półczepek ‘czepek zakrywający tylko sam czubek głowy, zawiązywany pod brodą, dawne letnie nakrycie głowy mężatek’:

Pirw cypce były ᵘokrónġłe takie, późni półcypki, co wsodzały na głowe Radawiec Duży lub; Mp pn, Maz pd. JR

półdrabki, półgrabki ‘podłużne drągi w drabinie wozu’: *W drabinie wozu były półgrabki i sceble* Olbięcin kraś PelcLub II s. 144; Mp pn-wsch, Maz. JW

półdupek ‘pośladek’: *Ślisko buło, wyrznułam zadkiym ᵘo ziymie i cały pódupek mom siwy* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Maz, Wp, Kasz. JR

półdziesięta ‘dziewięć i pół’: *To prosie miało pódziesieta kila* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. JR

półgębek, półgąbek ‘policzek’: *Pógémbki jak pącki* Dąbrowa rzesz; **Mp**. JR

półgrabki zob. **półdrabki**

półka 1. ‘pas lub klin tkaniny, używany głównie przy szyciu spódnic, sukni, fartuchów’: *Miałam takó szérokó spódnicé, sztyry półki takié miała* Blizne brzoz; oggw. **2.** ‘rodzaj fartucha lub przepaski, używanych w kuchni i w polu (zwłaszcza do siania)’: pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. JR

półkopek ‘trzydzieści snopków zboża ustawionych na polu do wyschnięcia’: *Zrób dwa pókopki* Przędzel niż; *W pókopki tó siy kopi żytó i pszenice* Lubatowa kroś; *Na jedyn roz zabiyrzymy ze sztyry pókopki* Kombornia kroś; **Mp**, Maz wsch, Kresy pd. JR, AN

półkorzec ‘dawna miara zboża odpowiadająca połowie korca’: *Jak nic broł półkorca pod poche ji sed* Książnice Wielkie piń; Mp pn. JR

półkoszek ‘upleciona z wikliny górna część wozu (lub jedna z dwóch części) do przewożenia ludzi’: *Teráz juz nie pletá pókosków, tylko zbijajá pake na wóz* Samocice dąb-tar; *Półkoski dwa: przedni i tylni* Stok puław; *Jedziamy w półkosku do miasta* Górno kolb ZNUJ 495 s. 159; Mp, Śl, Maz, Wp, Kasz. JW

półlenkowy ‘o płótnie: wyrabiane z najładniejszego, najcieńszego włókna lnianego’: *Płótno pólankowe najcieńsze* Brzezna-Litacz n-sąd; Mp pd-wsch. JR

półlitrak, półlitrzak ‘garnuszek półlitrowy’: *A ᵘona to przelywała z wiadra do wiadra półlitrokiem* Siekierczyna tarn; Mp. AN

północek ‘północ’: *Tyn tydziyń szychta znowu ᵘod pónocka* Bóbrka kroś; Mp, Maz, Wp wsch. JR, AN

północka ‘pasterka – msza św. w noc Bożego Narodzenia’: *Na pónocke to sie sło po Wiliji, po śpiywaniu kolynd* Stróżna gor; Mp pd. JR

północkowa ‘pasterka – msza św. w noc Bożego Narodzenia’: *Wybiyrocie sie na pónockowom? Trza wyjś doś wcas, zeby se siąś, bo narodu bedzie duzo* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd-wsch**. JR

półodwieczerz ‘środek popołudnia’: *Na półodwieczyrz przysed do siecenio* Radgoszcz dąb-tar; Mp. JW

półosiek ‘próg na osi wozu’: Mp. JW

półpięta ‘cztery i pół’: *– Ile to kosztuje? – Półpiynta złotego* Brzozów; Mp, Śl pd, Wp, Kasz. JW

półrolek ‘miara pola’: *Pórolki wynosiły po 25–30 morgów* Rajbrot boch; Mp pd. JW

półsąg ‘miara objętości drewna’: *Sąg to były śtyry metry, półsąg to są dwa metry, a ćwiortka to je metr* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JW

półskrzynek ‘mniejsza skrzynka w dużej skrzyni; skrytka’: *Do póskrzynka to sie drobne rzeczy kładło: korole, stązki* Stróżna gor; *Schowáj piniádze do póskrzynka* Radkowice iłż; **Mp**, Śl, Maz, Wp, Kasz. JW, AN

półsukno ‘rodzaj tkaniny tkanej z wełny z bawełną lub lnem’: *Półsukno – wełna pórobek a ᵘosnowa lanna* Wołkowyja les Fal I 239; Mp pn, Maz. JW, AN

półszorek ‘rodzaj uprzęży na konia’: *Na półsorek sie daje skóre surowu zdjętu z krowy* Giełczew kras; Mp, Maz, Wp. JW

półtorak ‘miara przędzy w warsztacie tkackim’: *Z motowidła nici sie ściągało*

na półtorok, półtoroki sie prało i dajało do tkoca Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. JW

półtorówka ‘deska grubości półtora cala’: *Deski trza półtorówki abo calówki* Radkowice iłż; Mp, Maz. JW

półważek ‘część wozu: hak na orczyk dla jednego konia’: *Półwázek na jednego* [konia]*, na dwa wága* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl. JW

półwozie ‘przednia lub tylna część wozu’: *Moze byś* [być] *półwozie – jak jes błoto ji ni mozno dojechać do młyna abo gdzie* Waganowice miech; oggw. JW, AN

póst ‘post’: *Pirwu cały póst ᵘolejem maściły* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. WW

póść ‘pójść’: *Trza sie zzuć i póś spać* Giełczew kras; Mp, Maz. JR

pracny ‘wymagający wiele pracy’: *To było procne, kostowało roboty, pracowite, mozolne* Przedmość wiel; Mp, Śl. JW, AN

pracz ‘przyrząd do prania bielizny i młócenia lnu; kijanka’: *Baby to biero tyn pracz, ᵘobijajo główki, wytrzepuje, i czyste nasienie* Wiszniów hrub Fal I 241; Mp wsch, Maz wsch. JW, AN

praczka ‘przyrząd z falistej blachy do ręcznego prania’: *Pierze sie na procce, potam sie płuce i wyzymo sie* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. JW

prać 1. ‘bić’: *Naucyciel bił trzciną w rękę, a chłopoków proł za tablycą w gołą dupę* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Kasz. **2.** ‘rzucać’: *Prál, co mu jino pod rénke wlazło, biéda béło uciekać* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl. **3.** ‘o śniegu lub deszczu: mocno padać’: *Pierze dzisioj jak god. Całom przysypano śniygiym, jak bałwan wyglóndóm* Brzozów; Mp. JW, AN

prać się ‘bić się’: *Jesce sie nigdy tak nie praly na zábawie, jak wcora, praly sie kijamy, cem popadło* Samocice dąb-tar; *Prali sie śniygiym, jaze jennymu krew z nosa posła, bo tak dostoł* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. JW, AN

pragniączka ‘pragnienie’: *Miáłam ᵘogromná pragniacke, a nie beło sie co napić* Radkowice iłż; Mp, Pom pd, Kasz. JW

pralnik, pranik ‘kijanka do prania’: *Prać można i rękami i pralnikiem* Jezierna tom-lub; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. JW

praskurzęta ‘praprawnuki’: *Wnucek, prawnucek, praskurzok, praskurzeta sie nazywajo* Świątniki sand; **Mp pn**. AN

prasnąć 1. ‘rzucić (ze złością)’: *Jak siy niy wścieknié, jak niy praśnié z niém ó ziymiy, jynó jynknoł* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl. **2.** ‘uderzyć’: *Ni mogła sie ᵘopanować i prasneła go po gębie* Sierosławice konec; Mp, Śl. **3.** ‘upaść, przewrócić się’: *Prasnoł jak długi* Bóbrka kroś; Mp, Śl. JW

praśniak ‘placek pieczony na blasze z dodatkiem sody oczyszczonej, czyli prozy’: *Praśniak – praśny placek* Wierzchowiska kraś; Mp pn-wsch. WW, AN

prawak ‘grzyb – borowik’: *Nojlepi lubie prawoki* Lipnik sier RŁTN XXVII 161; Mp, Śl. JW, AN

prawda ‘wieczko w maselnicy zapobiegające rozchlapywaniu się śmietany’: *Práwdę narázá sie na krązek, zeby śmietana nie fárzkała* Przewrotne rzesz; **Mp pd**. JW

prawić ‘mówić’: *Stály ze sobá dwie godziny i cosi het prawily do siebie* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. JW, AN

prawie 1. ‘właśnie, dokładnie wtedy, dokładnie w tym miejscu’: *Prawie na sarówce to było, ᵘo zmiyrzchu* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz, Kasz. **2.** ‘odpowiedni’: *Ty buty sóm prawie na niego* Żarnowiec kroś; Mp, Śl. **3.** ‘odpowiednio, w sam raz’: *Bedzie prawie tego spocynku* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl. JW, AN

prawiutko ‘właśnie, dokładnie wtedy, dokładnie w tym miejscu’: *Prawiutko była drugo* [godzina] Limanowskie; Mp pd--zach. AN

prawy grzyb ‘grzyb – borowik’: *Prawy grzyb pod brzezowymi, pod bukowymi, a ji pod sosnowymi tyz* Niegowa zaw; Mp zach, Śl, Maz pn-zach, Wp. RK

prażaki ‘potrawa z ziemniaków i mąki’: *ᵘUgotuj na ᵘobiod prazoki* Brudzewice opocz; Mp. JW

prażucha, prażuchy ‘potrawa – zupa lub kluski z prażonej mąki zalanej wrzątkiem’: *Prazuchów tera nie kcom jeś* Korbielów żyw; Mp, Maz. JW

prątek 1. ‘pręcik, witka, gałązka’: *Upletom z tych prątków kosyki do pyrek* Woźniki sier; Mp, Śl. **2.** ‘część warsztatu tkackiego – listwa zapobiegająca plątaniu się nici’: *Dwa prątki sie wtyko w przebierke* Woźniki sier; Mp, Maz. JW

prątki ‘kabłąk lub pręt równoległy do ostrza kosy umożliwiający równe odkładanie skoszonego zboża’: *Prątki na kose zakładali i to było, jak kósili niskie zboża* Krzczonów lub PelcLub I s. 246; Mp pn, Maz, Wp. JW

precz 1. ‘daleko’: *Prec beło i dlotego musielymy jechać wozem* Sierosławice konec; oggw. **2.** ‘ciągle’: *Tatuś prec robi te drabine?* Woźniki sier; Mp, Maz. **3.** ‘wszędzie’: *Cało ᵘokolica tu prec* Lgota Gawronna włosz; Mp pn, Maz. JW, AN

preczki ‘daleko’: *Jido precki* Koszarawa żyw; Mp, Śl. JW

prefit ‘korzyść, zysk, profit’: *Z tego nijakiego prefitu nie bedo mieć* Jodłowa jas; Mp pd, Wp. AN

prependyk zob. **perpendyk**

prepiteta, prepitety ‘różne drobiazgi’: *Zostawióm ziymie na prepiteta* [tu: różne jarzyny] Blizne brzoz; *Mom już wszystkie prepitety na placek* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK, AN

pręcie ‘wiklina’: *Przyniósem precie na ᵘopołecke* Ostrowce bus; Mp, Śl. JW

pręć ‘gałązka, rózga’: *Gibki préńć – chabina* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. JW

pręt 1. ‘miara powierzchni ziemi, też miara długości (różna)’: *Downi to na pręty licyli, pręt to ᵘosim ji pół łochcia, morga mo trzysta prętów* Książnice Wielkie pińi; oggw. **2.** ‘połączenie rączek pługa’: *Pryntym złącone nogi* [pługa] Gazomka p-tryb RŁTN XXVII 165; oggw. **3.** ‘grzbiet kosy’: *Grubsza cześć kosy po drugi strónie jak ostrze, to pręt* Sułowice zam PelcLub I s. 247; *Pręt my u kosy pęk* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. JW, AN

proceśnik ‘mężczyzna często procesujący się; pieniacz’: *Stasek béł wiadomy proceśnik, ón by s-itko chodzieł do prawa* Zakopane ZborSł 302; Mp pd. AN

proch ‘kurz’: *Powyciérej dobrze, żeby nigdzié prochu nié béło* Żarnowiec kroś; Mp, Śl. JW

promyk ‘garstka lnu oczyszczonego z paździerzy’: *Lyn sie skrącało w promyki* Stróżna gor; Mp. JW

prosecja ‘procesja’: *W ᵘodpust zawdy chodzi prosecja kole kościoła. Bardzo ᵘurocystá jes prosecja w Boze Ciało* Radkowice iłż; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. JW, AN

prosesja, prosescja ‘procesja’: *Prosescyjo chodzi az do śterech ᵘóntorzy* Paruchy rad RŁTN XXVII 168; pog Mp pn i Maz pd. JW, AN

prosiny ‘obrzęd weselny – zapraszanie gości na wesele’: *Uroczystości weselne zaczynały się od wtorku. Był to dzień poświęcony na „prosiny” czyli inaczej na swaczyny* Świlcza rzesz LL I 3 s. 9; Mp. AN

prost: na prost 1. ‘prosto przed siebie, na przełaj’: *Na prost bez pola mioł bliży, no to poszoł, bo ziymia była zmarzniynto* Bóbrka kroś; Mp. **2.** ‘naprzeciwko’: *Na prost plebanije stała ᵘorganistówka* Chotel Czerwony piń; Mp. WW

prosto 1. ‘na wprost’: *Prosto schodów była taka szyba* Józefówka tom-lub; Mp. **2.** ‘po prostu’: *Kolebka – tó béło prostó tak jak łóżeczko teroz* Blizne brzoz; Mp. WW

proście ‘prawie’: *U nas proście wszyscy chorowali* Słomka lim; Mp pd-zach. WW

prość: na prość ‘na wprost’: *Jak raz na prość Paczosowy łąki* Korczów bił; Mp pn-wsch, Maz. WW

prośnianka 1. ‘słoma z prosa’: *Prośnionka uzywana na pędzle do bielenio* Topolice opocz; Mp, Maz. **2.** ‘gatunek grzyba jadalnego’: *Prośnionka je ni zółto, ni zielono* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch, Maz. WW

prośniany ‘zrobiony z prosa, związany z prosem’: *Prośniane kasze w stępie sie bije* Kopina chłm; Mp. WW

prośnisko ‘pole po skoszonym prosie’: *Prośnisko to je pole po prosie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. WW

prowadzać ‘prowadzić raz po raz, często; oprowadzać’: *Prowadzać trza to dziecko, bo nie usiedzi* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz, Wp pd. WW

prowadzać się ‘chodzić ze sobą, okazywać sobie sympatię’: *Tak sie prowodzały po tym ᵘodpuście (kawaler z panienką)* Domaniewek łęcz PJPAN 47 s. 830; pog Mp pn-zach i Wp pd. WW, AN

proza ‘soda oczyszczona’: *Jak ci niédobrze, to se wypij prozy z wodom. Upiekłam placków na prozié* Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. MT, MB

proziak ‘placek pieczony na blasze z dodatkiem sody oczyszczonej’: *Tak bym zjadła prozioków! Trza bedzie upiyc, bo już downo my nie robiły* Brzozów; Mp pd-wsch. AN

próg ‘belka na osi wozu’: *Osie były drewniane i progi były drewniane* Ostrowce bus; Mp, Śl, Maz, Wp, Kasz. JW

prógować ‘próbować’: *Na świeto Małgorzate prógujo zimiáki* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. WW

próżny ‘pusty’: *Próżny wóz – przez nicegój* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz. WW, AN

próżne dni, dnie ‘okres, kiedy księżyc nie jest widoczny od zmierzchu do świtu’: *Miesiónczek stary, a ni ma nówygo, to sie nazywa wiotek, próżne dni* Zembrzyce wad Kup 47; Mp pd. WW, AN

próżnica: po próżnicy ‘daremnie, na próżno’: *Nie bede tam po próżnicy látać* Bronowice-Kraków; Mp, Maz. WW

pruchawka ‘grzyb – purchawka’: *Pruchowka na paswiskach* [rośnie] Przedmość wiel; Mp. WW, AN

pruciać ‘szukać, szperać, myszkować’: *Co tam prucios? Sukoł w safie coś dobrego* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Wp. WW

pruclik, prucnik ‘część dawnego stroju męskiego: zwykle rodzaj kamizelki z sukna sięgającej poza biodra’: Mp pd. MT

pruczki ‘wspólne darcie pierza’: *No, skubarki, no to pytajo na prucki, ido i prujo, poprujo do jaki dziesiątej godziny. Potym przido parobcy, tańco, grajo, śpiwajo* Chyżne n-tar [Orawa] KąśSł 676; Mp pd-zach. WW, AN

pryciać ‘szukać, szperać, myszkować’: *W kázdy dziurze pryciáł, nie wiem cegój sukáł* Radkowice iłż; Mp pn. WW

prykać się ‘o zwierzętach: kopulować’: *Mom wydmisko, co sie zające prykają na niem, nic nie urośnie* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. AN

prymny ‘dumny, wyniosły, zarozumiały’: *Aleś ty prymny, ani do cie przystąpić* Przędzel niż; Mp. WW

prymuśnica zob. **frymuśnica**

prync ‘książę’: *Czego kcesz, najjaśnijszy prncie?* ok Przeworska Wisła XII 727; Mp, Śl, Kasz. AN

prynuka ‘zachęta do jedzenia’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. WW

przać ‘o kaszy: parować, gotować się na sypko’: *Przać; kasa przeje* Sławno rad AWK IV 510; Mp pn. AN

przączka, przęczka ‘sprzączka’: *Przączka u paska* Czelatyce jaros; Mp, Maz pd i pn-zach. WW, AN

prządać część ‘prząść’: *Dawni to prządałam, miałam jakoś pojęcie* Ostrzyca kras Fal I 247; Mp, Maz. WW, AN

prządka ‘przyrząd do przędzenia lnu; kołowrotek’: *Tatuś przónd wózkiym – przóndkóm, a mamusia wrzeciónym* Blizne brzoz; *Wrzeciono to tako przodka recno była* Świątniki sand; **Mp**. WW, AN

prządki ‘wspólne przędzenie lnu’: *Na prządki schodziyły sie tak, jak zacyny tymi kolewrotkami, to tak wystudziyły jizbe, turkot taki béł, ze nie wiym* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl pd, Maz, Pom pd. AN

prząska ‘roślina – skrzyp’: Mp pd, Śl pd. WW, MT

prządać ‘robić porządek, sprzątać’: *Idź do licha, przóntej te gałéńzie!* Blizne brzoz; Mp pd. AN

prze 1. ‘dla’: *Mlyko se zostawiła prze siebie* Niedzica n-tar [Spisz]; *Stejnia, to jes prze krowy, jałówki, byki, kónie* Orawskie Wesołe [Orawa Sł] ZNUJ 69 s. 30; Mp pd. **2.** ‘z powodu’: *Tyn kościół stawiali ᵘośmnoś roków prze niedostatek dudków* Rabczyce [Orawa Sł]. Mp pd. AN

przebaczować ‘przebaczać’: *Młodá pani musi przebacować, kiedy ji prziśpiywujo na cepinak, nie słuchać nic, bo by sie musiała zawse gniywać* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 678, Mp pd-zach. AN

przebiorny ‘wybredny, grymaśny’: *Przebiorno panna – chłopoków nie kce, przebiyro* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. AN

przebraniec ‘człowiek przebrany za kogoś’: *Zabawy na kusoki przebrańce se zrobióm, poprzebirajóm się i pudóm po chałupach* Gołąb puław; Mp. AN

przebździągać się ‘chodzić ustawicznie po mieszkaniu’: **Mp pd**. AN

przecchnąć zob. **przecknąć (się)**

przechamęcić ‘roztrwonić, zagubić’: *Toś wszyskie pinióndze przechamyńciół? A dziyześ te copke przechamyńciół?* Sękowa gor; Mp pd-wsch. AN

przechera ‘osoba przekorna, kłótliwa, sprytna’: *Ej, to przechera! Niejennego juz wycyckała* ok Nowego Sącza SzewSł 515; Mp pd, Maz. AN

przechodka, przechódka ‘kładka’: *Przechódka bez jakieś wode, czy błoto sie przechodzi* Wełnin bus PJPAN 65 s. 26; **Mp pn**. AN

przechód ‘wąskie przejście, też deska będąca kładką przez rzekę albo przełazem przez płot’: *Przechód na ścieżce przy grodzoném płocie* Waganowice miech; Mp, Maz, Wp, Kasz. AN

przechód: na przechód ‘za potrzebą fizjologiczną’: *Kciało sie mu na przechód i musioł iś* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Pom pd, Kasz. AN

przechódka zob. **przechodka**

przechynąć 1. ‘przerzucić’: *Przechyncie ta pawęźnice (linkę pawęzową) bez pawąz* Ślemień żyw RamŚl 59; pog Mp pd i Śl pd. **2.** ‘uszkodzić niemowlęciu kręgosłup (np. przy nieumiejętnym pielęgnowaniu)’: *Nie trzymo jyj popód główke, jynó popód plecki i przechynie dzie dziecko* Blizne brzoz; Mp pd. AN

przecieć ‘wszak, przecież’: *Na tłuscu przecieć smacniejse* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. AN

przeciwny ‘wybredny, kapryśny’: *ᵘOn taki przeciwny, nie będzie chleba z łopaty jod* Stróżna gor; Mp. AN

przecknąć, przecchnąć (się) ‘obudzić się’: *Moja matka ᵘo dwunosty godzinie przecchli* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz, Pom pd, Kresy pn. AN

przeczak ‘zaorany w poprzek kawałek pola, na którym się zawraca pługiem’: *Żeby sąsiadowi nie wjizdzać na pole, to sie robi przycáki na kojncu* Przewrotne rzesz; Mp. AN

przeczasieć ‘opóźnić się’: *Żyto przeczasiało* Horodyszcze włod; Mp. AN

przeczka 1. ‘zaorany w poprzek kawałek pola, na którym się zawraca pługiem’: *Po nasyk przyckak to by jak po drabinie do lasa zased, takie wąskie* Bysina myślen; Mp pd. **2.** ‘rowek melioracyjny’: *Wykop przycke i spuś wode z zágónów* Samocice dąb-tar; Mp, Wp pd-wsch. AN

przeczni ‘poprzeczny’: *Pojade przycnio drogo* Luszowice dąb-tar; Mp. AN

przecznica ‘poprzeczna bruzda odprowadzająca wodę z pola’: Mp, Śl. AN

przeczyć ‘bronować pole w poprzek skib’: *Bronuje sie w dłuzke abo w poprzek. Jak sie bronuje w poprzek to sie godo, ze sie jedzie przecyć* Książnice Wielkie piń; Mp pn. AN

przeczyszczać się ‘o niebie: wypogadzać się, też w nocy o spadających meteorytach’: *Niebo sié przeczyszczá, jeszcze bedzie pogoda* Bóbrka kroś; *Jak jes cyściutko noc ji świycóm gwiazdy ze poniektóre lecóm na ziym, to godajóm, ze sie gwiozdy przecyscajóm* ok Żywca NowŻyw 243; Mp, Maz. AN

przeć I. 1. ‘o słońcu: mocno przygrzewać’: *Ale dzisia pry, parno, bedzie dys* Samocice dąb-tar; Mp. **2.** ‘murszeć, więdnąć’: *Nasz tak dzieś nie przeje tyn rabarbar. Ón któ wiy, ile leży w tym sklepie* Blizne brzoz; Mp. AN

przeć II. ‘przecież’: *Wzionbym stąd spód szopy* [drzewo], *przyć tamto surowe* Korczów bił; Mp pn-wsch, Maz. AN

przed ‘dla’: *Ale tam będzie przed pana za drogo* Kępno wiel; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. AN

przedać ‘sprzedać’: *Pojechałam do Lublina i przedałam syry, jajka* Radawica lub; oggw. AN

przedaj ‘sprzedaż’: *Czy te wieprzaki macie na przedaj?* Siennica kras; Mp, Śl, Wp. AN

przedgody, przedgodzie ‘okres przed Bożym Narodzeniem; adwent’: *Od przedgodzia do czyrwca jeszcze żyła* Korczów bił; Mp, Maz. AN

przednowek ‘okres przed nowymi zbiorami; przednówek’: *Przednowek ciezki, chleba nie beło* Dąbrowa poduchowna iłż; **Mp**, Maz, Wp. JW

przedsobek ‘przednia, często ozdobna, część ubrania, np. koszuli męskiej lub bluzki damskiej’: *Schowajcie se to do przedsobka* Ostrowce bus; Mp, Maz. AN

przeflarzyć ‘roztrwonić, zmarnować’: *Przeflorzyła cały majątek* Bóbrka kroś; Mp pd. AN

przefukać ‘roztrwonić, przepuścić’: *Jigo dziadek przefukoł cały majątek, przepił i przehuloł* Radgoszcz dąb-tar; **Mp**. WW

przegadać ‘zacząć mówić, przemówić’: *Cały cás przesiedzioł ji ani nie przegádoł* Przewrotne rzesz; Mp pd. WW

przegibać się ‘przechylać się, wyginać się’: *Drzewa sie przegibajo* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 684; Mp; Kasz. AN

przegięcina ‘przegub w nodze końskiej; pęcina’: *Ni moze stanąć* [koń], *cosik mu sie zrobieło na przegięcinie* Sierosławice konec; Mp, Maz. WW

przegon 1. ‘poprzeczna bruzda odprowadzająca wodę z pola’: *Przegón to ᵘodwodniynie takie sie robi bez pole, taki rowik mały, co woda odchodzi* Mała Wieś radomsz; Mp, Maz, Wp. **2.** ‘droga między polami do przepędzania bydła’: *Przegón to jakby specjalnie ino do tego pastwiska* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz. WW

przegwarzyć ‘odezwać się, przemówić’: *Tak uradziyli, fto piyrse przegwarzi, ten musi paś* [krowy] Sucha Góra [Orawa Sł]; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

przehandryczyć ‘przehandlować’: Mp. AN

przejdziony ‘więcej niż’: *Má przejdzione piéńć lát* Żarnowiec kroś; Mp pd. AN

przekazować się ‘przechwalać się’: *Nie przekazuj sie, jak co mos* Łostówka lim; Mp pd, Śl. AN

przekieltować ‘wydać pieniądze, zwłaszcza na wódkę’: **Mp pd**. AN

przeklaśny ‘grymaśny, wybredny’: *Ón jes bardzo przeklaśny, nigdy mu ni mozno dogodzić* Samocice dąb-tar; **Mp pd**. AN

przeklętnik 1. ‘człowiek zły, też jako przezwisko’: *Tyn przeklyntnik zaś tu prziseł. Na funty przeklón całóm familijóm – jaze do siódmygo pokolynio* ok Żywca NowŻyw 243; Mp. **2.** ‘człowiek, który często przeklina’: *Przekletnik, co przekliná zawdy* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. RK, AN

przekolacz ‘przyrząd do czyszczenia fajki’: Mp pd-zach. WW

przekopyrtnąć się ‘przewrócić się, przekoziołkować’: *Przekopyrtnół sie jaki długi* Żarnowiec kroś; **Mp pd**. WW

przekraczować ‘przekraczać, robić duży krok nad przeszkodą’: *Przekracować garadek* [‘rowek’] Kocierz żyw; Mp pd-zach. AN

przekrącać ‘przekręcać’: *Kryńci furt, przekrąco, przywiązuje* Przedmość wiel; Mp. WW

przekuczać (się) ‘przekomarzać się, dokuczać’: *Wártá śmiychu, jak sie Jędrek z Durculom wezną przekucać* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 288; Mp pd-wsch. AN

przekupnik ‘handlarz, przekupień’: *Przekupnik takie różne rzecy sprzedawoł* Przedmość wiel; Mp. WW

przelatować 1. ‘przebywać jakąś odległość w powietrzu; przelatywać’: *Przelatowały ptaki* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Wp. **2.** ‘przedostawać się bez przeszkód na drugą stronę’: *Takie było korytecko ź dziuramy i sie z góry przycisło, to te kartofle przelatowały* Woźniki sier; Mp, Śl. WW, AN

przeląc się ‘przestraszyć się’: *Przeląk sie i rzucił klorykowi ceredło* [‘cyrograf’] *pod nogi* Dankowice kłob; Mp, Wp. WW

przelewacz ‘handlarz, pośrednik, często nieuczciwy’: *Kupiółem prosie ᵘod przelywaca* Samocice dąb-tar; Mp. WW, AN

przełaz 1. ‘przejście przez płot’: *Ej, wysokie nom tatuś przełazy pogrodziół, O, którędy ja bede do Kasieńki chodziół?* [pśn] Kraczkowa łań KunWes 71; Mp; Maz. **2.** ‘deska przerzucona przez strumień; kładka’: *Idziewa, idziewa do wody do przełazu* Wilków kiel; Mp, Maz, Wp pn-zach. AN, JW

przełazek 1. ‘przejście przez płot’: *W płocie jes przełazek* Woźniki sier; *Przechodź przez przełazek, a nie przez płot* Samocice dąb-tar; **Mp**, Maz. **2.** ‘deska przerzucona przez strumień; kładka’: *Na tym przełazku baby prały smaty* Radkowice iłż; Mp, Wp pn-wsch. JW, AN

przełazka ‘deska przerzucona przez strumień; kładka’: Mp pn. WW

przemarczyć (się) ‘zamienić (się), wymienić (się)’: *Przemarcyłem sie na krowy* Ostrowce bus; **Mp**. WW

przemarnić ‘roztrwonić, zmarnować’: *Przemarnieł cały majotek* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**, Śl, Kasz. WW, AN

przemarnować ‘roztrwonić, zmarnować’: *Przemarnuje wszysko, nic nie bedzie miáł, a ja mu nie dám* Radkowice iłż; Mp, Śl, Kasz. WW, AN

przemawiać się ‘kłócić się’: *Tak sie przemawiajo, ze usy bolo od słuchanio* Uszew brzes-mp; **Mp**. AN

przemota ‘pomyłka przy motaniu lub snuciu przędzy’: Mp, Maz. WW

przemylić (się) ‘pomylić (się)’: *Przemyliło mi sie* Limanowskie; Mp. WW

przenieść ‘znieść, wytrzymać, wycierpieć’: *Ni mogłam tego zálu przenieść wszyskiego, przepłakałam całá noc* Radkowice iłż; Mp. WW

przenocować się ‘spędzić noc, przespać się gdzieś’: *Mówi, że so bardzo zmęcone z podróży, żeby sie przenocowali* Łążek Ordynacki kraś; Mp. WW

przeokropnie ‘bardzo, ogromnie, niezwykle’: *Przeokropnié my uciékały, jak tén pies wypád do nás* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

przeonaczyć ‘zmienić, przemienić’: *Dziś przeónacyly i na selynę* [‘suche igliwie’] *godają śpilki* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. WW

przeora ‘bruzda w poprzek pola odprowadzająca wodę’: *Co sie w poprzek przeorze, to jes przeora* Wilków kiel; pog Mp pn i Maz pd. WW

przepadlisko ‘teren podmokły, bagno, trzęsawisko’: Mp, Kasz. WW

przepadzisty ‘chętnie i dużo jedzący, nienasycony, ciągle głodny’: *Ten wieprzek nie rośnie i má cieńká sperke, choć duza chlá, bo przepadzisty* Radkowice iłż; Mp. WW

przepaska ‘wczesny, wiosenny wypas owiec poprzedzający właściwy redyk’: *Cyńsciowo idom ᵘowce na przepáske w nizíny, a późniyj wracajom w połowie cyrwca w góry, jak juz tráwa narośnie* Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 50; Mp pd-zach. WW, EP

przepatry ‘potajemne dowiadywanie się o czym, zasięganie języka; przeszpiegi’: *Pewnie przyszed na przepatry* Brzozów; Mp pd. WW

przepierzka ‘ścianka przedzielająca jakieś pomieszczenie; przepierzenie’: *Przepiérzki już porobione, niedługo bedom trynkować chołpe w środku* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

przepogadzać się ‘wypogadzać się’: *Na zachodzié sié przepogádzá* Żarnowiec kroś; Mp. WW

przepomnieć ‘zapomnieć’: *Przepomniałam i tero nie wim, kiedy sie latowała* [krowa] Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp. WW

przepowiadka ‘opowiadanie, anegdota’: *Jak pódziecie do Pietra, ón zno staroświeckie przepowiodki, to się dozwiecie* Maruszyna n-tar ZborSł 309; Mp. AN

przeprosiny ‘obrzęd weselny polegający na uroczystym, ceremonialnym przeproszeniu rodziców przez młodych’: *Panna młoda sła na kolanach, trzy razy, przeprosiny takie* Bychawka lub; Mp wsch. WW

przeprowadziny ‘przeprowadzka panny młodej do domu męża’: *W kilka dni po weselu dopiero zabiera pan młody żonę do swego domu. Takie przeprowadziny odbywają się już zupełnie cicho i spokojnie, bez świadków i uczestników wesela* ok Bochni i Gdowa myślen Święt 162; Mp, Maz pn. WW, EP

przeprzeć ‘przekonać’: *Udáł sie i chce postanowić na swoim, to ciezko go przeprzyć* Radkowice iłż; Mp, Maz. WW

przepuknąć się ‘pęknąć’: *Bolok sie przepuk i ropa wychodzi z niego* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. WW

przeputać ‘roztrwonić, przepuścić’: *Przeputoł cały majątek, a tero jeść ni mo co* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

przepytać ‘przeprosić’: *Kieś go obraziół, to se idź i przepytáj go* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 690; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, EP

przerobić się ‘przeforsować się, przemęczyć się pracą fizyczną’: *Jak sie człowiek przerobi, to szkodzi* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

przeróbka ‘tkanina lniano-wełniana’: *Nici to som, pani, tylko ze lnu, a wełnom sie przerobiało. Na krosnach trza robić przeróbke* Woźniki sier; Mp pn-zach. WW

przerzec ‘powiedzieć, przemówić’: *Co ón tam przerzek do pani?* Wilków kiel; Mp, Kasz. WW

przer-ziadko ‘lusterko’: *Dej mu przer-ziodko* Radkowice iłż; **Mp pn**. JW

przer-ziadło ‘lustro’: *Kwiátek zatknoł za przer-ziadło* Jaksice piń Wisła VI 309; Mp pn. WW

przer-zieć (się) ‘przejrzeć (się), obejrzeć (się)’: *Przer-zij sie, jakiś brudny* Jasionna rad; **Mp pn**. WW

przeskoczka ‘panna mająca nieślubne dziecko’: *Casem na takie kto powi przeskoczka* Topolice opocz; Mp, Wp. WW

przespanica ‘panna mająca nieślubne dziecko’: *A có juz nazbiyrała, to była przespanica, kie dziecko miała* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 691; Mp pd-zach. WW, EP

przestany ‘zbyt dojrzały’: *Tyn jynczmiyń tó już mociy przestony, kosom siy wszystek wytrzepiy, trza żąć* Lubatowa kroś; Mp, Wp. WW

przestęp ‘ziele, według wierzeń posiadające czarodziejską moc’: *Przestémp – rzekomo czarodziejskie ziele, hodowane przez czarownice w piwnicy, podlewane słodkim mlekiem i strzeżone przed ludzkim okiem. Właścicielka przestępu może odebrać krowom we wsi mleko* Lipowa żyw; Mp. AN, EP

przestrach ‘ziele, według wierzeń posiadające czarodziejską moc’: *Kazała kadzić przestrachem, ón żółto kwitnie* Giełczew kras; Mp wsch, Maz wsch. AN

przestrony ‘obszerny, luźny’: *Przestrone mácie podzienie* [‘pomieszczenie’] *lá krów* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AN

przeszkadzać ‘o duchach: straszyć’: *Jak ᵘumar dziedzic, tak w tem dworze przeskodzało, strasyło* Karczmiska puław JP XXXV 146; Mp pn, Maz. AN, EP

prześlągły ‘mizerny, osłabiony’: *Prześlóngły jes, po chorobie* Rogoźnik n-tar; Mp pd. AN

przetaczarz ‘człowiek robiący sita, przetaki’: *Przetacárz mi zrobieł takie sitko* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN

przetaczek ‘sitko’: *Na chlyb sioło sié bez rzeszótkó, a downó bez przetaczek* Blizne rzesz; Mp, Śl pd. AN

przetak ‘sito, najczęściej z większymi otworami’: *Przeták jes rzedszy i druciany, sitko jes włosiane, geściejse* Radkowice iłż; Mp, Śl, Maz, Wp, Kresy. AN

przetańcować ‘przetańczyć’: *Przetańcujom po pore kawołków ji siadajom do stołu* [na weselu] Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 859; Mp, Maz, Kasz. AN, EP

przetlicho, przetlisko ‘nieurodzajny pas ziemi na polu’: *Przetlisko, przetlica, przetlicho, popielica – nieużytki takie* Mała Wieś radomsz; Mp pn-zach, Wp pd-wsch. AN

przetłumaczyć ‘przekonać, wyperswadować’: *Ale ji* (‘jej’) *nie przetłumacy, ᵘuna wi lepi* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 860; Mp, Maz, Wp. AN, EP

przetnica ‘bruzda wykopana w poprzek zagonów, odwadniająca pole’: *Dla ścieku wody z pola przekopują w poprzek stajania przetnice* ok Bochni i Gdowa myślen Święt 2; Mp, Wp pd. AN, EP

przetrącić 1. ‘złamać, uszkodzić uderzeniem’: *ᵘOdziomek sie zwiód i mnie buchneła ólska, scęście ze my ziobra nie przetrąciło* Poręby Majdańskie kolb; Mp. **2.** ‘zjeść niewiele’: *Musze coś przetrónćić, bom od rana nic jeszcze nie jadła* Blizne brzoz; Mp. AN

przetwierać się ‘wchodzić i wychodzić otwierając drzwi’: *Nie przetwirojta sie, bo muchy puscota* Adamów iłż; Mp. AN

przewarzyć ‘przegotować’: *Przewarzyć ci mlyka?* Ostrowce bus; Mp, Śl, Wp, Kasz. AN

przewdziać się ‘zmienić ubranie, przebrać się’: *Záraz wyjde do nigo, tylko sie przewdzieje* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

przewdzianie ‘bielizna osobista i pościelowa, też ubieranie tej bielizny’: *Ni más nic do przewdziániá, a przydałoby sie, zebyś sie przewdziáł, bo más całe ubranie przemokniete* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

przewiąsło ‘powrósło’: Mp pn-wsch, Maz wsch, Kresy. AN

przewiązać ‘uwiązać w innym miejscu’: *Przyde przewiozać krowy* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN

przewidniać się ‘rozjaśniać się między chmurami’: *Przewidniało sie, a jesce leje* Sierosławice konec; Mp. AN

przewlec ‘przebronować pole’: *Noprzód sie podoruje, sprynzynujóm, a potym sie przewlece i gnój sie wozi* Wojsławice zaw; pog Mp i Śl. AN

przewlec się ‘przebrać się’: *Przewlece sie w kożuch* Tryńcza przew; Mp, Śl, Maz, Wp. AN

przewleczenie ‘bielizna pościelowa, też ubieranie tej bielizny’: *Jak teroz nie wypiere, to nie byde miaa przewlecynio na świynta* Sękowa gor; Mp pd. AN

Przewodnia, Przewodna Niedziela ‘pierwsza niedziela po Wielkanocy’: *Przewodnio Niedziela je po świetach* Paruchy konec RŁTN XXVII 195; Mp, Maz. WW, EP

przewrósło ‘powrósło’: *Tera ludzie ni robio przewrósłów, bo je wiónzałka* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch, Kresy pd. AN

przewyrtnąć (się) ‘przewrócić się’: *Jagem sie przewyrtła* Mszana Górna lim; Mp pd. AN

przewziąć się ‘przemęczyć się, nadwerężyć siły’: *Musiałaś sie przewziáś ᵘod dźwiganiá płachty z chwástem* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

przez 1. ‘bez’: *Kupił kónia przez ogóna* Łążek Ordynacki kraś; oggw. **2.** ‘ponad’: *ᵘÓn má przez 90 lát* Rycerka Górna żyw; pog Mp pd i Śl pd. AN

przezbywać się ‘przekomarzać się, sprzeczać się’: *Już ty sie zy mną niy przezbywej, bo jo wiym lepi* Lubatowa kroś; Mp pd. AN

przezieradło, przezieradko ‘lustro, lusterko’: *Przeziyromé sie w przeziyradle* Chochołów n-tar; Mp. AN

przezmian ‘prymitywna waga’: *Przeźmión – na jednem kóńcu kula, w środku kabłóncek i krobki* Krzczonów lub; Mp, Maz. AN

przezuć się ‘zmienić buty’: *Przezuć sie tu trza, bo u nich parkiety* Sękowa gor; Mp pd. AN

przezuwane buty ‘buty, z których każdy można nosić na dowolnej nodze’: *Przezuwane bóty* […] *zowią się buty, z których każdy da się nosić na obydwóch nogach* ok Krakowa, Bochni i Wadowic Zb I 49; Mp pd. EP

przezuwka zob. **buty na przezuwkę**

przeźradło, przeźradełko ‘lustro, lusterko’: *Sala okropno, przeźradła* Niedzica n-tar [Spisz]; **Mp pd**. AN

przęczka I. ‘roślina – skrzyp’: Mp pd, Śl. AN

przęczka II. zob. **przączka**

przędać część ‘prząść’: *Te bidniejse przędały tem bogatsem* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AN

przędziono, przędzionko ‘zwój uprzędzionych nici przygotowanych do tkania’: *Z motowidła siy zdjyło to przędziono* Przedmość wiel; oggw. AN

przędziwo ‘czynność przędzenia’: *Trza sie juz bedzie zabrać do przedziwa wełny, bo juz sá wiecory dugie* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. AN

przęsło ‘odcinek płotu od słupa do słupa’: *Beł wielgi wiater i ᵘobaleł mi dwa przesła płota* Radkowice iłż; Mp, Śl, Maz, Wp. AN, EP

przęślica ‘przyrząd służący do umocowania kądzieli w czasie przędzenia, też kołowrotek’: *Przęślyca miała krązek, kej była nawiniętó kądzil, co sie ją przędło. Descułecka ᵘod przęślyce nazywała sie przysiadka* Poręby Majdańskie kolb; oggw. AN

przęter ‘strych zwłaszcza w budynku gospodarczym’: *Włóz słóme na przynter* Brudzewice opocz; pog Mp pn i Maz pd, Kasz pn. AN

przodek ‘przednia część wozu’: *Podośka w przodku woza jes i w pośladku* Radkowice iłż; oggw. AN

przodownica, przodowniczka ‘kobieta wyprzedzająca inne w pracy, zwłaszcza przy żniwach’: *Jak rżneli żniwoki, to na przodzie szła zawsze najsprytniejsza kobita, nazywali jo przodownica* Udrycze zam PelcLub I s. 253; *Jak sprytno i zdrowo kubita to ᵘuna zawsze na cele była, zawsze przodownicko* Bychawka lub PelcLub I s. 253; **Mp pn-wsch**, Maz pd-zach. AN

przody, przódy ‘dawniej’: *Przódy wasągami jechało sie do ślubu, a teroz taksówkami, jak wielkie pajstwo* Sierosławice konec; oggw. AN, EP

przodzi, przódzi ‘dawniej’: *Parnik – teroz elektryczny, przodzi béły i wynglówe* Bliznе brzoz; Mp, Śl, Pom pd. AN

przodziu, przódziu ‘dawniej’: *Przodziu to beła polepa* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN

przód 1. ‘dawniej’: *Przód tam ludzie nie gazdowali jak teraz* Orawka n-tar [Orawa]; oggw. **2.** ‘najpierw, wcześniej’: *Przód przyjechoł do dom jak já* Przewrotne rzesz; Mp, Śl, Maz, Wp, Kresy pn. AN, EP

przódy zob. **przody**

przódzi zob. **przodzi**

przódziu zob. **przodziu**

przódź ‘dawniej’: Mp, Śl. AN

przybaczyć ‘przypomnieć’: *Przybacełam sobie nareście jego adres* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN

przybawić ‘dodać, dołożyć’: pog Mp pn--zach i Wp pd-wsch. AN

przybok ‘przybudówka, pomieszczenie gospodarcze’: Mp wsch. AN

przyboś(ć), na przyboś(ć) ‘w butach na bose nogi’: *Ni ma zimna, to se ᵘobuje buty na przyboś* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. AN, EP

przybytni, przybytny ‘zamiejscowy, obcy’: *Nie swojo zone má, ino przybytnio* Wilków kiel; Mp. AN

przybywać ‘o wyglądzie księżyca: rosnąć’: *Sierpik, potem przybywá ksiezyca* Dąbrowa Poduchowna iłż; oggw. AN, EP

przycapić ‘przyłapać’: *Tak mie przycapieł, ze ni moge słowa przepowiedzieć* Zarayte--Rabka n-tar; Mp. AN

przychować ‘wyhodować zwierzę urodzone we własnym gospodarstwie’: *I prosie przychowałam, to i gros swój beł* Radkowice iłż; Mp. AN

przyciec, przycieknąć ‘przybiec’: *Znowu ta krowa przyciekła do dom* Przybyszówka rzesz; Mp. AN

przycierać ‘omłócić z grubsza’: *Przycirało sie do siwu i na chlyb zará po żniwach, a móciło sie dopiro w zimie* Przewrotne rzesz; Mp. AN

przycierek 1. ‘snopek częściowo omłócony’: *Swál* [zrzuć] *ze dwa przycirki, to sie zerznie na siecke* Samocice dąb-tar; Mp pd-wsch, Kresy pd. **2.** ‘naczynie drewniane z klepek’: *Przycirek duze jak becka* Chojny wiel RŁTN XXVII 202; pog Mp pn i Maz wsch. AN, EP

przycieś ‘najniższa belka w ścianie domu drewnianego; podwalina’: *Marne beło to drzewo, bo przycieś juz zgnieła* Sierosławice konec; Mp, Śl, Maz, Wp. AN

przyczółek 1. ‘część stodoły, gdzie składa się zboże, siano itp.; sąsiek’: *Wrzuciwa siano do przycołka* Siepraw myślen; Mp pd. **2.** ‘szczytowa ściana domu’: Mp wsch, Kresy. RK

przyczyniać ‘głównie o jedzeniu: przygotowywać’: *Nie póde z tobá, bo muse krowom przycyniać na jutro* Samocice dąb-tar; Mp wsch. RK

przyczynić ‘dodać, dołożyć’: *Przycyjcie mi jesce parę złotych za te jájka* Przewrotne rzesz; Mp, Śl pd. RK

przyczyńca ‘sprawca’: *To ón był przycyńcó temu* Wojciechów kraś; Mp wsch, Kasz. RK

przydan ‘drużba weselny’: *Panna młoda wynajduje sobie: druhnę starszą* [...]*, druhnę młodszą, dwu przydanów, a pod koniec wesela – dwie przydanki* Wielącza zam Wisła XVI 315; Mp wsch, Maz pn, Kasz. RK, EP

przyfasować ‘uderzyć’: *Przyfasowoł mu w gymbe, az mu spuchła* Brudzewice opocz; Mp. RK

przygarść, przygarzć ‘ilość czegoś mieszcząca się w obu zetkniętych ze sobą dłoniach’: Mp pd, Maz, Kasz, Kresy. RK

przygarztek ‘ilość czegoś mieszcząca się w obu zetkniętych ze sobą dłoniach’: *Dała my przygorztek kasy* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz. RK

przygarztko ‘ilość czegoś mieszcząca się w obu zetkniętych ze sobą dłoniach’: Mp. RK

przygłownik ‘poprzeczna, zwykle wyższa część obudowy łóżka, w której tkwią boczne deski’: *Som w łózku dwa przygłowniki i dwie krawédzie* Książnice Wielkie piń; Mp. RK

przygospodarzyć ‘zdobyć coś, dobrze gospodarując, powiększyć majątek’: *Pijok ni mo nic i nie przygospodarzy juz nic* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl pd. RK

przyguba ‘górna część stopy – podbicie’: *Noge wysoko má na przygubie* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp pn**. RK

przygubie ‘górna część stopy; podbicie’: *Na przygubiu but ciasny* ok Ossy opocz; Mp pn, Wp. RK, EP

przyjaciel ‘krewny’: *Dobry sąsiod czasym lepszy jak przyjociél* Lubatowa kroś; Mp, Śl zach i pn, Maz pn, Pom pd, Kasz. RK

przyjacielstwo 1. ‘pokrewieństwo’: *Między namy to nawet zachodzi troche przyjá-*

cielstwo Samocice dąb-tar; Mp pd i zach, Kasz. **2.** zb ‘krewni’: *Przyjácielstwo poczyna się* [...] *od trzeciego stopnia pokrewieństwa* ok Bochni i Gdowa myślen ME I 273; Mp pd, Śl pn, Maz pn. RK, EP

przyjaciółka ‘wierzchnie zimowe okrycie, noszone przez kobiety; rodzaj płaszcza, zwykle z granatowego sukna’: *Zimom w przyjaciołkach matka chodzili* Kliszów pińRŁTN XXVII 205; Mp, Maz. RK, EP

przyjeść się ‘znudzić się’: *Przyjod sie mu zur bez cało zime, patrzy mlycka* Radgoszcz dąb-tar; Mp. RK

przyjmać ‘przyjmować’: *Jak oni będą dzisiaj przyjmać chorych, jak wolnych łóżek nie ma? Gdzie oni będą tych przyjmanych kłaść?* Ząb n-tar; Mp, Maz, Pom pd. RK, EP

przykazować ‘przykazywać’: *Przikazowali wdy haśnikóm, ze trzeja starsyk w ręke pocałować* ok Żywca NowŻyw 245; Mp pd, Śl, Wp pd. RK, EP

przykopa ‘rów, fosa’: *W przykopach lubióm róś siyrotki* [‘bratki’] *i podbioł, bo tam mokro* Kościelec-Chrzanów; Mp, Śl pd. RK

przykrącać ‘przykręcać’: *W siérpie* [żniwiarki] *tyz som stálki, co sie je przykrąco do śtangi siérpa* Waganowice miech; Mp. RK

przykry ‘stromy’: *Myślołem, że koń nié uciągnié, tako przykro ta górka* Bóbrka kroś; Mp, Śl, Wp, Pom pd. RK

przykrywadło ‘pokrywka, wieko’: *Kónewka blasano do wody, do kawy nosynio w pole mo takie przykrywadło z sitkim* Janków brzez; Mp pn. RK

przykrzyć się ‘tęsknić’: *Przykrzy mi siy za dziwczyńciém straśniy, zawdy była zé mnom, a teroz rzodko kiedy przyjéżdżo* Bóbrka kroś; Mp, Wp pd i wsch. RK

przykupić ‘dokupić’: *Przykupić trza nafty* Wilków kiel; Mp pd i zach, Śl pd, Kasz. RK, EP

przykwaskowy ‘lekko kwaśny, kwaśnawy’: *Babci zrobić zaliwajki, bo ᵘóni lubiom takie przykwaskowe* Woźniki sier; Mp pn-zach. RK

przylać ‘dolać’: *Moze ci przyloć troche zupy, jesce mom* Książnice Wielkie piń; Mp. RK

przylatać 1. ‘przylatywać, przyfruwać’: *Sikorecki w zimie na skórki przylotaju koło domu* Giełczew kras; Mp pn, Maz pd-wsch. **2.** ‘przybiegać, przychodzić’: *Przyloto lokaj do stajni* Wierzchowiska lub; Mp, Maz. RK, EP

przylepka ‘pierwsza kromka chleba; piętka’: *ᵘUkrajała mu tako przylipke chleba ji kozała krowy wygnać* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp wsch, Pom pd. JW

przyładować ‘przygotować’: *Wzioł pół litra wódki, przyładował na wieczór* Huta chłm; Mp. RK

przyłóg ‘nieuprawne pole, ugór, pastwisko’: *Przyłogów sie nie ᵘorze, na przyłogach trowa rośnie* Woźniki sier; Mp, Śl. RK

przymiętki ‘zbyt miękki’: *Na łuby* [‘otoki sita’] *kiedyś to dawali jyno kópaczowe skóre, bo jinna była przymiyntka ji na nic* Dąbrówka bił; Mp pn. RK

przynająć ‘wynająć do pracy’: *Aleś ty mało ludzi przynajon do młocki* Topolice opocz; Mp wsch i pn. RK

przyniewolić ‘zmusić’: *Przyniewolili jo, zeby posła za Litwioka* [o królowej Jadwidze] Świątniki sand; Mp. RK

przyodziać (się) ‘ubrać (się)’: *Przyodzioł sie w taki stary kubrak ji posed* Książnice Wielkie piń; oggw. RK, EP

przyodziać ‘zbić’: *Pasym go przyodzioł bez plecy, bez łeb* Kościelec-Chrzanów; Mp. RK

przyodziew ‘ubranie, odzież’: *Przyodziyw sie spoliła* Limanowskie; Mp pd. RK

przyodziewa ‘ubranie, odzież’: *Ino zona może przyodziwe chłopu leperować* Opatkowice kozien; Mp. RK

przyodziewek ‘ubranie, odzież’: *Downi ó przyódziywek byłó trudni niż tero* Kombornia kroś; oggw. RK, EP

przypatrować się ‘przyglądać się’: *Jak sie zacyli krowie przypatrować, tak ᵘujrzeli, ze mo zymby do pół starte* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

przypatrunek ‘przyglądanie się’: *Jagem zasadził kapuste, to późni wszyscy przychodzili do mnie na przypatrunek* Topolice opocz; Mp. RK

przypawęzić ‘przycisnąć drągiem siano lub zboże wiezione na wozie drabiniastym, aby nie spadło’: *Trza dobrze przypawynzić, zebymy nie pogubili snopków w tych wynwozach* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp**, Śl pd. RK

przypiecek ‘ławka wokół dawnego wiejskiego pieca, służąca do siedzenia lub spania’: *Na przypiecku siod se kot* Przedmość wiel; Mp, Kasz, Kresy pd. RK

przypierać ‘o słońcu: mocno przygrzewać’: *Ale dzisiá przypirá, bedzie dys* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

przypodchlebiać się ‘przymilać się, starać się komuś przypodobać’: *„A mynżulku to” zaczyna, jak to kóbiety umio przypódchlibiać sié* Huta chłm; Mp. RK

przypołudnica ‘według wierzeń: boginka pokazująca się w południe na polach’: *Chodź moli* [prędzej]*, bo cie przypołudnica porwie* Chodów miech JP XXXIV 115; Mp, Wp pd. RK, EP

przypołudnie ‘pora dnia około południa, też południowy odpoczynek w pracy’: *Jak przysło przypołudnie, to my wrócieli* Wilków kiel; Mp, Maz pn, Wp, Kasz. RK, EP

przypomnąć ‘przypomnieć’: *Ni moge se przypómnąć* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Maz wsch. RK, EP

przyporek ‘rozcięcie zrobione w jakiejś części ubrania; rozporek’: *Tu przyporki nie na środku* Woźniki sier; Mp, Śl, Wp pd i zach. RK, EP

przypowęzić ‘przycisnąć drągiem siano lub zboże wiezione na wozie drabiniastym, aby nie spadło’: *Przypowęzić dróngiym* Konopnica lub; Mp pn-wsch, Śl, Maz, Wp. RK, JW

przyprzeć ‘przymknąć, lekko domknąć’: *Niech pan przyprze dźwi, bo kury zaro lozo* Giełczew kras; Mp. WW

przypust ‘przybudówka przy stodole lub przy domu, w której przechowuje się sprzęty rolnicze’: *Take przépusty pód stódołe, take tylkó tam dachówka półożóna i sztyry tych lygarów. Nóji tam zapycha sié wóz i sprzynty dó wozu, tam bróny, tam kółka i insze* Czelatyce jaros; Mp pd-wsch. WW

przyramek, przyramka ‘poprzeczny pas materiału wszyty na ramieniu koszuli od kołnierza do rękawa’: *W ciołko* [‘górną część koszuli’] *wstawia sie na ramieniu przyramki* Łowickie ChmKsięż 53; Mp pn, Maz. WW, EP

przyrażony ‘o zbożu: dotknięty chorobą, nadmiernym słońcem’: *Przyrazono pszenica* Sierosławice konec; Mp. WW

przyrychtować ‘przygotować, przyszykować, przyrządzić’: *Bydzie sie chcioł przyrychtować na tén podróż* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl, Maz. WW, EP

przysadzek ‘małe cielę, które zostawia się do chowu’: *Przysodzek już sie chyto jeść* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

przysadzić ‘zostawić (cielę) do chowu’: *Jałówke sprzedómy, a ciele przysadzimy* Chotel Czerwony piń; **Mp**. WW

przysadzić się ‘poświęcić czemuś dużo wysiłku, zapału; przyłożyć się’: *Jak sié przysadziéli we dwóch, to wydarli tén wóz z fosy* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

przysiadka ‘deska, na której siedzi prządka w czasie przędzenia na kołowrotku’: *Tako niesyroko descułecka od prześlyce nazywała sie przysiadka, bo sie na tem siadało* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. WW

przysiągać ‘przysięgać’: *Jak świadek zdaje na kogoś, to musi przysiągać* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. WW, EP

przysięgać się, przysiągać się ‘zapewniać, zaręczać bardzo gorąco o czymś, zaklinać się’: *Nie bede ci sie przysiegáł, bo ni ma ᵘo co* Samocice dąb-tar; Mp. WW

przysionek ‘przedsionek’: *Przysionek – nó tak jak i siyń, jyno że przegródzóne i tó jes takie malutkié wejście* Blizne brzoz; Mp pd. WW

przyskrzynek ‘małe pudełeczko, przytwierdzone wewnątrz skrzyni lub kufra, służące jako schowek’: pog Mp pd-zach i Śl pd, Mp wsch, Maz wsch, Kresy. WW

przysłowie ‘wyraz lub wyrażenie wtrącane w czasie rozmowy z przyzwyczajenia; powiedzonko’: *Bestyja, to takie przysłowie nietkóry ma* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. WW

przysłuchować się ‘przysłuchiwać się’: *Padnijcie na kolana i dziynkujcie wsytkim świyntym! – godo na to Tanistra, śklorz z Ujsoł, co jym sie przisłuchowoł* Sopotnia Mała żyw ZarP 31; Mp, Śl, Kasz. WW, EP

przysposobić się ‘przygotować się’: *Jutro ten wyjázd, to sie troche trza przysposobić* Radkowice iłż; Mp. WW

przystać ‘przyłączyć się do kogoś, przejść na czyjąś stronę’: *Po co przystál do Miemca?* Wilków kiel; Mp, Pom pd. WW

przystarzeć się ‘zestarzeć się, postarzeć się’: *Trzymała sié długi czas, alé sié teráz przystarzała* Bóbrka kroś; Mp. WW

przystawca ‘dawny dozorca robót we dworze; oficjalista’: *Przystawca – taki, co pilnował ludzi przy robocie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. WW

przystawka ‘przybudówka, ganek’: *Dysc barzy pado na przystowke, a na te drzwi juz nie* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. WW

przystąpić ‘nadepnąć, przydeptać’: *Krowa jéj noge przystąpiła, że jaż do dochtora musiała póść* Bóbrka kroś; Mp pd, Śl. WW

przystrój ‘ozdoba’: *To był taki przystrój do ubranio, stroik* Woźniki sier; Mp, Maz. WW

przystrzec się ‘przyczaić się, zaczatować na kogoś’: *Chłopcy sie przystrzegli na nik* Skrzydlna lim; Mp pd. WW

przysuć ‘przysypać, dosypać’: *Mało jesce, mało, trza jesce przisuć* Przedmość wiel; Mp, Śl. WW

przyswędzić ‘przypalić, przydymić’: *Coześ tak kase prziswyndziła?* Zakopane ZborSł 320; pog Mp pn-zach i Wp pd. WW, EP

przyszczypek ‘łata na boku buta’: *Ty más wiecy przyscypków na bucie jak samego buta* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

przyszczypka ‘łata na boku buta’: Mp. WW

przyszew ‘część buta okrywająca stopę, przyszyta do podeszwy’: Mp wsch. WW

przyścipny ‘lubiący pieszczoty, przymilny, towarzyski’: *To tako przyścipno dziwoszka* ok Rzeszowa; Mp pd. WW

przyślubić ‘przyrzec, obiecać’: *Nie puściym cie, zakiel mi nie prziślubis to, o cym ty dóma nie wiys* Głodówka [Orawa Sł]; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

przyśpiewować ‘śpiewać okolicznościową piosenkę, przyśpiewywać’: *Przyśpiewowali ozmaite śpiewki* [na weselu] Wilków kiel; Mp. WW

przyświadczać ‘schlebiać, potakiwać, potwierdzać czyjeś słowa’: *Zaczyna mu przyświádczać, aż sie udobruchoł* Przybyszówka rzesz; Mp, Śl, Maz. WW, EP

przyświarczać ‘schlebiać, potakiwać, potwierdzać czyjeś słowa’: *Wnucek my przyświorco, kupuje babce kiełbasy, przygrywo my* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

przytachać ‘przydźwigać, z trudem przynieść’: *Przytachały dwa brzemiona tráwy* Przewrotne rzesz; Mp. WW

przytarasić ‘przydeptać, przygnieść’: *Przytarasiła mi noge* Mszana Górna lim; **Mp pd**. WW

przytchnąć ‘przyłożyć, przytkąć’: *Takie móm jak umarte, jakby mięsa było kawołek przytchniynte* Hyżne rzesz; Mp. WW

przytrafunek, przytrafonek ‘wypadek, zdarzenie, wydarzenie’: *Takich przytrafunków to jo wiym dużo* Hyżne rzesz; Mp. WW

przytrzeć ‘częściowo wymłócić zboże, bez rozwiązywania snopów’: *Nojpiérw trza żyto przytrzeć, a potym wymłócić na dobre* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

przytyrpać (się) ‘trochę zniszczyć (się), podniszczyć (się), też o ludziach: sterać (się)’: *Te buty juz som doś przytyrpane. Straśnie sie moja baba przytyrpała na ty robocie* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

przywara ‘to co przywarło do dna garnka’: *Wymywoj prziwary, ty bacásku stary* [pśn] Wesołe [Orawa Sł]; Mp. WW

przywiązować, przywięzować ‘przywiązywać’: *Przywięzywało sie rzeminiem* Dobroń łas RŁTN XXVII 216; Mp. WW, EP

przywiedzita ‘o kosie: osadzona pod zbyt małym kątem względem kosiska’: *Kosa ni może być za przywiedzito ani za ˇodwiedzito* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 885; pog Mp pn-zach i Wp. WW, EP

przywięzować zob. **przywiązować**

przywłoka ‘przybłęda’: *Ni mielimy przedtem kota, ale sie jakási przywłoka zneciła i nawet dobry z nigo kot jes* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

przyzba ‘rodzaj ławy usypanej z ziemi i kamieni wokół domu drewnianego’: *Przyzba to podwyższenie usypane z ziemi przy ścianie chałupy, na chtórym rosła trawa, wygrzewały sie na ni cesto kury, siadało sie na ni. Sersá przyzbe robieło sie przy frontowy ścianie* Radkowice iłż; Mp, Maz, Kresy pd. AN, EP

przyzelić ‘przypalić’: *Przyzeliłam se spódnice przy prasowaniu* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

przyzierać ‘dogladać, pilnować’: *Bok musioł* [musiałem] *kónia przziérać, cóby mi gdzieś nie posed* Orawka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 87; **Mp pd**. JW

przyzierać się ‘przyglądać się’: *Przyziérała mi sié długo i wreścié mie poznała* Bóbrka kroś; Mp pd, Kasz. WW

przyznajać się ‘przyznawać się’: *Nik sie do tego nie przyznajoł, kamiyń a woda* Limanowskie; Mp pd. WW

przyżenąć ‘przygnać, przypędzić’: *ˇOn stopami mierzy tyn ciéń, jak juz tak mało nalicy, przyzynie do dómu* Mała Wieś radomsz; Mp, Śl pd. WW

psaki, psiaki ‘dwuczęściowe sanki’: *Psioki – małe* [‘jednoczęściowe sanki’] *sie spino* Bąków rad; Mp pn. WW, EP

psiaga ‘psina’: *Przylazła skąsi ta psiaga i chowo sie ta, nie wypóndzałam, bo mi go zol było* Sękowa gor; Mp pd. WW

psiajucha ‘przekleństwo, też wyzwisko’: *Psiájucha, cosi pokrapuje. Bierma sie za stawiánie, zeby nóm zbozá nie zaláło* ok Nowego Sącza SzewSł 536; Mp. WW, EP

psiaki zob. **psaki**

psiarka 1. ‘marny, niedojrzały owoc’: *Nie jédz psiorek, bo cié bedzié brzuch boloł* Sierosławice konec; Mp. **2.** ‘ostra górska trawa’: *Ni ma teroz dobréj trowy na holi, ba ino psiorka weredno* Zakopane ZborSł 322; **Mp pd**. WW, JW

psinka ‘czeremcha’: pog Mp i Wp. WW

psiocha ‘potrawa z mąki zasypywanej na wrzącą wodę’: *Nagotowała psiochy* Brudzewice opocz; Mp pn. WW

psota ‘niepogoda, słota’: *Miesióncek w kole, psota bedzie z tegó* Ochotnica Dolna n-tar; Mp, Śl. WW

psuj, psuja ‘o koniu narowistym, który nie chce chodzić w zaprzęgu’: *Sprzedołem tego psuja, cheba mi ze trzy dyśle złomoł* Książnice Wielkie piń; Mp pd. WW

psy ‘tylne, krótkie sanie doczepiane do sań służące do przewozu drzewa’: *Sanie do wozynia dębów, chojaków – z tyłu przycepio sie psy* Bychawka lub; Mp pn. WW

pszczelnik 1. ‘pszczelarz, bartnik’: *Pscelniki takie były, co miały ˇogrómnie duzo ˇulów* Dęba puław; Mp pn, Maz wsch. **2.** ‘ul’: Mp pn. WW

pszczolarz ‘pszczelarz, bartnik’: *Pscolorz pscoły trzymo* Przedmość wiel; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. WW

pszeniczanka ‘słoma pszenna’: *Pseniconka to je słoma z pszenice* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Wp. WW

pszenicznisko ‘pole po zżętej pszenicy’: *Pszynicznisko pokładomy troche późni,*

bo zostajé na zimnioki Bóbrka kroś; Mp. WW

pszennak, pszenniak ‘chwast – gorczyca polna’: *Tyle tego psennoka narosło w burokach, ze juz trza plewić* Książnice Wielkie piń; *Nic nie rośnie, sám psienniak i ᵘoset* Radkowice iłż; **Mp**. WW, AN

pszennianka ‘słoma pszenna’: *Podścielełam trochy psenniank krowie* Radkowice iłż; Mp pn, Maz pd. WW

pśkać ‘krztusić się – tylko o kocie’: *Kot pśká* Żarnowiec kroś; Mp pd. WW

ptastwo ‘ptactwo’: *Przyleciała na podwerze gromada ptastwa i wydziobuje kurom ziarno* Sierosławice konec; Mp, Maz, Wp, Pom pd. WW

pu ‘ku, w kierunku’: *Złapie to dziecko pu sobie* Wilków kiel; *ᵘOstańcie z Bogiem, bodźcie mi zdrowi, bo sie zabieromy pu swemu domowi* [pśn] Świątniki sand; Mp, Wp wsch. WW

pucha ‘policzek’: *ᵘÓna na puse mo siniok* Giełczew kras; **Mp pn-wsch**. WW, AN

puciera ‘rodzaj drewnianego cebrzyka (czasem z nogami) na żętycę w gospodarstwie pasterskim’: *Puciyra, tam sie to mlyko klaga* [‘ścina się’] *w tym. To je taka dziyzka, taki sudek* [‘naczynie’], *okróngłe, wiyrchem syroki, a spodkiem wązijsy. Z drzewa, smrekowe* Sucha Góra [Orawa Śł] ZNUJ 151 s. 111; **Mp pd-zach**. JR, EP

pucować ‘czyścić’: *Pucowoł buty na zabawe* Brudzewice opocz; oggw. JR, EP

pucówka ‘bicie, chłosta, awantura’: *Tam pucówka szła: proł dzieci* Hyżne rzesz; **Mp**. JR

puczka ‘wypukła końcowa część palca; brzusiec, opuszka’: *Boli puczka zakłuta jigło* Siennica Różana kras; pog Mp pd-wsch, Maz pd-wsch i Kresów pd. JR

puczyć 1. ‘gnieść, ugniatać’: *Sie pucyło ty syrki* Podsarnie n-tar [Orawa] KąśSł 715; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘rozdymać, mieć wzdęcie’: *Cosi mie po tych gruskach pucy* Sękowa gor; Mp pd, Śl pd. JR, EP

pućko ‘puszczyk’: *Puszczyki, puchace, pućki. Pućka, skoro zobaczy w samotności dziewoję, zaraz zwabia do niej chłopca* ok Zawiercia Fed 369–70; Mp, Maz wsch, Wp pn. AKS

pukać ‘pękać’: *Dy i mnie haw ściany pukajo, bo jesce dóm nie siadnół dobrze* Orawka n-tar [Orawa] KąśSł 716; Mp, Śl. JR, EP

pukać się ‘o pąkach drzew: pękać, zaczynać się rozwijać’: *Pukajom sie dżrzewa, bedom dostawać liście* Prusicko radomsz RŁTN XXVII 223; Mp pn-zach. JR, EP

pukawka ‘dziecięca zabawka do strzelania’: *Dzieci to robiły z dzikiego besu pukowki* Książnice Wielkie piń; Mp, Wp. JR

puknąć ‘pęknąć’: *Serce mu pukło* Mszana Dolna lim; *Krzycy, co sie zdá, ze puknie* ok Anrychowa wad; Mp pd, Śl pd. JW

pukwa pej ‘o kobiecie brzydkiej lub starej’: *Pukwo jedna, dej mi spokój, zajmij sie sobą, a do mnie sie nie wtrącej* Rzepiennik Strzyżewski gor, Mp pd. RK

pul pul ‘okrzyk przywołujący indyki’: *Na indyki woła się: pul, pul* Stary Sącz n-sąd; Mp, Śl pd. JR, EP

pulares ‘pugilares’: *Pularys-em se dziesik zapodzioła; rostóm sie ziymi – nie wiym, dziem go położyła! I z czym teroz pójde po chlyb* Brzozów; *Ktosi mi zwyndził pularys* Sękowa gor; Mp. JR

pulka ‘indyczka’: *Gadzina to sá kury, kacki, gyjsi, pulki* Nowoć [Orawa Śł] ZNUJ 151 s. 41; **Mp pd**. EP

pulsa ‘skronie’: *Boli mie głowa w pulsach* Hyżne rzesz; **Mp**, Śl, Maz pd. JR, AN

pułap ‘sufit drewniany’: Mp pn, Maz. JR

purchada ‘purchawka’: pog Mp pn-zach, Maz zach i Wp wsch. JR

purchadka ‘purchawka’: Mp pn, Maz, Pom pd. JR

puskać 1. ‘upuszczać’: pog Mp wsch, Maz wsch i Kresów. **2.** ‘pozwalać wyjść’: pog Mp wsch, Maz wsch i Kresów. **3.** ‘o plamie: schodzić’: pog Mp wsch, Maz wsch i Kresów. **4.** ‘wypuszczać, uwalniać’: pog Mp wsch, Maz wsch i Kresów. JR

pustacina ‘pustkowie’: Mp pd, Śl pd. JR

pustać ‘pustkowie, nieużytek’: *W te casy béła pustać od Krupowéj Równie jaze po zelazny mostek* ok Zakopanego ZborSł 323; Mp pd-zach. JR, EP

pustkowie ‘domy stojące poza wsią w zwartej grupie; przysiółek’: *Na pustkowiu dwa dómy albo trzy* Mała Wieś radomsz; Mp pn-zach, Śl pn, Kasz. JR

pusty dzień, puste dnie ‘okres, kiedy księżyc nie jest widoczny od zmierzchu do świtu’: *Pusty dzień jak ni ma miesiącka* Ochotnica Dolna n-tar; Mp, Maz. AN

puszcz ‘puszczyk’: *To jes ten, co sie dziro, puszc* Giełczew kras; Mp wsch, Maz pd-wsch. JR, EP

puszka 1. ‘środkowa część piasty koła, też cała piasta’: *W pośrodku w głowie je nabitá zelezná puska, chtora sie włozy na ᵘoś, aby sie nie dreła głowa* Nowoć [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 37; Mp pd i wsch. **2.** ‘pochwa na osełkę’: Mp. JW

putnia ‘owalne naczynie z klepek, służące do noszenia wody’: *Putniąm nosiło sie wodę, ale była niewygodná, bo miała jino jedno ᵘucho ji ᵘobijała nogi* Przewrotne rzesz; Mp pd, Śl pd. JR

putyra ‘rodzaj drewnianego cebrzyka (czasem z nogami) na żętycę w gospodarstwie pasterskim’: Mp pd-zach, Śl pd. JR

pychy lm ‘policzki’: *Ale pychy ci urosły!* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

pyrcić ‘iść drobnym krokiem’: *Pyrci jak kura* Bulowice ośw; Mp pd-zach. JR

pyrczeć ‘bulgotać przy gotowaniu’: *Źmioki juz pewnie ugotowane, bo pyrcóm* Sękowa gor; Mp pd. JR

pyrczysko ‘pole po ziemniakach’: *Na tym pyrcysku bydzie ᵘowies, a na ᵘowsisku żyto* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp. WW

pyrgać ‘rzucać’: *Pyrgać tóm suflóm* [zboże] Grabów Nowy rad RŁTN XXVII 225; Mp pn. JW

pyrka, perka ‘ziemniak, kartofel’: *Sadzimy ryncamy pyrki, a dołownik robi dołki* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp. WW, RK

pyskać ‘o świni: ryć’: *Mo w ryju drut, bo ᵘuna pysce* Woźniki sier; pog Mp pn-zach i Wp wsch, Kasz. JR, EP

pyskal ‘człowiek gadatliwy, krzykliwy, lubiący arogancko odpowiadać’: pog Mp pn-zach, Maz zach i Wp wsch, Pom pd, Kasz. JR

pyskula ‘kobieta pyskata, plotkarka’: *Pyskuli zawse bedzie mało godać* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl. JR

pyszny ‘wybredny w jedzeniu; grymaśny (też o zwierzętach)’: *Co kcioł ino luksusy jádać, to pysny – gádali* Bronowice-Kraków; Mp. JR

pyta, pytka ‘członek męski’: Mp. JR

pytać 1. ‘prosić’: *Pytali mie, ale-zek nie poseł* Korbielów żyw; Mp pd-zach, Śl pd. **2.** ‘zapraszać’: *Pytom cie na wesele* Koszarawa żyw; Mp pd-zach, Śl pd. **3.** ‘najmować do roboty’: *Przisеł nás pytać tam wionźbe robić, no, to jak tu dorobimy, to przidziymy tam* Orawka n-tar [Orawa] KąśSł 721; Mp pd-zach, Śl pd. JR, EP

pytanie zob. **chodzić, iść po pytaniu**

pytka zob. **pyta**

pytlowy ‘o mące dobrze oczyszczonej z otrąb lub o chlebie z takiej mąki’: *Pytlowo moka to jes dobro moka* Książnice Wielkie piń; *Já bardzo lubiałam chleb pytlowy* Radkowice iłż; Mp pn, Maz, Wp. AT, JW

pyzać ‘szukać w misce lepszych kąsków; grymasić’: *Nie smakuje im widać, ino tak pyzajo* Chotel Czerwony piń; Mp. JR

R

rabiać ‘robić co często, zwykle, od czasu do czasu’: *Casemem rábiáł u nigo* Samocice dąb-tar; Mp. JR

rabuśnik ‘złodziej, rabuś, zbój’: *Niech gó diabli weznó, tegó rabuśnika!* Ulów tom-lub; Mp, Maz, Kasz. JR, EP

raby ‘pstry, łaciaty’: *Mój byk taki raby – z tyłu był czarny i z przodu, a środyk był biały* Wiszniów hrub; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. JR, EP

raciaty ‘mający niezgrabny chód’: *Uwazuj, jak idzies*! *Chebaś nie raciaty* ok Nowego Sącza SzewSł 544; Mp pd. JR, EP

rać ‘racica krowy’: *Raciami tarasi* Mszana Górna lim; Mp pd, Śl. JR, EP

rad I. ‘zadowolony, chętny, przychylny’: *ᵘOkropnie rada ś niego* Koszarawa żyw; *Idź zaźryj do niego* [odwiedź go], *ᵘón ci zawdy ból rod* Sękowa gor; oggw. JW

rad II. ‘chętnie’: *Rád bym co zjeść* Radkowice iłż; *Já sie rada paradzem* Niedzica n-tar [Spisz]; *Nie radzi do nos chodzo* Limanowskie; Mp, Śl, Maz, Kasz. JW

rad widzieć ‘lubić’: *Rada cie widze* Ząb n-tar; *Staska spod lasa rada widzém, bo jes śpasobliwy i przigwarny* ok Zakopanego ZborSł 330; **Mp pd**. JW

rada ‘rozmowa’: *Rade słychać już ᵘod dźwi, ktosik przysed* Bóbrka kroś; Mp. JR

radlanka ‘bruzda, w którą się sadzi ziemniaki, buraki itp.’: *Woda cały cás stała w radlonkach* Radkowice iłż; Mp pn, Wp zach i pd. JR

radlica, radliczka ‘ostrze w płużku do oborywania ziemniaków’: *Płużkiem z radlico sie radliło kartofle, bo radlica to służyła ᵘona do radlenia kartofli* Wierzchowiska kraś PelcLub I s. 260; **Mp pn-wsch**. AN

radło 1. ‘dawne, prymitywne (często drewniane) narzędzie do spulchniania gleby’: *ᵘU radła beła ᵘokuto radlica, nogi ji grzodziel beły drewniane, cheba juz ze siedémdziésiot pińć liot, jak ᵘorali radłym* Krępa miech; **Mp. 2.** ‘płużek służący do oborywania ziemniaków’: *Nazywo śiy radlonka, bo siy radłym obsypuje* Przedmość wiel; *Radłym sie ᵘobrydlało kartofle, było ᵘono drewniane* Sól bił PelcLub I s. 261; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. **3.** ‘ostrze w płużku do oborywania ziemniaków’: *Płużek to służy do ᵘoborywanio kartofli, to ᵘostrze jest już w nim mnijsze i delikatnijsze, bo nie trza głęboko ᵘorać i tu starczy jino takie małe radło* Staw Noakowski zam PelcLub I s. 261; Mp pn-wsch. JR, AN

radno ‘płachta do siania zboża, noszenia trawy’: *Radno to do siania zboża, w tym dawno sieli, bo siwników nie było* Zbereże włod PelcLub I s. 261; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN, AKS

rado ‘chętnie’: Mp, Maz. JW

radośnik, radośniki ‘poczęstunek z okazji urodzenia się dziecka, też specjalne ciasto pieczone z tej okazji’: *Nasyj matki ni ma w dóma, bo posła do Bubnara z radośnikiym* Dursztyn n-tar [Spisz]; Mp pd. JW

raduszka ‘płachta do siania zboża’: *Różnie możno powiedzić, płachta i raduszka, radiuszka* Rogatka chłm PelcLub I s. 261; Mp pn-wsch. AN

radzić ‘rozmawiać’: *Tak se radzimy pó ciymku, nie chce sié nom świycić* Lubatowa kroś; Mp, Śl. JW

raf 1. ‘obręcz na kole u wozu’: *Na bachra je naciángniony zelezny raf* Nawoć [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 37; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘przyrząd do obrywania główek lnu’: *Do rofanio to buł taki rof, to buły takie dugie głoździe powbijane do deski* Stróża gor; Mp pd. JW

rafa 1. ‘obręcz na kole u wozu’: *Spadła mi rafa z koła, musze póść dó kówolia ᵘokuć nowom* Lubatowa kroś; Mp pd i zach,

Śl. **2.** ‘przyrząd do obrywania główek lnu’: Mp, Maz. JW, EP

rafać ‘obrywać główki lnu’: *Rofałó sié na takiym grzebiyniu z drzewa* Lubatowa kroś; **Mp pd**. JW

rafki, rafy ‘sita w młynku do czyszenia ziarna’: *ᵘOcyś ta rafki, bo plewami juz zasły* Książnice Wielkie piń; *Te rafki, to jedne były z większymi oczkami, drugie z mniejszymi. Ot i tu wypadało z jednej strony dobre, a u dołu wypadało złe* Bortatycze zam PelcLub I s. 262; **Mp pn-wsch**. AN

raić ‘radzić’: *Ruski dochtór rajuł wódkę ji jájka na załądek* Przewrotne rzesz; Mp. JW

rajbować ‘trzeć, nacierać’: *ᵘOdgój krowe, niech tak nie rajbuje łbem ᵘo zób* [żłób] Samocice dąb-tar; Mp, Pom pd. JW

rajca ‘gaduła’: *Strasny rajca* Ostrowce bus; Mp, Śl. JW, EP

rajcować ‘dużo gadać, też: przechwalać się’: *Zima to nojlepszo, bo dużo czasu je, możno rajcować ᵘod rana do nocy* Bóbrka kroś; Mp, Śl. JW

rajtak ‘rodzaj sita z większymi otworami; przetak’: *Sita sóm rozmaite – rajták gruby, rzádki* Przędzel niż; *Usij my rajtákiem kosiarecke pływ* Samocice dąb-tar; *Jak zboze jest brudne, to przesiwo sie tyn brud rajtokiem* Bychawka lub PelcLub I s. 262; **Mp**. AN, JW

rakwy, rakwie ‘grube konary’: *Rokwie tylko na buku* Huta Podłysica kiel RŁTN XXVII 230; Mp. JW

ramień ‘ramię’: *Zarzucił se worek na ramiéj* Wrzawy tarnob; Mp, Maz, Pom pd. AC, EP

ramko ‘ramka’: *Zróbcie my ramko do ᵘobrázka* Samocice dąb-tar; Mp. AC

ramsztyk ‘wąska deseczka do obijania futryn okiennych’: *ᵘOdrzwia mozno ᵘoszolować ramśtykami* Krępa miech; Mp. AC

raniejszy ‘poranny, ranny, wczesny’: *Nojlepsze mlyko to południéjsze i wiéczorowe, a raniéjsze nié, bo ustone* Bóbrka kroś; Mp pd, Śl pd. AC

raniuśko ‘wcześnie rano’: *Raniuśko kosiorze pośli sic łoke jesce przed wschodem słojca* Książnice Wielkie piń; Mp. AC

rant ‘grzbiet kosy’: *Rant to tyn taki grubszy brzeg kosy przy ostrzu, ale z drugi stróny ostrza jakby* Suchawa włod PelcLub I s. 263; Mp pn-wsch. AN

rańszy ‘poranny (zwykle o mleku z porannego udoju)’: *Wiecorowy i rańsy wydojek sie ᵘoddo* Topolice opocz; Mp, Maz. AC

rańtuch ‘szal noszony przez kobiety na ramionach, zwykle płócienny, niekiedy zdobiony haftem lub koronką’: *Rajtuk kobiyty nosiéwały do kościoła* Zarayte-Rabka n-tar; *Rantuch, jeszcze dłuksze jak szol z płótna biołego, po kolana* Hyżne rzesz; **Mp**. JW

rapa pogard ‘noga lub ręka (niekiedy łapa zwierzęcia)’: *Rapy mie bolo, ale com sie ᵘohuloł, tom sie ᵘohuloł* Podleszany miel; *Dałam mu po rapach* Jodłowa jas; **Mp**. AC, JW

rapciasty ‘koślawy (człowiek lub zwierzę)’: *Na jarmaku mowio, ze kóń jest rapciasty jak siodo, pęcinami dostaje bliży ziemi* Giełczew kras; Mp. AC

rapcie ‘racice krowie, też pogardliwie o ludzkich stopach’: *Mo te rapcie jak stará krowa* Dąbrowa rzesz; Mp. AC

raszpla ‘rodzaj grubego pilnika’: *Kowol struze nozem kopyto, piłuje raśplą i ufnolamy przybijo podkowy* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz. AC

raz zob. **jak raz**

razować ‘bronować pierwszy raz’: *Przed siewem sie razuje, a po siewie to sie włócy* Jedlnia Kościelna kozien; Mp pn, Maz pd, Wp. AN

razówka ‘mąka grubo mielona’: *Mom troche razówki, bedzie na trzy chleby* Bóbrka kroś; Mp, Maz. AN

rąbanica ‘siekiera do rąbania drzewa’: *Do ciupaniá smrecyny cieślicka małá, wiankśá – rómbanica* Ochotnica Dolna n-tar; Mp pd. AN, EP

rączka ‘pióro do pisania’: *Kup mu rącke, bo ni mo cem pisać* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. AN

rączki ‘rękojeści pługa’: *Za rączki to sie trzyma ręcami i sie pługiem, i kóniem kiruje, dzie tam ᵘun mo jiść. Pług sie trzyma za rączki* Malewszczyzna zam PelcLub I s. 265; Mp, Maz, Pom pd. AN, EP

rdzawka ‘woda o kolorze rudawym’: *Rdzowka – woda żółta* Zabierzów boch; Mp pd, Śl pd. AN

rebro ‘żebro’: Mp pn-wsch, Maz wsch, Kresy. MT

recht, rech ‘racja, słuszność’: *ᵘÓn mo rek* ok Żywca NowŻyw 254; Mp pd, Śl. AN, JW

rechtać ‘wydawać głos’: **a.** ‘o świni’: *Macióra rechce, jak mléko przypusco prosiętom* Waganowice miech; Mp, Śl; **b.** ‘o żabie’: *Zaby rechcą w maju, a jak ciepło – to w kwietniu. Jak zaby rechcą wcas, to bedzie dobry rok* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Wp. AN, EP

reczanka, reczczanka ‘słoma z gryki’: *Reczanka to słóma z gryki po wykószeniu* Ochoża chłm PelcLub I s. 265; *Reczczanka to z reczki słóma, jak chto sioł reczke, to i kasze, i słóme mioł* Stawce kraś PelcLub I s. 265; Mp pn-wsch. AN

reczany, reczczany ‘gryczany’: *Spróbuj trośkie recanego pieroga* Korczów bił; *Krupy reccane, cy tatarcane* Wierzchowiska kraś; *Reccano kasa* Radawica lub; *Ryczczanu słome to poźni sie brało pod podściółke* Dzwola bił PelcLub I s. 265; Mp pn-wsch. AN

reczczanka zob. **reczanka**

reczczany zob. **reczany**

reczek ‘chomik’: *Recek sceká, jak mu sie dziure zastémpuje; to ᵘóny sóm takie pozółtawe – krase* Lgota Gawronna włosz; **Mp**. AN

reczka zob. **hreczka**

reczczysko ‘pole po skoszonej gryce’: *Tam dzie rosła reczka, po wykoszeniu zóstaje reczczysko* Żabno kras; Mp pn-wsch. JW

redlanka ‘niewysoki wał ziemi, usypany za pomocą radła, znajdujący się między dwiema bruzdami, rząd, w którym rosną ziemniaki lub inne rośliny okopowe’: Mp pn, Maz pd. JR

redlić ‘obsypywać ziemią rośliny okopowe’: *Źmioki sie redli* Mała Wieś radomsz; Mp pn, Maz, Pom pd. JW

redlina ‘niewysoki wał ziemi, usypany za pomocą radła, znajdujący się między dwiema bruzdami, rząd, w którym rosną ziemniaki lub inne rośliny okopowe’: *Redełkami ciągnom redliny* Lipnik wiel RŁTN XXVII 238; Mp pn-zach, Maz pn. JR, EP

redło ‘narzędzie do oborywania ziemniaków’: *Redło do redlenia kartofli, do buraków pielenia* Ługów lub; *Redło to narzyńdzie do obredlaniá zimniáków* Ruski Bród konec RŁTN XXVII 238; Mp pn, Maz, Wp pn-wsch, Pom pd, Kasz. JR, EP

redyk ‘wiosenne wyprowadzenie owiec na hale’: *Wiedli redyk na hóle pod Rómankóm* ok Żywca NowŻyw 254; **Mp pd**. AN, EP

ref, refa ‘obręcz na kole u wozu’: Mp pd, Śl pn-zach, Pom pd, Kasz. JW

rejterować ‘uciekać’: *Stach musiáł rejterować z weselá, bo Klaine rychtowały sie go pobić* Grębów tarnob; Mp, Maz. AN, MB

rema zob. **ryma**

reński ‘moneta austriacka i niemiecka’: *Dáwni to za ryjskigo to duza rzecy nakupiuł* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AC, EP

reptuch, reptuk ‘torba do karmienia koni przy wozie’: *Reptuch – przy dyślu przypinajó kóniowi do chlanio* Wierzchowiska kraś; *Sakwa, reptuch, reptuk – dawało sie w tym jeść koniom* Świątniki sand; **Mp pn-wsch**. AN

repucha ‘żaba – ropucha’: *Brzydź* [‘coś bardzo brzydkiego’] *repucha, nie rusej je* ok Nowego Sącza SzewSł 552; Mp, Wp. RK, EP

reszeto, reszoto ‘rodzaj sita z większymi otworami służącego do oczyszczania ziarna; rzeszoto’: *Przetakiem, reszetem sie zboże przesiewa* Żuków włod PelcLub I s. 267; Mp pn-wsch. AN

rezyka, rezyko ‘ryzyko’: *Wziłam na rezyke i rozbiłam jedno jojko, ale było zalindzóne* Woźniki sier; Mp. JR

rezykant ‘człowiek śmiały, zaczepny, lubiący ryzykować’: *Z nigo ᵘokropny rezykant, dotád bedzie pływál, jaz sie utopi* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. JR

rezyko zob. **rezyka**

rezykować 1. ‘ryzykować’: *Duzo my rezykowali za Nimców* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp. **2.** ‘udawać odważnego, mądrego’: *Dobrze mu sie tak stało, móg tak nie rezykować* Mogilany krak; Mp pd. JR, EP

rękowiny ‘zaręczyny’: *W zápusty bedá u nás rekowiny* Samocice dąb-tar; **Mp**. JW

robaczliwy ‘robaczywy”: *Wej se inne jabko, bo to jes robaclywe* Samocice dąb-tar; Mp, Maz wsch. JW, EP

robaczny, chrobaczny ‘robaczywy’: *Śtyry korce bobu jesce chrobacnego, nie bedzie ci trzeba ᵘomasty do niego* Mszana Górna lim; Mp, Maz. JW

robak ‘małe, zwykle szkodliwe zwierzę’: *Ćkórz* [tchórz] *to juz taki robok, nie zwierze jino robok* Mała Wieś radomsz; Mp, Maz, Wp. JW

robaszek ‘mały owad, robaczek’: *Robasków ni ma* Gajewniki sier RŁTN XXVII 244; Mp pn, Wp, Pom pd, Kasz. JW, EP

robiać częst ‘robić’: *Trafiali sie tacy, co robiali* [w polu] *krowami* Świątniki sand; Mp. RK

robiwać się ‘robić się’: *Mgło* [mdło] *ji sie tak cynsto robiwało* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 908; Mp, Maz. RK, EP

robotny ‘powszedni, roboczy’: *Na robotny dzień to takich swetrów różnych mám* Radkowice iłż; Mp, Maz pd, Pom pd. RK

robować częst ‘robić’: *Przed wojnom tyz robowało sie w lesie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach, Śl pd. RK, EP

rochlić się ‘wiercić się, kręcić się’: *Ty ni mozes ani minuty usiedzieć spokojnie, tylko sie musis wciáz rochlyć* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

rodny ‘rodzony’: *Tako dobro ta macocha, że czasym ani rodno matka tako nie jes* Brzozów; Mp, Maz. RK

rodzeństwo ‘ludzie, których łączy pokrewieństwo; bliższa lub dalsza rodzina’: *Duże rodzeństwo miałam* Pakuły konec; Mp, Maz. RK, EP

rogal 1. ‘przyrząd do suszenia siana w polu, zwykle w postaci żerdzi z poprzecznie przybitymi drążkami’: *Weź ślangle, nabij rogoli, trza skopić siano, zeby go nie zaloło* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd**. **2.** ‘mątewka’: *Mółke* [mąkę] *rozwiyrć ze śmietanom, nojlepi rogolym, zeby nie buło grudek, i wlyj do gorka* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

rogalka ‘mątewka’: *Rogolka, co sie miyso kląski* Mszana Górna lim; Mp pd-zach, Śl pd-wsch. RK, EP

rogi ‘zęby wideł’: *Widły majo rogi, to zależy od widłów, mogo być dwa rogi, trzy czy cztery rogów, to zależy do czego te widły majo służyć* Sułowiec zam PelcLub I s. 269; Mp pn-wsch, Maz. AN

rogozina, rogożyna ‘pałka wodna, rogoża’: *Rogozyna po mokrach rośnie, mo połki* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

rogówka ‘trójkątna chustka na głowę’: *Założełam na głowe niebieskóm rogówke* Brudzewice opocz; Mp, Maz. RK

rok zob. **łońskiego roku**

rok zob. **tak rok**

rombarbar, rumbarbar ‘rabarbar’: *Rombarbar to dobrá rzec; i placek mozná z niém ᵘupiec, i kompot ᵘugotować i sám zjeś* Grębów tarnob; *Zámiást ze śliwámi, z rómbarbarám wóm placek upiekłam, na ᵘodmiáná* ok Nowego Sącza SzewSł 563; Mp, Maz. MB, EP

ropot ‘hałas, rumor’: *Spadły grabié i narobiły ropotu i dziecko sié ᵘobudziło* Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. RK

ropotać (się) ‘hałasować, tłuc się’: *Nié ropotałabyś tak, bo jeszcze nie śpie* Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. RK

rosa ‘pot’: *Zgrzoł sie, rosa wystąpiła na coło* Giełczew kras; Mp. RK

rościć ‘zapładniać’: *Gołębie sie porzą, potam samiec rości samicę* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd. RK

rozbijać ‘o skoszonej trawie: roztrząsać, rozrzucać’: *W dwu, trzech dniach sie trowe rozbijo, roztrząso ji sie przewraco* Waganowice miech; Mp. RK

rozbuchany ‘zuchwały, nieposłuszny’: *ᵘOzbuchane bachory* Chotel Czerwony piń; Mp. RK

rozciapać się ‘o deszczu: rozpadać się’: *Trza chodzić po dwerzu w kaloszach, bo sie rozciapało* Sierosławice konec; Mp. RK

rozczyna ‘rozczynione, rzadkie ciasto na chleb, też zakwas chlebowy’: *Pirw sie rozcyni, potym na drugi dziń, jak roscyna wyrośni, to sie mięsi* Radawiec lub; Mp, Maz wsch. RK

rozdarciuch ‘płaczliwe dziecko, też krzykliwy człowiek’: *ᵘOn jak buł mały, to buł strasny rozdarciuch, a toroz doś sie uspokojuł* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

rozdarty ‘płaczliwy, krzykliwy’: *Kaziu nie jes taki rozdarty, ale sie stłuk i gwołtowoł* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd. RK

rozdół ‘wąwóz, parów’: *To ón tędyk sed, musiáł lecić tym ozdołem* Radkowice iłż; Mp pn. WW

rozdziać (się) ‘zdjąć ubranie, rozebrać się’: *Rozdziołabyj sié, bo w chołpié goronc* Bóbrka kroś; Mp wsch, Maz wsch. WW, EP

rozdziawić ‘otworzyć, rozewrzeć szeroko (zwykle usta, pysk)’: *Jak jéj to powiedzioł, to ni mogła ᵘuwierzyć, rozdziawiła gymbe i tak stoła* Bóbrka kroś; Mp, Maz. WW

rozdzierać się ‘krzyczeć, wrzeszczeć głośno, krzykliwie śpiewać’: *Musisz sié tak rozdziérać, żeby wszyscy słyszeli?* Żarnowiec kroś; Mp pd, Kasz. WW

rozeźlić się ‘rozzłościć się, rozgniewać się’: *Rozeźluł sie na somsiada, bo mu przyoroł miyndzusek* [‘wąską miedzę’] ok Gorlic WietrzGor 153; Mp pd. WW, EP

rozeżreć się ‘rozzłościć się, rozgniewać się’: *Jak sie ozezre, to uciekáj z domu* Radkowice iłż; Mp, Wp. WW

rozflażyć ‘roztrwonić, przepuścić’: *Piniądze miały, alé gospodarzyć sié nié umiały i wszysko rozflożyły* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

rozfyrlać ‘rozmieszać, rozbełtać, roztrzepać’: *Dziadoskó brajká gotuwało sie tak: zimiáki starte na dromno nálezało ugotówać na rzádko, do tego mółki zarnowe i rozfyrlać* ok Nowego Sącza SzewSł 557; Mp pd, Śl pd. WW, EP

rozgajdany ‘rozchełstany, niechlujny’: pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

rozganiać ‘orać od środka zagonu’: *Przy orce na równo, jednego roku orze się z bruzdą przez środek, czyli rozgania* Budzów wad; Mp, Maz. WW

rozgonka ‘oranie od brzegów zagonu do środka, gdzie tworzy się bruzda’: *Mówi sie, że pole sie rózgania tym óraniem, od miedzy dó środka sie orze i to jest rózgonka* Glinny Stok PelcLub I s. 270; *Rozgónka – rozganio sie na boki* Lipnik wiel RŁTN XXVII 257; Mp pn-wsch, Maz wsch. WW, EP

rozgruch ‘zgiełk, hałas’: *Zrobiły rozgruchu, że wilk je przy kóniu* Hyżne rzesz; Mp. WW

rozharatać ‘rozedrzeć, rozciąć, skaleczyć’: *Rozharatáł se rękę jaz krew idzie* Przędzel niż; Mp. WW

rozindorzyć się ‘rozgniewać się, zaperzyć się’: *Jak sie rozindorzół na mnie, tom myślala, ze skocy do mnie do bitki* Samocice dąb-tar; Mp. WW

rozjeść się ‘rozzłościć się, rozgniewać się’: *Ale ta babka nie piła, on sie rozjad*

i wzion tem kuflem te babke Borsuk kras; Mp pd i wsch, Śl pd. WW

rozkazować ‘nakazywać, rozkazywać’: *Ty mi nie bedziesz rozkazowół* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Pom pd, Kasz. WW, EP

rozkidać ‘rozrzucić, rozsypać’: *ᵘOzkidaa po całém polu tén gnój* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl pd, Kasz. WW

rozkis ‘zaczyn’: pog Mp pn-zach i Maz pd-zach. WW

rozkłócić ‘rozmieszać, rozbełtać’: *Rozkłóci sie śmietane abo mleko z mąką i wleje do zupy, bedzie lepsza* Sporysz żyw; **Mp pd**. AN

rozkosmany ‘rozczochrany, nieuczesany’: Mp pd-zach, Śl. WW

rozkraka ‘pień drzewa rozwidlony, gałąź rozwidlona; rosocha’: Mp pn-zach, Wp. WW

rozleziony ‘o człowieku: pozbawiony energii, niemrawy, ślamazarny, ospały’: *To tako rozlezióno ciapa tyn Stasek* Przeciszów ośw; Mp pd. WW

rozmarkocić (się) ‘rozżalić (się), zasmucić (się)’: *Jak sie dowiedziała ᵘo tem, to sie straśnie rozmarkociła* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

rozmaryjon ‘rozmaryn’: Mp, Śl, Maz. WW

rozmawiać się ‘prowadzić rozmowę, rozmawiać’: *Ja si rózmawijam z każdym człowiekim* Zawalów hrub; Mp wsch, Maz. WW, EP

rozmiatać ‘rozrzucać, roztrząsać’: *Gnój wywozą na kupecki, rozmiatają widłamy i przyorują* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. WW

rozmięszać ‘rozmieszać’: *Drozdze sie wsypie w te wode, rozmięso sie z tą wodą* Adamów iłż; pog Mp pn-wsch i Maz pd. WW

rozmnożek ‘rozmnożenie, rozpłód’: *Dejcie my te kure na rozmnozek, bo wy mácie dobre kury* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

rozmyślować ‘rozmyślać, rozważać, roztrząsać’: Mp pd. WW

rozniemóc się ‘rozchorować się, zaniemóc’: *Matka oznimogła sie i ze śpetola przyjechali po nie* Zakopane ZborSł 248; Mp pd-zach, Śl pd. WW

roznoga ‘odnoga, rozgałęzienie’: *Wili rózge, dodajali kwiaty, siedem oznóg miała* Wąworków opat; Mp. WW

rozoki ‘zezowaty’: *Rozoki, kulawy, no to gdziez takiego chłopa brać* Radkowice iłż; Mp pn. WW

rozorać ‘zorać pole zaczynając od miedzy, a kończąc w środku pola’: *ᵘOzorać nojprzód trzeba ᵘobegnać kole miedzy, w środku bedzie bruzda* Krępa miech; Mp, Maz. WW

rozorka, rozorywka ‘oranie od brzegów zagonu do środka, gdzie tworzy się bruzda’: *Na ᵘozorywke, rozorywke* Krępa miech; *Jak sie orze, to sie rozoruje zimie, począwszy od miedzy, aż dó środka, i to taka rózorka jest* Żerniki tom-lub PelcLub I s. 270; Mp, Maz. AN

rozpajedzić (się) ‘rozzłościć (się), rozgniewać (się)’: *Straśnie sie ozpajédziół i nieskoro ustoł diabłować* ok Zakopanego ZborSł 248; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

rozparstek, rozparztek ‘poprzeczka łącząca rączki pługa’: *Midzy rockami jes taki pręt zelazny, taki rozparztek* Książnice Wielkie piń; Mp. WW

rozpinka 1. ‘listwa rozpinana w warsztacie tkackim na płótnie, aby podczas tkania się nie ściągało’: *Rozpinke sie zakłado, bo by krzywe to płótno było ji by sie kurcyło* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 913; Mp pn, Maz. **2.** ‘poprzeczka łącząca rączki pługa’: *Rączki ᵘu pługa były złączone takim drutem grubym, tako rozpinko* Ługów lub PelcLub I s. 272; Mp. WW, EP

rozplaszczyć (się) ‘rozpłaszczyć (się)’: *Za długoś klepáł kose i tak sie ozplasceła* Radkowice iłż; Mp. WW

rozpleciny ‘obrzęd weselny polegający na rozplataniu warkoczy pannie młodej’:

Późni były rozpleciny panny młody Świątniki sand; Mp pn, Maz, Wp wsch. WW, EP

rozporządek 1. ‘postanowienie, rozporządzenie’: Mp pd. **2.** ‘testament’: *Umar bez ᵘozporządku* Limanowskie; Mp pd. WW

rozpórka ‘poprzeczka łącząca rączki pługa’: *Spinac albo ᵘozpórka* Rudka tarn; Mp. WW

rozprawić ‘wypatroszyć, oczyścić’: *Krowy obłupi sie ze skóry, rozprawi sie, mięso porznie sie* Giełczew kras; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. WW, EP

rozprawny ‘rozmowny, gadatliwy’: pog Mp pd-zach i Śl pd, Kasz pn. WW

rozpsocić się ‘rozpadać się, rozdeszczyć się’: *Ale sie na polu rozpsociło* Żarnowiec kroś; Mp. WW

rozpuczyć 1. ‘rozgnieść’: *ᵘOzpucóny ziomniok* Korbielów żyw; pog Mp pd-zach i Śl pd. **2.** ‘rozdąć’: *Jedzóm jyno źmioki, to jym brzuchy rozpucyło* Sękowa gor; Mp pd. WW

rozpuknąć się ‘pęknąć’: *Niósem bandury* [‘ziemniaki’] *na polé, wór mi siy czegosi rozpuk i wszystkiy siy rózsypały* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl. WW

rozrucać ‘rozrzucać, zwłaszcza gnój na polu’: *Gnój sie zwálá na duże kupy, a na wiesną sie rozrucá widłamy* Przędzel niż; Mp, Maz pd i zach, Wp. WW, EP

rozruchać (się) ‘rozruszać (się), ożywić (się)’: *Pochodze, to sie rozruchám troche* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. WW

rozsad ‘odbieranie owiec przez właścicieli po letnim wypasie’: pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

rozsądek ‘osądzenie, wyrok’: pog Mp pd--zach i Śl pd. WW

rozsuć (się) ‘rozsypać (się)’: *Świynta ᵘOrsula perły rozsuła, ksiyżyc wiedzioł, nie powiedzioł, słońce wstało, pozbiyrało* [przysł] Dąbrowa Wielka sier RŁTN XXVII 262; *Korále my sie rozsuły* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl. AN, EP

roztalać ‘rozwałkować’: *Roztolać ciasto na kluski trza wtedy jak ᵘono już podeschnie* Stróżna gor; Mp pd-wsch. AN

roztelepać ‘rozchwierutać, rozluzować’: *Jakie tyz to roztelepane krzesło, nie siadej, bo jeszcze spadnies!* ok Rzeszowa; Mp. AN

rozterlikać, rozterligać ‘rozchwierutać, rozluzować’: *Tyn wóz juz do krzty roztyrlikany* Mogilany krak; Mp pd. AN

roztok, roztoka ‘odwilż’: *Na świecie jes roztoka, śnieg sie stopieł i błoto wszyńdzie* Brudzewice opocz; Mp, Śl. AN

roztrząsać ‘rozrzucać’: *ᵘOstrzónsała gnój widłami* Brudzewice opocz; *Siano sie grabiami, widłami roztrząsało i ono sechło* Bodaczów zam; Mp, Maz, Wp. JW

roztwierać ‘otwierać’: *Gospodarz roztwiro wrota* Wierzchowiska lub; Mp, Maz. AN

roztworzyć ‘otworzyć’: *ᵘOkno roztwórzyła i puściła wróbelka na świat* Krasne zam; oggw. AN, EP

rozwodnik ‘urządzenie do zawieszania kotła nad ogniskiem’: Mp pd. AN

rozwora ‘drążek łączący przednią i tylną część wozu’: *Rozwora sie nazywo, co łocy przód z tółem wozu* Wilków kiel; oggw. AN, EP

rozwódek ‘mężczyzna rozwiedziony z żoną’: *Chłop, co ᵘodesed baby to je rozwódek* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pn--wsch. AN

rozwórka ‘drążek łączący przednią i tylną część wozu’: *Złomáłem se rozwórke, trza by do zwóżby skád doluberować* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, EP

rójka ‘pszczoły żyjące razem i mające jedną matkę’: *Rójka przyszła do naszego ᵘula* Hyżne rzesz; Mp. AN

rówiennica ‘rówieśnica’: *Moich rowienic to ni mo, poumierały juz* Świątniki sand; Mp pn, Maz. AN

równia ‘teren równinny’: *Od wody i w równi jest przeciąg* Łostówka lim; Mp. AN

równianka ‘bukiet albo wieniec kłosów i ziół’: *O te równianki to sie tak równa kwiatuszki i kładzie sie do wijaneczka* Strupień chłm; Mp pn-wsch, Maz wsch. AN, EP

równizna ‘równina’: *Tu bar-zy takie góry, doły sóm, nie równizna* Woźniki sier; Mp pn, Pom pd, Kasz. AN, EP

rózga ‘ozdobny, obrzędowy bukiet weselny’: *Rózgę robily na rogolu (samorodni patyk ze śwircyny), rózgę wily z barwinku i z jabłek, a do tego kwiotki ᵘogrodowe, abo robione wpinały* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. AN

rózgowiny ‘obrzęd weselny związany z wiciem rózgi’: *Jak u młodygo były ᵘodgrywiny, to u młody rózgowiny* Przewrotne rzesz; Mp wsch. AN

różności ‘różne rzeczy, rozmaitości’: *Dziedziczka się rozpłakała i nadawała mężowi różności ᵘogromny wór* Babica rzesz; oggw. AN

rsioda ‘środa’: *We rsiode kupielymy prosięta* Sierosławice konec; **Mp pn**. AN

rubel ‘drąg do przyciskania siana lub słomy na wozie’: *Wozili siano i zboże wozami, a kładli na wirzch tego jeszcze rubel* Dańce włod PelcLub II s. 156; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN

rubryka zob. **lubryka**

ruby ‘gruby’: *Były juz rubse drzewa* ok Żywca NowŻyw 257; Mp pd, Śl. MT, EP

ruchać ‘poruszać, dotykać’: *Tych książek żebyś pan nie ruchał!* Krasne zam; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz, Kresy. AN, EP

ruchać się ‘o cieście: rosnąć’: *Jak to ciasto sie ruchało, to sie robiło takie bochynki* Woźniki sier; Mp, Wp, Pom pd, Kasz. AN, EP

ruda ‘wydzielina z nosa’: *Ruda z nosa mu idzie* Sękowa gor; Mp. AN

rudować ‘karczować’: *Pola musieli rudować, krzoki wykopywać* Woźniki sier; Mp pn, Wp, Pom pd, Kasz. AN

rugzak, ruksak ‘plecak’: *Nie bierz walyzki, weź se lepi ruksak, to ci bedzie wygodniś* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl. AN, EP

rumbarbar zob. **rombarbar**

rumian ‘roślina – margaretka’: *Rozrosło sie tego rumiána, ze nie daje rady wyplénić* Grębów tarnob; Mp, Maz. AN

ruła 1. ‘rura’: *Ruły pod kanalizacje zakopujo* Bronowice-Kraków; Mp, Śl. **2.** ‘piekarnik w piecu kuchennym’: *W piecu momy ruło do pieconiá* Korbielów żyw; Mp pd. JW

ruszać ‘spulchniać glebę wokół roślin uprawnych’: *Jutro* [trzeba] *bób rusać, gnój wywalać* Piekary krak; Mp. AN

rychtować ‘przygotowywać’: *Já juz rychtuje sanie, ubiráj sie, jedziewa* Samocice dąb-tar; oggw. JR, EP

rychtyk ‘w sam raz, naprawdę, prawidłowo, akurat, właśnie’: *Ta bluzka jes rychtyk na mnie* Samocice dąb-tar; oggw. JR, EP

rychwa ‘obręcz na końcu piasty koła’: *Rychwy na koło sie zakładało, na piasty* Świątniki sand; Mp pn-wsch. JR

ryczan ‘część wozu: beleczka z osadzonymi w niej kłonicami, obracająca się na sworzniu w otworze przedniego nasadu’: *W przodzie woza je tako póprzyczka, gdzie so wsadzone kłónice i ta póprzyczka to sie nazywo ryczón* Sól bił PelcLub II s. 159; Mp pn, Maz wsch i pn, Wp, Pom pd, Kasz pd. JR

ryczań ‘część wozu: beleczka z osadzonymi w niej kłonicami, obracająca się na sworzniu w otworze przedniego nasadu’: *Rycoń to z przodu to, w cym so kłonice* Grądy lub PelcLub II s. 159; Mp pn-wsch, Wp. JR

rycząg ‘część wozu: beleczka z osadzonymi w niej kłonicami, obracająca się na sworzniu w otworze przedniego nasadu’: *Rycung na tym nosadzie* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Wp pd-wsch. JR

ryczka ‘niski taboret, stołeczek’: *Siąńdź se na ryczke* Krzepice częs; Mp pn-zach, Śl, Wp, Pom pd. JR, EP

rydel ‘dawna łopata drewniana okuta na końcu’: *Skop troche trávnika rydlem*

pod ᵘogórki Samocice dąb-tar; Mp wsch, Maz wsch. JR, EP

rydelek ‘daszek u czapki’: *Rydelek rzymionny* Chojny wiel RŁTN XXVII 272; Mp pn-zach, Maz, Wp, Pom pd. JR, EP

ryfa 1. ‘szeroki pierścień żelazny na piaście koła wozu’: *Ryfa na piaście* Skowieszyn puław RŁTN XXVII 272; Mp pn, Maz pd-wsch. **2.** ‘żelazna obręcz na kole wozu’: *Sie okropnie ty ryfy na kolesach darły* Orawka n-tar [Orawa] KąśSł 746; Mp pd, Śl pn, Maz pn, Pom pd, Kasz. JR, EP

rygiel ‘drewniana beleczka w płocie, biegnąca poziomo od słupka do słupka, do której przybija się sztachety’: *Jak sie robi płot, to do słupków wkopanych w zimie przybijo sie takie zerdki, takie rygle ji do nich dopiro przybijo sie balaski* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl, Wp. JR

ryjak ‘ryj świni’: *Szpuro ryjokiym żłóbek, trza ji zaprawić drut* Kombornia kroś; Mp wsch, Śl, Wp. JR, EP

ryktować ‘przygotowywać’: *Ryktowoł wóz do drógi* Zakopane ZborSł 335; Mp pd. JR, EP

ryl ‘ryj świni’: *Świnia má ryl* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach, Śl pd. JR, EP

ryło ‘ryj świni’: Mp pd i wsch. JR

ryma, rema ‘katar’: *Ryma mie spanowała* Maszkienice brzes-mp; Mp pd, Śl. JR, EP

ryncka ‘ususzony żołądek cielęcy, używany do wyrobu podpuszczki lub podpuszczka, używana przy wyrobie sera w gospodarstwie pasterskim’: *Láli to mlyko i przecedzili, i teráz posed i wzion, miáł w takiej torebce ryncke, sie wołá, z takiego cielyncia ryncke, có sie ciele zabije, a óno má w zołondku tyn syr, wiycie, i to jes ta ryncka, i tego dá kawáłek do tego mlyka ciepłego* Orawka n-tar [Orawa] KąśSł 747; Mp pd-zach, Śl pd. JR, EP

ryneczka ‘rodzaj małego płaskiego metalowego (dawniej też glinianego) rondelka z rączką, służącego do podgrzewania lub smażenia’: *Rynecka to beła ze trzema albo ze śterma nozkami, mozná beło postawić na węgliach, smazeło sie, pod kóminem sie postawieło* Wilków kiel; Mp, Maz pd-wsch. JR

rynka ‘rodzaj małego, płaskiego metalowego (dawniej też glinianego) rondelka z rączką, służącego do podgrzewania lub smażenia’: *Nasmazeła całá rynke skwarków* Radkowice iłż; *Były rynki na trzech nózkach, mozno było w wangle wstawić, śmietana przegotować* Wierzchowiska kraś; Mp, Maz wsch, Kresy pd. JR

rypać ‘obijać glinę, tynk ze ściany’: *Rypali kaminiami te ściany* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. JR

rypnąć 1. ‘uderzyć’: *Jak cie pieściom rypne w łeb* Smoniowice miech; *Mojzesz rypnoł laskom we wodą* Limanowskie; Mp, Śl. **2.** ‘upaść, wywrócić się’: *Ino zadudniało, jak rypnáł ᵘo ziemie, musiáł sie dobrze potuc* Samocice dąb-tar; Mp. JR

ryska ‘ścianka pudełka zapałek, o którą pocierając zapala się zapałki’: Mp, Wp. JR

rytka ‘drabinka w warsztacie tkackim do nawijania osnowy’: *Pokładzie sie te pasymka w takom rytke i jedno kryńci tym nowojym, co ta przyndza jes na nim, drugie trzymo przyndze, a trzecie, żeby sie równo nawijało, trzymo rytke* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 926; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JR, EP

rytki ‘drabinka w warsztacie tkackim do nawijania osnowy’: *Rytki do nawijania przędzy* Świątniki sand; Mp, Maz, Kresy. JR, EP

ryży ‘rudy’: *Ryzy łeb – to wyglóndá jak wiewiórka* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz, Wp. JW

rzadki ‘o człowieku (też o koniu): słaby, chorowity, szybko się męczący’: *Ej chłopce, downo to jo był gibki, alie teroz to jezd-jew* [jestem] *juz rzodki i sy mnóm juz źle* Dursztyn n-tar [Spisz]; **Mp**. JR

rzaz 1. ‘ostrość noża, sierpa lub innego narzędzia po naostrzeniu’: *Piłka má dobry*

rzáz, bo jadlywá [‘ostra’] *jes* Samocice dąb-tar; Mp. **2.** ‘rowek w klepkach beczki, w który wprawia się dno beczki’: Mp pd. **3.** ‘energia, spryt, dryg’: *Cłowiek niedokończony ni mo rzozu, ni mo drygu. A cego ty ni mos takiégo rzozu jak inne dzieci?* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JR

rządek ‘grządka’: *Między rząndkiamy trowę powycinom, jak nie dom rady ᵘopłyść* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz pd-wsch. JR

rządzić ‘mówić, rozmawiać’: Mp zach, Śl. JR

rzęsisty ‘gęsty, obfity’: *Owies wyrostał setny a rzęsisty, ziymnioki tez sie piyknie udawały na jego polu* Złatna żyw MiesPog 20; *Lis to mo rzesisty ᵘogón* Chotel Czerwony piń; **Mp**. AN

rzecz ‘język, mowa, rozmowa, mówienie’: *My ta swojej rzecy se, swojego tego macierzińskiego jynzyka se nie zapominájme* Chyżne n-tar [Orawa] KąśSł 750; Mp pd-zach, Śl pd. JR, EP

rzecz: w rzeczy ‘niby, rzekomo, pozornie’: *Niech jeden z nás przebierze sie w pana i niech chodzi po wsi, w rzeczy podróżny* ok Łańcuta ME VI 390; Mp, Maz. JR, EP

rzegotać 1. ‘o głosie kół toczących się po kamienistej drodze: turkotać’: *Downi fury rzegotały po szosie* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn. **2.** ‘o żabach: rechotać, skrzeczeć’: *Zaby sobie rzegotajom* Rogóźnik n-tar; Mp, Śl. JR

rzegotka ‘grzechotka’: *Bawi sie rzegotká* Samocice dąb-tar; Mp. JR

rzemak ‘pas skórzany do opasywania się’: pog Mp pn i Maz pd. JR

rzemieniak ‘rzemień, pas skórzany’: *Kubek wiyssa sie u rzymiynioka* Ożarów lub; Mp pn-wsch, Maz. JR

rzemień ‘skóra na buty’: *Miał takie buty z czerwonego rzymiynia* Dereźnia bił; Mp pn. JR

rzepa ‘ziemniak’: *Kwaśnica ze rzepóm* Chochołów n-tar; **Mp pd**. JR, EP

rzepaczysko ‘pole po rzepaku’: *Na rzepocysku bedziemy sioć jicmij* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. JR

rzeszóto, rzeszótko ‘rodzaj rzadkiego sitka’: *Rzeszótko rzedsze ᵘod sitka, a ᵘod przetaka geściejse* Wilków kiel; Mp. JR

rzezać ‘rznąć (np. drzewo, sieczkę)’: *Tak rzezali te siecke* Zakamienny Klin [Orawa Sł]; Mp, Śl. JR

rzezak ‘szeroki nóż w sieczkarni’: *My momy siyczkarniy na dwa rzezoki* Lubatowa kroś; Mp wsch, Maz. JR

r-ziódło ‘źródło’: *Idź do r-ziódła po wode* Radkowice iłż; **Mp pn**. RK

rzniączka, rżniączka ‘biegunka’: *Rzniącka albo sracka* Łopoń brzes-mp; Mp. JW

rzomnie ‘dużo, obficie’: *Ale rzómnie ci doł tych jabłek* Sękowa gor; Mp pd. JR

rzoza, rzoża ‘zorza’: *Rzoza już świci, to bedzie słonko wschodzić* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp. JW

rzucić urok ‘według wierzeń: zaszkodzić komuś lub czemuś siłą magiczną swojego złego spojrzenia lub słowa’: *Jak kto rzuci urok, to cłowieka straśnie w brzuchu morduje* Poręby Majdańskie kolb; oggw. MT

rzyć ‘pośladki, tyłek’: *W hareście jak nie chce co zrobić, to bijo w rzyć, co wlézie* Pustków dęb; Mp, Śl, Kasz. JW, EP

rzygać ‘wymiotować’: *Tagem sie ᵘopił, ze potem cało noc jinom rzygoł* Książnice Wielkie piń; oggw. JW, EP

rzynać część ‘ciąć’: *Hanka nigdy teroz siecki nie rzyno, ino chłop jak przydzie z roboty* Kościelec-Chrzanów; Mp, Maz. JW

rżany, rżanny ‘żytni’: *R-zano mónka jak tako grubo* Dankowice kłob; Mp zach, Śl pn, Wp, Maz pn, Pom pd, Kasz. JW

rżniączka zob. **rzniączka**

rżniętka ‘bicie, lanie’: *Skróś ciebie dostołek to rżniotko* Łostówka lim; Mp. JW

S

sa ‘tu, tutaj (często w zwrocie: chodź sa, pójdź sa)’: *Weź sa tego dziecioka!* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 927; Mp pn-zach, Wp, Pom pd, Kasz. JR, EP

saczek ‘część stroju kobiecego: rodzaj żakietu’: *Młodo miała stonik i sacek* Woźniki sier; Mp pn, Maz wsch. JW

sadło zob. **wronie sadło**

sadza ‘więzienie’: *Posed do sádzy, dostál śtyry miesiące* Bronowice krak; Mp pd, Kasz. JW

sadzak ‘ziemniak przeznaczony do sadzenia’: *Do sadzeniá nájlepse mniejse źmiáki – sadzáki* Radkowice iłż; Mp, Śl pd. JW

sadzarka ‘kobieta sadząca ziemniaki’: *Sadzieło nás dwoje i trzy sadzárki* Radkowice iłż; Mp, Śl pd, Maz pn. JW

sadzka ‘warstwa zboża rozłożona do młócenia cepami’: *Naścielołém sádzke do młocki* Lgota Gawronna włosz; Mp pn. JW

saga: na sagę ‘na ukos, po przekątnej’: *Śły my na sage przez łąke, zeby beło prędzy* Sierosławice konec; Mp, Maz. JW

sagan ‘duży garnek żeliwny do gotowania’: *Sagany to sóm ᵘo dwiuch ᵘuchach, wielkie* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz. JW

sakiew ‘torba do karmienia koni przy wozie’: *Sakiew lo konia przypino sie do dyszla* Giełczew kras; *Na dyślu dla pary koni – sakiew* Ługów-Ożarów lub; Mp pn-wsch. AKS, AN

sakumpak ekspr ‘razem ze wszystkim’: *Wynoś sie mi z chołpy sakumpak!* Sękowa gor; Mp pd. JW

sakwa ‘torba do karmienia koni’: *Sakwa, reptuch, reptuk – dawało sie w tym jeść koniom* Świątniki sand; Mp pn. JW

sam ‘tu, tutaj (często w zwrocie: chodź, pójdź sam)’: *Chodź sam tutej* Mogilno sier RŁTN XXVIII 126; *Sam mos jabuska* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Śl, Wp pd-wsch. JR

samochcąc ‘z własnej woli’: *Samochcąc posed do kryminału* Przewrotne rzesz; Mp. AC

samogona ‘wódka domowego wyrobu; samogon, bimber’: *Pędziły samogóne za Niemca* Giełczew kras; Mp. AC

samorodny ‘ukształtowany naturalnie’: *Takie drzewo sie wybierá, takie ᵘogiynte, nie wykrzesane, ale coby to było urośnione takie, samorodne* Wesołe [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 73; Mp pd. JW

samoród ‘wielki głaz wrośnięty w ziemię’: *Ta Cisowa Skała to* [...] *taki spiczasty samoród* Nowa Biała n-tar [Spisz]; Mp pd. AC, JW

sanica ‘płoza sań’: *Na sanicach stál i tak jechál* Radkowice iłż; Mp, Śl. AC

sanka ‘pozioma sztabka podpierająca pług, sunąca po ziemi’: *Sónka to jest to, do czego pianta* [pługa] *sie przykręca* Wierzchowiska kraś; Mp pn-wsch. AC, JW

sap, sapy ‘podmokła, bagnista gleba, nienadająca się do uprawy, też: bagno’: *Co tam w tem sapie urośnie?* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd-wsch, Pom pd, Kasz. MT, EP

sapa 1. ‘katar’: *Mos sape* Dobroń łas RŁTN XXVIII 130; Mp pn, Pom pd, Kasz. **2.** ‘błoto lub mokry śnieg’: *Sapa sie zrobiuła, buty całe mi przemokły* ok Nowego Sącza SzewSł 574; Mp pd. MT, EP

sapisko, sapiska ‘podmokła, bagnista gleba, nienadająca się do uprawy, też: bagno’: *Sapisko – miejsce błotniste*. *Błoto takie, jakby tam było źródło, tak, że można by tam utopić się łatwo* Mogilany krak; Mp. MT

sapka 1. ‘katar’: *Sapke má, jak w nosie pełno* Wilków kiel; Mp pn, Pom pd, Kasz.

2. ‘gęsta potrawa’: *Zjád se sapki z masłom* Inwałd wad; Mp. **3.** ‘błoto po deszczu lub topniejącym śniegu’: Mp pd. MT, EP

sapy zob. **sap**

sar ‘samiec sarny’: *Tymu sorowi sie złómała gałyź, mo ino jedne. Jak tyn sor sie rozpyńdził, to lecioł, az ciuchało po krzokach* Woźniki sier; Mp, Wp. MT

sarek ‘samiec sarny’: *Sorek mo rogi, a sarna ni mo rogów*. *Sorek rogi swolo* [‘zrzuca’] Poręby Majdańskie kolb; Mp. MT

sarna ‘grzyb jadalny’: **a.** ‘sarniak (kolczak) dachówkowaty’: Mp pn, Maz; **b.** ‘kolczak obłączasty’: Mp pn. MT

sarnia ‘sarna’: *To sie nazywajóm sarnie, kozły tyz sóm* Dankowice kłob; Mp zach, Śl, Pom pd. MT

sarniuk ‘samiec sarny’: Mp wsch, Kresy pd. MT

sasaki st ‘ziemniaki’: pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. MT

sasnal ‘gwóźdź w dyszlu łączący go z orczykiem’: *Sasnál – gwóźdź w dyszlu, na którym chodzi waga – soska* Łączna-Zaszosie kiel; Mp pn. MT

sasyna ‘tatarak’: Mp pd. MT

sądek ‘rodzaj beczułki, głównie do piwa’: *Sądek piwa* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 948; Mp zach, Śl pd, Wp wsch, Pom pd, Kasz. MT, EP

sąg ‘miara objętości drewna’: *Sąg to śtyry metry drzewa* Poręby Majdańskie kolb; Mp. MT, JW

sąsiada ‘sąsiadka’: *Somsiada mo ʷorzecha włoskiego, to ji* [jej] *rodzi, a nas nie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl pd, Maz pn, Kasz. MT

sąsiecznica, sąsietnica ‘przegroda z desek oddzielająca w stodole klepisko od sąsieka’: Mp, Śl, Maz, Kresy pd. MT

sąsiek 1. ‘część stodoły po obu stronach klepiska, gdzie składa się snopy, siano itp.’: *Sąsiek jest w stodole za zrymbem* Płaza chrzan; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘skrzynia na zboże’: *Mom jeszcze pół sąsieka żyta, aly pszenicy już malutkó co* Lubatowa kroś; Mp. RK, EP

sąsietnica zob. **sąsiecznica**

sążeń ‘dawna miara długości równa ok. 190 cm’: *Z półtora sážnia miała deska* Radkowice iłż; Mp, Maz wsch. RK

scapić ‘chwycić, złapać’: *Já miáłem wziáś to pótno, ale óna scapiła* Samocice dąb-tar; Mp. RK

schaby ‘żebra’: Mp wsch, Maz wsch. RK

schodzić 1. ‘kiełkować, wschodzić’: *Cebulka schodzi, ógórki już zeszły* Kombornia kroś; Mp, Śl. **2.** ‘pojawiać się na niebie, wschodzić’: *Jutrzenka schodzi na godzine przede dniem* Cedzyna kiel; Mp, Śl. RK

schowanko ‘spiżarka, komórka’: *W schowanku som jabka* Woźniki sier; Mp pn-zach. RK

schód 1. ‘o księżycu: ostatnia kwadra’: *Schód miesiąca* Chociszew łęcz; Mp, Kasz. **2.** ‘o słońcu: wschód’: *Schód słonka* Dęborzyn jas; Mp pd. RK, EP

schrobacznieć ‘zrobaczywieć’: *Schrobacniało w tym roku przez te dysce jesce na jabłoni* Stróżna gor; Mp pd. JW

schwacić się ‘o koniu, też o innych zwierzętach: zachorować na ochwat’: Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

schytać ‘złapać, ująć’: *Schytali tego Dyzme* Hyżne rzesz; Mp pd i wsch. RK

scyganić ‘okłamać, skłamać’: *Scyganić nie ʷumie, zawdy práwde powie* Radkowice iłż; Mp, Śl pd, Wp pd. RK

sczyniać ‘czyścić (zboże)’: *Bez przetak sczyniali zboże do siywu* Blizne brzoz; Mp, Maz wsch. RK

se ‘sobie’: *Ino se ubranie włoże i póde. Tam kole lasu stała se chałupka* Giełczew kras; Mp, Śl, Maz, Wp. JR

sejmać, sjimać ‘zdejmować’: *Druźki syjmajó wionek pani młodyj* Koszarawa żyw; pog Mp pd-zach i Śl pd. MT

sekulatka ‘rzadka zupa ziemniaczana’: Mp. RK

sekundować ‘towarzyszyć grającemu, wtórować’: *Jak drugi sekunduje, to lzy grać* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. RK

sekuracja ‘składka ubezpieczeniowa lub odszkodowanie’: *Mácie sekuracje zapłacić* Samocice dąb-tar; *Sekuracyjo bierze, jak sie spáli* Wilków kiel; **Mp**. AC, MB

sekurować ‘płacić składkę w celu ubezpieczenia nieruchomości’: Mp pd. BG

selentać się 1. ‘wałęsać się’: *Tak sie selynto po świecie* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Stach selénto sie po tym ᵘobyściu* Miętne tarnob; Mp pd-wsch. **2.** ‘plątać się’: *Jakisi okráwek ci sie przy bluzce selence* Samocice dąb-tar; *Portki sie na nim seléntajo* Miętne tarnob; Mp pd-wsch. MB

seminaryja ‘seminarium duchowne’: *Ty chyba pódzies do seminaryji?* Samocice dąb-tar; Mp. RK

serce 1. ‘zwężone wejście do żaka lub więcierza’: *Ryba wejdzie w serce* Dorohucza chłm; Mp, Maz wsch i pn, Wp, Pom pd. **2.** ‘miękka część znajdująca się w środku rdzenia drzewa’: Mp, Maz. RK, EP

serdak ‘kaftan’: *Łoblyc se serdák, bo zmarznies* Mętków chrzan; Mp pd. AKS

serdeczek ‘środkowa część wianka’: Mp pn, Maz wsch. RK

serdeczko ‘serduszko, też pieszczotliwie o ukochanej osobie’: *To moje serdecko takie zazálone, jako to zelázko w ogniu ozpálone* [pśn] Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 765; Mp pd i wsch, Śl. RK, EP

sernik ‘worek do wyciskania sera’: *No, syrnik, no to sie weźnié smate taká, taká płótniana i zesyje sie na taki klin, i to wyziyrá, no jak syrki sám na kiermasie* Zubrzyca Dolna n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 140; Mp, Maz wsch. RK, EP

seroka, syroka ‘sroka’: *Trza zabirać te jajka z gniazd, bo syroki porywajo* Korczów bił; Mp pn-wsch, Maz, Wp pn-wsch, Pom pd. WW, EP

serzenie ‘twaróg’: *Syrzynie okrosóne śmietanóm* Konopnica lub; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. RK

setny ‘duży’: *Ale to juz doś setny chłopok* Sękowa gor; **Mp**. RK

sędziel ‘szron’: Mp. RK

siacie ‘siew’: Mp pd, Śl pd, Kasz pd. RK

siadłe mleko ‘kwaśne mleko’: *Do gárczków na półce wláli słodkie mlyko do maślánki, siadłe – do śmiytany* Górka brzoz; Mp, Maz, Wp. RK, EP

siadły ‘o człowieku lub zwierzęciu: krępy, przysadzisty’: *Z ty Marysi to tako siadło baba, tako kopka* ok Kielc CyganKiel 375; *Arab cysty to gruby, taki siadły, kopyta mo syrokie* Niegowa zaw; Mp, Wp, Pom pd. JW

siadnąć ‘usiąść’: *Witájcie! Ja wás téz witám to samo witacko. Siadnijcie se, opowiedzcie, co u was nowego słychać* Radwan dąb-tar; Mp pd, Kasz. RK

siadować ‘siadywać’: *Babka zawse siadowali w tyj ławce koło suchanice* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl pd. RK

siana lm **1.** ‘siano’: *Ludzie siana już pozbiyrali* Brzozów; *Siana tego roku bogate, bedo miały krowy doś* [dość] *zarcio* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. **2.** ‘sianokosy’: *Dopiyro sie siana skóńczyły, już rżniwa* Brzozów; Mp. MT

sianie ‘nasienie, nasiona’: *Kopke konopi przykrywało sie czopkóm albo słómianym chochołym. Ptoki i tak se porozgrzebowały pazorami i to siónie wydzióbały. Omłócił konopie cepami, żeby béło siónie na drugi rok. Na to jyno sie młóciło, żeby to siónie zebrać* Blizne brzoz; *Te se rzodkiewke zostawie na sionie* Bronowice-Kraków; Mp pd. MT

siar ‘samiec sarny’: Mp pn, Maz pd. MT

siarczaamon, siarczamon ‘nawóz sztuczny – siarczan amonu’: Mp pn, Kresy. MT

siarka 1. ‘zapałka’: *Przynis siarki i świcił na gnoju* Tryńcza przew; Mp pd. **2.** ‘ścianka pudełka od zapałek, o którą pociera się główkę zapałki’: *Rysanie* [‘zapalanie zapałki’] *nic ci nie pómoze, jak siarka mokro* Chotel Czerwony piń; oggw. RK

siarna ‘sarna’: *Siarnów, leleniów to ni ma* Skowieszyn puław RŁTN XXVIII 142; Mp pn, Maz. MT

siarniczka st ‘zapałka’: *Siarniczka, siarniczki. Jak pynkła ci plastykowo łyżeczka, to siarniczkóm trza podświycić i sie zlepi. Siarniczki dzieś podwilgły i nie chcóm sie zapolać* Brzozów; Mp pd-wsch. MT

siarnik ‘zapałka’: *Podświecając świabkami czyli siarnikami* Grywałd n-tar Marczak 5; Mp pd. RK, MT

siarowy ‘wielki, silny, mocny, siarczysty’: *Ale siarowy śniég kidá* [‘pada’]. *Siarowá baba* Kaszów krak; *Siarowy chłop. Siarowy kawoł. Siarowy mróz* Targanica wad; **Mp pd-zach**. MT

siartka, siarteczka ‘sierść, sierstka, włos z sierści’: *Muchy się wpijają bydlęciu pod siartkę* Niegosławice piń K II 119; *Na wasym koniu nié ma ani jedny siártecki* Ostrów Królewski boch Święt 432; Mp pd-zach. MT

siatka, siateczka ‘koronka, koroneczka’: *Do obszycia kołnierzy od koszul kobiecych używano też koronki kupnej zwanej „siatką”* wsch ok Kielc ASL V 10 s. 51; *Długie zapaski do pasa robione najczęściej w „przeplotkę”, ozdabiane wełnianą „siotecką”, koroneczką* Piotrkowskie ASL IV 3 s. 6; Mp pn. MT

siąg 1. ‘miara objętości drewna lub kamienia ułożonego w metry sześcienne, też stos drewna lub kamienia’: *Piáć siógów jes juz ułozóne, a jesce drugie tyle nás ceká do rzniáciá* ok Nowego Sącza SzewSł 587; *Drewno styrcy ze siąga* Sowliny lim; Mp. **2.** ‘miara długości płótna lub sukna równa ok. 2 m’: Mp pd. JW

siąga 1. ‘miara objętości drewna lub kamienia ułożonego w metry sześcienne’: *Trzy siągi drzewa my kupiły niedowno, na jakiś czas nom wystarczy* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘miara długości równa ok. 2 m’: *Siąga – miara płótna, sukna* Czarne [Czaca Sł]; Mp pd, Śl pd. **3.** ‘miara powierzchni pola’: *Pole na siągi; dwacet sióng je dwanostka, sto dwacet sióng je pół zorębka* Czarne [Czaca Sł]; Mp pd. RK, JW

siągać ‘sięgać’: *Siágám i siágám reká, ale ni moge dostać* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. WW

siągnąć ‘sięgnąć, też przenośnie’: *Maria Teresa* [cesarzowa] *sióngła po Polske* Hyżne rzesz; Mp, Śl pd. MT

siąpa ‘mżawka’: *Tako siópa siópi* Targanica wad; Mp pd. MT

siąpawica ‘słota’: *„Siekawicą” zowią górale deszcz z gradem, „siępawicą” drobny słotny deszcz, a „siąpawicą” taki sam deszcz przy mgle* Nowotarskie Ziemia I 534; *A kie nadesły siąpawice łozime, kryli sie zbójnicy do piwnic, co se kiesik drzewi porobiły w skałak* Złatna żyw MiesPog 118; Mp pd. RK, MT

siąść ‘wsiąść do pojazdu’: *Siad na powóz* Białowola zam; *Siadłymy do ty przeczepki z przodu, do szoferki* Blizne brzoz; *Siadła na pociąg, pojechała* Olbięcin kraś; Mp pd i wsch. MT

siba ‘rozłożysty krzew lub małe drzewko – dereń’: *Siba, drzewo kwaśne, bioło kwitnie* Czchów brzes-mp JP XXXIV 118; Mp pd-zach. MT

siciarz 1. ‘rzemieślnik wyrabiający sita’: *Przetaki i sita wyrabiają siciárze* ok Ossy opocz; Mp pn. **2.** ‘grzyb jadalny – sitarz’: Mp. MT

siciaw ‘sitowie’: *Z siciowiu copki pasturze pletom* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 988; pog Mp pn-zach i Maz pd-zach. MT

siczaw st ‘szczaw’: *Sicow prawy, dziki* Dylów wiel RŁTN XXVIII 144; Mp pn-zach. MT

sić ‘sitowie’: *Sić, sicina* Czchów brzes-mp MPKJ VII 61; Mp pd-zach, Maz pn. MT

siec ‘kosić’: *Downo kosy béły, alie nie siekli. Żyno sie siyrpym. Kosóm sporzy* [‘łatwiej i szybciej’]. *Jeden siecze, to jyno szum* Blizne brzoz; *Kosę się klepie, jak sie stłuce, bo nie bedzie sik* [siekł]. *Dziadek jesce w nogi i w rance mocny, jesce siece żyto i trowę* Poręby Majdańskie kolb; oggw. RK, MT

sieczenie ‘koszenie trawy, zboża’: *Na wsi – siecenie zboża, w mieście wiéncy mówio kosenie zboża* Waganowice miech; *Ciężkie beło siecenie, bo zboza sie powaleły* Sierosławice konec; oggw. MT

sieczka ‘drobno pocięta słoma, służąca jako dodatek do paszy’: *Sieckarki, maszyny do siecki*. *Była tako loda, była kosa założono, rynkom słomy pomykoł i żnął siecky* [sieczkę] Przedmość wiel; *Dawni była ręcna kosa, cyli ládra; tu sie trzymało nogom, a kosom sie chrypało (uzynało); mówili: nachrypoł siecki na lodrze* Topolice opocz; *Na dwa dni Świot trza duza siecki nażnoć* [narżnąć]. *Koło stodoły jes tako zogata na siecke*. *Kóniowi sie daje siecke z ᵘowsem* Książnice Wielkie piń; oggw. MT

sieczkarka ‘dawna maszyna do rżnięcia sieczki’: *Sieckarki, maszyny do siecki* Przedmość wiel; oggw. MT

sieczkarnia ‘maszyna do rżnięcia sieczki’: *Po downemu – loda, dzisioj – sieckarnio, a jesce gdowni, com zapamiéntoł, to beła skrzynka, co siecke rzynali* Waganowice miech; *Sieckarnio na drobny tryb – dla konia, a na grubsy tryb – to siecka dla krowy* Giełczew kras; oggw. MT

sieczywo ‘koszenie traw, zbóż; sianokosy, żniwa’: *W lato i sieczywa są, i pasienie krów* Radkowice iłż; Mp. MT

siedlaczka, siedleczka ‘drewniana szufla do ręcznego oczyszczania ziarna z plew’: *Siedlacke sie wzieło, to siánie* [‘nasiona’] *leciało i plowy* Ochotnica Dolna n-tar; **Mp pd**. RK

siedlak ‘gospodarz, rolnik, zwłaszcza bogaty, wieśniak’: *Hnad był gróf zwedawy, jako je to*. *Kie ᵘón dóma má, co lyn wymywá, a tu taki siedlák má taki patyntne, co zará uciyrá* Zakamienny Klin [Orawa Sł]; Mp pd-zach, Śl pd. RK

siedleczka zob. **siedlaczka**

siednąć, siędnąć ‘usiąść’: *Siyndnijciy se u nos, pówiydźciy, co u wos?* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl, Wp zach. MT

siedzący ‘w pozycji siedzącej, siedząc’: *Babka śpi siedzący, bo ni moze lezyć* Poręby Majdańskie kolb; Mp. MT

siedzączka: na siedzączkę ‘w pozycji siedzącej’: *Drzymoł na siedzocke* Radgoszcz dąb-tar; Mp. RK

siedzieć ‘mieszkać’: *Stawiali dwie chałupy pod jednym poszyciem, z jednego kónca siedzioł brat, z drugiego córka* Świątniki sand; Mp, Maz, Wp, Kresy. RK

siedzieć zob. **wiara: na wiarę żyć, siedzieć**

siedzisko ‘to, na czym się siedzi; siedzenie (najczęściej na wozie)’: *Siądź se na siedzysku, weź lyce do rynki i trzymej kónia!* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl pd, Maz, Pom pd. RK

siejba ‘sianie zboża, okres siewu’: *Chodzi o siejbe, a to tak owies sieji sie w marcu, a jęczmień dwa tygodnie późni* Zamch bił PelcLub I s. 278; *Siejba najdzie i trza sioć, ani pytać, bo cas wielgi* Bychawka lub; *Sijba – ᵘod Siewny sie licy, ᵘod ᵘósmego września Matki Boski Siewny* Giełczew kras; Mp pn-wsch, Maz wsch. AN

siejka, siejnica ‘dawne naczynie blaszane, drewniane lub plecione ze słomy, służące do ręcznego siania zboża’: *W siejke słómiano sypali ziarno i sioli* Krzemień kraś PelcLub I s. 279; *Orało sie końmi, a siało sie* [...] *z siejnicy* Susiec tom-lub PelcLub I s. 279; Mp pn-wsch. AN

siekacz ‘miecz międlicy, którym uderza się o międlone łodygi lnu’: Mp pn. MT

siekać ‘kosić’: *Kosa, co sie siyko trowe* Charzewice brzes-mp; Mp zach, Śl. RK

siekanka ‘drobna kasza jęczmienna’: *Siekanka – kasza jynczmiynno drobno; dobro do guliaszu* Blizne brzoz; Mp pd. RK

siekarz ‘mężczyzna, który kosi trawę, zboże, najczęściej kosą; kosiarz’: *Wyznaczona do sieczenia morga łąki (11 składów) była takiej miary, że najlepszy „siekarz” nie mógł jej w ciągu dnia podołać* Stradom-Częstochowa Zb XVII 24; Mp zach. MT

siekawica ‘gwałtowny wiatr, któremu towarzyszy deszcz (czasem drobny), deszcz ze śniegiem lub grad’: *Siekawica – wicher zacinający krupami lub śniegiem* Nowotarskie MatlZ 7; *Siekawica to* [deszcz] *z wiatrem tak siece* Murzasichle n-tar PJPAN 57 s. 34; *Siekawica to drobniyjsy dysc a z wiatrym* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 773; **Mp pd-zach**. MT

sielki zob. **szelki**

sielnie ‘bardzo, silnie, mocno’: *ᵘÓno we wojne font wełny sielnie drogo kostowoł* Łowickie STNW III 43; *Siylnie-k sie ucies-iła* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 47; *Jyncmiyń bierą do kotła i gotują. Poli sie siylnie pod tym kotłym*. *Wiater siélnie dmucho; wszyćko dźwigo: blache, pape, dachówke sruco* Niegowa zaw; **Mp**, Pom pd. WW, MT

sielno ‘silnie, mocno’: *Poszywanie strzechą: piersy snopek mo dwa powrósełka – przywiązuje sie do łaty, dobijo sielno drugi snopek; drugi snopek mo juz jedno powrósełko, skrąco go sie z piersem – ji tak sie syje* Waganowice miech; *Pobiły mu sielno te morde* Giełczew kras; Mp pd--zach i wsch. MT

sielny 1. ‘silny, mocny, też o pokarmie: dający siłę’: *To jes chłop jak dąb, sielny* Przedmość wiel; *Powietrze siylne wieje* Mała Wieś radomsz; *Kluski ᵘorkiśne béły straśnie sielne; jak se chłop rano pojod, to móg robić, ze hej!* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl, Maz pd-zach, Wp, Pom pd. **2.** ‘wielki, dorodny’: *Siélny ᵘowies, siélné buráki* Grębów tarnob MAGP VI s. 11; *Sielno ᵘucta* Brudzewice opocz; Mp. MT

sieła I. ‘tężyzna fizyczna, energia, moc; siła’: *Dáwni sielniejsy beł, terá sieły ni má, wiater go przewracá* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Telo mioł siéłe, ze ostoł za regiménť, tén Janosik* Zakopane ZborSł 243; *Biegej co sieł* Świeryż łow; oggw. MT

sieła II. 1. ‘dużo, wiele’: *Sieła jich beło*. *Mozno ᵘu nich kupić sieła wichliny* Libiszów opocz RŁTN XXVIII 155; *Juz jo siéła przewidzioł w życiu, to mi miasto niedziwne* Zakopane ZborSł 346; Mp pd i zach, Śl, Maz, Pom pd. **2.** ‘ile’: Mp pd, Maz. MT

siem ‘siedem’: *Doł mu siém sto dutków*. *Siém diasków zjadło, aj zjadło, z takom babrackom robotom!* Zakopane ZborSł 346; Mp pd-zach. MT

siemieniatka 1. ‘kura mająca dwubarwne upierzenie, sprawiające wrażenie cętkowanego’: *Ta siemieniatka bedzie na zabicie* Samocice dąb-tar; **Mp**. **2.** ‘potrawa wigilijna z siemienia konopnego’: *Obiad, który jedzą tego dnia* [w Wigilię] *o gwiaździe, a rozpoczynają łamaniem opłatka, składa się z następujących potraw: Chleb i „sturcla” z miodem, „siemieniatka” czyli zupa z siemienia konopnego, która przygotowuje się w następujący sposób: siemię zagotowane uciera się w donicy z pewną ilością wody i przecedziwszy to, dodaje się kaszę jęczmienną lub jaglaną – według upodobania, „kwaśne” czyli garusek ze śliwek suszonych z grochem lub fasolą, rzadziej zaś z ziemniakami*. *Te dwie potrawy, tj. „siemieniatka” i „kwaśne”, muszą koniecznie wchodzić w skład obiadu wigilijnego* ok Sławkowa olk Zb X 197; Mp zach, Śl. RK, MT

siemieniaty ‘mający dwubarwne cętki, plamki, nakrapiany, sprawiający wrażenie cętkowanego’: *Koń mroziaty – czorno-siwawy, taki jaz siemieniaty* Zarszyn sanoc; *Smyśne má włosy, takié siémiéniate* [o włosach siwych] Dąbrowa rzesz; *Kobiety robiły ubraniowe tkaniny samodziałowe ze skręconej* [...] *nitki czarnej i białej, dającej w efekcie kolor zwany „siemieniatym”* Kieleckie ASL V 12 s. 52; *Siemieniate ubranie* Mszana Górna lim; *Cyrwone kwiaty to groch jes siemieniaty* Wąworków opat; Mp, Śl. RK

siemienie ‘nasiona lnu lub konopi siewnych; siemię’: *Do siwu sie siminie dobiro takie*

grubsze ji dorodniejsze. *Pije siminie, bo chory na płuca* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 989; Mp. MT

siemieniec ‘potrawa wigilijna z siemienia konopnego’: *Późni (na ucztę wigilijną) był siminiec z siminio kónopnego; utarło sie go na mliko, wstawiło sie go w sagón, wsypało sie gorztke kasy jaglanyj w to simie i późni sie go przyprawiło* Adamów iłż; Mp pn. MT

siemień 1. ‘nasiona lnu lub konopi siewnych; siemię’: *Simiń kónopny*. *Simiń lniany* Gościeradów kraś; Mp. **2.** ‘potrawa wigilijna z siemienia konopnego’: *Siemień* [...] *polewka tradycjonalna ludu, na pierwsze danie w postnik wigilji Bożego Narodzenia wystawiona, z roztartych w donicy nasion konopi, zaprawiona mlekiem* ok Kielc Wisła VII 76; Mp. MT

siendy, sieńdy ‘nosidła do noszenia wiader z wodą na ramionach’: *Sińdy do noszenia wody* Wola Wiewiecka radomsz RŁTN XXVIII 149; Mp pn-zach. JR

sienie blp ‘pomieszczenie pierwsze od wejścia, prowadzące do wnętrza domu; sień’: Mp wsch, Maz wsch, Kresy. MT

sienniak ‘siennik’: *Przyńdzie się je i worki się robi, sinnioki, nawet płachte można urobić*. *Słóma jes wetkano w tyn sinniok* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp. RK

sieńdy zob. **siendy**

siepać ‘szarpać, targać’: *Nie siep krowy, prowádz já pómału* Samocice dąb-tar; **Mp**. RK

siepać się 1. ‘szamotać się, bić się’: *Siepio sie te chłopacyska, az strach* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. **2.** ‘reagować oburzeniem na czyjeś słowa lub zachowanie, odgrażać się’: *Nie siep ze sie, bo ani sie ciebie nie boje, ani ci z tego nic nie przydzie* Lichwin tarn; **Mp pd**. **3.** ‘wysilać się, chcieć się popisać czymś; sadzić się’: *Siepie sie na drogo krowe, a ni mo groszy* Hyżne rzesz; **Mp**. RK

siepnąć 1. ‘szarpnąć’: *Kój* [koń] *siepnył i urwoł postronek* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. **2.** ‘uderzyć’: *Siepnoł go po plecach, ale nic mu nie zrobił* Chotel Czerwony piń; *Jak mie siepnąn lágąm, tom mało nie zemdloł* Przewrotne rzesz; Mp. MT

siepnąć się ‘szarpnąć się’: *Pies sie siepnon, urwoł sie i pokąsoł dziewcynę* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. MT

sierak ‘wierzchnie okrycie męskie z grubej wełny’: Kresy pd. RK

sierć ‘sierść’: *Moja krowa lenieje, sierć sie z ni sypie* Giełczew kras; *Ze sierci robili gałganki na igły. Ubijali tako kulieczke* Blizne brzoz; *Garbiyrz wyprawio skórki, garbuje, sierć zdejmuje* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz wsch, Wp pn. MT

sierda ‘człowiek zmarznięty, kulący się z zimna’: *Stois jak ta siyrda i trzęsies sie* Stary Sącz n-sąd; Mp pd-zach. MT

sierdy ‘gęsia skórka’: *Godos, ze ci nie zimno, a przecie widze, ze ci siyrdy wylazły, wdziyj se co* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

sierdzić się ‘złościć się’: *Cego sie sierdzis, cy ci tu chto co złygo robi, cy co?* Samocice dąb-tar; Mp, Kasz. MT

sierdzień ‘sworzeń’: *Sierdzień – gruby i długi gwóźdź, którym spaja się zadek wozu z przodem i który umożliwia skręcenie się wozu* Mogilany krak; *Sierdziyjń to muwióm do ᵘobartla, do woza* Wojsławice zaw; Mp, Śl pn i zach, Wp, Pom pd. RK

sierdzity ‘łatwo wpadający w gniew, też srogi, rozgniewany’: *ᵘU, jaki tyn chłop sierdzity, ze nawet som nie wi, na co sie kadzi* Woźniki sier; Mp zach, Maz pd, Wp. MT

siermięga ‘wełniany płaszcz z grubego samodziału noszony dawniej przez chłopów; sukmana’: *Sirminga to taki ᵘubier jak kozuch, długie pod kolana* Jawór opocz RŁTN XXVIII 150; Mp pn, Maz, Wp, Kasz. MT

siernik ‘sworzeń’: *Kazowali mi aj ukraś siernik z wozu* Wesołe [Orawa Sł]; Mp pd-zach. MT

sieroga ‘drobny, przenikliwy deszcz padający późną jesienią lub w zimie; mżawka’: *Rosi sieroga, siroga* Łączna-Zaszosie kiel; Mp pn. MT

sierotka ‘roślina – stokrotka’: *Juz sirotki kwitno nad rowom* Książnice Wielkie pińi; **Mp**. RK

sierotki ‘gęsia skórka’: *Powychodziły mu siérotki* Mogilany krak; *Siérotki powyskakowały* Żarnowiec kroś; Mp. RK, MT

sieroty ‘gęsia skórka’: *Zmor-z, jaż siyroty mu wyszły* Hyżne rzesz; Mp pd. MT

sierp ‘narzędzie rolnicze do żęcia zbóż, traw itp., składające się z półkoliście zakrzywionego ostrza osadzonego na drewnianej, krótkiej rękojeści’: *Siyrp. Teráz nie ᵘuświacys siyrpa. Dávni żnęli siyrpamy wszystko, dziś jano proso, casam tatarkę, reśtę kosą* Przędzel niż; *Jak-em miała ze siedemnoście lot i chodziłam na folwark, to sie żyno siyrpym. Dobro robota, jyno niesporo* [‘powolna’]*, bo trza béło pichać i pichać* Blizne brzoz; oggw. MT

sierpek ‘księżyc w fazie pomiędzy nowiem a pierwszą kwadrą’: *Siyrpek, nów, na nowie ksiynżyc* Mała Wieś radomsz; *Ładno noc bedzie, bo siérpek zaczyno już świécić* Bóbrka kroś; Mp, Śl wsch, Maz, Wp pn, Kresy. MT

siery ‘widełkowata część kołowrotka, umożliwiająca równomierne nawijanie nici na szpulkę’: *Na sirach są druciane ząbki, a w końcu śpulki – trycka* Domaniewek łęcz PJPAN 41 s. 453; Mp pn, Maz. RK, MT

sierz ‘sierść’: *Potem sie klaca ᵘoźrebiła, miała klacką i źróbka, mieli złotą sierz* Podobin lim ME XI 36; Mp pd-zach, Wp pn. MT

sierzch ‘sierść’: *Psio sirzch* Kruszów łódz; Mp pn-zach, Maz pd, Wp. MT

sierzć ‘sierść’: *Kto tam przeci ᵘobocy takom nitecke miyndzy siyrzciom* Sopotnia Mała żyw ZarP 18; Mp, Maz pd-wsch. MT

sierzk ‘sierść’: *Swinie majom sceć. Siyrzk tyz mówiom* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp. MT

sierzp ‘sierp’: *Źli* [żęli] *siyrzpem* Gutów p-tryb RŁTN XXVIII 152; Mp pn-zach, Maz, Pom pd, Kasz, Kresy pn. MT

sierzpień st ‘miesiąc – sierpień’: *Sirpień, po starodownemu sirzpiń* Prawda łódz; Mp pn-zach, Maz, Pom pd. MT

siestrzan ‘główna belka pod pułapem drewnianego domu; sosrąb’: *Siestrzón – tako bela* Jastrzębia rad; Mp pn, Maz pd. MT

sieść, sięść ‘usiąść’: *Musze se sieść na chwilke, bo mie strasznie nogi bolóm* Brzozów; *To nie sztuka* [coś zrobić]. *Wiynkszo sztuka gołóm dupóm sieść na jyża* [porzekadło] Blizne brzoz; *Ja was tu pogodzę, ino sobie siędę* Przecław miel Lud XXV 65; *Jak siyńdzie, nie może wstać* Hyżne rzesz; Mp. MT

sietniak ‘człowiek niedorozwinięty fizycznie lub umysłowo, słaby, chorowity’: *Kalika, sietniok* Rogoźnik n-tar; *Sietniok, wyrombek – niski, niewyrośnięty mężczyzna* Niedzica n-tar [Spisz]; *Człowiek niski bywa zwykle krępy czyli przysadkowaty albo sietniak* Stary Sącz n-sąd; **Mp pd--zach**. RK, MT

sietnieć ‘o ludziach, zwierzętach, też roślinach: długotrwale chorować, słabować, marnieć’: *Chłopok sietnie od łońskiego roku* Zakopane ZborSł 345; *Baba mi sietniała przez siedem lot* Limanowskie; *Dziéwka lezała długo, dziéwka sietniała, bo óna miała gruźlice w nodze* Bukowina Tatrzańska n-tar LL I 1 s. 30; Mp pd. MT

siew 1. ‘rozsypywanie, rzucanie nasion w przygotowaną glebę’: *Pod siw sie ᵘorze do składu; skiby do siebie idą. Ziarno celne je do siwu* Poręby Majdańskie kolb; *Siew marcowy dobry plion ᵘoddaje* Wilków kiel; *Bez przetak sczyniali* [‘oczyszczali’] *zboże do siywu* Blizne brzoz; oggw. **2.** ‘okres siania zbóż’: *Na Bartłomieja (24 sierpnia) piyrszy siyw; w siéwie to jes takie tympo jak w tójcu* [tańcu] Hyżne rzesz; *Jarka – wiosnowy siyw;*

zimowy siyw – na pod-zim Lgota Gawronna włosz; Mp. MT

siewacz ‘mężczyzna, który sieje; siewca’: *Jeżeli kobiety sieją len, to w tym celu używają nowych zapasek, gdy zaś chłopi odbywają tę czynność, to w takim razie do siemienia wkładają im kobiéty kilka jaj, z których, po ukończonéj robocie, robią jajecznicę i tę siewacz zjada* Masłów kiel Zb III 10; Mp, Śl, Maz, Kasz. MT

siewać częst ‘siać’: *Dáwni-m siwáł rekamy, a teráz sieje siwárká* Samocice dąb-tar; *Jo siewoł z ojce za młodości, tok sie naucél, jako trza siewać akuratnie* Zakopane ZborSł 345; *Dawni sie siewało lón* [len] Jasna Podłopień lim; Mp, Śl, Maz, Wp. MT

siewak ‘płachta lub koszyk do siania zboża’: *Siywok – koszyk, w którym trzyma zboże chłop siejący je* Mogilany krak; Mp, Maz wsch. RK, MT

siewca ‘mężczyzna, który sieje’: *Siewca sieje ziárno* Brudzewice opocz; *Siéwca – a teroz jak sieje tak z płachty, to sie śmiejóm* Mała Wieś radomsz; Mp pn-zach, Maz. MT

siewiarka ‘maszyna do wysiewania ziarna; siewnik’: *Siewiárka; kónie ciágneły siewiárke, beł cas siewu* Radkowice iłż; *My teráz wszystko ᵘobsiály siwiárká* Samocice dąb-tar; Mp. MT

siewiarz ‘mężczyzna, który sieje; siewca’: *Pirwu siwiorz sioł z płachty, tero sieją siwiorką, bo zagrzebie w ziemię* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. MT

siewka 1. ‘siew’: *Franczko i Stachna szykowały się do siewki na jednym stajaniu, bo to było na wiosnę* Iwkowa brzes-mp PGaw 96; Mp pd. **2.** ‘płachta do siania zboża’: *Siwka – płachcióntko do siania* Starcza częs; Mp zach, Śl. **3.** ‘maszyna do wysiewania ziarna; siewnik’: *Teraz siewkami siejo, siewka taká jes* Wilków kiel; Mp pn, Maz. **4.** ‘drobna cebulka używana jako rozsada; dymka’: *Siywki-m kupiła dzisioj; bede sadzić, jak tylko Poldek przyjedzie zorać i zrobie grzóndki* Brzozów; Mp pd i wsch. MT

Siewna ‘święto Narodzenia Matki Boskiej, przypadające 8 września; od tego dnia zaczynano siewy zbóż ozimych’: *Siewno je na pamiotke ᵘurodzynio Matki Boski; ᵘod Siewny mozno sioć zyto* Paruchy konec RŁTN XXVIII 154; *Downi to Siewny świyńcili* Hyżne rzesz; *Na Siewná wszyscy od nás jidá na ᵘodpust do Záwady* Pustków dęb; *Po Siywny już ni ma jużyny* [‘podwieczorku zanoszonego pracującym w polu’; po 8 września już go nie dawano – dzień był już krótki], *bo jóm wziyni Wyngrzyny* [tak nazywano Słowaków (mieszkańców Austro-Węgier) pielgrzymujących do sanktuarium Matki Bożej w sąsiedniej Starej Wsi na święto Matki Boskiej Siewnej] Blizne brzoz; Mp, Maz pd i wsch. MT

siewnica ‘pojemnik do ręcznego siania zboża’: *No, czym miał siać, ryncami. Z, yyy, z płachty liub ź siywnicy, takie siywnice byli. Z wiyrzbowyj deski, z lipowyj* [...]. *Wyglóndaa taka podługowata, taka i to na, na ramie sie brało, panie, na pas i z tygo sie siało, takie pudełko już podługowate* Aleksandrów bił BartMazur 65; Mp wsch. MT

siewować częst ‘siać’: *Dáwni tam siwowali* Samocice dąb-tar; Mp pd-zach. MT

siewy ‘okres siania zbóż’: *Siwy juz cas zacoć; ciepło juz, słojce świci, wiosne juz cuć* Książnice Wielkie piń; *Siywy ᵘod dziewiytnostego marca (św. Józefa)* Przedmość wiel; *Siwy to sie zacynajom na Siewnom we wrześniu* Woźniki sier; Mp. MT

siędnąć zob. **siednąć**

sięść zob. **sieść**

sihła ‘podmokłe pole, łąka’: *Na sihle je hodnie lyżaje* [‘trawy bagiennej’] Wysoka [Czaca Sł]; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, MT

silnie ‘bardzo’: *Robotny silnie jes* Dąbrowa Wielka sier RŁTN XXVIII 154; *Silnie*

mądry Chomęciska Duże zam MAGP VI s. 13; *Silnie mu krew szła* Żarnowiec kroś; Mp, Maz wsch. MT

silno ‘silnie, mocno’: *Zabita w te stramy silno* Okalina opat; Mp. WW

silny ‘duży, wielki’: *Jidzie silna moc ludzi* Łukowa bił; *Miał silne pasieke* Białowola zam; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. MT

siła 1. ‘dużo, wiele’: *Nie siła já miała, jino troje dzieci* Przewrotne rzesz; *Mo siła ogrodu* Jakubowice Końskie lub; *Juz w stare się obróciły* [larwy stonki], *siła ich w tym roku* Topolice opocz; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘ile’: *Siła zeście za to dali?* Zalas chrzan; Mp, Śl, Maz. WW, MT

simel ‘koń białej maści; siwek’: Mp pd. MT

sinek ‘grzyb jadalny, który po uszkodzeniu sinieje’: Mp pn-zach, Wp pd. WW

sini 1. ‘niebieskofioletowy, czasem z szarym odcieniem; siny’: *Sini na gymbiy, jakiy mo siniy wargi!* Lubatowa kroś; *Pokoże ci, cało noga sinio* Blizne brzoz; Mp pd-wsch. **2.** ‘granatowy’: *A na plecach w tych sukmanach powyszywajo takimi sinimi sznurkami* Horodyszcze włod; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. MT

siniec ‘grzyb jadalny, który po uszkodzeniu sinieje’: Mp wsch, Wp pn. WW

sinielec ‘siniak’: *Zbity na sinielec* Mszana Górna lim; Mp pd. WW, MT

siny 1. ‘niebieski’: *Lachmus taki siny, dodaju zeby kolor miało* Giełczew kras; Mp pn-wsch. **2.** ‘granatowy’: *Dwa śnurki* [u sukmany]: *jeden rózowy, a drugi siny, cyli granatowy* Mszanna chłm; Mp pn, Maz wsch, Kresy. WW

siodłowy ‘o koniu idącym z lewej strony dyszla’: *Siodłowy to ten kój, co jez zaprzegniety po lewy stronie* Samocice dąb-tar; *Siodłowy kóń; załóz tego kónia pod siodło, kaśton pod siodłem nie naucny chodzić* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl. WW, MT

sioło ‘wieś’: *Sioło, w siele* Nowe Brusno lubacz; pog Mp wsch i Kresów pd. WW

siondy ‘nosidła do noszenia wody na ramionach’: *Siondy do wiader* Chrząstawa łas RŁTN XXVIII 143; Mp pn-zach. JW, MT

siostrzan ‘główna belka pod pułapem drewnianego domu; sosrąb’: *Siostrzán sie dawało wsedzie dáwni* Wilków kiel; Mp, Maz pd-wsch. WW, MT

siostrzanek ‘syn siostry; siostrzeniec’: *Dzieci siostry to siostrzónek i siostrzónka* Krzemień kraś; Mp pn, Maz, Kasz. WW, MT

siostrzanka ‘córka siostry; siostrzenica’: *Córka siostry to siostrzonka* Goźlice sand; Mp pn, Maz, Kasz. WW, MT

siostrzeń ‘główna belka pod pułapem drewnianego domu; sosrąb’: *Siostrzeń – gruba belka podtrzymująca tragarze, jedna w izbie na poprzek* Limanowskie; Mp. MT

siostrzyn ‘należący do siostry’: *Siostrzyn dom* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Kasz. WW

sióła ‘tężyzna fizyczna, energia, moc; siła’: Mp pd-zach, Śl. MT

sipa ‘szeroka, blaszana łopata z podgiętymi do góry bokami, służąca do przerzucania lub zgarniania głównie materiałów sypkich; szufla’: *Weź sipe, bo nią bedzie lepi pioch na wóz ładuwać* Książnice Wielkie piń; Mp. MT

sipiać ‘sypiać’: *Starzy sipiajo na nolepie* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Maz. JR

sipieć I. ‘oddychać z trudem’: *Ledwo sipie, tak mie boli* Żarnowiec kroś; Mp pd. WW

sipieć II. ‘siąpić, mżyć’: *Juz pocyno sipieć* Jabłonka n-tar [Orawa]; *Dyszcz sipi* Żarnowiec kroś; Mp pd, Śl. WW, MT

sitaw rodz ż ‘sitowie’: *Zrobiła copkę ze sitawi* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

siuh ‘nieprecyzyjna miara długości, równa m.in. rozpiętości kciuka i palca wskazującego męskiej dłoni’: *Siąga – trzi siuhy, jeden siuh – dwanoście cali, cal – grubość kciuka* Ździar [Spisz Sł]; *Siąga to je seść siuhów, siuh – ręce połączone wielkimi palcami* Pogóra [Orawa Sł]; Mp pd-zach. MT

siuhaj zob. **szuhaj**

siupać dziec ‘siadać, siedzieć’: *Siupej i bedzie: roz Stasiu, roz Jasiu* [do dziecka przy karmieniu go] Blizne brzoz; Mp pd i pn-zach, Śl pd, Wp pd i pn-zach. MT

siutaś ‘sznureczek do ozdabiania odzieży’: *Siutasiym sie obszywało kołmiyrze przy mundurkach dlo dzieci* Brzozów; Mp pd. MT

siuty ‘o owcy, baranie, kozie: bezrogi’: *Koza siuta* Mszana Górna lim; Mp pd. WW

siwasy ‘siwawy, niebieskawy, sinawy’: *Siwase ciało* Mogilany krak; Mp pd, Maz, Pom pd. WW, MT

siwica ‘ziemia podmokła, nieurodzajna’: *Tako siwica, zjadło ziémia, nieurodzajná* Lgota Gawronna włosz; Mp.WW

siwić ‘dodawać ultramarynę do wody, w której się płucze bieliznę; farbkować’: *Bielizne sie siwi* Tyniec krak; *Siwiła łachy* Maszkienice brzes-mp; **Mp pd**. WW

siwiec ‘barwnik niebieski, którego dosypuje się do płukania bielizny, do wapna; ultramaryna’: *Siwiéc sié dodajé do krochmolu, żeby pościél była bielszá* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

Siwucha ‘nazwa krowy siwej maści’: Mp, pog Maz pn-wsch i Kresów pn. MT

Siwula ‘nazwa krowy siwej maści’: *Siwula – krowa siwa* Poronin n-tar; *Nawołują na krowy (stosownie do ich maści): krasula, wiśniocha, boczula, czarnula, siwula* Modliborzyce kraś Wisła XVI 658; Mp, Śl. WW, MT

siwy ‘niebieski’: *Siwe ᵘoczka mo, po ᵘojcu chyba?* Bóbrka kroś; **Mp**. WW

sjąć ‘zdjąć’: *Kie jyj wiánek sjyni z głowy*. *Tak potym sjyni nici z motowidła* Pogóra [Orawa Sł]; *Sjąć buta* Sporysz żyw; Mp pd-zach, Śl, Kasz pn. JR, MT

sjimać zob. **sejmać**

skal ‘kamień, głaz, skała’: *Wsytko zrobiem, co kces, bez to, co cie nad zyci swoje rod mom, bez tom miłoś ku tobie, takom wielgom jako świat, głębokom jako morze, a mocnom jako skól* Złatna żyw MiesPog 13; *A za starym kowolem Idzie diabeł ze skolem* [pśn] Górno kolb KotZn 232; Mp pd. WW, MT

skalany ‘z głazów, kamienny, skalny’: *Monstrancyjá na stolie skalanym* Sihelne [Orawa Sł]; *Piece skálane* Nowotarskie SKJ V 414; *Skolano pérć* Zakopane ZborSł 349; Mp pd-zach. MT

skalasty ‘skalisty, twardy’: *Jak jes suche* [pole]*, to skalaste* Wąworków opat; Mp pn. WW

skale zb ‘kamienie polne, drobne kamyki’: *Skola trzeba prziwieź* Stary Żywiec-Żywiec; *Chodź zbiyrać skoli na dzioł, bo nom kozali, zebymy wyzbiyrali po brozdak* [bruzdach] Mszana Górna lim; **Mp pd-zach**. MT

skaliczyć (się) ‘skaleczyć (się)’: *Ale sie skalicył, tak mu krew idzie* Kasinka Mała lim; Mp, Śl, Wp pd. RK

skalić (się) ‘zabrudzić (się), pobrudzić (się)’: *Aleś se dziesi skalół portki!* Sękowa gor; *Czegoś sié tak skaliół jak niéboskié stworzénié!* Żarnowiec kroś; **Mp pd**. WW, MT

skała 1. ‘kamień’: *Pyncok tłukli downi skałą* Orawka n-tar [Orawa]; **Mp**. **2.** ‘kamieniołom’: *Dobrze, ze momy swoje skałe, to nie trza będzie kupować kaminia na podmurówke* Sierosławice konec; **Mp**. **3.** ‘bryła zeschłej ziemi na zaoranym polu’: *Wyschnięte bryły, których brona nie moze roztrzónchnóńć, nazywajó się skały* Ługów lub; Mp pn-wsch. **4.** ‘twarda, zeschła gleba’: *Jak popadnie dysc, toby zrobiła się skorupa – taká skała na polu, to trza na nowo radłem* Wąworków opat; Mp, Wp. WW, MT

skałka ‘kawałek smolnego drewna do rozpałki; szczapa’: *Nafty nie było, tylko skałki rąbali i palili* Horodyszcze włod; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pd. WW

skapać 1. ‘zmarnieć, zbiednieć; zmarnować się’: *Skapoł na psa, nic ni mo* Radgoszcz

dąb-tar; **Mp**. **2.** ‘zginąć, też: umrzeć’: *Wszystkie kury skapiá* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. WW, MT

skapcanieć ‘zniedołężnieć’: *Od łójskiego roku barz tyn chłop skapcanioł* Sękowa gor; Mp, Maz. JW

skapieć 1. ‘zmarnieć, zbiednieć; zmarnować się’: *To juz pewnie przydzie cłowiekowi w ty biydzie tak skapieć* Sękowa gor; *Skapiejes do reśty* Ślemień żyw; **Mp**. **2.** ‘zginąć, umrzeć’: *Zebyś skapioł jak ta mucha* Ostrowce; Mp, Maz. WW, JW

skarębel ‘otwór w lodzie; przerębel’: *Zrobieły skarybel* Brudzewice opocz; Mp pn-zach, Maz pd-zach. WW

skarpny, skartny ‘mało jedzący, wybredny w jedzeniu’: *Skarpny, jacy by jod co dobrego* Hyżne rzesz; *Cosi mi sie dziecko zrobiło bar-z skartne, nic nie kce jeś* Sękowa gor; **Mp pd**. WW, MT

skarucha ‘kawałek wyschłej kory z drzewa’: *Podłóz pod blache troche skaruch, to sie bedzie moze lepi polić* Sękowa gor; Mp pd. MT

skarupa ‘skorupa (skorupka jajka, muszla ślimaka, łupina orzecha, część zbitego naczynia)’: *Beły bardzo cinkie skarupy (na jajkach)* Brudzewice opocz; Mp, Maz pd-zach, Wp, Pom pd. JR, MT

skarupina ‘skorupka jajka’: *Skarupina z jojka* Bronowice-Kraków; Mp zach, pog Śl pn i Wp pd-wsch. JR, MT

skaruszczyna, skaruszyna ‘skorupa jajka’: Mp pn, Maz pd. MT

skawronek ‘skowronek’: *Na Kawkazie nijaki ptaszyny: ni muchy, ni skawronka, ni wróbla, ni bóciana* Suchowola zam; Mp pn-wsch, Maz wsch. JR, MT

skądsi, skądsik ‘skądś’: *Skądsi to mom. Skąsik przyjechały jacyś ludzie ze źmokami* Sierosławice konec; Mp. JR

skąpica ‘skąpa kobieta’: *To skómpica z ty Józki. Óna ci nawet noparstka soli nie pożyczy. Ni mo – ci powiy* Brzozów; Mp. RK

skiba 1. ‘część pługa – ostrze krojące ziemię; lemiesz’: *ᵘOdkreć skibe, to sie poostrzy, bo sie na nic zbiła* Samocice dąb-tar; Mp. **2.** ‘część pługa, która odkłada ziemię podciętą przez lemiesz; odkładnica’: *Skiba żelazná, blacha jes skibová do przewracaniá* Lgota Gawronna włosz; Mp pn. WW

skibka ‘kawałek chleba, kromka, też pół kromki’: *Skibka chleba to taki kawołek ᵘukrajany z jednej strony* Książnice Wielkie piń; *Dej mi jynó skibke (chleba), bó wiyncy nie zjym* Lubatowa kroś; oggw. MT

skibowiec ‘pług odkładający jedną lub dwie skiby jednocześnie’: *Skibowiec ciągnie dwie skiby, a jego kónie ciągnom*. *ᵘOdwracanka to na miałko, skibowcym* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. MT

skidać ‘zrzucać, zrzucić’: *Rózbira sie, skida sukienke, wszysko* Ulów tom-lub; *Koń mnie skidoł* Wierzchowiska kraś; Mp wsch, Maz wsch, Kasz. MT

skidać się 1. ‘spaść’: *By sie ta nie skidało – by sie coś nie zwaliło* Mszana Dolna lim; *Śniég sie telowny skidáł* Ślemień żyw RamŚl 69; Mp pd-zach. **2.** ‘poplamić się jedzeniem’: *Skidoł sie cały, jy jak dziecko* Brzozów; *Jeść nie umiáł, łyżko wykréncić, opaplál sie, skidál sie* ok Łańcuta ME VI 359; Mp pd. MT

skidnąć ‘zrzucić’: *Późni te flage skidnuł* Zawada zam; Mp pn-wsch. AN

skiełznąć (się) ‘pośliznąć (się), osunąć (się)’: *Skiełzła* [mi] *noga* Mszana Dolna lim; *Skiełzła sie drabina* Olszanica krak; Mp pd-zach. WW, MT

skierny ‘dokuczliwy, uparty’: *Aleś dzisiok skierny!* Koszarawa żyw; Mp pd-zach. WW

skinąć ‘zrzucić, zdjąć’: *Skinół z górki siana* Ulów tom-lub; *Skinies mi ta jesce ze dwie ᵘociepki, skij mi to syćko na dół, skincie to zaráz* Ślemień żyw RamŚl 69; *Wzión skinół ubranie z niego* Jacnia zam; *I różaniec miał na sobie, różaniec skinół ji półożył na rynwie* [rynnie] Krasne zam; Mp wsch, Maz wsch. WW, AN

skiszczyć się ‘o mleku: skwaśnieć, zsiąść się’: *Skiscóne mliyko* Sporysz żyw; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, MT

sklamrzyć ‘zrzędzić, marudzić, narzekać, biadać’: *Całymy dniami tylko sklamrzy i sklamrzy* Bóbrka kroś; **Mp pd**. WW

sklep ‘piwnica pod domem lub poza domem’: *Z kamiynia*, *z cegły* [budowali piwnice osobno stojące]. *To już nie była gruba. To już skliep* Blizne brzoz; *Sypiom kartofle do tygo sklepu* Woźniki sier; *Dzie kto ucieknie* [podczas pacyfikacji wsi]*? Zeszlimy dó naszegó skliepu* Czelatyce jaros; oggw. WW, MT

sklepiarz 1. ‘właściciel sklepu, kupiec’: *Nowok, ten sklepiorz, to ᵘón bije świnie, ᵘu nigo by dostoł kiełbasy* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl, Maz wsch. **2.** ‘ekspedient, sprzedawca’: Mp, Śl. WW, MT

sklepnik ‘właściciel sklepu, kupiec’: *Sklepnik mioł wselijakie towory, ino chybło mu cukru* Zakopane ZborSł 348; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, MT

sklepisko ‘klepisko’: *Sklepisko z gliny ᵘubite* Dąbrowa sier RŁTN XXVIII 165; Mp pn. JW

skład 1. ‘szeroki zagon’: *Skłod sześskibowy* Lipnica jęd; *Tam mám jesce do siecywa* [sieczenia] *trzy składy pszenicy* Samocice dąb-tar; *Jak zorany jes skłod na żyto*, *podorówka jes zrobióno*, *to sie robi razowanie* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp. **2.** ‘pierwsze dwie wyorane skiby zwrócone do siebie’: *Skład? To sié składa dwie skiby dó kupy* Czelatyce jaros; Mp, Maz. **3.** ‘zręczność’: Mp. JR, MT

skład: do składu, na skład(y) ‘sposób orania: do środka’: *Skład. Do składu to sie ᵘorze na równo (bez zagonów), trza wtedy siewnikiem siać* Wilków kiel; *Na skłod*, *abo póza rolo – ᵘorze siy dó środka* Kombornia kroś; Mp, Śl, Maz. JR, MT

skłapcieć ‘opaść na dół, zwisnąć, też o człowieku: popaść w przygnębienie, spuścić nos na kwintę’: *Skłapciałe uszy – zwisające* Mszana Górna lim; Mp pd. MT

skłapnąć ‘zjeść niewiele i szybko’: *Ledwiem miaa* [miała] *cas co skłapnóńć*. *Skłapnyłymy co nieco i dali do roboty* Sękowa gor; *Skłapnijwa ta co i pojedziewa po siano, bo sie chmuro* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd, Śl. JR, MT

skoblica, skobliczka ‘narzędzie z zaokrąglonym ostrzem, z jednym uchwytem lub z dwoma, służące do żłobienia na półokrągło i wygładzania od wewnątrz naczyń drewnianych (np. niecek, uli itp.); rodzaj ośnika’: *Skoblica – do hyblowania drzewa, do struganio* Mszana Dolna lim; *Ul gutkiem* [dłutkiem] *wygłobiły, potem miely skoblyckę i wyskrobały w spodzie cysto, potem nakryły go, zeby sie nie loło* Poręby Majdańskie kolb; *Skoblicka, co na cysto wyskoblował* Wilków kiel; Mp, Maz wsch. MT

skoczyć się ‘o materiale: skurczyć się, zbiec się’: *Po wypraniu sié skoczyło* Żarnowiec kroś; Mp pd. JR, MT

skomoś zob. **śkomo, skomoś**

skopek ‘naczynie do dojenia mleka’: *Skopek z ᵘusami ᵘod dojenia krów* Konopnica lub; Mp pn, Maz wsch. JW

skopiec ‘naczynie do dojenia mleka’: *Skopiec to było takie jak wiaderko, jino z uchem ji do tego sie krowy dojiło* Książnice Wielkie piń; **Mp**. JR

skoro ‘prędko’: *Leć skoro i raźno wracej, bo casu ni ma* Sękowa gor; **Mp**. JR

skorsy ‘nosy płóz u sań’: *Skorsy – podgięte do góry przednie końce płóz w saniach* Jarosławiec hrub Pelc III m. 141; pog Mp pn-wsch, Maz pd-wsch i Kresów pd. JR, MT

skotak st ‘pasterz (często gromadzki lub dworski)’: *Downi taki pasterz we dworze to sie nazywoł skotok* Książnice Wielkie piń; **Mp**. JR

skowera ‘o chudym człowieku lub zwierzęciu’: *Z mojega dziywcociska* [dziewczęciska] *to tako skowyra* Limanowskie; *Skowyra – suchy koń* Mszana Górna lim; **Mp pd**. JR, MT

skozaczyć się ‘o dziewczynie: zejść na złą drogę, zacząć prowadzić się niemoralnie’: *Skozacyła sie ta Maryśka ji bedzie mieć bachora* Książnice Wielkie piń; Mp, Wp, Kasz. JR

skóbel ‘skobel’: *Skóbel i skóblica – przyrząd do zamykania drzwi; skóbel – hak wbity w odrzwia, skóblica – przyrząd żelazny, który się zakłada na skóbel* Jodłowa jas; *Zamknij wrota na skóbel* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl pn, Maz wsch, Wp pd, Pom pd. JR, MT

skóblica ‘płaski, podłużny kawałek żelaza z otworem, przymocowany jednym końcem do drzwi, zakładany otworem na skobel w futrynie, służący do zamykania drzwi na kłódkę, a wcześniej na drewniany pręt, przekładany przez skobel’: *Ta skóblica właśnie była, żéliaznó. Ó, taki kołek tam na sznurku był uwiónzany, założół tyn kołek za tóm skóblice i... „Zaprzyj dźwiyrze na skóblice” – godali* Bliznе brzoz; Mp pd. MT

skóra ‘kora’: *ᵘObdar-eś skóre na jabłonce* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp. JR

skórka ‘kożuch na mleku’: *Skórka na mlyku sie wybiła* Krzczonów lub; **Mp pn-wsch**. AN

skra ‘iskra’: *Sypióm sie skry* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. JR

skrabacha, skrabaka ‘stara zdarta miotła z gałęzi’: *Takom skrabachom mom zamietać?* Książnice Wielkie piń; *Zamieć dyle w kójski stajni, skrabaka lezy koło drzwi* Samocice dąb-tar; Mp. JR, MT

skrabać ‘skrobać’: *Mysy skrábały całóm noc* Brudzewice opocz; *Skrabie jak pazdurem* Mszana Dolna lim; Mp, Maz pd-wsch. JR, MT

skrabaka zob. **skrabacha**

skrajek ‘kawałek chleba z początku lub końca bochenka; przylepka, piętka’: *Skrojek, brzyg chleba* Wierzchowiska kraś; *Piersy taki z bochenki to skrajek* Wilków kiel; Mp pn-wsch. MT

skrajka, skrojka ‘kromka chleba’: *Skrojka – gruba pajda, dzisiaj skrómka* Stok puław; **Mp pn-wsch**. MT

skrawek ‘kawałek chleba z początku lub końca bochenka; przylepka, piętka’: *Dejcie mi skrowka* Hyżne rzesz; Mp wsch, Śl pd. JR, MT

skrącać ‘skręcać’: *Piersy snopek* [przy sporządzaniu strzechy] *mo dwa powrósełka, przywiązuje sie do łaty, drugi snopek mo juz jedno powrósełko, skronco go sie z piersem ji tak sie syje* Waganowice miech; Mp, Śl pn, Maz, Wp. JR

skrążać 1. ‘posiekać, poszatkować’: Mp pd-zach. **2.** ‘oddzielać zanieczyszczenia od ziarna przez krążenie przetakiem; wiać’: *Na przetaku sie podsiwo: to wylatuje kąkol i drobne ziarko, a godzioby* [‘zanieczyszczenia ziarna’] *sie skrążo do środka i wyrzuco* Giełczew kras; Mp pd-wsch. MT

skreszeć ‘stać się kruchym; skruszeć’: *Zboże przestone, a i słoma juz skresała* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. JR

skręt ‘śnice tylne u wozu’: *Skrynta pod zadém* Piaski łęcz; Mp pn, Maz. JR, MT

skrobacz, skrobaczka ‘kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu’: *Skroboc był i skrobocem sie cyściło* Stok puław PelcLub I s. 287; Mp pn-wsch. AN

skrobnąć ‘uderzyć’: *Skrobnył go batem bez łeb* Radgoszcz dąb-tar; Mp. JR

skrojka zob. **skrajka**

skrony ‘z powodu, przez’: *Skróny ciebie to sie stało* Przeciszów ośw; **Mp pd-zach**. JR

skróć ‘z powodu, przez’: *ᵘÓn to skróć ciebie tak powiedzioł* Sękowa gor; Mp pd. JR

skróś ‘z powodu, przez’: *Skróś ciebie siedziałak w kozie* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp**. JR

skrudlić ‘bronować’: *Liyn sie sieje do ziymi z gruliska, skrudli sie go* Bukowina n-tar; *Po żniwach trza zaorać, a potem skrudlić* Skryhiczyn hrub PelcLub I s. 287; Mp pd i wsch. JR, AN

skrudzić ‘bronować’: *Jade skródzić*. *Skrudzić pokłod* Kombornia kroś; Mp pd-wsch. JR, MT

skrzabąszcz ‘chrabąszcz’: pog Mp pn i Maz pd. JR

skrzek 1. ‘świerk’: *Skrzek terá* [mówią] *na śroka* [‘świerk’] Łączna-Zaszosie kiel; Mp pn, Maz pd. **2.** ‘drzewo powykręcane, skarłowaciałe, o nierównych słojach, twarde, smolne’: *Drzewo rośnie sosnowe – skrzek* Mała Wieś radomsz; Mp pn, Maz pd. **3.** ‘dziecko płaczliwe’: *ᵘU ty skrzeku, drzes sie*, *drzes sie wiecnie* Książnice Wielkie piń; Mp pn. **4.** ‘zwierzę – chomik’: Mp pn. **5.** ‘małż słodkowodny – szczeżuja’: *Skrzek – szczeżuja, a raczej skorupy szczeżui*, *na ogniu skruszone, w chorobie oczu u bydła jak lek używane* Borki Nizińskie miel PKJ II 86; Mp pn, Maz pd. JR, MT

skrzekowaty ‘o drzewie: pokręcone, karłowate, też mające twarde, przesycone żywicą słoje’: *Skrzekowate drzewo to jak wylywo zywice na skóre* Aleksandrów opocz; pog Mp pn i Maz pd. JR, MT

skrzela, skrzele ‘widełki z haczykami przy szpulce kołowrotka’: *Śpule sie nadziwo na skrzela. Nabij mi te zymby na skrzela, bo mi sie powykrychowały* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp wsch. JR

skrzepciny, skrzepcizny ‘część wozu: śnice tylne’: Mp pd. JW

skrzepić ‘wspomóc, pocieszyć’: *Niech cie Bóg skrzepi* Kasinka Mała lim; Mp pd. JR

skrzepić się ‘wzmocnić się’: *Trochem sie skrzepiuł tem mlykiem* Samocice dąb-tar; Mp pd. JR

skrzętny ‘zrzędny, dokuczliwy, płaczliwy, gniewliwy’: *Jakiś ty straśnie Władek skrzéntny* Zaryte-Rabka n-tar; *Skrzętny – z niczego niezadowolony* Jabłonka n-tar [Orawa]; *Skrzątne* [jest] *dziecko, które się nie chce bawić, tylko zawsze płacze* Mszana Dolna lim; Mp pd-zach, Śl. JR, MT

skrzybaczka ‘kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu’: *Skrzybacka, któró sie ᵘobcysco deska* Ługów-Ożarów lub; Mp pn. AN

skrzybać ‘skrobać, zdzierać, zgarniać z powierzchni’: *Skrzybać błoto z butów, jak zapaprane. Skrzybe rybe z łusków* Radkowice iłż; *Podwórek sie z gnoja skrzybie śpadlém* Stok puław; **Mp pn**. JR, AN

skrzyczany ‘zmęczony głośnym płaczem; spłakany’: *Czemuś to taki skrzyczany?* Żarnowiec kroś; *Przysła ci taká skrzycaná, ze hej!* Lichwin tarn; Mp pd-wsch. MT

skrzyczeć się ‘dużo się napłakać’: *Skrzycała sie, że nie bóło rady* Lichwin tarn; *Jo uciekła do ᵘobory i tak-em sie skrzyczała!* Hyżne rzesz; Mp. MT

skrzydła 1. ‘odkładnice w radle’: *Radłem sie wjezdzá – radlica taká idzie, a dwa skrzydła ziemie rozpychajo* Wilków kiel; Mp, Śl pn, Maz, Wp, Kresy pd. **2.** ‘poły sukmany’: *Celem poszerzenia stanu, od pasa w dół* [sukmany] *dodane są między szwy boczne dwa obszerne fałdy, zw*. *„skrzydła”, które u góry zaszyte są ku środkowi, dołem zaś odstają szeroko* Szczawnica n-tar ASL V 1 s. 15; Mp. **3.** ‘błotniki w bryczce’: *Skrzydła – błotniki* Moniatycze hrub; Mp pn-wsch, Maz, Kresy. JR, MT

skrzynka 1. ‘rodzaj prymitywnej sieczkarni ręcznej’: *Skrzinka – siecke sie rzło w tyk skrzinkak* Zaryte-Rabka n-tar; *W taki skrzynce downi rznyli siecke* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz pd. **2.** ‘skrzynia w sieczkarni’: *To drewniane to skrzynka, tam sie kładzie słome, liście z buroków* Stróżna gor; *Ułóz se nojpierw słome w skrzynce ji dopiro rznij* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. JR, MT

skrzypista ‘skrzypek, grajek, członek kapeli wiejskiej’: *Skrzypisty grały, aź sie rozlegało* Brudzewice opocz; Mp pn-zach, Śl pn, Maz pd, Wp wsch. JR, MT

skrzyżal rodz ż, **skrzyżałka** ‘tafla kamienna, płaska kamienna płyta’: *Jedna skrzyzol, ale dwie skrzyzale* Raba Niżna lim; Mp pd-zach. JR

skuczeć 1. ‘o psie: skowyczeć, skomleć’: *Pies skucy, jak prosi ᵘo co* Przeciszów ośw;

Mp. **2.** ‘o człowieku: płakać, jęczeć, narzekać’: *Skucy, ze biyda* Mszana Górna lim; **Mp pd**. JR

skunierować ‘zwymyślać, złajać’: *Bogác go skunierował, ze musiáł odéjść bez nicego* Nienadówka kolb; Mp pd. JR

skuść ‘skubać’: *Skuść piyrze, wełne* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. AN

skutka ‘czkawka’: *Dostoł skutki, dej mu sie co napić* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz pd. AN

skwarczek ‘wysmażony kawałek słoniny’: *Zjydz se chleba ze skwarckami, bo masła ni ma* Sękowa gor; **Mp**. AN

skweres ‘kłopot, zmartwienie’: *Bedzies miáł z niém jesce wielgi skweres* Przędzel niż; Mp. AN

skwitnąć ‘spleśnieć’: *Kónfitura skwitła, jes skwitniynta* Czelatyce jaros; Mp. AN

slazować, ślazować ‘schodzić’: *Ślazuje z grabiny* Koszarawa żyw; Mp pd, Śl pd. JW

slecieć, ślecieć ‘zlecieć, spaść’: *Skowronek to je rolnik: pośpiwo i sleci na dół* Poręby Majdańskie kolb; *Ślecioł z drabki* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl, Wp. JW

sleźć, śleźć 1. ‘zejść’: *Jo ślazłam z woza, a ón pojechoł do dom* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘złuszczyć się, odpaść’: *Tak sie ᵘopoluła, ze az ji cało skura z pleców slazła* Stróżna gor; Mp pd. JW

slewać, ślewać ‘zlewać’: *Ślewá sie mleko do wiadra* Radkowice iłż; Mp, Śl. JW

slewki, ślewki ‘zlewki, pomyje’: *Te sływki dejcie kotowi* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Śl. JW

słabizna 1. ‘miejsce na ciele szczególnie wrażliwe na wszelki uraz i ból, np. skroń, podbrzusze, pachwina’: *A dejze mu w słabizne!* Ostrowce bus; oggw. **2.** ‘człowiek wątły, słabego zdrowia’: *Słabizna taká* Dąbrowa Poduchowna iłż; *To chłop?! – To słabizna!* Żarnowiec kroś; Mp wsch. AN, MT

słabość ‘choroba, często zaraźliwa’: *Słabość panowała i ludzie sneli jak muchy* Radkowice iłż; Mp, Maz. AN

słabować ‘chorować’: *ᵘOciec słabuje juz ze dwa lata* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Kasz. AN

sładno ‘łatwo’: *Tyz ji to sładno nie przysło* Porąbka żyw; Mp, Wp. JW

słaniec ‘rozścielone, poddane działaniu rosy, łodygi lnu’: *Słaniec leży na trawie* Siennica Różana kras; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch, Kresy pn. AN

słapka ‘pułapka zwłaszcza na myszy’: pog Mp pn-zach, Śl pn i Wp pd-wsch. AN

słoducha ‘potrawa postna – rodzaj żuru’: *Słoducha to je z reczczany mónki i z żytny* Sulów kraś; Mp wsch, pog Maz wsch i Kresów pn. AN

słomiaki ‘buty plecione ze słomy na wielkie mrozy’: *Takie słomioki tez robili, ᵘukrecił dratwe, ᵘuplyt z ty słomy taki łańcusyk i sył igło drewniano, to na zime dobre było* Świątniki sand; **Mp**. AN

słoneczko ‘biedronka’: *Słónecko – boża krówka tyz mówiom* Przedmość wiel; pog Mp pn-zach, Śl pn i Wp pd-wsch. AN

słonecznica ‘dodatkowa jasność wokół słońca’: *Słonecnica jes casem wele* [‘obok’] *słońca, jak sie mo na dysc* Radgoszcz dąb-tar; Mp. AN

słonie ‘słońce’: *Słonie tráwe wypáleło wsędzie* Wilków kiel; Mp pn, pog Śl pn-zach i Wp pd-zach, Maz. AN

słonka zob. **członka**

słonyszko ‘słoneczko’: *Słónysko grzeje. Słónysko zachodzi cerwóno, bydzie powietrzy, bydzie wiać* Przedmość wiel; *Słónyszko nad zachodym, to zajmamy do dómu* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 942; Mp pn-zach, Wp, Pom pd, Kasz. AN, MT

słopiec ‘pułapka, potrzask’: *Każdy dziyń my łapali* [szczury] *do słopca* Blizne brzoz; Mp. AN

słożyć ‘złożyć’: *Słozeła rece do modlitwy* Wilków kiel; Mp, Śl, Wp. JW

słuchać ‘o księdzu: spowiadać’: *Dzisiáj dwóch ksiedzów w nasem kościele suchało*

Samocice dąb-tar; *Idź sie wyspowiadej, bo widze*, *ze haj juz ksiondz sucho* Sękowa gor; oggw. AN, MT

słuchać się 1. ‘być posłusznym’: *No, słucha sie, ona rozkazuje* Huta chłm; *Chto się nie chce słuchać ojca, matki, to się posłuchá psij skóry* Garbów puław Wisła XVII 737; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘spowiadać się’: *Dwa razyk-ek sie juz słuchaa po Wielganocy* Ślemień żyw RamŚl 69; Mp, Śl. AN, MT

słuchalnica, słuchanica ‘konfesjonał’: *Ksiądz juz siedzi w słuchalnicy, bedzie spowiadoł* Książnice Wielkie piń; *Słuchanica, tam dzie ksiándz siedzi, słuchá ludzi, a ludzie tam sie ślúchajá prz-i nim* Mutne [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 247; Mp pd, Śl, Maz pn, Wp pn-zach. AN, MT

sługować ‘pracować jako służący’: *Sługował po ludziach* Samocice dąb-tar; Mp. AN

słupek 1. ‘część grabi, w której osadzone są zęby’: *Słupek – poprzeczny drążek w grabiach* Sporysz żyw; Mp. **2.** ‘jedna z podłużnych beleczek brony, w której tkwią zęby’: *Bróna – zelazne goździe w drewnianych słupkach* Ługów lub; [Jest] *pieć słupków. Słupki ponadziewane na te snózki* Wilków kiel; **Mp pn-wsch**. AN, MT

słupica ‘część pługa łącząca odkładnicę i lemiesz z grządzielem i płozem’: *Ten pret u pługa, co stoi do góry, nazywá sie słupica* Samocice dąb-tar; *Do słupicy je przykryncono blacha* Kombornia kraś; *Słupica u starodawnych pługów była* Radawiec Duży lub; oggw. AN, MT

słychać 1. ‘słyszeć’: *Pan słychał ᵘo takim wypadku?* Wąworków opat; Mp pn, Maz pd. **2.** ‘czuć’: *Te gruszki zapachli, jaż ich było daleko słychać* Huta Brzuska przem NT I 249; Mp wsch, Maz, Wp pn-zach, Pom pd, Kresy pn. AN, JW

słychno, słyszno ‘słychać’: *Słychno, że gorzy bedzie* Giełczew kras; *Słysno gr-rzmiot* Zubrzyca Dolna n-tar [Orawa]; Mp pd-zach. AN

słychować częst ‘słyszeć’: *Nie słychowalimy tu ᵘo tem* Ślemień żyw RamŚl 69; *Alek od staryk ludzi słychowoł, jako tez i od stryka hutmana, a i od swoka*, *starego Brzegi* Zakopane Lud XVI 294; Mp pd, Śl pd. AN

słychy ‘skronie’: Mp pd-zach. MT

słyna ‘wieść, pogłoska’: *Pogłoska idzie, słina, ze tamák ktosik przybyndzie* Facimiech krak PJPAN 11 s. 251; *Słyna sie puściła – szła wieść. Staro puściła słyną* Limanowskie; Mp pd-zach. MT

słyszeć ‘czuć’: *Słyszy woń, jak świnie łajno* Sławatycze włod; Mp wsch; Maz wsch, Wp pn-wsch, Kresy pn. AN

słyszno zob. **słychno**

smagać się zob. **zmagać się**

smalić ‘opalać z wierzchu skórę zabitego zwierzęcia’: *Smalić – opalać sierść na zabitej świni* Horodyszcze włod; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. AN

smarglać się ‘o skórze: marszczyć się’: *Smarglo sie skóra* Wiskitno łódz; *Ciało se smargla* Woźniki p-tryb; Mp pn. AN

smarkać się ‘mieć katar’: *Smarkoł sie i nie puściłam go na dwór* Sierosławice konec; Mp pn, Maz. AN

smarnąć ‘uderzyć’: *Smarnoł w łeb* Koszarawa żyw; Mp. AN

smarować ‘uderzać, bić’: *Gospodarz leci do parobków, jak nie zacznie ich smarować kijem* Żabno kras Wisła XIX 410; Mp, Pom pd, Kasz. AN

smarowóz ‘brudas’: *Chodzisz, jak smarowóz* Kombornia kroś; Mp. AN

smarówka ‘smar do wozu’: *Smarówko sie smaruje osie, żeby nie skrzypieli* Mołożów hrub; Mp wsch, Maz pd-wsch. JW

smary ‘chłosta, bicie’: *Dostanies smary, jak powiem*, *ześ nie umiáł dzisiá w szkole* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Wp, Pom pd. AN

smażenica ‘jajecznica’: *Zrobie smażynice* Siennica Różana kras; **Mp pn-wsch**. AN

smąd, smęd ‘dym z pieca lub komina; swąd’: *Smąd sed do izby z pieca, w izbie cuć béło*

sméndém Zaryte-Rabka n-tar; *Cosi sie wóm przypoliło, bo taki smónd u wos! Moze sie dzie smata tli?* Sękowa gor; *Rozmaite smyndy som: rosół mo inny smynd, z mlyka inny* Stróżna gor; Mp, Śl, Maz pd i pn-wsch. AN, MT

smentarz 'cmentarz': *Na smentorz póde, to zaniese kwiotki na grób* Książnice Wielkie piń; oggw. JW

smerek zob. **smrek**

smęd zob. **smąd**

smędzić 'boleć stale niezbyt mocno': *Sméńdzi mie w pośrodku* Zubrzyca Dolna n-tar [Orawa]; Mp. AN

smędzić się 'źle się palić, dymić': *Mokre patyki, to sie nie chcá pálić, ino sie tak smedzá* Samocice dąb-tar; *Sméndzi sie spod blachy* Rudka tarn; Mp, Śl. MT

smętek 'diabeł (też w złorzeczeniu)': *Idź do smętka!* Nienadówka kolb; Mp pd, Pom pd, Kasz. AN

smiatać, śmiatać 1. 'zgarniać miotłą, zamiatać': *Jak sie w izbie robi bednorkę, to trzochy trzeba smiatać* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. **2.** 'jeść szybko, łapczywie': *Com mu położyła, to wszystko smiatál* Samocice dąb-tar; Mp. **3.** 'uciekać': *Jak mie uwidzioł, śmiatoł jak hej* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl. JW

smiłować się 'okazać litość, zmiłować się': Mp, Śl. JW

smiotki, śmiotki 'odpadki zboża': *Zmiatajo smiotki* Wąworków opat; Mp. JW

Smolicha 'nazwa krowy czarnej maści': *Smolichy – czarne* Goźlice sand; Mp pn. MT

smolinos 'roślina – lilia złotogłów': *Smolinos – gatunek dużych lilii ogrodowych koloru pomarańczowego w brązowe kropki* [nazwana tak z powodu brudzenia nosów wąchających ludzi, wydziela bowiem wielką ilość trudno zmywalnego brązowego pyłku] Kościelec-Chrzanów; *Smólinosy niuchać – żółty niuch* Siennica Różana kras; Mp, Maz, Pom pd. AN, MT

smolnąć 'silnie uderzyć': *Bo jak cie smolne!* Samocice dąb-tar; Mp. AN

smotruch 'brudas, niechluj': *Ty smotruchu, cegoś sie tak uwálál!* Radkowice iłż; Mp. AN

smowiny 'zaręczyny': pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. JW

smowy 'zaręczyny': pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch, Śl. JW

smrek, smerek 'świerk': *Dudła* ['dziupla'] *w smreku* Niedzica n-tar [Spisz]; *Smyreki i to powyrywali* Zawada zam; Mp pd i wsch, Śl pd. AN, MT

smrodyna, smrodynia 'czeremcha': *Smrodynia – mo jagodki corne* Wielgomłyny radomsz; Mp pn, Śl pn, Maz zach, Wp wsch. AN

smug 'teren podmokły, bago, trzęsawisko': *Wąchoc mo wysoki badyl, rośnie na mokrze, na smugu* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, JW

smycz rodz m 'miara długości osnowy lub płótna, też zwój płótna': *Smyc mioł sześ łokci* Lgota Gawronna olsz; Mp pn, Maz pd-zach, Wp wsch. JW, MT

smyczka 1. 'miara długości osnowy lub płótna, też zwój płótna': *Smycka mo siedym łochci* [łokci] Woźniki sier; Mp pn. **2.** 'rzemyk': *Bat mo ůowrózke – taki kawołek smycki, co sie dowiązuje do bata ji do bicyska* Waganowice miech; Mp. **3.** 'ostra trawa': *Rozciułam se palca na smycce i to sie nie kce nijak zagojić* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd-wsch. JW

smyk 1. 'złodziej': *Takiego to złodziejem nazywajom, tez mówiom smyk, skódnik, tez tako łazynga, co tak łazi, zeby co gdzie upatrzoł* Topolice opocz; *„Smyk kieszonkowy", że lubi bądź co wziąć, a nawet z kieszeni* Wola Gołego tarnob Wisła XI 714; Mp. **2.** 'sanki lub włók do transportu narzędzi rolniczych': *Smyk – małe sanie lub rosochate drzewo (w kształcie litery „v") służące do wożenia narzędzi rolniczych*

na pole Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 945; *Pług, bróne, pinek – w pole wyjazdka, to na smyku. Takie rozparzate jes. A smykim to mozno jechać i po piochu* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. JW

smyk: na smyka, smykiem ‘wlokąc, wlokąc się’: *Ciónгła go na smyka do chałupy, a ón ryczoł i nie chcioł póść* Brzozów; *Wóz smykiem pódzie, jak sie koła nie bedą ᵘobracać* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. JW, MT

smyka ‘płoza sań’: *Z tego drzewa bedo smyki do sonek, akurat to drzewo takie podkryncone* Książnice Wielkie piń; Mp pd. JW

smykać 1. ‘ciągnąć za sobą, wlec, przesuwać’: *Ni mozes ty ᵘolsycki niyś na plecach, to jóm smykej po ziymi* Sękowa gor; Mp, Śl pd, Wp. **2.** ‘oddzielać cząstkę od całości, obrywać, ściągać’: *Z wiesny, jak zimne były takie lata, nie było trowy, to smykali bucyne lo bydła. Osmyknył liście bukowe i do worka* Niegowa zaw; Mp. JW

smykać się 1. ‘czołgać się, pełzać’: *Ni mioł nóg, jacy sie smykoł* Radgoszcz dąb-tar; Mp. **2.** ‘ślizgać się’: *Smyki* [płozy sań], *bo sie smyko po śniegu* Jodłówka Tuchowska tarn; Mp, Wp. JW

smyki 1. ‘płozy sań’: Mp pd, Śl pd. **2.** ‘sanie dwuczęściowe, też sama część tylna’: *Pożyćcie my smyków, bo mám jechać ze słomá do pociágu* Samocice dąb-tar; **Mp**. JW

smys zob. **zmysł**

smyśnie 1. ‘pomysłowo, zmyślnie’: *Tageś to smyśnie zrobiuł* Ślemień żyw RamŚl 70; Mp. **2.** ‘dziwnie, niecodziennie, śmiesznie’: *Tak my sie to smyśnie widziało* Ostrowce bus; Mp. RK

smyśny 1. ‘pomysłowy, zmyślny’: *A to smyśny chłoposek, taki maluśki, a jaki mody!* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Wp. **2.** ‘ładny’: *To pótno jes smyśne, ładná bedzie z tego kosula* Samocice dąb-tar; Mp. **3.** ‘dziwny, niecodzienny, śmieszny’: *Bażant smyśne pionie mo* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

snopowiązka ‘maszyna, która kosi i wiąże zboże’: *Snopowiónzke wzión, no tako maszyna do kószenia zboża, co sama wiónze w snopki* Sąsiadka zam PelcLub I s. 293; Mp pn-wsch. AN

snowadla ‘przyrząd do snucia przędzy’: *Ze snowadli zwijało sie warkoce* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz pd-zach, Wp pd--wsch, Pom pd. JW

snoza, snózka 1. ‘listwa na końcu drabiny wozu’: *Drabinka ni moze być bez snózek, musi mieć snoze* Radwanowice chrzan; *Drabiny – sceble i snózki na obu końcach drab* Niwiska kolb; **Mp**. **2.** ‘zatyczka w jarzmie’: *W jarzmie w sirodku snozy, po bokach zatyczki* Suchowola zam; *Części pionowe* [jarzma] *bliższe dyszla zwą się śmigle, snozy lub snózki* Lubomierz boch; Mp pd i wsch. **3.** ‘poprzeczna listwa łącząca belki bron drewnianych’: *Byli brony i takie snozy póprzeczne, co łączyli te słupki, i zuby, i to cała brona* Żdżarka włod PelcLub I s. 293; Mp pn-wsch. AN, JW, MT

sobaka 1. zwykle pogard ‘pies’: *Pies, psy, ta mówio dzie niéktórzy i sobaka* Czelatyce jaros; *Pies; na suków przeważnie* [mówi się] *sobaka* Stok puław; Mp wsch, pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch, Maz wsch. **2.** ‘przezwisko, wyzwisko’: *Sobaka – zły człowiek* Sulów kraś; *Ty jucho, ty sobako!* ok Rozwadowa tarnob MPTL XXVI 287; Mp, Maz, Kasz. JW, MT

sobotniejszy ‘sobotni’: *To jest sobotniejse mlyko* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Wp, Pom pd. JW

socha 1. ‘słup w konstrukcji budynku’: *Socha to je słup z rozkrackom* [‘rozwidleniem’], *na słupach beła belka bez cało stodołe pod dachem* Waganowice miech; Mp, Maz pd, Wp. **2.** ‘słup pionowy u żurawia’: *Socha – podpora żurawia studziennego* Horodyszcze włod; Mp, Maz, Wp, Kresy pn. JW, MT

sokora ‘topola’: *Tyleśmy drzew mijali, sókorów, lipów, grabów* Wierzchowiska lub; Mp pn, Maz wsch. JW

solówka ‘beczka (zwykle mała)’: *Solówka ᵘod śledzi* Kochłowy kęp; *Solówka to taka gruba beczułka, na kapuste* Zawada zam; Mp pn, Wp. JW, MT

sołdat ‘żołnierz’: *Uciekajó wsyscy, sołdaty wyganiajó* Zwoleń kozien NT I 125; Mp pn i wsch, Maz wsch. JW, MT

somar zob. **sumar**

soroka ‘sroka’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. JW

sosrąb ‘główna belka podtrzymująca sufit w budynku drewnianym’: [Deski powały] *wsparte są na pięciu tragarczykach, te zaś na belce zwanej „sosrębem”. „Sosrąb” biegnie równolegle do ściany szczytowej budynku* Nowotarskie SewIzby 11; *Sosrąb – najgrubsza belka u pułapu izby, bardzo pięknie rzeźbiona* Czarny Dunajec n-tar ME IX 217; Mp pd-zach. JW, MT

sośnia ‘sosna’: *Chodź, utniemy sośnie.* [...] *Zbój wyláz na cubek sośni* ok Łańcuta ME VI 351; Mp. JW

sośniak 1. ‘sosna’: *Przywiązali krówke do sośniaka* Nielisz zam; Mp. **2.** ‘gatunek grzyba’: *Sośniok – sadło bure majo i po wierchu tyz takie* Kasinka Mała lim; Mp pd-wsch. JW

spadować ‘opadać z góry na dół; spadać’: *Sielki, coby portki nie spadowały* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Wp. MT

spadzity ‘stromy, spadzisty’: *Bystry dach na budynku lub mocno pochylony teren określa się: spadzity dach, spadzity grunt* Lipnica Murowana boch; Mp zach, Śl, pog Pom pd i Kasz pd. MT

spałek ‘ucięty kawałek drewna, klocek’: *Tu taki spałek sie przybije, no i dopiro deski sie bedzie do niego przybijać* Niegowa zaw; Mp pd-zach. MT

spamiętać się 1. ‘opamiętać się, opanować się’: *Potym sie spamiyntoł (poprawił się – w znaczeniu moralnym)* Hyżne rzesz; Mp, Śl. **2.** ‘zorientować się, spostrzec się’: *Tak mie posłali tyn majerón kraś* [kraść] *ku jednyj staryj dziywce*. *Ta, kie sie spamiyntała, ze jy majerón ginie, dała* [‘zgłosiła, doniosła’] *to madziarskim ziandaróm* Rabczyce [Orawa Sł]; Mp, Śl pd. MT

spancer, spancerek ‘ciepła, krótka kurtka męska; kaftan’: *Spancer jes krótki jak kurtka, na watolinie, przez* [bez] *kołnierza i klap, zapinany na guziki, nosony w chłodniejse dnie* Radkowice iłż; *„Spancerkami”, rzadziej „spancerami” nazywano kurtki sięgające do pasa lub nieco poniżej. Letnie szyto na podszewce płóciennej, na wierzch używając płótna samodziałowego białego lub farbowanego na czarno, szaro czy granatowo. Zimowe watowano i szyto z brązowego samodziału wełnianego lub z kupnego „towaru” białego, czerwonego, zielonego, czarnego czy kraciastego. Zamożniejsi nosili „spancery” sukienne „siwe” (niebieskie). „Spancerki” zapinały się na „kobyły” i „kónie” (haftki), względnie na kneble* wsch ok Kielc ASL V 10 s. 18; Mp, Maz. MT

spaniały ‘wspaniały’: Mp, Śl. MT

spanować ‘opanować’: *Ale mie ryma* [‘katar’] *spanowała* Sękowa gor; Mp. MT

spapęzić ‘zrobić coś niedbale, niechlujnie, byle jak’: *Jak spapanzis w polu, to ji w kumorze nic nie bedzie* Przewrotne rzesz; Mp pd-wsch. MT

spapęzić się, spapężyć się ‘zmęczyć się, zgrzać się, spocić się przy pracy’: *Całám sie spapynżyła* Żarnowiec kroś; Mp pd. MT

spaprać (się) ‘pobrudzić, wybrudzić (się)’: *Trzy szklónki-eś spaproł, zanim-eś jedne herbate zrobił* Blizne brzoz; Mp, Śl. MT

spar ‘upał, parność, skwar’: *Spár na świecie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Kasz. MT

sparek, sparka ‘upał, parność, skwar’: *Spárek – deszcz ze słońcem* Łączna-Zaszosie kiel; Mp pn. MT

sparty 1. ‘uparty’: *Sparty taki, ni móc z nim wytrzymać* Hyżne rzesz; **Mp**. **2.** ‘dokuczliwy, męczący’: *Taki sparty przy jedzyniu* Blizne brzoz; Mp pd. MT

sparyżować ‘sparaliżować’: *Moj brat lezy chuery, sparyzowany* Topolice opocz; Mp pn. MT

spasować ‘nadać się, spodobać się, przypaść do gustu, do smaku’: *Władek robiuł troche w Tarnowie, ale cosi mu tam nie spasowało, sie wróciuł i siedzi stale w chołpie, grosza ni mo* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd-wsch. MT

spaść z ambony, z kazanicy ‘zostać wyczytanym przez księdza w zapowiedziach przedślubnych ogłaszanych z ambony’: *Na drugo niedziele spadniemy z ambony* Sierosławice konec; Mp. MT

spęd ‘skup bydła i trzody chlewnej przez instytucję państwową, też miejsce, gdzie się to dokonuje’: *Tero kupują bydło i świynie na spandach* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz wsch, Wp. MT

spierka I. ‘sprzeczka, spór, zwada, kłótnia’: *Miedzy nami nie beło spirki* Spiczyn lubar SFPS I 208; Mp, Śl pd, pog Pom pd i Kasz. MT

spierka II. ‘upał, skwar’: *Jako spirka*, *słońce jakie to grzeite! Pewno dyszcz bydzie* Woźniki sier; Mp pn-zach. MT

spiestrać (się) ‘podołać, poradzić sobie z czymś, uporać się’: *Tylo chcecie za to pole, ze nie spiestrąm* Przewrotne rzesz; *Tyleś mi tu gorków nazdawała do tego mycio, że sie nie spiestróm* Brzozów; **Mp pd**. MT

spinaczka ‘sznur, którym pętano nogi zwierzętom na pastwisku’: *Krowy spina sie śpinackami* Siercza krak Lud IV 280; Mp pd. MT

spindrać się ‘wspinać się, wdrapywać się’: *Tyn gówniorz mały spindro sie na krzesło; jeszcze spadnie*, *uwożej na niego!* Brzozów; *Znowu sie spindros po ty drabinie, jesce spadnies* Uszew brzes-mp; Mp pd. MT, RK

spinka 1. ‘belka w poprzek budynku, łącząca belki podtrzymujące krokwie’: *Spinka mo zawdy szyrokość chałupy* Lubatowa kroś; Mp pd. **2.** ‘drążek łączący rękojeści pługa’: Mp pd. MT

splaszczyć ‘uczynić płaskim; spłaszczyć’: *Tyn ólejorz w Bliznym mioł prase skróncano na śrube. Pódkryńciłó sie trochu i to tak leciało. Siymie splaszczyłó, wszyskie ziorynka zlatywały dó paczki* Blizne brzoz; Mp, Śl pd. MT

splatek ‘warkocz z włosów, przeważnie cienki’: *Ma dwa splatki na głowie* Nienadówka kolb; Mp. MT

splatka ‘wstążka wplatana do warkocza’: pog Mp pd-zach i Śl pd. MT

spłat, spłatek ‘suma, którą się płaci ratami, spłacanie, najczęściej przez jedno ze spadkobierców pozostające na gospodarstwie, pozostałego rodzeństwa’: *Spłat my miely dawać. Te spłaty trojgu dawałam* Ostrowce bus; *Trza mu piniyndzy na spłotek* Sękowa gor; **Mp**. MT

spław ‘pływak, spławik u sieci lub u wędki’: *Spław – kawałek kory lub drzewa utrzymujący sieć w wodzie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz. MT

spłóz, spłóż ‘część pługa: pozioma, żelazna sztabka, która sunąc przy oraniu po ziemi podpiera pług, płóz’: *Był limiez, co sie ciągnął po zimi, a deska na nim była przykryncóno na limieżu, a na kóncu był taki mały spłóz* Woźniki sier; *Spłóż żelazny* Gajewniki sier RŁTN XXVIII 210; Mp, Śl pd. MT

spocząć ‘odpocząć’: *Przysła spocoć do domu* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Spocznimy, to późni, powieda, jak kośnim, to kośnim!* Olbięcin kraś; Mp. MT

spodek ‘spód, dół, dno’: *To był kamiń na spodku, a drugi na wiyrzku* Przedmość wiel; Mp, Śl, Wp. AC

spodniarka ‘gruba deska na spodzie wozu; dennica’: *Połóz nojpierw spodniorke, a późni dopiro gnojnice* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl. AC

spodziać się ‘zorientować się’: *Ani siy niy spodziejysz, a tu staroś* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Wp. AC

spodzień 1. ‘dolny kamień w żarnach’: *U zorn są dwa kamienie: spodzień i na wirzchu je wirzchnik* Poręby Majdańskie kolb; Mp. **2.** ‘dolna część jarzma’: *Spodziej, podjarzmica* Brzezna-Litacz n-sąd AJPP 151; Mp. **3.** ‘dolna tarcza koła garncarskiego’: *Krąg mo łebek, wrzeciono i spodzień* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd i wsch. AC, MT

spokładać ‘płytko zorać’: *Trza spokłodać ścirzń* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AC

spolić ‘złączyć, zespolić’: *Leje sie z becki, bo deski nie so dobrze spólone* Sierosławice konec; *Mozno fartuch spólić do kupy i zesyć* Woźniki sier; Mp pn-zach. MT

spomędrować, spomętrować (się) ‘zorientować się’: *Przebiegły dziod spomyndrowoł, że babe można naciągnąć. Zaczém-em sié spoméntrował, to béło po wszyskiém* Żarnowiec kroś; Mp pd-wsch. RK

spominać ‘przypominać sobie, wspominać’: *Godzina dwunasta w nocy, ale sy spóminam, bó jeszczym tak nie był dobrze pijany* Łopiennik Górny kras; Mp. RK

spomnąć ‘przypomnieć, wspomnieć’: *Ni moga se spómnóńć* Sulów kraś; Mp. RK

spomnieć ‘przypomnieć, wspomnieć’: *Nie spomne se, jak sie nazywają te grzyby* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz wsch, Wp. RK

spomoga zob. **wspomoga**

spomóc się zob. **wspomóc się**

spona, sponka ‘poprzeczna deska, listwa, element łączący w konstrukcji narzędzi, sprzętów itp.’: *Spona, spóna – wszystkie drewniane części łączące poszczególne elementy, np.: w krosnach, łóżku, płocie; poprzeczna żerdź. Spónki, sponki – listwy łączące wszystkie słupki brony, listwy łączące na końcach drągi drabiny wozu, połączenie nosów płóz w saniach* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz. AC, MT

sporo ‘szybko’: *Kółko chodzi pomali, a szpulka loto sporo i przyńdzie* Blizne brzoz; Mp, Śl, Maz, Wp. AC

spor-zieć ‘spojrzeć’: *Ani zem nie spor-ziała tam* Radkowice iłż; **Mp pn**. JW

sposobny ‘zdolny, zręczny, zaradny’: *Sposobny to sam sobie wszystko zrobi* Woźniki sier; Mp, Maz. AC

spotrafić ‘umieć, potrafić, zdołać’: *Jak weźnie wyśpiwuwać, to ja bym nie spotrafiła* Borsuk kras; Mp pn-wsch. AC

spotrzebować ‘zużyć’: *Mliyko sie tyz spotrzebuje w dóma* Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 38; *Niewiela sie zjy, a jakosi sie wszistko spotrzebuje* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 191; Mp, Śl, Wp. AC, MT

spólnik ‘sąsiad’: *Spodobało mi sie dziywce u spólnika Jak mi go nie dadzom pudem na zbójnika* [pśn] Nowotarskie ME III 99; Mp pd. AC, JW

spółdzielnia ‘w okresie PRL: sklep spożywczo-przemysłowy’: *Skocz do spółdzielnie i kup mydło* Żarnowiec kroś; Mp, Maz, Wp. AC

spórka zob. **wspórka**

sprawczyk ‘łobuz, urwis’: *Jak ino dorwe tego sprowcyka, to mu pokoze* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

sprawić zob. **spuścić, sprawić manto**

sprawny ‘o zwierzęciu: dobrze się pasące i przybierające na wadze’: *Mam dobre, sprawne kónie, świnie, krowy, bo tuczejo* Dorohucza chłm; Mp pn. AC

sprężynować ‘spulchniać ziemię sprężynówką’: *To sié sprynżynujé jak zabité polié, hakujé sié, radłujé, kultyłatorujé* Czelatyce jaros; Mp, Maz. AC, MT

spróba, spróbka ‘spróbowanie’: *Kroju kiełbase na spróbe, takie cieniejkie śnitecki kroju* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

spróchniałek, spróchniałka ‘drzewo spróchniałe’: *Miało być zdrowe drzewo, a przywióz mi same spróchniáłki* Samocice dąb-tar; Mp. WW

sprógować ‘spróbować’: *Dej mi sprógować tego jabka* Sękowa gor; **Mp pd**. WW

spryszczyć (się) ‘pokryć (się) pryszczami, bąblami’: *Cały język mi czegosi spryszczyło* Bóbrka kroś; Mp. WW

sprzągacz, sprzęgacz 1. ‘połączenie dwu bron’: *Sprzągac do brónów jest, tym scypio sie do kupy, zeby sie nie rozlatały* Krasienin lub PelcLub I s. 298; *Bróny były złóncóne nolustkam od kopnych drabin (z zielaza), niektorzy mają i sprzóngace drewniane* Ługów lub; *Sprzyngac – połączenie dwóch bron* Wierzchowiska kraś; Mp pn. **2.** ‘element łączący części jarzma’: *Jarzmo – sprzóngace dwa. Zaścipowało sie kołki po kóńcach* Stok puław; *Jarzmo ze sprzyngacym, bocne kołki jarzma – sprzyngace, takie kije z łbami* Bychawka lub; Mp pn-wsch. WW, MT

sprzągać (się), sprzęgać (się) ‘łączyć konie różnych właścicieli w jeden zaprzęg’: *Juz ᵘod dwóch lát, jak sie sprzágáwa i razem robiwa w polu* Samocice dąb-tar; Mp. WW

sprząźnik, sprzęźnik ‘gospodarz dający do zaprzęgu swego konia sąsiadowi’: *Sprząźnik – właściciel konia, którego wypożycza mi, by z moim była para koni do prac w polu itp., czyli człowiek, z którym się sprzęgamy* Mszana Dolna lim; *Pojechał na sarwák ze sprzęźnikiem* Nienadówka kolb; **Mp pd**. WW, MT

sprząźka I. 1. ‘połączenie dwu bron’: *Sprząźka a wići* Sworzyce konec RŁTN XXX 122; Mp pn. **2.** ‘łączenie koni różnych właścicieli w jeden zaprzęg’: *Moze by my sie sprzágały i robiły razem na sprzázki. Nájgorse to sá sprzónzki* Samocice dąb-tar; **Mp**. WW, MT

sprząźka II. ‘roślina – skrzyp’: Mp pd, Śl pd. WW

sprzeczny ‘swarliwy, kłótliwy, przekorny’: *Jo miała teściowo, tako sprzyke, sprzycna była na całe Świotniki* Świątniki sand; Mp, Maz pd. WW

sprzedaj: na sprzedaj ‘na sprzedaż, na sprzedanie’: *Ta zápaska nie na sprzedaj pani, nie* Wilków kiel; Mp, Śl, Wp pd. WW

sprzedajać ‘sprzedawać’: *Przywozili te wódke przez Wisłe, tak kryjomo i tu jo sprzedajali* Świątniki sand; Mp pn. WW

sprzeka ‘człowiek kłótliwy, swarliwy, przekorny’: *Sprzeka taká co dokucá* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp pn**. WW

sprzęczka ‘sprzączka’: *Noszelnik mo sprzęcke* Giełczew kras; Mp, Maz pd. WW

sprzęgacz zob. **sprzągacz**

sprzęgać (się) zob. **sprzągać (się)**

sprzęt ‘zebranie plonów z pola’: *Latoś trudny był sprzynt buroków, ᵘo sprzyncie siana to jeszcze ni ma co mówić* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 298; *Sierp był używany do sprzętu częściowo żyta i pszenicy, bo i kosami kósili* Hulcze hrub PelcLub I s. 298; Mp pn. AN

sprzęźnik zob. **sprząźnik**

spuchlina ‘miejsce spuchnięte; opuchlizna’: *Troche siy już ta spuchlina zmniejszo* Kombornia kroś; Mp, Śl, Maz. WW, MT

spucować ‘zjeść wszystko z apetytem’: *Juzeście wszystek ten chlyb spucowały?* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. WW

spuszelina ‘stęchlizna’: *Cuć spuseliną w pokoju* Limanowskie; Mp pd-zach. WW

spuścić, sprawić manto ‘zbić (kogoś)’: *Sprawie mu manto* Brudzewice opocz; Mp. JW

srala bartek ‘wir powietrzny’: *Srala bartek to po ziemi idzie, rwie pył i pył idzie jakby dym. Ón tak kryńci i po ziymi sie całgo, a potem w góre sie wierci jakby snurek* Niegowa zaw; Mp pn. WW

sralki ‘drobne owoce śliwy’: Mp pn-wsch. AN

srąb 1. ‘ściany domu bez dachu’: *Taki dom bez dachu to srąb* Porąbka żyw; Mp zach, Śl, Kasz. **2.** ‘przegroda w stodole oddzielająca sąsiek od klepiska’: *W dziadkowy stodole było dwa sręby, to sie duzo do ni śmieściło* Kaszów krak; Mp zach, Śl. WW

srąbek ‘skrzynia do przechowywania ziarna’: *Srámbek to je z góntów zbitá skrzinia,*

có sie dó tego sułó zboze Nowoć [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 41; Mp pd-zach. WW, MT

srebło ‘srebro’: Mp pd i zach, Maz pd i wsch. WW

srękowiny ‘zaręczyny’: *Teraz to juz nik sie tak nie zeni i te srękowiny, cy jak to mówio zaręcyny, ustajali* Tyniec krak; Mp, Śl. WW

sroczka ‘roślina – ostróżka’: *Gdzieś ty tych srocek tyle narwała?* Samocice dąb-tar; Mp. WW

srogi I. ‘duży, wielki’: *ᵘO, takie srogie dziecko juz ᵘurosło!* Jodłówka tarn; oggw. RK

srogi II. ‘stojak do cięcia drzewa’: Mp pd. JW

srokaty ‘różnobarwny, pstry’: *Srokaty* [koń] *to mo i biołe i cerwóne łaty* Woźniki sier; Mp pd, Śl. JW

srowy ‘surowy, nieugotowany’: *Srowe pyrki* Woźniki sier; Mp pn. JW

srucić ‘zrzucić’: *Jego sruciół dopiro ten wiater* Bychawka lub; *Idź na góre i sruć siana* Radgoszcz dąb-tar; **Mp**, Wp. AKS, JW

stać na zdradzie ‘szkodzić’: *Świadkowie namówieci byly i stoly na zdradzie* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Wp. JW

stadło ‘para małżonków, małżeństwo’: *ᵘÓna piykno, ᵘón tyz, chłop postawny, bedzie z nich dobrane stadło* Sękowa gor; Mp. WW

stadzina ‘stado, gromada zwierząt’: *Kosara* [‘ogrodzone pastwisko’], *stadzina tam chodziła* Bychawka lub; Mp. WW

staisko ‘kawałek pola, który na końcu orki trzeba zaorać w poprzek skib’: *Teraz na składy sie orze, jak sie przy końcu staje, to stajisko albo poprzycniok* Konopnica lub; *Zeby kóń, jak sie ᵘorze nie loz na pole sómsiada, to sie zóstawio w poprzyk takie staiska i jich sie potym dopiro na samym końcu ᵘorze* Wierzchowiska kraś PelcLub I s. 299; Mp pn-wsch. AN

stajać ‘stawać’: *Nie wolno tu stajać wozem* Limanowskie; Mp. WW

stajanko, stajonko ‘kawałek pola uprawnego; zagon’: *Idźcie do nich, óni tam plewiá na pirsem stajonku za stódołá* Samocice dąb-tar; Mp. WW

staje 1. ‘miara powierzchni pola uprawnego’: *Cy trzysta, cy śtyrysta metrów pole nazywali staje* Przedmość wiel; Mp, Maz. **2.** ‘obszar pola obsadzony lub obsiany tą samą rośliną’: *W Miemcach było staje buroków, takie jak w całych Porębach nasych* Poręby Majdańskie kolb; *Dziki pognietły, stratowały całe staje ᵘowsa. Miáł staje zyta* Radkowice iłż; *Lnu nikt stajami nie sioł, kónopi tez* Bełchatów p-tryb RŁTN XXX 64; Mp pn i wsch. WW, MT

stajko ‘kawałek pola uprawnego; zagon’: *Dwa stajka miáł zimiaków* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz. WW

stajonko zob. **stajanko**

stalka ‘stalówka pióra’: *ᵘObsadke sie kupiło i stalke sie założyło* Woźniki sier; Mp, Maz. WW

stalmach ‘kołodziej’: *Nowy wóz robi my stalmach* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. WW

staplać (się) ‘zmoczyć (się), zamoczyć (się), pochlapać (się)’: *Kaz-eś tak portki stáplál?* Ślemień żyw RamŚl 72; *Cielę wrzuciło chłopa do wody i staplało* Tomaszowice krak Wisła XVII 152; *Staplołeś sie w rzyce jak świnia* Chotel Czerwony piń; Mp pd, Śl. WW, MT

stara dziewka ‘stara panna’: *Marysia bez tom niezgode starom dziywkom ostanie* Złatna żyw MiesPog 48; Mp, Śl. AN

starasić ‘zdeptać, stratować, zgnieść’: *Tak krowami starasiły tyn kónic, ze ji siyc nie bedzie co* Sękowa gor; **Mp pd**. WW

starydawny ‘właściwy dawnym czasom, bardzo stary’: *Staredáwne takie śpiewki zawse śpiewál* Wilków kiel; Mp. WW

stawarka, stawiarka ‘szlam, muł ze stawu’: *Stawarzec jest to pole blisko Stawisk położone, a dlatego tak nazwane, bo było nawożone stawarką* Brzyczyna Dolna krak ME VI 7; *Ja tocę stawiarkę po skrajkach – ja wywożę taczkami muł*

ze stawu po deszczkach Krakowskie Krak IV 322; Mp. WW, MT

stawianiec ‘przenośna część zagrody dla owiec, przęsło koszaru, płotu’: Mp pd--zach. WW

stawiarka zob. **stawarka**

stążka ‘wstążka’: *Wiózało sie warkoce stózkóm* Brudzewice opocz; oggw. JW

stela ‘stąd’: *Zabier stela to ciele!* Zaryte--Rabka n-tar; Mp pd, Śl pd, Maz wsch. AN

stermać ‘kłaść jedno na drugim, robić stertę, stóg’: *ᵘOzwalą ci sie ty patyki, jak ik tak bedzies styrmáł* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 86; Mp pd-zach. WW, MT

stermać się ‘wspinać się, wdrapywać się’: *Ka sie tak styrmies?* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach. WW

sternica ‘przodownica przy żniwie’: *Kasia była sternicó* Olbięcin kraś; Mp. WW

stępa ‘przyrząd do obtłukiwania ziarna na kaszę’: *Proso w stampie sie tłuce a w młynku ᵘomiylá* Przędzel niż; **Mp**, Maz, Wp pd. JW

stępka 1. ‘przyrząd do obtłukiwania ziarna’: *Tłukli w stémce ᵘowies* Koszarawa żyw; Mp pd, Maz zach. **2.** ‘przyrząd do rozdrabniania soli’: Mp pd. **3.** ‘zagłębienie, w którym obraca się biegun wrót stodoły’: Mp pn, Maz pd. JW

sterownica, sterowniczka ‘kobieta przodująca w pracach żniwnych’: *Sterownica najsómprzód szła w polu, jak żniwoki żeni* Krzczonów lub PelcLub I s. 301; Mp pn-wsch. AN

stłuczydupa ‘gołoledź, ślizgawica’: *Słucydupa... Ludzie sie przewracajom, bo jeś ślizgo* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp. WW, MT

stoić ‘stać’: *Stoić*, *stojoł, stojała, ᵘóny stojały* Ożarów lub; *Dobrze było u matuli w okienku stoić I w niedzielę, i w świąteczko to się ustroć* [pśn] Charzewice tarnob MPTL XXVI 233; Mp pn, Maz, Pom pd. WW, MT

stojać ‘stać’: Mp pn, Maz wsch, Wp. JW

stojączka: na stojączkę ‘w pozycji stojącej, na stojąco’: *Drzymoł na stojocke* Radgoszcz dąb-tar; *Kobity, panny* [do żęcia sierpem] *kleknoł se na kolana, a zyto to na stojocke, bo duze, to źle było* [żąć] Świątniki sand; Mp, Maz, Wp, Kasz. WW, MT

stok ‘źródło’: *Woda ze stoku to zimná jak lód* Przędzel niż; *Przy stoku ᵘobie sie umeły* Wilków kiel; *W stoku źródła só, a w studni musi ni ma żródłów ino stoji woda. Rzyka od stoku idzie* Giełczew kras; Mp pd-zach i pn, Maz pn-wsch. AN

stolica ‘ława’: *Nakréła stolice c-istym prześciéradłém* ok Zakopanego ZborSł 367; *Potym go* [len] *tłukli kijónkami na stolicy* Rabcza [Orawa Sł]; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, MT

stolik ‘szuflada w stole’: *Wysuń stoliki, bo trza stół wyniyść na dwór* Lubatowa kroś; Mp, Śl pd, Maz pd i wsch. WW

stołba ‘część pługa: element łączący rączki pługa z grządzielem’: *Stołba, stoba – słupica (pionowa)* Brusno Nowe lubacz; *Stołba, sztołba do tego grzędziela* Suchowola zam; Mp wsch, Kresy pd. WW, MT

stonóg ‘stonoga’: *Stonóg – wielonogi robak gnieżdżący się pod kamieniami* Ząb n--tar; Mp pd, Wp. WW, MT

stoparczyć ‘wystawać ponad jakąś powierzchnię, sterczeć, też przenośnie: wynosić się nad innych’: *Kura, kiéj siedzi na jajach, to jéj ogón do góry stoparcy* Kije piń SKJ IV 339; *Stopárcy – wystawio sie nad wszystkiemi, iźby go kwolili* Mszana Górna lim; Mp zach, Śl. WW, MT

stoperczyć ‘wystawać ponad jakąś powierzchnię; sterczeć’: *Stopyrcyć – wystawać, np. o kołku wbitym w ziemię, o flaszce wystającej z kieszeni* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 966; Mp, Maz, Wp, Pom pd. WW, MT

stoperczyć się ‘wynosić się nad innych, wywyższać się’: *Ciewy, ciewy, jak sie to hajto stopyrc-i – widzicie, jak to się tamta*

wywyższa, czyni się większą, niż urosła. Stopyrcy se nad innyk Mszana Górna lim; Mp pd. MT

stożyć ‘układać w stóg’: *Sie stozy siano* Rudy puław; Mp pn, Maz wsch. RK, MT

stożyna ‘drąg, wokół którego ustawia się stóg’: *Stóg, a stozyna to jedna tako tycka sie nazywo w środku stogu* Mała Wieś radomsz; Mp zach i pn, Maz, Wp pd i zach. RK, MT

stójka ‘wóz wysyłany urzędowo na polecenie sołtysa’: *Stójka jak stoji na postoju*, *podwoda, gdy już wyjeżdża* Sulów kraś; Mp pn. RK

strachać ‘wzbudzać strach; straszyć’: *Ni strachaj dziecka kóminiarzem!* Siennica Różana kras; **Mp**. RK

strachać się ‘bać się, płoszyć się’: *Jak kóń sie strocho, co bójny*, *to mu nasywajom ᵘokulory, zeby sie nie boł* Woźniki sier; Mp, Wp, Pom pd. RK

stracić ‘zgubić’: *Ón ty piyniándze naseł, co já ik straciół* Rabcza [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 266; *Uwazałek pilnie, coby stracić ślad* pn-wsch ok Nowego Targu Wierchy XVI 38; Mp zach, Śl. RK, MT

stracić się ‘zaginąć, przepaść, zniknąć, zgubić się’: *Stracił mi sie tyn wrzód*, *ani nie wiym kiedy* Sękowa gor; Mp pd, Śl. RK

stragać ‘straszyć, płoszyć’: *Pilnuj psa, zeby nie strogoł kurcąt* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

stragarz ‘główna belka pod pułapem drewnianego domu’: *Dáwni to nie było kołysek, ale coś w rodzie niecek. To wissiało u stragárza* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz pd. RK

stramy ‘osadzone w płozach sań słupki, na których opiera się nasad’: *Pamietáj, zebyś nie robiuł stramów wysokich, bo wtedy sanie som słabe* Pustków dęb; Mp, Śl, Maz pd, Pom pd. RK

strapacja ‘kłopot, zmartwienie’: *Strapacyjo – nagły kłopot, látacka, gonienie za interesami* Mogilany krak; *A já tam ból i to wszyćkom suszáł.* [...] *A wąsy ᵘod stropacyje jaże my posiwiały* Zaczarnie tarn MPKJ I 46; Mp pd-zach. RK, MT

straszeczny ‘wielki, ogromny’: *Księżyc to je taki krąg strasecny, ón taki wielgi, wydaje jak słońce* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. RK

straszować częst ‘straszyć’: *Bo on kiejsi strasował* Poronin n-tar Lud XVI 93; Mp pd-zach, Śl. RK, MT

strączko ‘strąk’: *Strącko fazoli* Sporysz żyw; Mp, Śl. RK

strąga ‘zagroda, w której doi się owce, też bok tej zagrody z otworami służącymi do przepuszczania owiec przy dojeniu’: *Honielnik pędzi oblakiem* [...] *owce ku strądze* Nowotarskie Wierchy II 37; *Stróga – wąska uliczka dla owiec, zrobiona z desek, łącząca halę z hulajnicą* Korbielów żyw; *W czasie dojenia wypuszczano owce pojedynczo przez strągi na zewnątrz* Żywieckie Wierchy XXXVII 189; **Mp pd-zach**. RK, MT

stręczyć ‘polecać komuś coś, raić, też swatać’: *Strynczy mi tu jedyn krowe, ale skąd mom wiedzieć jako ᵘona jest* Bóbrka kroś; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

strętwieć ‘zdrętwieć’: *Stryntwioł ᵘod zimna* Hyżne rzesz; Mp. JR

stroić ‘urządzać, przygotowywać, robić’: *Rychtujóm to, strojóm* Lgota Gawronna włosz; *Nie strojcie ta tyle, nie skodujcie sie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl, Maz. RK, MT

strom ‘drzewo’: *W liesie sám stromy smrekowe, jedliowe a bukowe.* [...] *U dómów sám stromy (strámy), liyn* [‘tylko’] *śliywki*, *jabłónie, gruski, trześnié, lipy, jasiynie, jawory* Mutne [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 247; Mp pd, Śl. RK, MT

strop ‘drewniany sufit’: *Strop, pułap, posoba* Kurów łas; Mp pn-zach, Śl pn, Pom pd. RK, MT

stróża ‘nocna warta pełniona we wsi przez chłopów; stróżowanie’: *Kázdy musiáł iś na strózá na noc* Radkowice iłż; Mp, Maz, Wp. RK

struchleć ‘spróchnieć, zetleć, sparcieć’: *Struchlała i dziura siy zrobiyła* Przedmość wiel; Mp pn-zach. RK

strug 1. ‘narzędzie do strugania drzewa z dwoma uchwytami po bokach; ośnik’: *Strug jes długi, a hebel jes krótsy* Woźniki sier; Mp pn i zach, Śl, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘narzędzie do strugania gliny garncarskiej’: *Strug – nożyk*, *którym się struga klusy (kloce) gliny. Późni klusy strugajom. Taki strug jes* Woźniki sier; Mp pn, Maz wsch. **3.** ‘narzędzie kowalskie do strugania kopyt końskich’: *Strugiem sie struze kopyto kóniowi, jak sie go kuje* Książnice Wielkie piń; Mp. RK, MT

struga ‘strumień, rzeczka’: *Struga jidzie pomiedzy górami* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. JW

stryjna ‘żona stryja’: *Stryjná to bardzo lubiá stryka, bo przecie jich chłop, a nawet stryk som ładni* Pustków dęb; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz, Kresy pd. RK

stryjo ‘brat ojca’: *ᵘU stryja służył, stryjo mu zapisoł* Domaniewek łęcz PJPAN 56 s. 969; Mp pn, Maz pd. AN

stryk ‘brat ojca’: *Já mám dwie ciotki i jednygo stryka* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. RK

stryźnić ‘zmarnować, roztrwonić’: *Tak stryźniły tóm całóm chudobe* Sękowa gor; **Mp pd**. RK

strzała 1. ‘część pługa sunąca po ziemi; płóz’: *Strzała do deski uwiozaná i do capigów* Wilków kiel; Mp, Maz zach. **2.** ‘belka ukośna u żurawia’: *Strzała, żuraw* Jezierna tom-lub; *Strzała i zorów u studni* Kamień p-tryb RŁTN XXVIII 245; Mp pd-wsch i pn-zach. RK

strzałka ‘część nogi końskiej tuż przy kopycie’: *Pod kopytem mo kóń strzałke, casem se co wbije w strzałke* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

strząska ‘pasza dla bydła lub koni ze słomy zmieszanej z sianem lub koniczyną’: *Załóż krowom troche strząski za drabine* Lubatowa kroś; Mp pd. RK

strzecha 1. ‘okap dachu’: *Piérszy szár* [‘warstwa’] *kiczek to sié mówi strzecha* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Maz, Wp pd-wsch. **2.** ‘rondo kapelusza’: Mp, Śl. RK

strzelec ‘myśliwy’: *W tym roku to ᵘóny (wilki) ᵘu nos sóm, juz ćterech zabili strzelce* Mała Wieś radomsz; Mp, Maz, Kasz. RK

strzeszak ‘snopek do poszycia dachu’: *Strzeszoki powydzierało z dachu* Giełczew kras; Mp pn-wsch, Maz wsch. RK

strzępek ‘frędzel’: *A na plecy dali jesce róbek* [rąbek] *bielutki, o była tako chustka, tylko strzopków u tego nie było* [opis stroju ślubnego] Pcim myślen JP LII 141; Mp pd, Śl. RK, MT

strzępiaty ‘strzępiasty’: *Paproć – jedna gynsto*, *czubato, tako kympa rośnie; drugo – polno*, *strzympiato, rzodko* Niegowa zaw; Mp. RK

strzyga ‘czarownica’: *Strzygi dáwni mlyko ᵘodbiyrały krowom* Bronowice-Kraków; **Mp pd-zach**. RK

strzygoń ‘duch, upiór’: *Bali sie tyz, bo przecie wte jesce widowali po polak strzygonie, dziwozonki, płanetniki, wierzyli w nie święcie* pn-wsch ok Nowego Targu Wierchy XVI 47; *Chude to, zielóne, wyglóndo jak strzygój (o człowieku wynędzniałym, bladym)* Kościelec-Chrzanów; Mp pd. RK, MT

strzymać ‘wytrzymać, znieść’: *Takiygo bólu to nik nie strzymá* Przędzel niż; *Jak tyz ta strzymos – że jak mu ktoś dokuczuje, a on nie może ścierpieć* Mszana Górna lim; Mp, Maz. RK, MT

studzienina ‘galareta z nóżek wieprzowych’: *Z pęcinów do kolon (ze świny) robią studzienine* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

stulać 1. ‘zmyślać’: *Stulo głupoty, a ty wierzys* Kombornia kroś; Mp pd. **2.** ‘składać, zbierać’: *Stulo grosz do grosza* Radgoszcz dąb-tar; Mp. RK

sturzyć ‘pchnąć, trącić’: *Jak cie sturzo, to z dómu wylecisz!* Korbielów żyw; pog Mp pd i Śl pd. AN

stworzenie ‘zwierzęta domowe’: *Kóń, świnia, krowa, kura, kaczka, to wszysko stworzynie, dobytek, chudoba* Wierzchowiska kraś; Mp pn, Maz pn. AN

stworzeń ‘metalowy pręt łączący różne elementy konstrukcyjne; sworzeń’: *Stworzyń – gwóźdź łączący części w przodzie wozu* Rogoźnik n-tar; Mp, Śl pd, Wp wsch. AN, MT

styk ‘łopatka do zgarniania ziemi z blachy pługa’: *Dáwni uzywały taki nóz do zgarnianiá ziemi z pługa, ón sie nazywáł styk* Samocice dąb-tar; **Mp**. AN

styl, sztyl ‘trzonek, kij będący uchwytem narzędzia’: *ᵘOpraw szpadle, grabie, widły, daj jim style* Siennica Różana kras; *Widły mają styl i widlice abo nogi* Poręby Majdańskie kolb; *Ułomáł sie śtyl u rydla* Samocice dąb-tar; *Sztyl – kij u cepów, który się trzyma w rękach* Czelatyce jaros; Mp, Śl. AN, MT

stypa ‘żart sytuacyjny, zabawa’: *Swat zabijałręcy, ży mu zimno, tak na stypy (dla żartu)* Rachanie tom-lub PorJ 1970 s. 330; *To takie stypne* [‘wesołe, zabawne’], *stypa tako* Giełczew kras; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. AN, MT

subiekcyja ‘kłopot’: *Po ślubie tyz dłuszy czas to miałam warkoce, a późni to ten se ᵘobciełam, bo to pani jes subiekcyjo z warkocamy, a takie krótkie, to sie roz dwa wycese* Zagość pińi; **Mp**, Wp. AN

suche dni ‘okres trzech dni postu (środa, piątek, sobota) przypadający raz na kwartał’: *Som suche dni – ludzie poscom ᵘod misa. To śtyry razy w roku som te suche dni* Woźniki sier; Mp. WW

suchoty ‘gruźlica’: *ᵘÓn miał suchoty, długo chorołał i ᵘumar* Czelatyce jaros; oggw. AN, MT

suchy wojtek ‘gatunek grzyba jadalnego’: *Suchy wojtek, suche wojtki* Dobroń łas RŁTN XXVIII 251; Mp pn-zach. AKS

suczka 1. ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’: *Cyganka, sucka – część w kołowrotku, która łączy tret z kołem* Gołąb puław; Mp, Maz. **2.** ‘klin do zatrzymywania nawoju w warsztacie tkackim’: *Sucka – zapora w krosnach, wstrzymująca zębate koło nawoju od odwinięcia się* Sromowce Wyżne n-tar MPKJ I 83; Mp, Maz. AN, MT

suczki, suki ‘tylne krótkie sanki używane przy zwożeniu drzewa’: *Suczki, zajazdki* Hanna włod Pelc II m. 51; *Suki*, *zajdki* Krępiec lub Pelc II m. 51; Mp wsch, Maz wsch. AN, MT

sućˊ ‘sypać’: *Na Boze Ciało sujo kwiatki* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. AN

sudy, sudki ‘wąskie przejście między dwoma blisko siebie stojącymi budynkami’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN

sufragan ‘wyzwisko’: *Ty sufraganie!* Ostrowce bus; Mp pd. AN

sufrygiel ‘zasuwa, rygiel’: *Zasuń sufrygiel i idziewa spać* Siepraw myślen; Mp pd. RK

suka 1. ‘okrycie wierzchnie’: *Suka to taká sukmana z lemisem* [‘trójkątnym kołnierzem’] *na plecach* Samocice dąb-tar; Mp pd. **2.** ‘trójkątny, charakterystyczny kołnierz sukmany’: *Suki przy sukmanach* Ostrowce bus; Mp pd. AN

sukadło ‘przyrząd do nawijania nici na cewkę’: *Sukać – nawijać nici na cewki; sukadło – przyrząd do nawijania* Horodyszcze włod; Mp pn-wsch, Maz wsch, Kresy pn. AN, MT

suki zob. **suczki**

sukieniaki, sukienniaki ‘spodnie wełniane lub lniane’: *„Sukieniaki” – jak i kamizele – szyte były z niebieskiego sukna, w różnych odcieniach.* [...] *„Sukieniaki” kupowane parobkowi lub do ślubu zdobione były „oblamówkami”* ok Rzeszowa ASL V 3 s. 16; *W święto odziewają się w spodnie czarne, latem z „cajgu”, zimą z sukna (zowią się „sukienniaki”)* Żabno kras Wisła XVIII 91; *Spodnie kupne, tzw. „sukienniokiˊ, z białego, czarnego lub siwego sukna* Biłgorajskie ASL V 8 s. 8; Mp wsch, Maz wsch. AN, MT

sukienka ‘dawniej używane przez kobiety okrycie wierzchnie; rodzaj płaszcza’: *„Sukienka” tj. wierzchnie okrycie* [...] *była modnym i zbytkownym odzieniem bogatych dziewcząt i kobiet do połowy XIX w.* [...] *„Szuba” jak i „sukienka” była strojem kosztownym, „sukienka” dostatniejszym, a „szuba” skromniejszym.* [...] *Odmianę tego stroju stanowiły „sukienki” z peleryną sięgającą do łokci* Słomka lim ASL V 6 s. 36; *Na zimowy strój świąteczny składała się ciemna, wełniana, a u uboższych płócienna, bogato zdobiona „sukienka”, podbita kożuchem* wsch ok Kielc ASL V 10 s. 27; *„Sukienki” jako wierzchni strój kobiecy były znane w XIX w.* [...] *Wyszły one z użycia w latach 1910–1914. Okrycia te nosiły bogate kobiety i dziewczęta latem na wielkie uroczystości. „Sukienki” były szyte z cienkiego, granatowego sukna, długie do kostek, kroju żupanowego, z tyłu układane w drobne fałdki, a z przodu zapinane na haftki. Rękawy proste były zakończone czerwonymi mankietami, niekiedy „sukienki” posiadały żupanowe wyłogi zw. „łapki”, ale nie miały kołnierza*, *natomiast brzegi i wycięcia obszywano jedwabnym niebieskim sznureczkiem* Łowickie ASL IV 2 s. 36; Mp. AN, MT

sukienniaki zob. **sukieniaki**

sukniaki ‘ciepłe sukienne spodnie, też buty’: *Górale* [nosili spodnie] [...] *z białego wełnianego samodziału, zwane „sukniokiˮ* Stróża myślen Lud XXXVI 232; *Spodnie płócienne, ukraszone na czarno lub granatowo, zastępowały zimą białe „wyborowe” z samodziału wełnianego, względnie „sukniaki”, wykonane z tegoż sukna co i sukmana* wsch ok Kielc ASL V 10 s. 14; *Sukniokiˮ – sukienne buty z cholewami, ciepłe* Limanowskie; *Prócz „kyrpcy” noszą w zimie także buty z czarnego sukna wełnianego, tzw. „sukniáki”* Czarny Dunajec n-tar ME IX 35; Mp pd. AN, MT

sumar, somar ‘osioł, też o człowieku upartym i niezbyt mądrym’: *Na Gody chodzá z betlejmym, to co nosá jaká skrzinke zrobioná z descułek, piyknie ᵘozdobioná papiyrym staniołowym, w niyj majá sochy* [‘figurki’] *Pana Jezusa, Matke Bozá i janiołów, tego somara,* [czyli] *ᵘosła aji ᵘowiecki* Sihelne [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 278; *Sumar mo usý kłaptawe. Sparte chłopisko kieby sumar* Zakopane ZborSł 371; *Skory jak sumar do roboty* Nowotarskie ME III 160; *Robią ᵘod rana do wiecoro jak sumar – pracują ciężko* Limanowskie; *Ty sómar stary. Ty cytać nie wiys, já taki ni* [‘także nie’]. *Co sie z tego* [z książki] *dozwies?* Zakamienny Klin [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 87; Mp pd, Śl pd. AN, MT

sumiec ‘krótsza belka w ścianie drewnianego domu między węgłem a oknem lub między oknami’: *Sumiec – krótka belka w ścianie, z jednego końca zaciosana na węgieł***,** *z drugiego na czop* Radgoszcz dąb-tar; *Sumce – kawałki drzewa między oknami* Samocice dąb-tar; Mp. AN, MT

sumiennie ‘wyraz przypieczętowujący prawdziwość wypowiadanych słów: tak jak było, jak myślę; naprawdę, prawdziwie’: *Sumiennie ci mówie, ze to jes práwda* Samocice dąb-tar; *Sumiynnie ci godóm, że tak było*. *Możesz sie spytać Staszki* Brzozów; *Sumiynnie wiyncy nie worto* Hyżne rzesz; *Sumińnie, żem ci nie wzion* Bóbrka kroś; Mp pd, Wp. MT

sumitować się ‘zaklinać się, przysięgać’: *Nie bede sie sumitował, bo to grzych, a ty jak chces, to my wierz, a nie to nie* Samocice dąb-tar; Mp, Wp. AN

suponia, supoń ‘rzemień w chomącie’: pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch, Kresy pn. AN

suroka ‘sroka’: Mp pn-wsch. WW

suswał ‘człowiek otyły, niezdarny’: *Ciśni tego suswała* Radkowice iłż; Mp. AN

susz ‘w ulu: plaster wosku’: *Sus zostanie, jak pscoły wyjedzo miód* Wilków kiel; *Sus –*

woskowina. Zarzuco se same pscoły na matke na zorodach, na susie Adamów iłż; Mp, Maz, Wp wsch, Pom pd. AN, MT

suszka 1. ‘drzewo uschnięte stojące, też sucha gałąź’: *Skóra juz obleciała z téj suszki* Korczów bił; Mp pn, Śl, Maz, Pom pd. **2.** ‘suszony owoc’: *Ze suszek w zimié jabczanke sié gotuje* Bóbrka kroś; **Mp**. AN

suszki ‘konopie męskie’: *Prawie trzy kopy wyrwaliśmy tych suszek* Korczów bił; Mp pn-wsch, Wp pd-wsch. JW

susznia ‘miejsce gdzie się suszy np. len, owoce; suszarnia’: *Suśnio – suszarnia w browarze do suszenia owsa przed strokowaniem. Także w ogólności suszarnia* Międzyczerwienne n-tar JostTech 28; *Óna, ta chmielarzowa córka była ze mnóm na suszni (suszarni chmielu)* Hyżne rzesz; *Suśnia – miejsce koło pieca, gdzie się suszy zboże* Jodłowa jas; *Suśnia – suszarnia na owoce. W ziemi, w terenie pochyłym, wykopywano wgłębienie długie do 2 m, szerokie do 1*,*5 m, z „wejściem” z jednej strony, gdzie było palenisko. Wgłębienie to u góry nakrywano drągami nie bardzo grubymi, na które kładziono laskę* [‘skrzynkę’] *z dnem z pręcia wiklinowego. Laskę tę z boków uszczelniano ziemią, by żar z paleniska nie wchodził bokami* Sękowa gor; Mp pd, Maz pn. AN

suszyć ‘pościć ściśle, np. o chlebie i wodzie’: *Naś dziadek w każdy pióntek susyli* Sękowa gor; Mp, Maz. AN

suwacz, suwak ‘pozioma sztabka podpierająca pług, sunąca po ziemi’: *Suwaczem pług sunie* Jawidz lubar PelcLub I s. 306; *W pługu je suwak do podparcia przy oraniu* Wola Czulczycka PelcLub I s. 307; Mp pn-wsch. AN

swach 1. ‘mężczyzna pośredniczący w zawieraniu małżeństwa; swat’: *Swoch znoł zawdyk panne i kawalera* Paruchy konec RŁTN XXVIII 254; Mp, Wp. **2.** ‘starosta weselny lub drużba’: *Na weselu to jes* [...] *swach i swachna. Mężczyzna ji kobieta. No takie juz starsze ludzie i oni tam chodzo, jak so znowuż ocepiny* Niezdów puław BartMazur 45; *Lieci piesek bieliuchny, wypioł dupe na druchny, lieci piesek kudłaty, wypioł dupe na swachy* [pśn] Wilków kiel; Mp, Maz. AN, MT

swachna ‘starościna lub druhna na weselu’: *Swachna, swachnicka – starsza kobieta pomnagająca w kierowaniu weselem* Gołąb puław; *Niewiasty zamężne na wesele zaproszone zowią się „swachnami”, „starościnami” itd.* Krakowskie GlogObch 121; *Nad Sanem i Wartą wszystkie młodsze druhny zowią się „swachnami”, bywa ich kilka, czasem kilkanaście* nad Sanem i Wartą GlogObch 120; Mp, Maz, Wp. AN, MT

swachny ‘teściowe wzajemnie o sobie’: *Słam do kościoła ze swachną moją, ji syn ᵘożenił sie z moją córką* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. MT

swachy ‘teściowie wzajemnie o sobie’: *Swachy to tych młodych ojcy* Huta chłm; Mp pn-wsch, Maz, Kresy. AN

swaczyna ‘drugie śniadanie lub podwieczorek’: *Swacyna – podwieczorek* Bronowice-Kraków MPKJ II 463; *Świacyna – śniadanie lub podwieczorek przynoszone robotnikom do pola* Lipowa żyw; Mp pd-zach, Śl. AN, MT

swak ‘dalszy krewny, powinowaty, często mąż ciotki’: *Beli dzisiáj ciotka ze swákiem* Radkowice iłż; Mp, Maz, Kasz. AN

swarzyć ‘gderać, łajać’: *Tata bedo swarzyć ᵘo te złomane grabie* Siepraw myślen; Mp pd. AN

swarzyć się ‘kłócić się’: *Przestańta sie już swarzyć, bo to wstyd* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Kresy pd. AN

swaszka ‘starościna weselna’: *Dawnij wesele to było takie... z babów to była swaszka i przyswaszka* Horodyszcze włod; *Swaska usługuje* [podczas ślubu] *za balaskiamy, blizy óntorza. Swaska daje pierzcionki*

księdzu, a downi dwa wionecki z mirtu abo z ruty Poręby Majdańskie kolb; *Swaszka przody szyszki* [‘słodkie pieczywo rozdawane gościom wychodzącym po weselu’] *piekła, a teroz tó pó pajsku: czekuliady dajé* Lubatowa kroś; Mp, Maz, Wp, Kresy. AN

swat 1. ‘rówieśnik pana młodego towarzyszący mu do ślubu’: *Bukiety swaciá nosili przy kapelusach, drużki miały trzewiki* Dęborzyn jas; Mp, Maz, Wp. **2.** ‘teść (dla drugiego teścia lub teściowej)’: *Swatowo zé swatym to ta mało kiedy przyjadóm do nos. Niech se swat weźnié jeszczé ciostkó* Blizne brzoz; Mp. AN

swieralnica, świeralnica ‘część wozu: pierścień łączący rozworę z tylnymi śnicami’: *Na ᵘozworze swieralnica* Niwiska Górne wiel; Mp, Śl. AKS

swieranica ‘część wozu: pierścień łączący rozworę z tylnymi śnicami’: *Swieranica trzymo cały wóz. Jak sie rozwore wrazi na skrynta, to sie zbijo swieranicom* Woźniki sier; Mp pn-zach. MT

swijać, świjać ‘zwijać’: *To sie świjá na kłebki* Radkowice iłż; *Gady to sie tak swijajom i pyrśkajom w powietrzu* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl. AKS

swinąć się ‘zwinąć się’: *Kot sie w kłebek swinoł* Wilków kiel; Mp, Śl. AKS

switek, świtek 1. ‘zwitek, wiązka wyczesanego lnu’: *Takiy świtki sié śliczniy przyndom* Lubatowa kroś; Mp, Maz pn. **2.** ‘zwój, rolka, rulon’: *Switek papieru* Radkowice iłż; Mp. AKS

switka ‘zwitek, wiązka wyczesanego lnu’: Mp pd, Maz wsch, Wp pn. AKS

swojski ‘zrobiony w domu, nie kupiony’: *Má taká smatke ze swojskiego pótna* Sidzina myślen; *Swojská wódka to bimber, ze zbozá robiewali* Wilków kiel; oggw. JW

swora 1. ‘połączenie bijaka z dzierżakiem u cepów’: *Swora ni moze być z twardy skóry, bo by sie nie dała mocno związać* Pustków dęb; *Swora mi sie urwała, ni ma tu jakigo rzemyka na swore?* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl, Maz pd-zach, Wp. **2.** ‘drążek łączący przednią i tylną część wozu’: *Swora – drążek, przy pomocy którego wydłuża się wóz* Hyżne rzesz; *Swora, rozwora. Rozwora to więcej takie taktyczne* [określenie]*, bo sie rozwiera wóz; podyma na to przychodzi* Jasna Podłopień lim; Mp pd, Śl. AN, MT

sworówka ‘część wozu: pierścień łączący rozworę z tylnymi śnicami’: *Sworówka – żelazne okucie łączące tylne śnice ze swora* Sękowa gor; Mp pd-wsch, Śl pd. AN, MT

sworzeń ‘drążek łączący przednią i tylną część wozu’: *Sworzeń to wieli gwóźdź, który łączy ryczon z przodem wozu* Ruda Solska bił PelcLub II s. 182; *Sworzyń, ten góźdź, łeb mo duzy* Stok puław; Mp, Śl, Maz, Wp. JW

swórka, zwórka ‘połączenie bijaka z dzierżakiem u cepów’: *To gazwy ji swórka* Oleszno włosz; *Zwórka – rzemienne połączenie kapy bijaka z kapą dzierżaka* Gołąb puław; Mp, Śl, Maz, Wp. AN, MT

syc ‘człowiek nienasycony, skąpiec’: *To syc! Nawet bidnemu nie dá, a na piniádzach to wnet będzie lezáł* Samocice dąb-tar; **Mp pd-wsch**. AN

sycowy ‘zrobiony z cienkiej tkaniny bawełnianej’: *A naści że Jasiu sycową spódnice idźże mi do Słupi kup mi kamienicę* [pśn] Łagów opat Kolb 67; Mp. AN

sygnarka ‘mały dzwonek kościelny; sygnaturka’: *Ksiądz* [...] *jak nie ᵘodyjmie powroza ᵘod s-ignárki...* Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 29; Mp pd-zach. AN, MT

sygnować ‘dzwonić małym dzwonkiem w kościele’: *Sygnuje, ze msá sie zacyná* Wilków kiel; Mp, Maz, Wp. AN

syroka zob. **seroka**

sytny ‘pożywny, sycący’: *Sytny beł ᵘobiod* Brudzewice opocz; Mp, Maz wsch. JR

szabaśnik ‘część pieca kuchennego przeznaczona do pieczenia produktów żywnościowych lub przechowywania pokarmów

w celu utrzymania ich temperatury; rura': *Włójze zimioki do sabaśnika, to jak tatuś przydzie, to bedzie mioł ciepłe. W sabaśniku tyz piekli ciasto* Książnice Wielkie piń; Mp zach. JR

szabatnik 'piec do pieczenia chleba': *Tak siy fajnie zesknoł* [len] *w sabatniku* Przedmość wiel; pog Mp pn-zach, Śl pn i Wp pd-wsch. JW

szady 1. 'o maści krowy, wołu: szara, siwa, popielata, też płowa, brunatna': *Sado jes tako popielato* Krępa miech; **Mp pn**, Maz pd. **2.** 'o cerze człowieka: śniada': *Cimne ciało mo, sady na gymbie* Krzepice kłob; Mp pn-zach, Wp pd-wsch. JR

szafa 'dawny kredens na naczynia kuchenne (lub jego część)': *Szofa na nocynie mo stolec* ['swoją dolną część'], *suflody i dźwicki* Poręby Majdańskie kolb; *Na podsafiu sie stawiała sáfa na talierze* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Wp. JR, MT

szafarka 'gospodyni służąca, zarządzająca gospodarstwem domowym w dużych domach (np. na plebanii)': *Szafarka – kobieta, która prowadzi kuchnię* Sławatycze włod; *Były tyz służónce: tako sie safarkóm nazywała, wsyćko wydowała* Jakubowice Końskie lub; *Ksióndz jest, ale przyszło kómuś do głowy, że trzeba zawołać ji szafarkę, niby jak to po teraźniemu: służóncó* Giełczew kras; Mp wsch. MT

szafarnia 1. 'skrzynia z desek z przegrodami, służąca do przechowywania ziarna, mąki, kaszy': *Safarnia to była do potrzeby zbóż róznych, było to poprzegrodzane, skrzynia dużo* Przedmość wiel; *Safarnia – więcej na mąke, kase, w śpikrzu, komorze* Okalina opat; *W safarni żyto sie trzymo, bo mo wieko, ale nieprzypasowne; mysa moze wlyźć i stroci ziarno. W safarni są dwie przegrody* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz pd. **2.** 'kredens': *W szafarni jest talirze* Siennica Różana kras; Mp pn. JR, MT

szafka 'dawny kredens na naczynia kuchenne': *Jak óni tó mówili na to? Szofa, szofka; kredyns tó teroz już tak* Blizne brzoz; *Talirze trzymali w száfkach* Bronowice-Kraków; Mp pd. MT

szaga: na szagę 'na ukos': *Idzie na szage* Giełczew kras; Mp, Śl pn, Maz, Wp. JR

szajta 'grube polano drewna': *Szajta – takie jak „scypy" z twardego drzewa* Brzezna-Litacz n-sąd; Mp pd-zach, Śl. JR, MT

szala 'belka przytwierdzona do progu wozu': *Sálá – kawałek drzewa przytwierdzony do osi wozu „klorynkami"; na „sáli" spoczywa „kłonicá"* Czarny Dunajec n-tar ME IX 215; Mp pd, Śl pn. JR, MT

szalinówka 'rodzaj ozdobnej wełnianej chustki na głowę': *Pod koniec XIX w. lnianą „szmatkę" zaczęły zamożniejsze kobiety zastępować kupną chustką wełnianą, zwaną „szalinówką"* Biłgorajskie ASL V 8 s. 33; *A na przeprosiny weź te korale i te solinówke w prezencie ᵘode mnie* ok Kielc CyganKiel 380; **Mp pn**, Maz. JR, MT

szalone dni, dnie 'okres trzech ostatnich dni karnawału; ostatki': *Szolóne dni – niedziela*, *poniedziałek, wtorek przed Środą Popielcową* Hyżne rzesz; *I Ojciec Świety przychylél sie do jéch prośby i nazwál te trzy dni* [...] *„sálone dnie"* Stale tarnob MátZap 9; Mp. WW, MT

szalonka 'borówka bagienna; łochynia': *Salionka – podługowate to takie*, *jakzem sie ᵘobjadła*, *tom sie ᵘopieła* Wilków kiel; Mp pn, Maz pn-zach. JR

szalówka I. 'duża chustka na głowę': *Szalówka – rodzaj nieco większej, ciepłej chustki na głowę* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 1004; Mp pn-zach, Wp. JR, MT

szalówka II. 'obicie okien deskami z zewnątrz budynku zabezpieczające przed zimnem': Mp pn-wsch; Maz pd. AN

szalwach 'szarwark': Mp. MT

szalwark 'szarwark': *Tera szalwark sie ᵘódrabia koniami* Siennica Różana kras; Mp wsch. MT

szałek 'kapusta, która nie zawiązała się w główkę': *Kapusta, sałek, sałki* Ługów lub; Mp pn, Maz pd, Wp. JR, MT

szanobliwy ‘ten, który szanuje rzeczy, pieniądze; oszczędny’: *Bartek je sanobliwy; dziesięć roków temu jak se kupiél portki, to ik do dziśka nie stargoł i som jest jak nowe. Dudków na bodaśco nie tyrmaniél, taki bél sanobliwy* Zakopane ZborSł 338–9; Mp pd, Śl pd. JR, MT

szanować ‘oszczędzać’: *Sanowali ludzie, ᵘoscyndzali*, *zeby nie zmarnować* Przedmość wiel; Mp, Śl pd. JR

szar ‘rząd snopów, gontów lub dachówek w poszyciu dachu’: *Piérsy sor syje sie jyzami, późni sie posywo głowocami* [‘rodzaje snopków w strzesze’] Krępa miech; Mp, Śl, Maz, Wp. JR

szarga ‘słota, szaruga’: *Na jesieni to prawie co dziń jes sarga* Radkowice iłż; Mp. JR

szarwak ‘szarwark’: *Mácie na jutro wyznaconý sarwak* Samocice dąb-tar; *Pojechał na sarwák ze sprzężnikiem* Nienadówka kolb; Mp. MT

szarwark ‘obowiązek służenia przez ludność wiejską przy robotach drogowych siłą roboczą i zaprzęgiem, dawniej: pańszczyzna drogowa’: *Na szarwarku rób jak pańskie* [przysł] Kraczkowa łań LL I 3 s. 42; oggw. MT

szastać ‘wymawiać głoskę *s* jak *sz*; szadzić’: *Tero szastaju, a jo tam po staramu* Giełczew kras; Mp wsch. JR

szata ‘kawałek tkaniny płóciennej, przez który cedzi się mleko po udoju na hali’: *Z gielet wlewa się mleko do puciery przykrytej satą* Nowotarskie Wierchy II 37; *Baca klago mleko nakrywając je „satą” i gunią* Korbielów żyw; Mp pd-zach. JR, MT

szatrać ‘pamiętać, przypominać sobie’: *Ja coś szatrał* Tryńcza przew; Mp wsch. JR, MT

szatrzyć ‘pamiętać, przypominać sobie’: *Ón ta juz cos satrzył* Targanica wad; Mp. JR

szczać ‘oddawać mocz’: *Krowy stajóm i scóm* Jakubowice Końskie lub; oggw. JR, MT

szczawiste ‘o mleku w początkowej fazie kiśnięcia: niedokwaszone’: *Tego mlyka sie nie do warzyć, bo juz scowiste* Sękowa gor; Mp pd. JR

szczawiuch ‘szczaw’: Mp pn-wsch. AN

szczecina ‘szpilki drzew iglastych (na ogół opadłe)’: *Rano przywiózem zé dwie płachet szczéciny* Korczów bił; **Mp wsch**. JR

szczeć 1. ‘szczecina’: *Ze sceci śfyński robiły podkłady do chamot* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Wp, Kasz. **2.** ‘szczotka do czesania lnu’: *Wziyna baba potym na sceć. Wycesała to płóne, a to dobre zostało* Wesołe [Orawa Sł]; Mp pd, Śl, Kasz. JR

szczegóła ‘szczegół’: *Scegóła jakaś* Ruski Bród konec RŁTN XXIX 91; *Ta scegóła. Tak w scegóły wzión* Jastrzębia rad RŁTN XXIX 91; Mp pn, Maz. JR, MT

szczeka ‘szczęka’: *Cało sceka mie boli* Porąbka żyw; *Ale mu drgajo szczeki* Krościenko Wyżne kroś; Mp, Śl, Wp. JR, MT

szczelina ‘drobniejsze polano drewna, trzaska’: *Ukrzes scelin na jutro* Mszana Górna lim; **Mp pd**. JR

szczep ‘gałązka drzewa owocowego służąca do szczepienia’: *Szcyp to je to, co sie wkłada w dzikie drzewo* Sulów kraś; Mp pn. JR

szczerkać ‘grzechotać, dzwonić, stukać’: *Dzieckó szczyrkó se* [grzechotką]. – *Zamrażalnik już rózmróżóny? – Ta jakby bél rózmróżóny, tó by nie szczyrkoł* Blizne brzoz; *ᵘOwce scyrkajó zwónkami* Korbielów żyw; *Lećcie raźno, bo już scyrkajom na kościele* Andrychów wad Lud III 139; *Idzie* [‘pada’] *dyszcz, po blasze tak szczyrko* Hyżne rzesz; Mp pd, Śl. MT

szczerkawka ‘grzechotka lub dzwonek uwiązywany u szyi owcy, krowy, konia’: *Dej mu szczérkowke, to sié może chwilé zajmié* Bóbrka kroś; *Scyrkáwka – dzwoneczek metalowy w kształcie okrągłej bańki z małym, wąskim otworem, mający wewnątrz zamiast „serca” wolno poruszającą się kulkę. Dzwonki takie przywiązuje*

się do szyi krowom w lecie, a koniom w zimie Ślemień żyw RamŚl 67; Mp pd, Śl pd. MT

szczerupa ‘trochę nadtłuczone naczynie gliniane lub skorupa z niego, też pejoratywnie o starym naczyniu glinianym’: *Mosz tam mliykó w szczerupie, to co liecisz!* [do kota] Blizne brzoz; *Podstawę wewnątrz pieca wysypuje się „szczerupami” tj. skorupami z rozbitych garnków* Dębickie WMEK VIII 20; *Takich szczerup (starych, bezużytecznych naczyń) tu pełnó* Kombornia kroś; Mp pd-wsch. MT

szczery ‘hojny’: *Jak chodziliśmy po koléndzie w Scepána, to nájwiécéj dáwali Cerepáki, bo to scere ludzie* Grębów tarnob; *Scery – lubi dać kazdemu* Cedzyna kiel; *Scyry wsysko by doł* Woźniki sier; *Scyry – co mo, to by doł, nie załuje – to jes scyroś* Przedmość wiel; oggw. JR, MT

szczęście ‘podwójny kłos zboża’: *Szczęście – dwa kłóski na jednym ździeble* Okalina opat; Mp, Wp. JR

szczodrak 1. ‘rodzaj słodkiej bułki ofiarowywanej kolędnikom składającym życzenia na Nowy Rok lub na Trzech Króli’: *Szczodrok – to sie na Trzy Króle robi szczodroki, to sie ciasto wałkuje, zawijo sie mak albo syr i robi sie go krzywo, jak rogala* Sulów kraś; Mp, Kasz. **2.** ‘osoba składająca życzenia w okresie świąt Bożego Narodzenia’: *Na szczynściy, na zdrowiy*, *na tyn Nowy Rok! – Witejciy, szczódroku!* Lubatowa kroś; Mp, Kasz. **3.** ‘ostatni, mały chlebek robiony z resztek ciasta’: *Szczodrok, poskrobek* Hyżne rzesz; Mp pd-wsch. MT

szczoka ‘szczęka (człowieka i zwierzęcia)’: *Szczoka, dwie szczoków, szczęki* Wiszniów hrub; Mp pn-wsch, Maz, Pom pd. JR

szczotka ‘rodzaj tasiemki do podszywania dolnego brzegu spódnicy dla zabezpieczenia jej przed strzępieniem się’: *Scotka to buł snurecek z takiymi strzympkami i to sie ᵘobszywało koło spodnic* Stróżna gor; Mp. MT

szczubiałka ‘młody, mały szczupak’: pog Mp zach i Śl wsch. MT

szczup ‘ryba – szczupak’: pog Mp pn-zach i Maz pd-zach. MT

szczyk ‘młoda wczesna trawa’: *Na scyk wygnać bydło, to go przecyści* Kuczków częs RŁTN XXIX 96; Mp pn. JW

szczykać ‘mieć czkawkę, czkać’: Mp, Kresy pd. MT

szczykutka ‘czkawka’: *Dej mu trochy cukru na scykutke* Sierosławice konec; Mp pn, Maz, Pom pd. MT

szczypa ‘żywiczna, wysuszona szczapa służąca’: **a.** ‘do rozpalania ognia’: *Scypy smolne są na rozpol* [‘podpałkę’], *smoła* [‘żywica’] *sie dobrze poly* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl; **b.** st ‘do świecenia w izbie; łuczywo’: *Kiedyś świecili scypami z sosnowego drzewa* Wąworków opat; Mp, Śl. MT

szczypać ‘dzielić drewno siekierą na drobne kawałki, szczapy; rozszczepiać’: *Szczypoł kołki laskówe na pół i biół w ściane. Tynk* [tynk] *mu sie załapywoł na to* Blizne brzoz; Mp. MT

szczypak ‘ryba – szczupak’: *Scypak; kotwica na scypaki* Wików kiel; pog Mp pn i Maz pd, Wp, Pom pd. MT

szczypior, szczypiór ‘naziemna część cebuli’: *Cebula mo duze scypiory, grubawe* Przedmość wiel; *Te ᵘodłózki u cybuli to scypiór* Woźniki kiel; Mp pn, Maz pd-wsch, Wp. AN

szczyrk ‘gleba gliniasto-piaszczysta z domieszką żwiru’: *Dźwir taki – scérk*, *na scérku; scerkowato (ziemia) sie nazywo, co tak ino kamiynie rzegocóm* Mała Wieś radomsz; Mp pn. MT

szczyt ‘ścianka łóżka od strony głowy’: *W głowak – scyt* Sowliny lim; Mp. MT

szczywno ‘tęskno’: *Tak nám szczywno za tóm dziochóm* Przytocznica kęp; pog Mp pn-zach, Śl pn i Wp pd-wsch. MT

szekólada ‘czekolada’: *Cekólada*, *sekólada* Żelisławice zaw; Mp zach, Śl, Wp. RK, MT

szelążki ‘błyszczące blaszki, którymi zdobi się odświętne stroje ludowe, zwłaszcza gorsety; cekiny’: *Aleś se piekne selázki naszyła* Samocice dąb-tar; Mp pd. MT

szelepać ‘szeleścić’: *Ni szyliepaj papirkami z cukierków w kinie* Siennica Różana kras; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. MT

szelepaki, szelepiaki ‘drobne monety’: *Tyla móm tych drobnych szelepoków* Hyżne rzesz; *Same szelepioki mi wydała w tym sklepie* Brzozów; Mp pd-wsch. MT

szelepić ‘szeleścić’ *Cicho*, *bo coś szélepi* Dereźnia bił; pog Mp pn-wsch i Maz pd--wsch. MT

szelina ‘gęsty las, gęstwina, gąszcz’: *Siadła, padła na szelinie, zapłakała żałośliwie* [pśn] Krasnostawskie PF V 900; Mp pn--wsch. MT

szelki, sielki ‘drewniane nosidła do wody’: *To takie szelki były – drewniano podpora i tu takie kulki* [‘pręty’] *druciane, na to sie wiadra brało dwa; szelki sie nazywały, szelki do wody* Bolmin kiel; *Na sielkach wode sie nosi* Radkowice iłż; Mp, Maz pd. MT

szepetlawy ‘o człowieku: niewyraźnie mówiący, sepleniący’: *Ja szypytlawy*, *ni umié mówić* Jacnia zam; **Mp wsch**. MT

szeredzić ‘mówić z oburzeniem, ostro karcić, wymyślać’: *Matusia straśnie na niego seredzili za te karple* ok Andrychowa wad Lud IX 287; pog Mp pd-zach i Śl pd. MT

szerść ‘sierść’: *Patłaty – jak ma dużó szerść* Wiszniów hrub; *Żebyś mi na mojim koniu szerść pórachował!* Jacnia zam; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. MT

szerz: na szerz ‘na szerokość’: *Metr do góry i metr na szerz* Wilków kiel; Mp, Śl, Kasz. MT

szerzyna ‘pas lub klin tkaniny przeznaczony do zszycia np. na spódnicę lub suknię; bryt’: *Spodnica musi być suta, w pięć szerzyn (brytów)* Krakowskie WMEK III 40; *Miała spodnice w siedém syrzyn, a fartusek w śtyry* Sidzina Górna myślen PJPAN 11 s. 200; Mp pd, Śl pd. MT

szewców ‘należący do szewca’: *Szewców syn* Giełczew kras; Mp pn, Kasz. AKS

szewiec ‘szewc’: *Szewiec syje sydłym buty* Przeciszów ośw; Mp pd, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. AKS

szędzielina, szędzielizna ‘szron’: *Ciekawe cy casem zimiáki nie przemarzná w piewnicy, bo całe mury ᵘosedziane*, *sedzielyna na palec* Samocice dąb-tar; **Mp**. AN

szkadrona ‘oddział kawalerii, szwadron’: *Tak jedyn król przysłał szkadrone husarów po Janásika i lá niego kónia* ok Rabki n-tar Zb XV 5; Mp pd. MT

szklanka ‘butelka’: *Maślankę, której nie spożywano w czasie postu, zbierano do „śklonek” czyli flaszek, które zakopywano w ziemi* [jako zapasy] Bukowina-Podszkle n-tar [Orawa] JostPast 85; Mp pd, Śl, Pom pd, Kasz. AN, MT

szklić ‘bałamucić, oszukiwać’: *Ty mnie pewnie troche śklys, gdzieby tak było* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl pd. AN

szklić zob. **bakę szklić, świecić**

szkobel ‘skobel’: Mp pn, Śl, Maz, Wp wsch, Pom pd. MT

szkodować 1. ‘współczuć’: *Jak ta kobita wytrzyma tylo bólu! – Już jo szkoduje!* Jacnia zam. **2.** ‘żałować’: *Ja ci tego nie szkoduje, możesz sobie wziąść* Korczów bił; Mp pn-wsch, Maz, Kresy. **3.** ‘robić szkodę’: *Jak sie pasie krowy w paswisku i krowa chce skodować to sie woła: A gdzie, Granula!* Woźniki sier; pog Mp pn-zach i Śl pn. AN, MT

szkolnica ‘uczennica’: *Na zgniły świrz* [‘rodzaj świerzbu’] *dziewcyna szkólnica umarła* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Kasz. AN

szkolnik ‘uczeń’: *Chodzi do skoły – skolnik. Cy mały, cy duzy to skolnik* Woźniki sier; Mp, Maz, Kasz. AN

szkop ‘wykastrowany baran’: *Śkop to juz jes miśkowany barón* Dankowice kłob; Mp, Śl pd, Maz, Wp wsch. AN

szkopek ‘naczynie do dojenia mleka’: *Downi to były szkopki drewniane do dojinia, szkopki o jednem uchu* Dąbrowa Wielka sier RŁTN XXIX 102; Mp pn i wsch, Maz, Wp, Pom pd, Kasz pd. JR, MT

szkowroźny ‘żywy, figlarny, psotny’: *Skowroźny – żwawy jak ptaszek* Żywieckie Wierchy II 164; Mp pd-zach, Śl pd. JR, MT

szkódny ‘o zwierzęciu: robiący szkodę’: *Gałgajstwo, takie ladace krowsko, szkódno tako je* Bychawka lub; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN

szkucie pej ‘włosy, szczecina’: *ᵘOdgarnij se z coła te śkucie, bo ci lecóm na gémbe* Sporysz żyw; Mp pd, Śl. AN

szkudły ‘gonty’: *Budynki skudłami kryte* Przedmość wiel; Mp pd-zach, Śl pn, Wp. AN

szkut 1. ‘chłopak, czasem nieznośny’: *Ale byk był* [biłbym] *takigo śkuta* Sporysz żyw; Mp pd, Śl. **2.** ‘twardy, krótki włos, zwłaszcza w sierści zwierząt’: Mp pd, Śl pd. AN

szkutka ‘czkawka’: *Dostoł skutki, dej mu sie co napić* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz pd. AN

szla ‘rodzaj lekkiej uprzęży dla konia’: Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN

szlaban I. ‘przeszkoda stawiana na drodze orszaku weselnego’: *Jak wesele jechało to chłopoki robili ślabon i nie puscali, az jem druzba co wyrzuciuł, troche piniędzy; ślabon robili z łajcucha, ino go ᵘubierali liściami abo kwiotkami* Książnice Wielkie piń; Mp, Wp. AN

szlaban II. ‘drewniana ława rozsuwana, służąca też do spania’: *Tero juz ni majóm ludzie po chałpach tych ślabonów, ale jak-em był mały, to my z bratym w ślabonie spowali. To to bół taki, tako skrzynia, co sie wchodziło tamók, do tego wnątrza* Kościelec-Chrzanów; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. AN, JW

szlachtuz ‘rzeźnia’: *Do ślachtuzu zwożom cieloki* Woźniki sier; Mp, Wp. AN

szlaga 1. ‘drewniany młot; pałka’: *Z tego kawałka pniácka zrobie se fajná śláge, bo to jes mocny dáb jak żelazo* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Pom pd. **2.** ‘rampa, szlaban’: *Śloga – zamyka drogę w lesie* Zarayte-Rabka n-tar; Mp pd-zach, Śl pd. AN, MT

szlajfa ‘hamulec przy wozie’: *Szlajfa była po boku* [wasągu] *doszykowana* Jasna Podłopień lim; **Mp pd**. AN

szlajfować ‘hamować wóz konny’: *Trza było dobrze szlajfować przy jeździe z góry, zeby nie wywalić fury* ok Gorlic WietrzGor 176; **Mp pd**. JW

szlajsa ‘drzewo smolne, łuczywo’: *Świyciyli ślajsami, a raki chytali* Rabczyce [Orawa Sł]; Mp pd. AN

szlakować ‘śledzić, tropić’: *Jak popędzi krowe na łocke, to ślakuje zaroz, cy kto tam nie pas* Sierakowice konec; **Mp**. JW

szlarka st ‘wstążka, koronka, tiulowa falbanka’: *Ślárka béła tako kupno. Óna przychódziła w zómbki rózmaite tak... Tó te zopaski béły ze ślárkami* Blizne brzoz; Mp, Wp. MT

szle ‘rodzaj lekkiej uprzęży dla konia’: *Kónie jido w ślach* Krępa miech; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, MT

szlichta ‘krochmal do usztywniania nici’: *Szlichte nosili do knopa* Brzozowa tarn Fal I 301; Mp. JW, MT

szlufan ‘drewniana ława rozsuwana, służąca też do spania’: *Ślufan – ławka do spania w nocy, a do siedzenia we dnie* Mszana Górna lim; Mp pd. MT

szlufanek ‘drewniana ława rozsuwana, służąca też do spania’: *Ślufanek – kanapa drewniana otwierająca się do spania* Łostówka lim; *Ślufánek stoł w kuchni pod ᵘoknám* ok Nowego Sącza SzewSł 648; *Rozsuj* [rozsuń] *se ślufanek, bo juz nájwyzsy cas do spaniá* Samocice dąb-tar; **Mp pd**. JW, MT

szmacie ‘bielizna, też ubrania’: *Más tygo smaciá więcyl, niźli ci trzeja* Ślemień żyw RamSł 69; Mp pd, Kresy pd. JW

szmacina 1. ‘cienka chustka na głowę’: *Szmacina – chusteczka na głowę (nie używa się „chusteczka” lecz „szmacina” – bez znaczenia ujemnego)* Mszana Górna lim; Mp pd. **2.** ‘chusteczka do nosa’: Mp pd. JW

szmaja, szmania ‘człowiek leworęczny, mańkut’: *To tako śmaja* Brudzewice opocz; Mp pn-zach, Maz pd-zach, Wp, Pom pd. JW, MT

szmajora ekspr ‘stara, byle jaka szmata’: *Szmajory – liche szmaty* Zgórsko miel; *Te szmajory już sie nie nadajóm nawet do podłogi w siyni* Brzozów; Mp pd. MT

szmania zob. **szmaja**

szmatek ‘człowiek skupujący stare ubrania’: *Parsywy smotek, za fartuch doł mi dwie igły* Przedmość wiel; Mp pn. JW

szmaty 1. ‘bielizna przeznaczona do prania’: *Chusty to te szmaty, co sie pierze* Giełczew kras; *Kobiety pierá smaty u rzeki* Radkowice iłż; Mp pn-wsch. **2.** ‘ubranie, odzież’: *Przyodział lepse smaty* Ocinek sand RŁTN V 189; *Kufer – tako packa na smaty* Świątniki sand; Mp, Maz. AN

szmerać, szmyrać 1. ‘wywoływać szmer, szeleścić’: *Cołkom noc cosi za piecym smyrało, pewnie mysy* Sękowa gor; Mp pd. **2.** ‘delikatnie dotykać, łechtać, łaskotać’: *Tak my cosik smero na plecach* Brudzewice opocz; Mp. **3.** ‘gmerać, szukać’: *Nie smyráj my po kieseniach* Samocice dąb-tar; Mp. RK

szmernąć, szmyrnąć ‘rzucić’: *Jak nie smyrnón tym gliniokiym ᵘo ziymie, to sie w kawołki rozlecioł* Sękowa gor; Mp pd. RK

szmir ‘smar do wozu’: *Kup śmiru u śmirárza* Samocice dąb-tar; Mp pd, Kresy pd. JW, MT

szmyrać zob. **szmerać**

szmyrnąć zob. **szmernąć**

szniteczek ‘plasterek’: *Jak jes w kiełbasie mięso cielęce, to mozno śnitecek cieniejki ukroić, bo sie nie kszy* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch, Maz. RK

sznurka ‘wstążka, tasiemka, sznurowadło’: *Sukmana snurke má cerwono* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Wykończeniem szyi przy koszuli męskiej była „ᵘobsywka ji snurka” do zawiązywania* Zubrzyca Górna n-tar [Orawa] PIJP IV 181; *Snurka – wstążka i sznurówka do butów* Jabłonka n-tar [Orawa]; Mp, Śl, Wp zach. JW, MT

sznurówka 1. ‘część stroju kobiecego: gorset lub górna część sukni sznurowana z przodu’: *Śnurówka – rodzaj obcisłego stanika dla kobiet, noszonego pod „stónamy”, które w kocierz*[ewskiej] *par*[afii] *są z przodu luźne* Kocierzew łow PF XIV 394–5; *„Sznurówka” i suknia były z tej samej materyi, razem zszyte.* [...] *Sznurówka – gorset zapinany* Siemianice kęp ME VIII 17, 135; *Kiecka była przyszyto do śnurówki i razym był stonik* Woźniki sier; Mp pn, Wp, Pom pd. **2.** ‘sznurowadło’: *Zawioz se snurówke ᵘu buta, bo sie jesce przewrócis* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. JW, MT

szołdra ‘szynka lub boczek wędzony’: *Na parę dni przed Wigilią gaździna z córkami i czeladzią czyszczą izbę i przygotowują pieczywo, i potrawy postne na wieczerzę wigilijną, a w dodatku mięsiwo, zwłaszcza „szołdre” (szynkę i słoninę) na święta* Granastów [Spisz Sł] GrzSpisz 119; *Tak Józek widzi, ze jedzom se kluski, sodrom (wędzonkę) i kiołbasy, i winom popijajom* Inwałd wad ME IV 233; Mp pd, Śl. JW, MT

szopny ‘o człowieku: wesoły lub śmieszny’: *Z nigo szopny chłopák, przysed w zalycanke do dziuchy, to sie przez dwie godziny nic nie ᵘodezwáł* Samocice dąb-tar; Mp pd. JW

szorc 1. ‘spódnica, zwykle z tkaniny w pasy’: *Sorce z wełny beły* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz pd, Wp, Pom pd, Kasz. **2.** ‘tkanina, zwykle z wełny i lnu lub bawełny, często w kolorowe pasy’: *Około 1880 r. powszechnie już noszono „szorce”. „Szorcami” nazywano prążkowane tkaniny wełniane pochodzenia*

fabrycznego, używane na spódnice. Wykonywano je z domieszką białych nici bawełnianych, które oddzielały czerwone i czarne prążki wełny. Prawdopodobnie z biegiem czasu domowe samodziały, robione w podobny sposób, nazywano również „szorcem” Kieleckie ASL V 12 s. 32; Mp pn; Maz. JW, MT

szory ‘uprząż na konia, też paradna’: *Sory to som te śle abo chómenta bez klescyn* Książnice Wielkie piń; *Mioł szory ładne. A we świnta to zakładomy szory* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 1011; Mp pn. MT

szperka 1. ‘słonina’: *Nawet dobra szpyrka z tego wieprzczyny, taka topnista* Korczów bił; Mp, Śl. **2.** ‘skwarka’: *Ziomnioki ze spyrkom* Korbielów żyw; Mp, Śl, Wp wsch, Pom pd. JW

szperlać ‘gromadzić, zbierać, oszczędzać’: *Spyrlo te piniądze* Jodłowa jas; Mp. RK

szpulać 1. ‘nawijać na szpulkę’: *Szpulali nici, szpulka sié fyrtała* Blizne brzoz; **Mp pd. 2.** ‘iść szybko, uciekać’: *Jagem go przestrasół, to tak zacół spulać, ze az sie kurzuło za niym* Sękowa gor; Mp pd. RK

szpulnąć ‘rzucić’: *Ciś to het, bó jak niy, tó jak szpulne z tym bez oknó, tó tyló bedziysz widziyć* Lubatowa kroś; Mp wsch. RK

szpuntować ‘negatywnie nastawiać do kogoś, podburzać’: *Matka szpuntuje go przeciw synowej* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

szteraki: na szterakach ‘na czworakach’: *Miemcy strzylaly, ale na śtyrokach dosedem het ku lasowi* Poręby Majdanskie kolb; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. AN

sztery ‘cztery’: *Śtyry jojek w torebecce* Świątniki sand; oggw. RK

szturać 1. ‘lekko uderzać, trącać czymś, szturchać, kłuć’: *Nie śturáj w jamie królecy kijem, bo tam moze jesce króliki sá, to je wyzabijás* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. **2.** ‘lekko, niewiele pracować’: *ᵘÓni pójdóm spać, a jo byde sturać* Woźniki sier; Mp. RK

sztyca ‘żelazny pręt w konstrukcji wozu’: *Od osi do barku* idą *śtyce* zakończone *hokamy,* na które zakłada sie *ᵘorcyki* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 1065; Mp pn. AN

sztych 1. ‘jedno przebicie igłą podczas szycia’: *Jesce mám dwa śtychy igłá i juz bede miała suknie połátaná* Samocice dąb-tar; Mp pd. **2.** ‘lewa w grze w karty’: *Jesce wezne dwa śtychy, a reśte wom ᵘoddom* Książnice Wielkie piń; Mp. EP

sztychtówka ‘maszyna do młócenia zboża pozostawiająca słomę starganą’: *ᵘOwies młócą śtychtówką, a żyto maszyną syrokomłotną abo i maszyną z młynkiem* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn. EP

sztyftówka ‘maszyna do młócenia zboża pozostawiająca słomę starganą’: *Śtyftówka mo śtyfty* [‘stalowe zęby osadzone na obracającym się bębnie’] *ji lotego tak sie nazywo* Waganowice miech; Mp. EP, AN

sztyl zob. **styl**

szuhaj, siuhaj ‘młody mężczyzna, też: chłopak kilkunastoletni; kawaler’: *Szuhaj to parobek paradny, kawaliyr* Zubrzyca Górna n-tar [Orawa] PIJP IV 182; *Jedzie suhaj, jedzie na siwej kobyłce do Starej Roboty* [na halę Staroróbociańską], *ku swojej frajerce* [pśn] Zakopane Gór-Pod I 188; *Słysała śpiéwować siuhajów po noc-i* Zakopane ZborSł 347; Mp pd--zach, Śl pd. MT

szwabka ‘odmiana ziemniaków’: *Jantek Bartek miáł za dómym zasadzóná swabke* Rabcza [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 61; Mp pd. JW

szwaczka ‘krawcowa’: *Zaniese ubranie do szwoczki szyć* Giełczew kras; Mp, Śl, Maz, Wp. JW

szwarny ‘ładny, zgrabny, zręczny’: *Zosia to świarná dziucha, do tajca i do rózajca* Samocice dąb-tar; *To świarny chłopok, ᵘón se wszyńdzie do rady* Sękowa gor; Mp, Śl, Wp pd. JW

szychta ‘czas pracy, zmiana’: *Chodzymy na szychte na sóstóm do Fabloku* Kościelec-Chrzanów; Mp, Śl. MB

szyf ‘statek, okręt’: *Wyładuwywali co prziwieźli ze szifów do magazynów* Łapsze Wyżne n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 3; Mp pd, Śl. MT

szynal ‘gwóźdź, którym przybija się żelazną obręcz do koła wozu’: Mp, Maz, Wp. MT

szynk 1. ‘karczma, gospoda, restauracja’: *Chodźma do szynku, wypijimy se siuśke* [‘1/8 litra alkoholu’] Woźniki sier; Mp, Śl, Wp. **2.** ‘sprzedaż trunków, wyszynk, też same sprzedawane napoje alkoholowe’: *Żyd jechoł ze szynkiem, jino wesele przyjechało z kościoła* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. MT

szynka ‘płaski (najczęściej pierwszy i ostatni) szczebel w drabinie wozu’: Mp pd i zach, Śl. MT

szynkarz ‘właściciel lub dzierżawca szynku, gospody, restauracji, też sprzedający tam’: *Downi to takie karcmy były, był synkarz, kiełbase to na łochcie sprzedawał Świątniki sand*; Mp wsch, Śl, Maz wsch. MT

szynkiel ‘koniec osi wystający z piasty poza koło wozu’: *Jak przysło błoto, to sie sénklami dostáwało* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl, Maz, Wp pd-wsch. MT

szynkwas ‘rodzaj lady sklepowej w karczmie, szynku; bufet’: *Kacmorecko nasa, stojis u synkwasa* [pśn] Woźniki sier; Mp, Śl. MT

szypuła, szypułka ‘część pióra ptasiego: stosina’: *Jak sie pióra drzi, to sypuła jes – z gesi, z kacki* Radkowice iłż; Mp, Wp. MT

szyszka ‘ozdobna bułka lub ciastko, przeważnie w kształcie szyszki, pieczone na wesele; wręczane często gościom weselnym na odchodnym’: *Szyszka – z tegó ciasta, có sie piekło kołocze. Downo, jak góście ódchódzili z wesela, tó dóstawali szyszke. A pótym dóstawali już tylkó swacio i drużki. A tero nie dóstaje już nik* Blizne brzoz; Mp wsch. MT

szyćko zob. **wszyćko**

Ś

ściana 1. ‘zboże stojące, jeszcze nieścięte’: *Mie to idzie koszynie, jyno ód ściany móm strasznie wielkó ściyrnie. Dzieś czubek kósy pódnosze* Blizne brzoz; Mp. **2.** ‘miara długości osnowy i utkanego płótna odpowiadająca jednorazowemu owinięciu przędzy wokół snowadła (4––5 m)’: Mp pn, Maz. **3.** ‘część pługa: pozioma sztabka, która podczas orki sunie po ziemi; płóz’: pog Mp pd-zach i Śl pd. MT

ściąg ‘ściąganie, schodzenie się ludzi na jakieś miejsce’: *Kiermasy majo tu lepsy ściąg niz do poblyski Trzciany, Świncy, Carny, cy Nockowy. Zwábiá kiermaśników, odpustników i kramárzy rokrocnie dobrá pogoda* Będziemyśl dęb; Mp. MT

ście ‘okrzyk przywołujący konia’: *Kaszton, ście, ście... Jak wołom ście, ście..., to kóń zachyrgoce i przydzie* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**, Maz. MT, AN

ściebać 1. ‘szyć (w rękach), zszywać’: *Zaświć se lampe, nie ścibáj po ciemku* Samocice dąb-tar; **Mp pd**. **2.** ‘nawlekać (np. koraliki, grzyby) na nitkę; nizać’: *Hanka cały dzień ściybá papiyrki na nitkę* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 93; Mp pd. MT, AN

ściebło ‘łodyga zboża; źdźbło’: *Ściybło stoji, ni ma kóska na tém* Sidzina myślen PJPAN 11 s. 59; *Wziena dwa ściebła słomy i zrobiela krziz na tem mleku* Bukowina n-tar PJPAN 21 s. 59; *Kie sie kosiyło, to ani jednego ściebła nie dali ostawić na zágónie* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 853; Mp pd, Śl pd. AKS, AN

ściegna lm ‘część wozu: dwa drążki, w których osadzony jest dyszel, podtrzymujące go na odpowiedniej wysokości; śnice przednie’: *Śnice z przodu zwą się ścigna* Naklik bił; *Ściegna, w zadzie śnicé* Obsza bił; **Mp wsch**. MT, AN

ściegna, ściegno 1. ‘ścieżka’: *Ściegno – bez pola ściezka* Wydrzyn Stary łas; Mp pn i zach, Kasz. **2.** ‘droga polna, najczęściej służąca do pędzania bydła na pastwisko’: Mp pn i zach, Wp pd-wsch. **3.** ‘pastwisko, łąka, nieużytek’: *Ściegna – to pásajóm, takie pástwiska sóm* Lgota Gawronna włosz; Mp pn. **4.** ‘podmokły grunt’: *Ściegna – kaj po łónce woda idzie* Ładzice radomsz; Mp pn. MT

ściek zob. **wściek**

ściel I. ‘warstwa suchych liści i igliwia leżąca pod drzewami w lesie, ściółka używana jako podściółka dla zwierząt w stajniach, oborach’: *Śmiatali my liści na ściyl lo gowiydzi* ok Żywca NowŻyw 287; *Śla jedna kobiyta śćél grabić* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl. MT, AN

ściel II. ‘pułap, strop, sufit’: *W stodole ścieli ni ma* Nowe Brusno lubacz; Mp pn-wsch, Kresy pd. MT, AN

ściela ‘warstwa suchych liści i igliwia leżąca pod drzewami w lesie, używana jako podściółka dla zwierząt w stajniach, oborach’: *Podziemy grabić ściylą* Słomka lim; Mp pd-zach, Kresy pd. AN

ścielać ‘rozkładać coś na powierzchni czegoś, rozścielać (najczęściej: podściółkę w stajni, oborze)’: *Wory hań só, tom se na podłoge ściylała* Hyżne rzesz; Mp, Śl. MT

ścienknąć ‘stać się cienkim, cieńszym; schudnąć’: *Jak ksiezyc ściejknie, to mówio, ze Twardowski cyto i nie ji* [je] Chotel Czerwony piń; Mp. MT

ściepować ‘zrzucać’: *Ściepowoł wyngle do piwnice* Przyłęków żyw; Mp zach, Śl. MT, AN

ścier, ścierz ‘ściernisko’: **Mp**. MT

ścieranka ‘zacierka’: *Ścieranka – zaciérki, ciasto gniecione w niecce i kruszone drobno* Krakowskie Krak IV 320; *Ściyranke na mlyku my jadły dzisio na śniodanie* Brzozów; Mp pd. AKS

ściernia 1. ‘przyziemne części źdźbeł zboża pozostałe po zżęciu’: *Ładnie siec, nie zostawiáj taki wielgi ściyrni* Samocice dąbtar; Mp, Kresy pd. **2.** ‘ściernisko’: *Wyście sié pokrzątały, bo już ściyrnié spókładane, a ᵘu nos jeszcze ᵘowiés na polu stoji* Bóbrka kroś; Mp, Kresy. MT

ściernianka ‘przyziemne części źdźbeł zboża pozostałe po zżęciu’: *Przebiłam se noge na ściyrnionce i mi siy óbiyro* Lubatowa kroś; Mp pd. MT

ściernie rodz n ‘ściernisko’: *Jak sie skosi zyto, to sie to ścirnie bydzie drapać drapokim* Woźniki sier; Mp, Śl, Wp, Kresy pd. MT

ścierz zob. **ścier**

ścierznia, ścierznie ‘ściernisko’: *Ścierznie do tych pór nie podorane, a cóz to za gospodarz* Radkowice iłż; Mp. MT

ścieszyć się ‘ucieszyć się’: *Taki ściesony przysed, bo ᵘod ᵘojca troche grosza dostoł* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

ściężeć ‘stać się cięższym’: *Co ta torba tak ściynżała? Coś tam kamiyni nakładła, czy jak?* Brzozów; Mp. RK

ścinek ‘ostatni pokos’: *Takiego ścinka na polu zostawiuł, a to byle jaki kosiorz, to musowo dokosić, bo tak być nie może* Osiny puław PelcLub I s. 311; Mp pn-wsch. AN

ściśliwy ‘bardzo oszczędny’: Mp pd. MT

ściubać ‘szyć powoli w rękach’: *Ściubies tak – a kupiłabyś te masyne* Chotel Czerwony piń; Mp. MT

ściuk, ciuk ‘kciuk’: *Żył, żył ji zrównoł ściuki* Dąbrowa rzesz; *Ciuk to jes najkrócsy* Przedmość wiel; Mp, Śl. RK, JW

ściwiara ‘swawolnik, rozpustnik, łotr, gałgan, też wyzwisko’: *Ściwiara młynarcyk ją podsedł i mo s nim haśnika* [‘chłopca’] ok Żywca Del 124; **Mp pd**. MT, AN

śkomo, skomoś ‘rzekomo’: *Śkómo mioł pożycyć, a nie pożycył* Woźniki sier; *Skomąś do kosciołu posed, a ᵘun sie pogził za dziywkami* Sułkowice myślen MPKJ V 355; Mp. JR, AN

śladanie ‘śniadanie’: *Jak my jedli ślodanie,* [ojciec] *poglódali w miska* Krzemiń kraś; Mp pn-wsch. MB

śladować 1. ‘iść za kimś po jego śladach’: *Śladowałem za niem* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. **2.** ‘szukać czyichś śladów, śledzić, tropić kogoś’: *Milicja chodziła z takim psym i śladowali go, i znaleźli go we Warcie* Woźniki sier; Mp pn. MT

ślazować zob. **slazować**

śląg, śląga ‘przewód kominowy (też poziomy) łączący piec, kuchnię z kominem głównym’: *Wymietłam już sadze w śląge, jeszcze musze wymiyść w kóminie* Brzozów; Mp pd. MT

śląka, ślęka ‘długotrwały deszcz, słota’: *Pluta, ślęka* Jodłówka tarn; Mp pd. MT

śląknąć ‘moknąć (na długim, mżącym deszczu)’: *Idź do domu, nie śláknij na dyscu* Samocice dąb-tar; Mp pd. MT

śląkwa ‘długotrwały deszcz, słota’: *Paskudny cas, ślákwa, zimno, jak tu w taká pogode robić co w polu* Samocice dąb-tar; **Mp**. MT

śleboda ‘wolność’: *S-itka ludzie fcom mieć ślebode* Zakopane ZborSł 376; **Mp pd--zach**. JW

ślecieć zob. **slecieć**

ślepeć, ślepek ‘bąk koński; giez’: *Krowy sie ᵘoganiajom ᵘod ślypków* ok Żywca NowŻyw 292; Mp pd-zach. AN

ślepek, koci ślepek dawne ‘lampka olejowa lub naftowa własnej roboty, bez cylindra; kaganek’: *Ślypki bez śkła* Brąszewice sier RŁTN XXIX 121; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. MT, AN

ślepie ‘oko (oczy) zwierzęcia, też pogardliwie o oku człowieka’: *Ślypie to mo zwierze, człowiek mo ᵘocy* Niegowa zaw; *Bodej ci ślepie wyliazły* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. JW

ślęptak pogard ‘człowiek o słabym wzroku’: *Cyześ ślyptok, ze nie widzis ka jidzies?* ok Żywca NowŻyw 292; Mp pd-zach. AN

ślewać zob. **slewać**

ślewki zob. **slewki**

śleźć zob. **sleźć**

ślęka zob. **śląka**

ślękota ‘długotrwały deszcz, słota’: Mp pn--zach, Wp pd-wsch. MT

śliwina 1. ‘śliwa’: *To tyz jes śliwina to dżrzewo, a jak się ustojom, to som takie czarniutkie torki* Woźniki sier; Mp pn. **2.** ‘drewno ze śliwy’: *Śliwinom to sie dobrze poli ji kiełbasy wedzi* Książnice Wielkie pińi; Mp pn-zach, Maz. **3.** ‘sad śliwowy’: Mp. MB

ślizgawa ‘gołoledź’: Mp. MB

ślizgi ‘śliski’: *Droga ślizgá, że giéry połámać idzie* Grębów tarnob; *Za młodu ślizgie buty sie kciało mieć, na gumie, zeby sie dobrze jeździuło* ok Nowego Sącza SzewSł 647; Mp, Wp, Pom pd. MB, AN

śloza ‘łza’: *Na staroś mieli ślozy w ᵘocak, wdy mieli ᵘocy zawrzane* [‘zaropiałe’] ok Żywca NowŻyw 291; Mp, Maz wsch, Kresy pd. MB

śmiadanie ‘śniadanie’: *Zjodam dwa śmiodania* Rudy puław SFPS III 11; Mp pn i zach, Maz. MB, AN

śmiatać zob. **smiatać**

śmieciarka ‘maszyna do młócenia zboża pozostawiająca słomę starganą’: *Śmiciarko to możno młócić ᵘowies albo jęczmień, bo spód tyj maszyny wychodzi targano słoma* Sól bił PelcLub I s. 311; Mp pn--wsch. AN

śmieć ‘choroba ziarna; śnieć’: *Śmieć w psanicy* Samwodzie rad RŁTN XXIX 126; Mp pn, Maz pd-wsch. MB, AN

śmietannik ‘ziele (przeważnie rzepik pospolity) dawane krowom, aby miały tłuste mleko’: Mp zach. MB

śmiętana ‘śmietana’: *Buroki ómaścili śmiyntanóm* Blizne brzoz; Mp pd-wsch. MB

śmigiel, śmigla 1. ‘płaski szczebel w drabinie wozu umieszczany po jednym w obu końcach dla jej wzmocnienia’: *Plaskaty scebel u drabiny nazywá sie śmigla* Samocice dąb-tar; **Mp pd**. **2.** ‘poprzeczny drążek brony’: Mp pd-zach. MB

śmigurt ‘śmigus’: *W śmigurta wolno láć wodá* Samocice dąb-tar; Mp pd. MB

śmiotki zob. **smiotki**

śniadać ‘jeść śniadanie’: *Poczkej na chwily, bóm jeszcze nie śniodoł* Lubatowa kroś; Mp, Śl, Maz, Kasz. AN

śniady chleb ‘chleb z ciemnej (grubo mielonej, gorzej czyszczonej) mąki’: Mp, Śl, Wp. MB, AN

śnice lm ‘w wozie: dwa drążki utrzymujące dyszel w odpowiednim położeniu’: *To ty śnice som na to, zeby tyn wóz jako sie dzierzał do kupy* Sucha Góra [Orawa Sł] KąśSł 865; Mp, Śl, Wp, Maz pd. MB, AN

śnieci, śniecie ‘śmieci’: *Śnieci sie zamiato* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. MB, AN

śnisko ‘sen’: *Casęm przidzie takie dziwne śnisko, rózne śniska przichodzą* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 174; **Mp pd**. AN

śpak 1. ‘ptak – szpak’: *Śpáki wydziubały trześnie* Radkowice iłż; Mp, Maz. **2.** ‘koń o siwej sierści’: *Śpok to jes bioły, tak jak to śrón, co na polach* Przedmość wiel; Mp, Maz. **3.** ‘buteleczka (ok. 1/8 l) alkoholu’: *Śpok – mało flasecka śpyrytusu* Limanowskie; Mp pd. JW

śparagus ‘roślina doniczkowa – asparagus’: *Przypnij se do welona gałązecki śparagusa* Samocice dąb-tar; **Mp**. MT

śparchet ‘piec kuchenny lub jego część’: *Kurzy sie ze śparchetu, gdy coś smędzi sie* Łapsze Niżne n-tar [Spisz]; Mp pd. MB

śpasować ‘żartować’: *Ty nie śpasuj ze mná, tylko gádáj poważnie* Samocice dąb-tar; Mp. MB

śpekulant ‘człowiek sprytny’: *Ón* [znachor] *tam zegnał w chliwie to mleko*, *ale ón był śpekulant taki, troski był modrzejsy ᵘod tych ludzi* Świątniki sand; Mp. MT

śpiewować częst ‘śpiewać’: *U nos w placu śpiwówoł słowik* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl. AN

śpik I. 1. ‘wydzielina z nosa’: *Wisi mu śpik u nosa*, *zeby móg wóz posmarować* ok Wadowic; Mp, Śl. **2.** pogard ‘młody chłopiec; smarkacz’: *Co mi tu bedzies pyskował ty śpiku jedyn!* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl. RK

śpik II. ‘sen’: *Nased me śpik i sie galancie zdrzymnułem* Brudzewice opocz; oggw. AN

śpiklerz ‘spichrz’: **Mp**. JW

śratać ‘błogosławić’: *Oj śrataj – ze nas moja matulu* [...] *Niech cię Bóg śrataje, co dolą rozdaje* [pśn] Zawieprzyce lubar Lub I 221; Mp wsch. JW

śratać się 1. ‘żegnać się, też witać się’: *Ni masz, ni masz rodzonego brata, Z kim sie bedziesz śratała* [pśn] Żabno kras Wisła XVIII 167; *Dawno to sie chłopy śratały, baby ni* Krzemień kraś; *Śrato sie jak odchodzi, śrato sie, bo sie nawidzi z nim*, *wito sie i za ranke i sie śrato* Giełczew kras; Mp wsch. **2.** ‘przyjaźnić się, bratać się’: Mp wsch. AN, JW

śrebelny, śreberny ‘srebrny’: *Były łyzki złote*, *śrybelne* Zakamienny Klin [Orawa Sł]; Mp pd-zach. WW

śrebło ‘srebro’: *To łańcusek ze śrebła* Radkowice iłż; *Da im dużo złota i śrebła* Krzeszowice chrzan Lud VIII 197; *Ani śrebłem ani złotem* Wąworków opat; *Chłopák był żywy jak śrybło* Żarnowiec kroś; Mp, Maz pd i wsch, Pom pd. WW, MT

śrebniak ‘moneta srebrna’: *Mám tu jesce kilka śrybniáków* Samocice dąb-tar; Mp. WW

śrebny ‘srebrny’: *Nie zgub tego pierścionka, com ci go dáł, bo ón jes śrybny* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp, Pom pd. WW

śreż 1. ‘szron’: Mp pd. **2.** ‘małe kawałeczki lodu płynące na wodzie’: *Juz wnet Wisła stanie, bo idzie juz gesty śryz* Samocice dąb-tar; Mp. AN

śreżoga 1. ‘upał’: *Jak takie śryzogi potrwają duzy, to upały zboże na pniu* Samocice dąb-tar; Mp. **2.** ‘lekkie zamglenie, zjawisko drgającego powietrza np. w czasie upałów’: *Tak páli, ze jaż śryzogę widać* Przędzel niż; Mp. **3.** ‘marznący śnieg, szron’: *Śrezoga to mówiły, jak to upadły takie krupy, ji później desc na to ᵘupadnie i tak się zrobi ᵘostre, ślizgie* Mętów lub PJPAN 57 s. 15; Mp. AN

śródwieczerz, śródodwieczerz ‘w środku popołudnia’: *Nojlepi podloć kwiotki w śródodwieczerz* Sierosławice konec; Mp. JW

śryk ‘drąg używany do zatrzymywania tratwy’: *Podeprzeć na śrykach – trzeba podwłóczyć na cypel, gdy tratew osiędzie* Tryńcza przew; Mp pd-wsch, Maz wsch. JW, AN

śtangla ‘metalowy drąg; sztanga’: *Weź na pole śtangle, bo trza nabić rogoli* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

śwaks ‘pasta do butów’: *Śwaksu juz ni ma, ni ma cym chapci wycyścić* Przedmość wiel; Mp. MB

świadczyć ‘schlebiać’: *Tak mu straśnie świacyli, a i tak sie tam nie ᵘożeniuł* Samocice dąb-tar; Mp, Śl pd. JW

świarczyć ‘świadczyć, zeznawać jako świadek’: *Świorceł za mnóm w sóndzie* Brudzewice opocz; Mp pn, Wp, Pom pd. JW

świat I. rz ‘ozdoba wieszana na choince lub pod sufitem’: *Światy takie robieły z opłatka i toto wiśsiało* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. JW

świat II. przysłów ‘dużo, aż nadto’: *Az świat tego co jes, nie trza więcy dokupować* Sierosławice konec; Mp, Wp. JW

świat zob. **płużyć światem**

świat zob. **tyli świat, tyle światy**

światły ‘o mące dobrze oczyszczonej z otrąb lub chlebie z takiej mąki’: *Światło mąka, światły chlib* Zabierzów boch; *Światły chlyb z ty moki* Chotel Czerwony pińi; **Mp**, Śl, Wp. AT

świdny, świdowaty ‘niezupełnie dojrzały’: *Jesce żyto świdowate* Horodyszcze włod; Mp wsch. AN

świdrowaty ‘zezowaty’: *Tako świdrowato i galantego złopała chłopoka* Sierosławice konec; Mp, Maz, Wp. JW

świecić zob. **bakę szklić, świecić**

świeczka 1. ‘sopel lodu’: *Ale dziści świycki wisom* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz, Wp. **2.** ‘robaczek świętojański’: Mp pn, Pom pd. JW, AN

świekier, świokier ‘teść’: *Nó tyn świokier jéj kupcył* Dursztyn n-tar [Spisz] ZNUJ 78 s. 27; Mp pd i wsch, Maz wsch. JW, AN

świekra ‘teściowa’: Mp, Maz, Wp, Kresy. JW, AN

świekrucha ‘teściowa’: *Świkrucha psiajucha* [...]. *Świkruchu, ja ci si ni boji* [pśn] Rachanie tom-lub JP LIV s. 209; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. JW, AN

świeralnica zob. **swieralnica**

świerba zob. **świerzba**

świercz ‘świerszcz’: *Mie wystrasył tyn świrc. Koło pieca były wiórki ᵘosicowe i tam sie tak gwizdo* Woźniki sier; Mp pn, Wp. JW, AN

świerczak ‘młody świerk’: *Po świyrcákach jak wiatr zawiáł* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl. JW

świerczek ‘świerszcz’: *W starem domu pod piecem siedzioł śwircek i śwircoł* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. JW, AN

świerczka ‘łza’: *Tak mu sie zol zrobiło, że aź świyrcki mu w ᵘocach stanyły* Sękowa gor; **Mp**. JW

świerk ‘modrzew’: *Świyrk to jes taki iglaty, kie ten juz bedzie opodał, to już blisko śniyg i przichodzi zima* Sucha Góra [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 281; **Mp pd-zach**. JW, AN

świerzba, świerba ‘choroba skóry – świerzb’: *Dostoł świerzby* Brudzewice opocz; *Świrzba to te krosty poza skórom, swyndzom* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp. JW, AN

świerzupa ‘chwast – gorczyca polna’: *To si nazywa ógnicha, a nazywajó świérzupa* Wiszniow hrub; Mp pn-wsch. AN

świetlica ‘paradna izba’: *Zachodźcie dó świtlicy* Siennica Różana kras; Mp, Śl, Maz. JW

świetnica ‘paradna izba’: *Świetnica – to była hyrná izba. Tam był* [...] *piykny stół zrobiony z jaworowegó drzewa* [...] *była sáfka ze śklánkami a gorzáłkám* Nowoć [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 40; Mp pd, Śl pd. JW, AN

świędzieć ‘swędzieć’: *Świyńdzi mie prawo rynka; bede sie z kimś witać. Lewo rynka mie świyńdzi; bede liczyć pinióndze* Brzozów; *Kój sie cuchro, jak go skóra świedzi* Radgoszcz dąb-tar; Mp. RK

Święta zob. **Godne, Godnie Święta**

świętalny ‘o ubraniu i obuwiu: odświętny’: *Półbut to paradne, świetalne ᵘobucie lá kawalera abo lá prymnego pana, abo ᵘurzednika* Radkowice iłż; **Mp**. JW

świjać zob. **swijać**

świniak ‘czyrak, wrzód’: *Mom świnioka na karku* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch, Kasz. JW

świniniec ‘pomieszczenie dla świń; chlew’: Mp wsch, Maz wsch. AKS

świniucha, świniuszka ‘chwast – lebioda’: *Ja na to sama nawet mówie świniucha, na te zielenine, te kumose, bo sie tak kumosi w kartoflach* Radzanów chłm; **Mp pn-wsch**. AN

świnka 1. ‘gatunek grzyba’: Mp pn, Maz pn i wsch. **2.** ‘kanał łączący piec kuchenny z kominem’: *Świnka – je taki lucht od gruby (gruba to je ogrzewalny piec) do kómina* Sulów kraś; Mp wsch. JR

świokier zob. **świekier**

świstak ‘gwizdek’: Mp wsch. JR

świtek zob. **switek**

T

ta partykuła wzmacniająca stawiana często po czasowniku: *Mos ta co tego wina?* Podleszany miel; Mp, Śl, Wp. JR, AN

tabliczka ‘płytka do pisania rysikiem, używana dawniej przez uczniów w szkołach zamiast zeszytu’: *Downi to był taki rysik do pisanio ji tablicka* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl. JR

taborek ‘taboret’: *Na taborku postawiełam lypke, bo na ᵘoknie ji za ciasno* Sierosławice konec; Mp, Maz. JR, AN

taboretka ‘taboret, stołek’: *Na sztyroch nóżkach to tera tabóretka, a dawno – stołek* Suchowola zam; Mp wsch, Maz wsch. JR

taciczek pieszcz ‘ojciec’: *Prosém* [...]*, zebyście mi racyli odpuścić mamicko, tacicku i cała rodzina* [mówi panna młoda] Sucha Góra [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 85; Mp pd-zach, Śl. JR, AN

tacka ‘jedna z małych klapek, którymi obszyty jest gorset lub katanka w pasie’: *Té tacki béły ósobnó przyszyté dó ty katanki* Blizne brzoz; Mp. JR

tacmo, tocmo ‘dar w naturze (np. zboże), zwłaszcza dla księdza’: pog Mp pd-zach i Śl pd. AN

tadrach zob. **dadrach**

taić ‘gotować pod przykrywką na małym ogniu, na sypko (kaszę)’: *Kase tajić* Radwan dąb-tar; Mp. JR

taj partykuła wzmacniająca lub nawiązująca do poprzedniej wypowiedzi ‘i, no i, to i’:

Nieraz siąde, taj mówie: a chodźcie tu, dzieci, to wam powiém! Łabunie zam; Mp wsch, Kresy pd. JR

tajaczka ‘odwilż’: *Jak przyjdzie tajaczka, to woda wejdzie do piwnicy* Kołaczyce jas; **Mp pd**. JR

tajemniczka ‘tajemnica różańca, kartka-obrazek z wydrukowaną modlitwą do odmawiania w czasie danej tajemnicy różańca’: *Dzisiá jes zmianka, trza wziáś ze sobá tajemnicke* Samocice dąb-tar; Mp. JR

tak rok ‘zeszłego roku’: *Jedan chłopok Rzesutków jes proboscem, jedan tak rok umar, jedan je żeniaty* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Kresy pd. JR, RK

takroczni, takroczny ‘zeszłoroczny’: *Takrocnie zyto sprzedoł* Ostrowce bus; **Mp pn**. JR

takroku ‘w zeszłym roku’: *Takroku kupiłam se krowe* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch. JR

taksówka ‘samochód osobowy’: *Nowo zeście se taksówke kupili?* Śmiłowice miech; Mp, Maz, Wp. JR, AN

talać ‘toczyć po ziemi, też: wałkować ciasto’: *Downij tolały ciasto flaszko, dzisioj wołkiem* Radgoszcz dąb-tar; **Mp**. JR

talać się ‘przewracać się, toczyć się po pochyłości’: *Popatrz, jak sie pies tolo na trowie* Brzozów; **Mp**. JR

tambor st ‘dobosz’: *A zawse tamborem jéno buł* Skawa myślen Zb VII 20; Mp pd, Śl. JR, AN

tamoj, tamój ‘tam’: *Tamoj jinne lasy, so wiency mészyste* Korczów bił; *Tamój jide dali sukać* Baranów puław; Mp pn, Maz, Pom pd. JW, AN

tamok ‘tam’: *Popatrz se tamók a ᵘuwidzis kota* Przeciszów ośw; **Mp pd i wsch**. JW

tamój zob. **tamoj**

tanecznica ‘kobieta dobrze tańcząca’: *Já nigdy nie byłam tánecnicá* Samocice dąb-tar; *Z ciebie tako tanecnica, jak ze mnie zokónnica* Sierosławice konec; oggw. JR, AN

tanecznik, taniecznik ‘mężczyzna dobrze tańczący’: *Józek to beł tánecnik na całá wieś* Radkowice dąb-tar; *Dobry tónieczнik, dobrze z nim tańcować* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz pd, Wp, Pom pd, Kasz. JR, AN

tańcować ‘tańczyć’: *Jak grają pod nogą, to letko tońcować* Poręby Majdańskie kolb; *Ja sié nié chwalie, ale ja tak tancówała, jeden brał, drugi puszczał* Czelatyce jaros; oggw. JR, AN

tańcownica ‘kobieta dobrze tańcząca’: *Dobro z ni beła tańcownica* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz pn i wsch, Pom pd. JR, AN

tańcownik ‘mężczyzna dobrze tańczący’: *Tańcownik dobry* Hyżne rzesz; *Płaciył gorzálke abo i piwo lá tańcowników* Nowy Targ NT I 54; Mp, Maz pn i wsch, Pom pd. JR, AN

tańcula ‘kobieta dobrze tańcząca’: *Najwiénksá radoś była, kie tańcule ᵘodbijali* Nowy Targ NT I 54; *Bo já wtencas tańcuje, Jak mám dobrą tańcule* [pśn] Morsko piń Wisła XIX 317; Mp. JR, AN

taplać się ‘brodzić w wodzie, błocie’: *Dzieci to majom ucieche, jak sie toplajóm w kałuży* Kościelec-Chrzanów; Mp, Śl. JR

tara ‘przyrząd wykonany z falistej blachy (bardzo rzadko z drewna), służący do ręcznego prania bielizny’: *Kiedyś kijónku prały, a teroz tary majó* Giełczew kras; Mp pn, Maz. JR

tarachy 1. ‘grubsze odpadki po omłóceniu zboża’: *Dej krowom przed wodá kosiare tarachów* Samocice dąb-tar; **Mp**. **2.** ‘śmieci, szczątki z rozbicia, chrust, trzaski, liście, igły opadłe itp.’: *Przywiózam z lasa trochę tarachów na pál. Miska sie stłukła na tarachy* Przewrotne rzesz; **Mp**. JR

tarać się ‘tarzać się, przewracać się’: *Nie táráj sie na ziemi, bo ubranie popaprzes. Nasa kobyła sie tárá w stajni, musi być pewnie troche chorá* Samocice dąb-tar; Mp, Wp. JR

taradaja, taradajka lekceważąco ‘wóz o żelaznych kołach’: Mp, Maz wsch, Pom pd. AKS

taras 1. ‘śmieci’: *Przyśli do nos, a tu tela tarasu w chałpie*, *ze az strak boski* Mogilany krak; **Mp pd**. **2.** ‘nieład, nieporządek’: *Ale jes taras! Niepospr̨ątane* Limanowskie; **Mp pd**. **3.** ‘zamieszanie, zamęt’: **Mp pd**. JR

tarasić 1. ‘deptać, tratować nogami’: *Nie taraś po ᵘumytej jizbie* ok Żywca NowŻyw 300; Mp pd, Śl. **2.** ‘śmiecić, brudzić’: Mp pd. JR

tarasić się ‘hałasować, tłuc się’: *Tak sie tarasi i tarasi* Limanowskie; Mp pd. JR

tarciuchy ‘placki z tartych ziemniaków’: Mp wsch, Maz wsch. AN

tarczyna ‘tarnina’: *Torcyny przywióz i ᵘoplót płot, zeby bochory nie przesły* Zychorzyn opocz; **Mp pn**. JR

targan ‘resztki zboża zagrabione z pola’: *Bedziewa młócić targón* Studzienice rad RŁTN XXIX 162; *Przynieś kurom targonu* Koszary rad RŁTN XXIX 162; pog Mp pn i Maz pd. JR, AN

targanka ‘maszyna do młócenia, która pozostawia słomę zmierzwioną’: Mp pn-zach, Maz, Wp wsch. JR

targownik ‘pewna odmiana koniczyny (której przypisywano magiczną właściwość pomocy w kupnie i sprzedaży)’: Mp, Wp. JR

targus ‘resztki zboża zagrabione z pola’: *Targus, zgrobki* Kozuby sier RŁTN XXIX 163; pog Mp pn-zach, Maz pd-zach i Wp pd-wsch. JR, AN

tarko ‘blaszany przyrząd do tarcia ziemniaków i jarzyn’: *Piyrwi zimiáki trzeba było trzić, takie tárko było* Chyżne n-tar [Orawa] KąśSł 889; Mp pd. JR, AN

tarło ‘blaszany przyrząd do tarcia ziemniaków i jarzyn’: *Na knydle zimiáki sie trze na tarle* Przewrotne rzesz; Mp, Śl. JR

tarman ‘zagrabione na polu resztki zboża’: *Nagrabiuł tarmanów, taki tarman był, na to sie mówiło tarman, jak zgrabione tak na polu, takie resztki te, nierówne, ino takie tarmany* Strzeszkowice lub PelcLub I s. 313; Mp pn-wsch. AN

tarnówki ‘drobne fioletowe owoce śliwy’: Mp pn-wsch. AN

tartka ‘blaszany przyrząd do tarcia ziemniaków i jarzyn’: *Zetrzyj kartofle na tartce* Siennica Różana kras; Mp pn, Maz wsch, Wp pd-wsch i pn-zach. JR, AN

tatar ‘tatarak’: *W Zielone Święta rzucały tatary koło domów* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn, Śl pn. JR

tatarczanka ‘słoma z tatarki (gryki)’: *Tatarconka do bydła jes* Woźniki sier; *Tatarczonka była z tatarki, a to dobra słoma, można rzucić gadzinie i chętnie bedzie jadła* Ignaców lub PelcLub I s. 313; **Mp pn**. AN

tatarczuch ‘tatarak’: *Wyrwij tam ten wielgi tatarcuch, co rośnie koło krzypopy* Samocice dąb-tar; Mp, Śl pd. JR, AN

tatarczy zob. **tatercza, tatarcza kasza**

tatarka ‘gryka’: *Dawno tatarka, teraz i recka*, *i najnowsze gryka* Ługów lub; Mp, Maz pd i zach. JR

tatercza, tatarcza kasza ‘kasza gryczana’: *Tatarco kasa z tatarki* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp wsch. JW

tatulo pieszcz ‘ojciec’: *To mi jesce tatulo w Łencny kupili* Wierzchowiska lub; Mp pn, Maz. JR, AN

tąpać ‘tupać’: *Śpiwali i tąpali nogamy, jak sła do ślubu i do ᵘocepin* Woźniki sier; Mp pn, Śl, Wp. JR, AN

tąporzysko ‘trzonek siekiery; toporzysko’: *Siekira je na tąporzysku, mo ᵘobuch i ᵘostrze* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn, Maz. JW

tela zob. **tyla**

telbuch ‘duży brzuch’: *Taki telbuch mu wisi* Kombornia kroś; Mp pd. JR

telegrama ‘telegram’: *Telegrama przysła, zeby natychmiast przyjezdzać* Radkowice iłż; Mp pn, Maz. JR

telepać (się) ‘trząść (się), np. z zimna’: *Jak sié jedzié wozém, to strasznié telepié, bo*

same doły na drodze Bóbrka kroś; *ᵘOsika trzęsie sie, stale sie telepie* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch, Maz pd--wsch, Kresy pn. AN

teli ‘tak duży’: *Lewdy dźwignon teli ciężor* Zakopane ZborSł 386; Mp pd, Śl. AN

telo zob. **tylo**

telużki ‘kółka do pługa’: *Telużki no to só kółka do grządzieli przed pługiem* Wysokie zam PelcLub I s. 314; Mp pn-wsch. AN

temu ‘dlatego’: *Jo tymu tak powiedziała, zeby wiedzioł, ze mi na niym nie zolezy* Sękowa gor; Mp pd, Śl pd, Maz wsch, Pom pd. JW

ten isty ‘ten sam’: *A kie otworzyli dźwiyrze, tyn isty gazda, tak sie go nalynkali, ze duch jego* Wesołe [Orawa Sł]; Mp pd, Maz pn, Pom pd. JW

tera ‘teraz, obecnie’: *Tak to było downo, a tero przecie inacy* Radecznica bił; *Jo tero mieso nie bardzo moga jeś* Kocudza bił; oggw. JW, AN

terajszy ‘teraźniejszy’: *Półka do zimniáków to terajsy taki zwycaj* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz. JR, AN

teraźni, teraźny ‘obecny, współczesny’: *To jes kultywator teraźni, a dawni był gruberek* Niegowa zaw; Mp, Śl. AN

tercjanka ‘dewotka’: *U Józófki tercyjanka, to jes gorso niż cyganka. Do spowiedzi wciągle chodzi, a Żydów po sądach wodzi* Limanowskie; Mp. AN

tereśnia ‘czereśnia’: Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

termedyja 1. ‘kłopot, zmartwienie’: *Przesła termedyje z tym swoim starym* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘kłótnia, awantura’: *I ᵘo co te termedyje, ludzie kochane!* Zborowice tarn; Mp, Pom pd. AN

termin 1. ‘nauka rzemiosła u majstra’: *Termin skojczył, a nic nié ᵘumiy* Żarnowiec kroś; Mp, Maz. **2.** ‘rozprawa sądowa’: *Termin mioł być pocątkiem lutygo, ale świadki sie nie stawiły* Radgoszcz dąb--tar; Mp, Śl pd. AN

ternit, ternik ‘cienkie płytki z ognioodpornej masy azbestowo-cementowej używane do krycia dachów; eternit’: *Sope pokreli my słomom, bo nie mielimy ternitu* Radkowice iłż; Mp, Maz. MT, AN

tęcz ‘tęcza’: *Żeby nie tecz, toby nigdy dyszczu nie było. Tecz wypuszcza oba kocie (końce) w wode i pije se* Żabno kras Wisła XVII 96; Mp wsch, Maz pn-wsch, Wp, Pom pd. AN

tko ‘kto’: *Takie bele co bydzie tko jod?* Dankowice kłob; **Mp pn-zach**. JW

tkoś ‘ktoś’: *Tkoś wiezie z lassa takóm zielónóm chojine* Lgota Gawronna włosz; Mp pn-zach. MB

tkóry ‘który’: *Tkóry nie chcioł służyć, to sobie palica pozbył* Woźniki sier; **Mp pn**. MB

tła, tło ‘dno pieca chlebowego’: *Żeby się chlib nie zapopielił, jak sie piece bochynki na tle* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp, Pom pd, Kasz. AN

tłok ‘pole nieuprawiane, ugór’: *Tłoki trza gnojem poprawiać* Ochotnica Dolna n-tar; **Mp pd**. AN

tłoka, tłóka ‘w ramach pomocy sąsiedzkiej wspólna praca, połączona z poczęstunkiem i zabawą’: *Nie dámy rady wykopać, musémy cheba zrobić tókę* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 245; Mp, Maz, Wp pd, Kresy. AN

tłuc 1. ‘młócić (len)’: *Kie usknie len, to sie go tłuce kilofami* Rogoźnik n-tar; *Tukłymy kijonkom, bo wtedy sie te połecki nie rozlatywały sie po coły stodole* Stróżna gor; Mp pd i wsch, Maz, Kresy. **2.** ‘o chorobie: męczyć, atakować’: *Wielgá choroba kogoś bije lub tłuce* Lubomierz boch; Mp pd. JW

tłuczek ‘kij zakończony kółkiem z otworami, którym się ubija śmietanę przy robieniu masła w maślnicy’: *W maśnicy je tłucek* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. AN

to zob. **bez to**

tocmo zob. **tacmo**

toczak ‘kamień, często obrotowy, używany do ostrzenia narzędzi’: *Przynieś ta tocok, zaostrzymy noze* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AN

toja ‘roślina – tuja’: *Tojo ᵘóbsadza sie cmyntarze* Siennica Różana kras; Mp wsch. WW

tok 1. ‘część stodoły, na której się młóci; klepisko’: *Tok – bojewisko, co sie młóci, z gliny i z deszczek* Suchowola zam; *Na toku je młócarka* Siennica Różana kras; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. **2.** ‘żłób do karmienia i pojenia zwierząt domowych’: *Pán Jezus sie rodzi w złóbku, w tem toku dlá krów* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Rzuciełam do toku trochy buráków krowie* Radkowice iłż; *Krowa je siecke w toku* Zychorzyn opocz; Mp pn, Maz. **3.** ‘naczynie dłubane z pnia drzewa’: *Tok może być cementowy, a dawni beły dłubane z drzewa* Zarzęcin Duży opocz PJPAN 48 s. 51; Mp, Maz wsch. AN

toli ‘przecież, właśnie’: *Nie wiys dzie jes kluc ᵘod stajnie? Toli tu na gwoździu wisi* Sękowa gor; Mp pd, Śl. AN

tompól ‘topola’: Mp zach. JW

toplec ‘zły duch wciągający do wody’: *Toplec drugiemu na łeb wyskóczył* Tryńcza przew; **Mp pd**. AN

topol, topól ‘topola’: *Tam taki topol obcięty* Giełczew kras; Mp, Śl, Maz, Wp. AN

toporek, toporka ‘kij zakończony kółkiem z otworami, którym się ubija śmietanę przy robieniu masła w maślnicy’: *Wejze wprow toporką do maśnicki, bo sie bez tego nie kce masło robić ani rus* Mszana Górna lim; Mp pd-zach, Śl pd. AN

topól zob. **topol**

torbeczka ‘nieduża torba’: *Mioła zem lo muzykantom śtyry jojek w torbecce* Świątniki sand; Mp, Maz. AN

torfa ‘torf’: *Kole nos kopały torfe* Brudzewice opocz; Mp pn. AN

toroń zob. **turoń**

toten, tota, toto ‘ten, ta, to’: *Do fajki sie biyda hnet przyzwycajić, a jak sie przyzwycajis, to ci powiym, ze fajka lepso, jako toty papiyrosy* Chyżne n-tar [Orawa] KąśSł 900; Mp, Wp. JW, AN

towar ‘tkanina’: *Miałam takie małe kawałki towaru, to posełam dzieciom bluzki* Radkowice iłż; Mp pn, Maz, Wp. AN

towot ‘smar do wozu’: *Towot to taki smar, czym sie smaruje osie, żeby nie skrzypieli* Mircze hrub; Mp, Maz, Kresy. JW

tórz ‘zwierzę – tchórz’: *Tórz to zaro śmierdzi. ᵘUn jino kuramy, jajamy żyje ji tak tyngo śmierdzi paskudorz* Woźniki sier; Mp pn-zach, Śl pn, Wp. JR, AN

tracht ‘szeroka droga’: *Trach to już była tako specjalnie lepszo droga* ok Kielc Cygan-Kiel 386; *Ona przy trachcie miesko* Topolice opocz; Mp pn, Maz, Wp. JW

trachtować zob. **traktować**

tracić się ‘gubić się, znikać’: *Podźcie do chałpy, pódziemy razom, nie troćcie sie*, *ino w kupie idźcie* Mszana Górna lim; Mp pd, Śl. AN

tracz ‘tartak, zwłaszcza niezmechanizowany’: *Dzie idzies? Na troc*, *na piłe* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd, Maz. AN

traczka ‘rżnięcie drzewa na deski’: *Bede miáł sporo tracki, bo mi trza desek na powałe* Radkowice iłż; Mp, Maz, Śl pn. AN

tradynek, tradynka ‘żelazne okucie w wozie’: *Trodónki to sie na koło nabija, zielazne* Jakubowice Końskie lub; Mp, Maz. AN

trafunek ‘zdarzenie, przypadek’: *I te ludzie z wielkim zdziwieniém – co to płynie od téj skały, bo nigdy nie widzieli takiego trafunku* Sławatycze włod; Mp, Maz, Wp, Kasz. AN

trafunkiem ‘przypadkowo’: *Ni más trafónkiam tabaku?* Sowliny lim; Mp pd. AN

tragacz ‘rodzaj taczek bez bocznych ścian’: *Wej se tragac i jedź po chwas na pole* Samocice dąb-tar; *Tragac ni mo skrzynecki* Krępa miech; Mp, Śl. AN

tragarz ‘główna belka pod pułapem drewnianego domu’: *Na tragarzu wyrzynają*

napis, w chtórym roku chałupa póstawiono Lubatowa kroś; Mp, Śl. AN

traktować, trachtować ‘gościnnie przyjmować, częstować’: *Byłem wcora u brata, trachtował mnie kiełbasá* Samocice dąb--tar; **Mp**. AN

tram ‘pień drzewa, kloc’: *Takiegó my troma ściyni, bedziy mioł z meter w przeciyńciu* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl. AN

trawica ‘gatunek chwastu podobnego do trawy’: *Na trowice ni mo likarstwa, bo to nie liściaste* Świątniki sand; *Trawica tys rośnie – takie ziarecko, jak proso, baranki takie* Stok puław; Mp, Pom pd, Kasz. AN

trawnica ‘płachta do przenoszenia trawy’: Mp pd, Śl. AN

trąd ‘krosta, pryszcz’: *Takie tróndy, takie pielese mioł po góbie* Targanica wad; *Zsypały cie trędy* Giełczew kras; Mp, Maz. AN

trąd, tręd ‘samiec pszczoły; truteń’: Mp pn, Śl, Maz, Wp, Kasz. AN

trąf ‘karta atutowa’: *Zabiłem króla trónfem* Kościelec-Chrzanów; Mp, Śl. AN

trestka, treścia 1. ‘szczebelek w płosze warsztatu tkackiego’: Mp pn, Maz. **2.** ‘część cybucha fajki’: Mp pd. AN

treść, trość ‘szczebelek w płosze warsztatu tkackiego’: *Bardo to* [...] *dwa pręciki (drewniane słupecki, a tero zelazne sóm) do niyf są zaprawiane treści (stalowe pręciki syrse), owiniénte takiém mocném powrózkiem i pomiéndzy treści idą te nici i ty bardę ubijo sie te nici* Sromowce Wyżne n-tar JP XLVIII 52; Mp, Maz. AN

tretuar ‘trotuar, chodnik’: *Pana zona ładnie sie uchodzi, bo sie nie spaprze, jak se jidzie tretuarym* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz. WW

tręd zob. **trąd**

trok ‘poła płaszcza, kurtki’: *Troki palta mieli ᵘobsywane* Książnice Wielkie pińi; Mp. AN

trombita ‘dęty, długi instrument muzyczny, używany przez pasterzy’: Mp pd, Śl pd. AN

troskać się, troszczyć się ‘o kurze: wydawać głos’: *Troska sie kura, kwoka* Tryńcza przew; Mp pd. AN

troszki, troszeczki ‘odrobinę, niewiele’: *Troski je pod góra* Giełczew kras; *Podźwignij mie trosecki, pomóz mi wejść* Stok puław; Mp wsch, Maz wsch, Pom pd. AN

trość zob. **treść**

trot ‘trociny’: *Przyweźlimy fure trotu i be cym pálić na chwile* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 904; Mp, Maz pd-wsch. WW, AN

troty ‘trociny’: *Troty sié sypiom spod piły* Bóbrka kroś; **Mp**. WW

trr ‘okrzyk na konia, żeby się zatrzymał’: *Trr Kaszton!* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. WW

truchła 1. ‘trumna’: *Wieźli truchłe prze* [‘dla’] *mártwego* Rabczyce [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 64; Mp pd-zach, Śl pd. **2.** ‘skrzynia, komoda do przechowywania bielizny, odzieży’: *Młodusia* [...] *uż má w truchle saty* Skalite [Czaca Sł] ME I 401; Mp pd-zach, Śl pd. WW, AN

trucień ‘samiec pszczoły; truteń’: Mp wsch, Maz wsch. WW

trudna ‘trumna’: Mp pd. WW

trufać, trufkać ‘przeczuwać, przypuszczać’: *Sukali znaków po drzewak i po kamiyniak, bo trufali, co skorb hawok musi być zakopany* Złatna żyw MiesPog 107; *Tak zek troske trufkoł, ze to tam, nalek nie poseł* ok Żywca NowŻyw 305; Mp pd, Śl pd. WW, AN

trugla, trugła ‘trumna’: *Borok ᵘumar ji włozyli go do trugli* ok Żywca NowŻyw 305; Mp pd-zach. WW, AN

truś ‘królik’: *Siedzi ciło, jak truś* ok Żywca NowŻyw 305; *Wgóń trusie do klatki* Śmiłowice miech; *Woła sie truś, truś na króliki* Krzesławice myślen; oggw. JW

trut ‘samiec pszczoły; truteń’: Mp pd. JW

trutnia rodz m ‘samiec pszczoły; truteń’: Mp pn-wsch, Pom pd. WW

tryfus ‘naczynie, zwykle z klepek, często na trzech nogach’: *Tryfus mo trzy nóg,*

do tryfusa wkładały bielizne, loły wodu i zioła z łuźnika zamias proszku Giełczew kras; Mp pn. RK

tryjerować ‘oddzielać lepsze ziarno od gorszego’: *Tryjerować – na przetakach podsiewać* Bychawka lub; Mp pn-wsch. AN

trynk ‘warstwa zaprawy nakładana na ściany i sufity; tynk’: *Żwirówaty piasyk dobry do trynku* Wiszniów hrub; Mp. RK

trynkować ‘tynkować’: *My takiego piyknego krzoka miały koło ganku, musiały my go uciąć, jak trynkowali, bo to, wiys, świni na trynk – bije liściami po tyk ścianak* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl, Maz. RK

tryźnić ‘tracić, trwonić, marnować’: *Nie tryźnij niepotrzebnie piniedzy* Samocice dąb-tar; **Mp pd**. WW

trza ‘trzeba’: *Ni ma co siedzieć, trza sie wziąś do roboty* Grębów tarnob; *Trza sie ku chałpie pobiyrać* ok Nowego Sącza SzewSł 678; *Trza by tam zajrzyć wkiedy* Giełczew kras; Mp, Śl, Maz pd-wsch. WW, MB

trzan zob. **trzon**

trzaskący ‘o mrozie: silny, duży, siarczysty’: *Trzaskocy beł w nocy mróz* Brudzewice opocz; Mp zach. WW

trząska ‘galareta mięsna’: Mp pn, Maz pd-zach. WW, AN

trzeja ‘trzeba’: *Jak sie wejdzie do cudzej chałpy, to trzeja ᵘoć na kwilecke siadnoć – zeby spani ᵘostawić* ok Żywca NowŻyw 437; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, AN

trzepaczka ‘drewniany przyrząd do ugniatania ugotowanych ziemniaków, mieszania płynów; mątewka’: Mp pn. WW

trzepiórka ‘przepiórka’: Mp zach. WW

trześnia ‘czereśnia’: *Wylyź no na trześnié i urwij nom troche jagód* Lubatowa kroś; Mp, Śl. WW

trześnianka ‘zupa owocowa z czereśni’: *Narwij trześni, ᵘugotuje trześnianki* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch. WW

trzetrzew ‘ptak – cietrzew’: *Trzetrzew piórka mo duże, a najwiyncy w ᵘogónie* Przedmość wiel; Mp. RK

trzeźbi ‘trzeźwy’: Mp pn-zach. WW

trzeźby ‘trzeźwy’: Mp pn, Śl. WW

trzęsawa ‘trzęsawisko, bagno’: *Ady nie przeńdzies tamtędyk*, *bo mokro*, *trzesawa* Radkowice iłż; Mp pn, Maz wsch. WW

trzęsianka, trzęsionka 1. ‘galareta z nóżek’: *Trzesionka nálepso z cielecych nozek* Chotel Czerwony pińczów; Mp, Maz, Wp. **2.** ‘słoma zmieszana z trawą lub sianem’: *Trzesionka to słoma nierznieta z kónicynom* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Trzesionke lubio krowy* Siennica Różana kras; Mp wsch, Maz wsch, Pom pd. WW, AN

trzęsidupa, trzęsidupka ‘człowiek tchórzliwy’: *Nie być takiem strasnem trzesidupá* Samocice dąb-tar; *To jes trzęsidupka, a nie chłop, nie bydzie ś niego wojok, ani fajermon* ok Żywca NowŻyw 306; Mp pd. AN

trzęsidupka ‘ptak – pliszka’: *Skocze, jak ta trzyńsidupka* Hyżne rzesz; Mp pd, Wp pd i zach. WW, AN

trzęsionka zob. **trzęsianka**

trzon, trzan ‘dno pieca chlebowego’: *Pomietko umocają we wodzie i wymiatają drobne wągłyki i popiół, żeby trzon był cysty i chlyb wsodzają, w piecu chlebowem je podniebienie i trzon* Poręby Majdańskie kolb; *Piece sie na trzanie* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Pom pd, Kresy. WW, AN

trzop, trzóp 1. ‘stary gliniany garnek’: *Wysypała zimáki z trzopa* Łoniowa brzes-mp; Mp pd. **2.** ‘stary, niedołężny człowiek’: *Taki stary trzop, a biere sie jesce do bicio baby* Raba Niżna lim; Mp pd. WW, AN

trzopek, trzópek 1. ‘naczynie byle jakie, też skorupa z rozbitego, glinianego naczynia’: *Trzopek to je małe nocynie* Poręby Majdańskie kolb; *Dej kotu mlyka w trzópku* ok Gorlic WietrzGor 187; Mp pd. **2.** ‘stary, niedołężny człowiek’: *Ty stary trzópku!* Sowliny lim; Mp pd. AN

trzósło ‘nóż pługa’: *Trzósło je przed blacho i tyż kraje ziymie. To je taki nóż* Kombornia kroś; *Pług musi mieć ᵘostre trzósło,*

bo inaczy to by nic ni zorał nim Konopnica lub; **Mp**. WW, AN

trztać ‘o drobiu, zwierzętach i ludziach: wydalać rzadki kał, mieć rozwolnienie’: *Owca cegoś sie najadła, bo ino drugi dziń trzto* Sierosławice konec; Mp, Pom pd, Kasz. WW

trzuskawka ‘truskawka’: Mp pn, Maz, Wp. WW

trzyćwierciówka ‘deska o grubości trzy czwarte cala’: *Kupiułem se kilka trzyćwierciówek* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp. WW, AN

trzyniak ‘sito, przetak z większymi otworami do przesiewania zboża’: *Trzyniok to przetak rzádki na trzyny* Tyniec krak; **Mp pd-zach**. WW

trzyny ‘grubsze odpadki słomy i kłosów powstające przy młóceniu’: *Trzyny to są ᵘodpady ᵘod młynkowanio, nie plowy, bo plowy idą z wiatrem* Poręby Majdańskie kolb; **Mp pd**. WW

tulać (się) ‘toczyć (się), turlać (się)’: *Tulej piłecke do cioci, a ciocia bedzie do ciebie* Brzozów; *Tulały my sié z górki, jaż nom głowy podskakiwały* Bóbrka kroś; **Mp**. WW, AN

tulej ‘żelazne okucie luśni wozu, wideł itp.; tuleja’: *Stel źle beł wbity w tulej* Radkowice iłż; Mp, Śl, Maz pn, Wp. WW

tuman ‘głupiec’: *Majóm takiego tumana* Brudzewice opocz; Mp, Maz wsch, Kresy pd. AKS

tumanić ‘wprowadzać w błąd, oszukiwać, ogłupiać’: *Nié tumań mie, bo jo swojé wiém* Bóbrka kroś; Mp. WW

tumlować się ‘spieszyć się, uwijać się’: pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

tupkać ‘stąpać głośno, tupać’: *Siedzymy se i godómy, naroz zacyno cosi na górze tupkać* Sękowa gor; Mp pd. WW

turbacja ‘strapienie, zmartwienie, kłopot’: *Take mom turbacje s tym synem* Siennica Różana kras; Mp. WW

turbować się ‘martwić się, niepokoić się, kłopotać się’: *Zeby człowiek mioł siłe, to by sie nie turbowoł* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

turoń, toroń ‘kolędnik przebrany za rogate zwierzę’: *Z turoniem to juz troche starse dzieci chodzióły, wielki taki ból* Stróżna gor; **Mp**. WW

tutka ‘pysk zwierzęcia (krowy, owcy)’: *Aby dyszel nie bił krów po tutkach, jest między snozami* [jarzma] *sztaba żelazna* Lubomierz boch; **Mp pd**. WW

tutok ‘tutaj’: *Tutok ni ma wiatraków* Zakopane; Mp pd. JW

twarda jesień ‘późna jesień’: *Twardo jesiń – ni mo ciepła, mróz bierze. Twardo jesiń to kóniec jesini* Woźniki sier; **Mp**, Maz pd. RK, AN

twardz, kwardz ‘coś bardzo twardego’: *Taki twárdz, ze sie ᵘorać nie dá* Przewrotne rzesz; Mp. WW

twarz ‘policzek’: *ᵘOd zęba spuchła ji twarz* Sierosławice konec; Mp pn, Maz wsch. WW, AN

twórz ‘zwierzę – tchórz’: *U nos w stodole twórze siedzo* Świątniki sand; Mp, Kasz. JR

tybetka, dybetka ‘chustka na głowę, zazwyczaj wełniana’: *Chustki tybetki baby nosiuły bez lato* ok Nowego Sącza SzewSł 682; *Babcia, jak śli do kościoła, to se ᵘodziewali na głowe dybetke* Bóbrka kroś; Mp pd, Śl pd. WW, AN

tyczka, tyka ‘żerdka wisząca u żurawia studziennego’: Mp pn-wsch, Maz pn, Wp. WW

tyczkowy ‘o odmianie grochu, fasoli: pnący się po tyczce’: *Groch tyckowy wysoko rośnie na tyckach* Przedmość wiel; Mp pn, Maz pd. WW, AN

tyczni, tyczny ‘o odmianie grochu, fasoli: pnący się po tyce’: *Fasola tycznio wyschła już* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

tyćka, tyćko ‘tak mało, odrobinę’: *Ino tyćka mom chleba* Radgoszcz dąb-tar; *Tyćko papiyru, to sie nie zapakuje w to* Brzozów; **Mp**. AN

tyćki ‘tak mały, taki’: *Angrés tó jes ziélóny, taki długi, ᵘo tyćki, na kómpoty i tak zjeś* Czelatyce jaros; Mp. AN

tyćko zob. **tyćka**

tyka zob. **tyczka**

tykło ‘drąg w środku stogu siana’: Mp pn--wsch, Maz wsch. JW

tyla, tela ‘tak wiele, tyle’: *Nie smyśloj tyla, ino godoj prowde* Radgoszcz dąb-tar; *Tero łąki so naprawiane i tyla źmij ni ma* ok Kolbuszowej GondLas 183; Mp, Śl, Maz, Wp. AN

tylachna, tylachno ‘tak wiele, tyle’: *Tyk pkieł jes tylochna!* Przedmość wiel; Mp pn. AN

tyle dale, tyli dal ‘tak daleko’: *Nám i tak daleko po błotak chodzić teli dol do Poronina* Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 41; Mp pd. AN

tyli ‘tak duży’: *Já tyli kawołek przesed* Lgota Gawronna włosz; *Chłopina był nieduży, tyli co ja* Olbięcin kraś; **Mp**, Maz pd--wsch. AN, JW

tyli świat, tyle światy ‘tak daleko’: *Tyle światy zesed i nie znaloz kobity* Chotel Czerwony piń; Mp. JW

tylni ‘znajdujący się w tyle, tylny’: *Zając przednimi łapami chlusce* [skacze]*, a tylnimi to sie popycho* Niegowa zaw; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. RK

tylnik ‘bolec w rozworze, spajający przód i tył wozu’: *Telnik to takie zelázko z tyłu przy ᵘozworze, zeby sie wóz nie ᵘozprzág* Radkowice iłż; Mp pn, Wp. RK

tylo, telo 1. ‘tyle, tak dużo’: *Tylo ich béło, że ani zlicyć* Żarnowiec kroś; *Telo mo gruli, co i rok wybyje* ok Zakopanego ZborSł 386; Mp, Maz, Pom pd. **2.** ‘tylko’: *Zakłujó jegó i tyló głowy óderżnó* Wiszniów hrub; Mp pn, Maz pn i wsch; Pom pd. RK, AN

tyłek 1. ‘przednia lub tylna część skrzyni wozu’: *Przedni tylek i zadni tyłek* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 1029; Mp pn, Śl wsch, Maz, Wp. **2.** ‘przednia lub tylna część łóżka’: *Tak sie zapar o tełek łózka i patrzał na niego* Radkowice iłż; Mp pn, Maz. **3.** ‘dolna część snopa’: Mp. RK, AN

tynia ‘cienka deseczka lub patyk używane do robienia drewnianego płotu’: *Jedłowo tynio stoła dułgo w płocie* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. RK

tyrczeć ‘terkotać’: *Co to tak bez całóm noc tyrcało?* Sękowa gor; Mp pd, Śl. RK

tyrpać ‘trącać, szturchać, szarpać’: *Nie tyrp mie, bo mom gorącom herbate w rynkak* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

tytka ‘papierowa torebka’: *Przyniś w tytce cukru* Przedmość wiel; Mp zach, Śl, Wp. RK, AN

U

ubać się ‘przestraszyć się’: *Uboli sie teroz jesce bardzy, bo i było cego sie boć!* Złatna żyw MiesPog 64; Mp. RK, AN

ubić ‘zbić, pobić’: *Straśnie go na zábawie ubily* Samocice dąb-tar; Mp. RK

ubiedzić się ‘wycierpieć wiele niedogodności; utrudzić się’: *Z tymy-m dzieciamy sie ᵘubidziła* Janków brzez JP XXXIX 354; *Casám cłowiek taki ubiydzóny przychodzi po całám dniu, ze mu sie nawet jeś nie kce* ok Nowego Sącza SzewSł 686; Mp. AN

ubieraczka ‘kobieta, która wiąże skoszone zboże w snopy’: *Ubiyracka ubiyro i wiąze* Przedmość wiel; Mp zach, Śl, Wp pd i zach. RK, AN

ubierać ‘odbierać zboże za kosiarzem i wiązać snopy’: *Gorzy ubirać, cinzy, sic lzy. Ubiracka to mo robote!* Woźniki sier; Mp zach, Śl, Wp pd i zach. RK, AN

ubocz ‘zbocze góry’: *Toc-i sie tu, toc-i, wionek po uboc-i, a gdziez sie zatoc-i? Gosposi przed ᵘoc-i* [pśn] Zawadka myślen; Mp pd-zach. RK

uchciwić się ‘ulec chęci zdobycia, zagarnięcia czegoś; połakomić się’: *ᵘOn sie uchciwiuł i wziuł te gospodarke, a teroz mo kłopot* Rzepiennik Strzyżewski; Mp pd, Kasz. RK

uchlać ‘ugryźć’: *Gómór* [komar] *mie uchloł* Wiskitno łódz; *Pies mnie uchlál w noge* Samocice dąb-tar; **Mp pn**. RK

ucho ‘zaczep kosy’: Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

ucho zob. **babie uszy**

uchremować ‘kuleć, utykać’: *Tak uchrymuje na te noge duzo* Mszana Dolna lim; Mp pd-zach. RK

uchycić ‘chwycić, złapać’: *Uchyć za klamke* Żarnowiec kroś; *Lis gádál: mnie dobrze, bo se moge bądź co uchycić i zjeś* Bratkowice rzesz ME X 281; Mp, Śl. RK, AN

uciarać się ‘ubrudzić się’: *Dzieś sie tak dziołcha uciorała?* Bronowice-Kraków; **Mp**. RK

ucieknąć ‘uciec, umknąć’: *Musze ᵘucieknoć z zybrania* Siennica Różana kras; Mp, Maz. RK, AN

ucierać (się) ‘wycierać (się)’: *Ucierám se rece łachem* Samocice dąb-tar; *Jak sie umeł, to sie ucierál recnikiem* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz. AN

ucierak ‘ręcznik’: *Jako kciała ᵘomyć miche, zapomła wyjąć uciérák* Orawka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 90; Mp, Maz. RK, JW

uciesać ‘uformować ciosaniem; wyciosać, obciosać’: *Tako ᵘopatka uciesano z drzewa* Przedmość wiel; Mp. RK

ucieszny ‘uradowany, ucieszony’: *Maniuś taki ucieszny polotoł po hali i wszyskim babóm poopowiadoł, że bedo podwyżki* Blizne brzoz; **Mp**. RK

ucieszyć się ‘użyć zabawy, przyjemności, nacieszyć się’: *Grajze mi skrzypecku z ty barani strony, niech já sie uciese póki ni mám zony* [pśn] Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Pom pd. RK

uciupać ‘uciąć, urąbać’: *Uciupej mi ta troche gałynzi na pol* Sękowa gor; Mp pd. RK

uczny ‘mądry, wykształcony’: *Tko beł ucny, to posed do miasta, na wsi nie siedzi* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. RK

ud zob. **jud**

udać ‘o pieniądzach: wydać’: *Dzieś ty udoł wszyskie piniondze?* Stróżna gor; Mp pd, Śl. RK, AN

udatny ‘zgrabny, przystojny, urodziwy’: *Udatny tyn chłoposzek jeich* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 1034; Mp. RK, AN

udawić się ‘udławić się’: *Zemnij tam prosiątkowi kartofle, zeby sie nie udowiło* Giełczew kras; Mp, Śl, Maz, Wp. JW

udrzeć ‘uderzyć’: *Udar go w łeb kijem* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. RK

udumać ‘wymyślić sobie coś, postanowić, zaplanować’: *Wisz ty, co ja sobie ᵘudumała?* Korczów bił; Mp, Maz. RK, AN

uflagać (się) ‘ubrudzić (się)’: *– Dziyzeście sie tak uflogali? – A ślimy bez krzoki, a dys loł i błota tam, ze strach* Sękowa gor; **Mp**. RK

ufnal ‘gwóźdź do przybijania podkowy; hufnal’: *Podkowe kóniowi sie ufnolami przybijo* Książnice Wielkie piń; Mp pn, Maz, Wp. JW

ugadać ‘omówić, przekonać’: *ᵘUgodały go ji ᵘodpisoł jim hektary* Brudzewice opocz; Mp, Maz. AN

ugadać się 1. ‘uzgodnić coś, dojść do porozumienia’: *Ugodały my sie, ze jutro na borówki pódziymy* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Stach ᵘugádál sie z Władkiém co do kupna kónia i wypiły litkup* Grębów tarnob; Mp, Pom pd, Kasz. **2.** ‘nagadać się do syta’: *Ugádały my sie, ᵘo wszystkiem my gádały* Samocice dąb-tar; *Tak sie żymy ugodali, jak nigdy* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 1035; Mp, Maz, Kasz. RK, AN

ugadany ‘rozmowny, gadatliwy’: *Taki ugadany tyn chłop* Limanowskie; Mp. AN

ugadnąć ‘zgadnąć, przewidzieć’: *Trudno ugadnąć, ilé to trza bedzié* Bóbrka kroś; Mp pd i wsch. RK

uganiaczka ‘gorączkowa, męcząca praca; krzątanina’: *Miałam w domu majstrów, tom sie tyle z niemy nakłopotała, tylem miała rozmajty uganiacki, ze ani ᵘoddychnáć spokojnie ni miałam casu* Samocice dąb-tar; Mp. RK

uganiać się ‘trudzić się, borykać się z jakimiś kłopotami’: *Tak sie musi człowiek ᵘuganiać ze syćkim, bo to tego ni ma*, *to znowu tamtego* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. RK

ugiąć się ‘unieść, podkasać sobie spódnicę’: *ᵘUgiena sie i przesła bez wode* Radkowice iłż; Mp. RK

ugibać się ‘uginać się’: *ᵘUgibała sie pod brzemiąckiem* Ślemień żyw; *Wysmaruj se łózko łójym, zeby głośno nie zgrzypiało, kie sie bedzie ugibało* [pśn] Zaryte-Rabka n-tar; Mp zach, Kasz. RK, AN

uginąć ‘zmarnieć, zdechnąć’: *Kóń nom uginół* Kombornia kroś; Mp pd, Śl pd. RK, AN

ugodzić ‘dogodzić, zadowolić’: *Já nie chce sama farbować, bo nigdy ni moge ugodzić, zawse brzydko ufarbuje* Samocice dąb-tar; Mp. RK, AN

ugorzyć 1. ‘zostawiać pole odłogiem; ugorować’: *Duzo ugorzyli*, *nie sioli rok* Świątniki sand; Mp. **2.** ‘płytko orać’: Mp pd-zach. RK

ugrzać się 1. ‘ogrzać się’: *ᵘUgrzáł sie wele* [‘obok’] *pieca* Radkowice iłż; Mp, Kasz. **2.** ‘zgrzać się, spocić się’: *Ugrzáł sie, wiater go ᵘowiát*, *zaziebieł sie* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. RK

ugrzech, **urzech** ‘pas ziemi pominięty przy oraniu’: Mp wsch, Maz pd i wsch. AKS

ujanka ‘żona wuja; wujenka’: *Idź, powiédz ujance, żeby przyszła do żniwa jutro* Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. WW

ujec ‘wujek’: pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

ujek ‘wujek’: *Przynieś ᵘod ujka miedlyce do miedleniá kónopi* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. WW

ujeść ‘ugryźć, ukąsić’: *Nie spuscáj psa z łajcucha, zeby kogo nie ᵘujád* Przewrotne rzesz; Mp. RK

ujma ‘odpadki przy czyszczeniu zboża, ziarno gorszej jakości’: *Ujme siy sposo bydłym* Lubatowa kroś; **Mp**. RK

ujna ‘żona wuja; wujenka’: *Żona wuja będzie ujna* Goźlice sand; *We wojne bylymy wysiedloni, miszkołem u ᵘujny* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd, Śl. WW, AN

ujść ‘o czasie: minąć, upłynąć’: *Tydziyń uszło, nikiym komisyj przyjechała* Hyżne rzesz; Mp pd. RK

ukalić (się) ‘ubrudzić (się), pobrudzić (się)’: *Gdzie ześ sie tak ukaluł, przecie ni ma takiego błota* Stróżna gor; Mp pd. RK

ukielznąć (się) ‘poślizgnąć się’: *Ukiełzła mi noga, jakek seł z góry, pewniek jom wykręcił, bo spuchła* ok Żywca NowŻyw 311; Mp pd-zach, Śl pd. AN

układ ‘zwyczaj’: *We Wielijá przynosi sie do chałupy słome, bo to taki ᵘukład* Radkowice iłż; Mp. RK

układanka ‘spódnica układana w fałdy’: *Nie lubie chodzić w ᵘukładance, bo wyglądo w nij człowiek jak kopa siana* Sierosławice konec; Mp. RK

układ się ‘położyć się’: *Choć bądź gdzie sie układe, zebym sie przespała* Wilków kiel; Mp, Śl, Maz, Wp pd i wsch. RK

ukochać (się) ‘objąć, uściskać (się)’: *Ukochoj mie za syje, to ci powim* Chotel Czerwony piń; *Wreście siostra do niéj przyjechała i ukochały sie, ze az radoś było patrzyć* Grębów tarnob; Mp, Wp, Kasz. RK, AN

ukrasić ‘ufarbować’: *ᵘOprzedzoná wełna musi być ᵘukrasoná, zeby sweter zrobić* Radkowice iłż; Mp pn, Maz. RK

ukrzyć (się) ‘ukruszyć (się), ułamać (się)’: *Ukrzyj troche chleba kurczyntom* Lubatowa kroś; **Mp**. RK

ukrzywdzić ‘wyrządzić krzywdę’: *Same ᵘocy widzom, ze go ᵘukrzywdzili* Topolice opocz; Mp, Śl. RK

ulać 1. ‘odlać’: *Uliej ty wody, zeby nie było goroce, doliej zimnego* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Było kapke (mleka) uláte* Ślemień żyw RamŚl 85; Mp, Maz.

2. ‘zmoczyć’: *Uloło wos* Limanowskie. Mp pd. **3.** ‘o deszczu, zwykle ulewnym: spaść (też nieosobowo)’: *Des ulál, chmury sie cofneły* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Pod Rzeszowym uloło, szkody narobiło* Hyżne rzesz; *Ale uloło w nocy, nie do sie dzisio w pole wjechać* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp**. RK, JW

ulatać się ‘zmęczyć się bieganiem’: *Ale sie ulátamy za gesiami* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. RK

ulepsić ‘polepszyć’: *Chcioł w gospodarce ᵘulepsić robotę* Brudzewice opocz; Mp. RK

ulew ‘ulewa’: Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. RK

uleżałka ‘owoc dzikiej gruszy smaczny dopiero po uleżeniu się; ulęgałka’: *Gruska ulezałka – jak sie ulingnie na miantko* Wierzchowiska kraś; Mp, Wp. RK

ulica 1. ‘główna droga prowadząca przez wieś’: *Jak wyjdzi na ulicy i kogó spotka, tó żyby jegó brali w kumy* Orchówek włod; Mp pd i wsch. **2.** ‘przejście między domami; ścieżka’: *Z gałynziami wjiżdża w wioské, okna wybija, szyby, panie, bo to ulica wąska* Wiszniów hrub; Mp pd i wsch. AKS

uliczka ‘przejście między domami; ścieżka’: *Stanoł sobie tak w uliczce przy wrotach* Krasne zam; Mp pd i wsch, Śl pd. AKS

ulubić ‘polubić, upodobać sobie; ukochać’: Mp, Maz pn i wsch. AKS

ułabudać ‘uzbierać, zaoszczędzić’: *Jak se ułabudóm pore grejcarów, to se musze kupić nowy płoszcz* Brzozów; **Mp pd-wsch**. AKS

uładować ‘przygotować, przyrządzić (jedzenie)’: *Uładuje sie tyle jedzeniá na to wesele* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn i wsch. AKS

ułakomić się ‘skusić się, połakomić się na coś’: *Na cóześ ty sie ᵘułakómieł, na te moje krwawice* Radkowice iłż; Mp. AKS

ułapić ‘schwytać, złapać’: *Liska jes je strachliwo, niełacwo je ułapić* ok Zakopanego ZborSł 400; **Mp pd**. AKS

ułazić się ‘zmęczyć się chodzeniem’: *Ułaże sie cały boży dzień za krowami* Żarnowiec kroś; Mp pd. AKS

umaglować ‘wymaglować’: *Którzy umieli maglółać, jak tó piynknie umaglółali* Czelatyce jaros; Mp pn i wsch. AKS

umarcie ‘śmierć’: *Likarz stwierdziuł ᵘumarcie* Siennica Różana kras; Mp, Wp pn i wsch, Kasz. AKS

umarty rz ‘zmarły, nieboszczyk’: *Umarty leżáł na smentarzu* Dąbrowa Poduchowna iłż; oggw. AKS

umiejętny ‘wprawny w czymś, zdolny’: *Umiejetny, bo se wszysko som ᵘumi zrobić* Książnice Wielkie piń; Mp, Kasz. AKS

umierać ‘o pszczole: kończyć życie, ginąć’: oggw. AKS

umieszać ‘wymieszać, zmieszać’: *Kapuste sie umiesało w dónicy* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Wp pd i wsch. AKS

umoknąć ‘o lnie: namoknąć’: *Len na rosie potrzymać, jak jus umók*, *jak wyschło, powiónzało sie w snopecki* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz pn. AKS

umorzyć ‘doprowadzić kogo do śmierci’: *ᵘUmorzeła go głodem* Brudzewice opocz; Mp. AKS

umrozić ‘o mrozie: spowodować wymarznięcie czegoś’: *Nie bedzie jabłek w tym roku, mróz umroziuł wszyskie kwiotki* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

umurdzać się ‘pobrudzić się’: *Aleś sie umurdzoł sadzami!* Sękowa gor; Mp pd. AKS

umyśleć ‘postanowić, zaplanować’: *Ten stary sobie raz umyślał*: *Nie! Nié bedziész ty mno kréńcić!* Łabunie zam; **Mp**. AKS

umywak ‘szmatka do mycia naczyń’: Mp pn, Maz pd-zach. AKS

umywalka ‘stojak z wydrążonym otworem do którego wkłada się miednicę do mycia’: *ᵘUmywalki my miały drewniane i żelazne, na miynnice buła wyrzniynto dziura* Stróżna gor; Mp. AKS

upaćkać się ‘ubrudzić się’: *Aleś sie upaćkáł błotem* Samocice dąb-tar; Mp. AKS

upalić 1. ‘silnie rozgrzać’: *W razie żelazo jes juz upalóne, to sie leci do kowadła* Woźniki sier; Mp pn-zach, Maz. **2.** ‘o upale lub mrozie: spowodować zniszczenie roślin’: *Upoliło my tego roku ogórki* Śmiłowice miech; *Wár latoć był taki, że upálił mi całe stajanie ᵘowsa* Mętków chrzan; Mp pd. **3.** ‘ukroić duży kawałek czegoś’: *Jako se pojde ᵘupoluł, przez cały chlib* Książnice Wielkie piń; Mp. **4.** ‘ugryźć, ukąsić’: *ᵘOkropnie mie ᵘupoleła w pięte* Sierosławice konec; Mp. RK

upalować ‘przywiązać zwierzę do palika na pastwisku’: Mp pn, Wp pn-wsch, Pom pd. AKS

uparować ‘ugotować na parze’: *Kartofli trza uparować* Przedmośc wiel; Mp pd i zach, Maz pd i wsch, Wp. AKS

upasiony ‘otyły, gruby’: *Tłusty, upasióny chłop* Giełczew kras; Mp. AKS

upisać ‘pomalować (pisanki)’: *To se pisanka upisa* Wierzchowiska lub; pog Mp pn i Maz pd. AKS

uplęgnąć się ‘o zwierzętach: urodzić się’: *Uplingła sie kobyłka* Wierzbica kras; Mp. AKS

upodoba ‘upodobanie’: *Na pocirzu ksiądz pyto, cy się żeni z upodoby, cy z majątku* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AKS

uporny ‘uparty’: *Jaki ón uporny, nie chce sie pogodzić* Hyżne rzesz; Mp pd i zach, Śl zach. AKS

uprażyć ‘ugotować’: *Mliko upraży sie i do kartofli tłuconych daje* Giełczew kras; Mp pn. AKS

uprzeć (się) ‘o potrawie: dogotować się po odstawieniu z ognia; dojść, zgęstnieć’: *Lemiénska – mónke reccanu* [hreczaną] *czy psennu cy jéncmiynnu ugotuje sie w gorącej wodzie, przykryje miską i czeka, aż uprzeje, przejdzie parą* Konopnica lub; Mp wsch. MT

upsnąć się ‘zsunąć się, potknąć się, też: pomylić się, coś źle zrobić’: *Upsnáł sie i wleciáł do studnie. W cemś sie ᵘupsnáł i wyrzucieli go* Radkowice iłż; Mp. MT

upusta ‘ruchoma przegroda przy tamie regulująca poziom wody (w stawie, rzece, kanale)’: *ᵘUpusta – kce, to ᵘupuści, a kce, to zastawi i nie ucieko woda* Przedmość wiel; Mp zach, Śl. MT

upytać 1. ‘uprosić’: *Jo se do sklepu nie obejde, muse upytać* [kogoś] Limanowskie; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘nająć do pracy’: *Teráz nie upytás nikogo nikany do roboty* Zarayte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl pd. MT

urada ‘narada’: Mp zach. MT

uradzić ‘dać radę, potrafić’: *Zeby go na drugi roz baba nolyś nie uradziła* Sopotnia Mała żyw ZarP 74; Mp, Maz pd i wsch. MT

uraźny zob. **kamień uraźny**

urągać się ‘obrażać się’: *Powiedziała mu prowde, to sie jeszcze uróngo* Hyżne rzesz; Mp pd. MT

urda zob. **hurda**

urlopnik ‘żołnierz będący na przepustce, na urlopie’: *Heniek gada, że je pósłuszny w wojsku, że coraz to je ᵘurlopnik* Siennica Różana kras; Mp pd i wsch. MT

urobić się ‘napracować się, przemęczyć się’: *Urobieli my sie przy zniwach* Brudzewice opocz; Mp, Śl pd. MT

uroczny ‘o człowieku – według wierzeń: sprowadzający spojrzeniem chorobę, rzucający urok’: *Przywito sie z kim i jaz ᵘocamy rzuci urocny człowiek, i zaro człowieka ᵘoprzyrocy* Woźniki sier; Mp. MT

uroczy ‘o oczach człowieka – według wierzeń: sprowadzające spojrzeniem chorobę’: *Kto się po wstaniu rano z łóżka nie umyje, ten będzie miał przez dzień cały oczy urocze* Rębów pińi; Mp pd. MT

uroda 1. ‘urodzaj’: *W tym roku béła ᵘuroda na ᵘowiés* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘warunki sprzyjające jakiejś pogodzie’: *Czasym sie chmurzy wkolusiynyńko*, *a dyszczu ni ma*. *– To zależy*. *Jak ni ma urody na dyszcz*, *to ni ma* Brzozów; MT, JW

urodliwy ‘pochodzący skądś’: *Ja urodliwy z Weresc* Adamów chłm; *Nazad dó*

Warszawy, bo ón jest Polak uródliwy Zawada zam; Mp pn-wsch. MT

urodny ‘piękny, przystojny, urodziwy’: *Kuneфoł ma urodną te starsą dziewuchę* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz pd, Wp. MT

urodzić się ‘o roślinach: obrodzić’: *Len nie zawdy sie urodzieł, dobrego pola chciáł* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Maz pd. MT

urok, uroki ‘według wierzeń: siła magiczna niektórych osób, mogąca komuś lub czemuś zaszkodzić’: *Od uroku zawse coś trza mieć* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Wierzyli w takie jakiesi gusła, że któsi uroki doł i głowa bóli. I tó sie tymi chlapami* [‘pomyjami’] *zmywali gymbe i pó trzy razy spluwali. Jak to były uroki, tó tróche pomogáło. Jak sama głowa ód siebie bólala, tó niy* Blizne brzoz; oggw. MT

urok: bez uroku, przez uroku ‘zaklęcie wypowiadane przy chwaleniu kogoś lub czegoś, mające, według wierzeń, zabezpieczyć chwaloną osobę lub rzecz przed szkodą’: *Jedyn u drugiego uwidzi na przykład trusie* [króliki]*, a jak nie powiy „przez uroku”, to znaczy*, *że urzeknie* Mszana Górna lim; Mp pd, Śl pd. MT

urok zob. **odczynić urok**

urok zob. **rzucić urok**

urokliwy ‘według wierzeń: mający moc czarodziejską zdolną zaszkodzić komuś, czemuś’: *Bice te som urokliwe, na inksego, co złe, rucajom urok, a swojego pilnujom ode złego* Poronin n-tar PTP VII 139; Mp pd i wsch. MT

uroplan ‘samolot’: *Uroplan to tero samolot* Przedmość wiel; Mp, Maz. MT

urosić się ‘o rozłożonych na trawie łodygach lnu: zmiękнąć pod wpływem rosy lub deszczu’: *Przewożnie nie kładli lnu dó wódy, jyno na łónce sie rózścielało ciyniutkó. Leżoł tydziyń, dwa tygodnie. Jak było dużó dyszczu, tó sie wcześni urosił* Blizne brzoz; Mp, Maz. MT

urosieć ‘o rozłożonych na trawie łodygach lnu: zmiękнąć pod wpływem rosy lub deszczu’: *Len rozcióga na rośsie, na ścirzniu, w sodzowkach casam mocó, jak ᵘurosieje*, *zbiro sie* Krzemień kraś; Mp wsch i pn. MT

urzech zob. **ugrzech**

ur-zieć ‘zobaczyć, ujrzeć’: *ᵘUr-ziała we śnie diabła* Brudzewice opocz; **Mp pn**. JW

urznąć ‘uderzyć’: *Spróbuj mie ᵘurznąć, to bedzies widzioł* Przewrotne rzesz; Mp pd-wsch. JW

uschnąć 1. ‘przestać być mokrym; wyschnąć, obeschnąć’: *Jyncmiyń na susarniom prowadzom. Jak juz zakiełuje, to bierom go na susarnie i jak uschnie, to go bierom na młynek i obmylom* Niegowa zaw; oggw. **2.** ‘schudnąć’: *Krowa bez zime uschła, ᵘostała ino skóra i kości* Radgoszcz dąb-tar; Mp. RK

usechnąć 1. ‘o roślinach: obumrzeć wskutek braku wody lub innych niesprzyjających warunków’: *Ta gałąź gruszkowa chyba usechła* Korczów bił; Mp pn-wsch. **2.** ‘przestać być mokrym; wyschnąć, obeschnąć’: *Usechli mie jabka i śliwki w piecu* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch. RK

usiadka zob. **iść, pójść na usiadkę**

uskarżyć się ‘poskarżyć się’: *Udáł sie do zwiérzchnictwa i tam się uskarżuł* Błażowa rzesz ME X 312; Śl, Mp pd. JW

usknąć 1. ‘o roślinach: obumrzeć wskutek braku wody lub innych niesprzyjających warunków’: *Jabłonka nám uskła* Wilków kiel; Mp, Wp. **2.** ‘przestać być mokrym; wyschnąć, obeschnąć’: *Wypierze sie przedziona, jak uskno, to sie wije* Wilków kiel; Mp, Wp. RK

usłuchliwy ‘posłuszny’: *Mój chłopák jes ᵘusuchliwy* Żarnowiec kroś; Mp, Śl. JW

usługować ‘usługiwać, służyć’: *Usługował do mszy* Samocice dąb-tar; oggw. JW

usmarkać (się) ‘ubrudzić (się) wydzieliną z nosa’: *ᵘUtrzyj ze se nos, boś jes cały ᵘusmarkany* Sporysz żyw; Mp, Śl, Wp, Kasz. AN

ustać 1. ‘przestać’: *Palic boloł jak frebra, a późni ustoł bolić* Zychorzyn opocz; Mp. **2.** ‘zmęczyć się’: Mp, Śl, Maz. JW

ustać (się) ‘o roślinach, owocach: dojrzeć’: *Już ᵘustał sie ten ᵘowies, można by go kosić* Korczów bił; Mp pn. JW

ustrój 1. ‘strój, ubranie’: *Ładny ustróje baby miały* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. **2.** ‘zwyczaj’: *Wy mácie dziwny ustrój: w nocy siedzicie, a we dnie śpicie* Samocice dąb-tar; Mp. JW

ustygować ‘narzekać, żalić się’: *Ustygował stale na głowe, ze go bolywuje* Samocice dąb-tar; Mp pd i wsch, pog Mp pn i Maz pd. AKS

usuć ‘usypać’: *ᵘUsuć zboza z becki* Radkowice iłż; Mp, Śl. AKS

uszargać się ‘zamoczyć się, ubrudzić się’: *Całom sie usargała, jagem sła do wás, rosa taká* Bronowice-Kraków; Mp. AKS

uszczyknąć ‘urwać, uszczknąć’: *Uscyknełam ździebło trávy* Samocice dąb-tar; Mp pd. AKS

uszczypić ‘uszczypnąć, ukąsić, użądlić’: *Pcha* [pchła] *uscypi, ka nie trzeja* Złatna żyw MiesPog 43; Mp pd, Śl. AKS

uszlachcić się 1. ‘pobrudzić się’: *Aleś sie dziesi uślachciół, wyglóndos jak nieboskie stworzynie!* Sękowa gor; Mp. **2.** ‘upić się’: Mp. AKS

uszparować ‘zaoszczędzić’: *Jak ᵘusparujesz, to más* Przędzel niż; Mp, Śl pd, Pom pd, Kasz. AKS

uszperlać ‘nagromadzić, nazbierać, zaoszczędzić’: *Uspyrlała se pora grosy* Limanowskie; *Uśperlać pieniedzy* Wilków kiel; **Mp**. RK, AKS

uświadczyć ‘znaleźć, zobaczyć, spotkać’: *U nich biyda az strach, tam chleba u nich nie uświadcys prawie przez cały rok* Sękowa gor; Mp. AKS

uświerknąć ‘zmarznąć, przemarznąć, też zamarznąć’: *Te ptoki to chyba ᵘuświrkno na takiem zimnie* Jodłowa jas; Mp. AKS

utargać ‘urwać, uskubać’: *Chto tak utargál tego chleba* Samocice dąb-tar; Mp pd. AKS

utępa ‘kłopot, utrudnienie’: *ᵘUtympa z tymi kurami jak tu zasione* Stróżna gor; Mp pd. AKS

utrapa ‘kłopot, zmartwienie’: *Jedna utrápa, jak dzieci niedobre* Przewrotne rzesz; Mp pd, Śl. AKS

utrapić się ‘zmartwić się, strapić się’: *Trza sie béło jéno utrápić, ja zém se ᵘocy wypłakała* Grębów tarnob LL XIX 3 s. 48; Mp. AKS

utrzeć (się) ‘obetrzeć (się), wytrzeć (się)’: *Pocekej, gábá ci utrá, sadzóm ześ sie uciároł. Nie trza mi rácnika, kosulóm sie utrá* ok Nowego Sącza SzewSł 687; *Umyj sie mydłem i utrzyj sie, mos tu ucirkę* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz, Wp. JW, AKS

uwadzić ‘zaczepić, zawadzić’: *Uwadziłam ᵘo tén kamiéń i ryp jak długá* Bóbrka kroś; Mp pd. AKS

uwalić ‘uderzyć’: *Ale mie uwalył, mom śnioka* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AKS

uwarzyć ‘ugotować’: *ᵘUwarzeła klusków z serym* Brudzewice opocz; *Na wiecur to uwarzy tam troche mliyka* Świątniki sand; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. AKS, JW

uważać 1. ‘okazywać szacunek, cenić’: *Jak ktoś ᵘojców nie ᵘuwazoł, to mówili matka, ᵘociec* Topolice opocz; Mp, Maz, Pom pd. **2.** ‘pamiętać’: *To, co mówili, to jo uwożom* Kocudza bił; Mp. **3.** ‘obserwować, rozpoznawać’: *To sie uwazało po gwiozdach, po rany jutrzence i po tych Kosiorzach, to sie te godzine poznaje, tero to majo zégorki* Świątniki sand; Mp, Maz. AKS

uważanie ‘poważanie, szacunek’: *A jak człowiek jes podbidniejsy, to juz ni mo takiego uwozanio* Świątniki sand; Mp, Wp pd-wsch, Kasz. AKS

uważować ‘zwracać uwagę, uważać’: *Uwazować trza na nio* Wilków kiel; **Mp**. AKS, JW

uważyć 1. ‘zauważyć’: *Uwazyłam se pona w kościele* Chotel Czerwony piń; Mp.

2. ‘zastanowić się’: *Ón je nieurodny, uwoz se dobrze, jak chce sie żenić* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AKS

uwiąz, uwięź ‘rzemień łączący bijak z dzierżakiem u cepów’: *Kapica na oboch końcach, a we środku uwińź* Jezierna tom-lub; Mp wsch, Kresy pd. AKS

uwiązadło, uwięzadło ‘rzemień łączący bijak z dzierżakiem u cepów’: *Przetarło się ᵘuwiezadło ᵘu cepów* Radkowice iłż; Mp. AKS

uwiązak, uwięzak ‘rzemień łączący bijak z dzierżakiem u cepów’: Mp pn i wsch, Maz pn i wsch. AKS

uwiązgnąć, uwięzgnąć ‘utknąć w czymś, uwięznąć’: *Uwiozgnies na ty drodze* Chotel Czerwony piń; Mp. AKS

uwidzieć 1. ‘zobaczyć’: *Zeby choć roz tom świyntom Kalwaryjom uwidzieć* Zaryte-Rabka n-tar; *Pożyczyłem ci piniéndzy i już jich nié uwidze* Żarnowiec kroś; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘przekonać się’: *Uwidzimy, jako to bydzie* Korbielów żyw; Mp pd, Śl pd. JW

uwidzieć się ‘spodobać się’: *Uwidziała mi sie ta dziopka* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Kasz. AKS

uwięzadło zob. **uwiązadło**

uwięzak zob. **uwiązak**

uwięzgnąć zob. **uwiązgnąć**

uwięź zob. **uwiąz**

uwijaczka ‘krzątanina, pośpiech, uwijanie się przy pracy’: *Straszná była ᵘuwijaczka przy sianié, bo chmury wyłaziły zza lasa* Bóbrka kroś; Mp. AKS

uwijać się ‘spieszyć się’: *Uwijojcie sie, bo wos wiecór na polu zastanie* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp. JW

uwlec ‘zabronować pole’: *Jaś pojedzie brónamy i uwlece* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. AKS

uwrocie 1. ‘miejsce na skraju pola przy końcu bruzdy, gdzie oracz zawraca pług przy orce’: *ᵘOdwraco sie kónmy na ᵘuwrociu* Brudzewice opocz; Mp, Maz pn. **2.** ‘szeroki zagon zorany w poprzek innych zagonów przy ich końcu’: *Nie ᵘorz do kójca, bo i tak sie bedzie w poprzyk uwrocie ᵘorać* Samocice dąb-tar; Mp. **3.** ‘niewielki kawałek pola porośnięty trawą’: *Uwrocie to je kawołecek paświska abo łąki* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pn. AKS

uwziątek, uwziątka ‘upór, zawziętość’: *Na uwziątkę lykarztwa ni ma* Sowliny lim; Mp pd. AKS

uwzięty ‘uparty’: *Uwzięty do roboty, robi, choć mu lekarz zakazał* Mogilany krak; Mp. AN

uzdać się ‘spodobać się’: *Pooglądali chałupe, uzdała sie im i ostali w ni* Złatna żyw MiesPog 99; Mp pd, Śl pd. AKS

uzganiać ‘zebrać, zgromadzić’: Mp. AKS

uziąbać ‘przemrozić’: *Uziómbała se nogi i tero grzeje* Wojsławice zaw; Mp pd, Śl pd. AKS

uzior, uziory ‘dolna część snopa’: *Uziory takie u dołu snopka* Wólka Kańska chłm; *To tu takie knowie, uziory takie ᵘu dołu, a ᵘu góry to kłóski* Kopyłów hrub PelcLub I s. 321; **Mp wsch**, Kresy wsch. AKS, JW

uznać ‘poznać, rozpoznać’: *Nitkórzy uznajóm po drzewinie, czy będzie śnieżna zima, ale já to ta nie uwázóm* Lgota Gawronna włosz; Mp, Wp. AKS

uzwolić, uzwolnić ‘zwolnić’: *Jak pódzies tam do gminy, to go musá uzwolnić* Kazimierz Dolny puław; Mp. AKS

uźreć ‘zobaczyć, ujrzeć’: *Kie znou* [znowu] *wás uźrámy?* ok Nowego Sącza SzewSł 698; *Letko mi sie zrobieło na sercu, gdy go ᵘuźrałam na drodze* Sierosławice konec; **Mp pd**. RK

używić (się) ‘nakarmić, wyżywić (się)’: *Jedyn robi, a tyla musi sie używić* Woźniki sier; Mp, Śl, Wp pd-zach, Kasz. WW, JW

W

wachterz ‘stróż, strażnik, dozorca’: *Wachtyrze to jes straz tako. Pilnują wsi ᵘod ᵘognia* Woźniki sier; Mp pn-zach, Śl. WW

wadzić się ‘kłócić się, spierać się’: *Ta sie wciónż wadzo* Hyżne rzesz; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. WW

waga ‘belka ukośna u żurawia studziennego’: Mp pd. WW, JW

wagacyj, **wakacyj** ‘akacja’: Mp pd-wsch. MB

wagować się 1. ‘wahać się, rozważać, namyślać się’: *Wagowałam sie, bo nie wiedziałam, co zrobić w taki sytuacji* Sierosławice konec; Mp, Wp. **2.** ‘uważać, mieć się na baczności’: *Waguj sie, zeby cie kto nie zesed w lejsie, jak bedzies cion drzewo* Radgoszcz dąb-tar; **Mp**. WW

wajczeć ‘mówić niewyraźnie, robić gwar, też o mowie Żydów’: *Przestałybyście juz wajceć! Żydy w buźnicy wajcóm* Sękowa gor. Mp pd. JW

wakacja ‘akacja’: *Z wakacyji liście to takie długockie* Niegowa zaw; Mp, Maz. MB

wakacyj zob. **wagacyj**

wakować ‘bielić lub tynkować’: *Powała drzewiana wakowana – sufit* Krościenko n-tar; Mp pd. MT

walec ‘drążek łączący nosy płóz w saniach’: Mp pn-wsch. AN

walek ‘figura w kartach – walet’: Mp. JW

walnie ‘dużo’: *Śniyga walnie napadało* Korbielów żyw; *Mám walnie piniyndzy* Żarnowiec kroś; Mp pd. JW

walny 1. ‘duży’: *Szli my doś dugo, bo to był walny kawołek drogi* Bóbrka kroś; *Walno kopica sie nasypało ci z kopy* Giełczew kras; Mp pd, Maz, Pom-pd. **2.** ‘ładny, dorodny’: *Walnygo dostała chłopáka* Przewrotne rzesz; **Mp pd**. JW

wandrus ‘włóczęga, żebrak’: *Wandrusy znali rózne cary* ok Żywca NowŻyw 316; Mp, Śl. JW

wanielia ‘ewangelia’: *Ksiądz gadajo wanielie* Siennica Różana kras; Mp, Śl, Kasz. MT, JW

wanielik ‘człowiek wyznania ewangelicko-augsburskiego; luteranin, ewangelik’: *Wanieliki majo pastorów* Siennica Różana kras; Mp, Śl. MT

wanielista, anielista ‘autor jednej z czterech Ewangelii’: *Święty Łukos wanielista* Józwów lub PF V 925; Mp. MT, JW

wańtuch, wantuch 1. ‘duży worek’: *Wál płótna jak wańtuch beł* Dęba opocz RŁTN XXX 98; Mp. **2.** zwykle pogard ‘brzuch’: *Juześ napchała ten wantuch* Ostrowce bus; Mp wsch. **3.** ‘przezwisko człowieka grubego, też leniwego’: *Jak chto był obzarty, a nie chcioł robić, to go nazywali wańtuch* Gościeradów kraś RŁTN XXX 98; **Mp pn**. JW

wartać ‘mieć wartość’: *Jo juz nic nie wartam, stary dziod* Świątniki sand; **Mp**. AN

wartka kądziel ‘kołowrotek’: *Przędom len na nici na wrzeciona. Na to słuzom kądziele te zwykłe i wartko kądziel* Jurgów n-tar [Spisz] PME I 9; **Mp pd**. JW

wartki ‘szybki’: *Coześ taki wartki do bitki, juz byś sie brál do mnie?* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl. JW

wartko ‘szybko’: *Leć ale wartko, Józuś*, *zebyś roz-dwa wróciół* Sękowa gor; Mp pd, Śl. JW

wartnik ‘wartownik’: *Wartnik co trzymał w nocy wartę* Iwkowa brzes-mp; Mp pd-wsch. AN, JW

wartny 1. ‘zasługujący na coś, wart’: *Wártnyś kija za to późne przychodzenie w nocy* Samocice dąb-tar; Mp, Wp, Kasz. **2.** ‘cenny, wartościowy’: *Same wártne rzecy ᵘukradły* Przewrotne rzesz; Mp, Wp, Kasz. JW

wartować ‘pilnować’: *Złe duchy wartujom tyk zbojnickik skarbów* Złatna żyw; Mp pd. JW

warza ‘potrawa gotowana’: *Na blase warzá stoi, wej se* Radkowice iłż; **Mp**. AN

warzecha ‘duża, drewniana łyżka’: *Przemisáj kase warzechá, zeby sie nie przpályła* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Wp pd-zach. AN

warzocha ‘duża, drewniana łyżka’: *Warzochom mięsały kapuste* Radkowice iłż; **Mp**. JW

warztwa ‘warstwa snopów’: *Worztwa snopków w stodole cy na bojsku* Sękowa gor; Mp, Śl. JW

warzyć ‘gotować’: *Juz cas warzyć wiecerzóm* Sękowa gor; oggw. AN

waserwaga ‘poziomica, libella’: *Widzi mi sié że równo*, *alé podej waserwáge* Bóbrka kroś; oggw. AN, JW

watówka ‘ocieplana odzież: rodzaj kurtki’: *Ciepło mu będzie, watówke má*, *nie przemar-znie* Brudzewice opocz; Mp, Wp. AN

watra 1. ‘ogień, ognisko, żar’: *Bez całom noc patrzoł watry, coby nie zgasła* Zakopane ZborSł 410; Mp pd i wsch, Śl pd. **2.** ‘dno pieca chlebowego’: *Niy wymietłaś dobrze watry i pełno węgli w skórce* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. AN

watrzysko ‘miejsce, gdzie się pali ogień’: *Pálili na watrzisku* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 943; Mp pd. JW

wazonek, wazonik ‘doniczka, w której rosną kwiatki’: *Śparagus rośnie we wazonku* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AN, JW

wąchal ‘człowiek z dużymi wąsami’: *Wąchale – jak mo wielgie wąsy* Niegowa zaw; Mp, Maz. JW

wąkop, wąkopek ‘rów, rowek’: *Wąkopek zrobiłam, zeby sie woda zatrzymywała* Okalina opat; Mp pn. AN

wąsiaty ‘mający duże wąsy’: *Co to za brodala wąsiaty* Przedmość wiel; Mp, Śl pn. JW

wąsiel ‘gąsienica’: Mp pn-wsch. JW

wąsiona, wąsionka ‘gąsienica’: *Kiedy to nom cały angryst te wąsiuny zechlały?* Woźniki sier; Mp zach, Wp, Pom pd, Kasz. AN, EP

wątczyć ‘przetykać nitki wątku przez nitki osnowy; tkać’: *To paceśne* [płótno] *to je cińsym wóncóne* Janków brzez; Mp pn, Maz. AN

wątornik ‘narzędzie do robienia wątoru’: *Wotornikem sie robi takie rowki w dnie becki, zeby klepki wesły* Książnice Wielkie pińi; Mp, Śl, Maz, Kresy. AN

wątpia, wątpie ‘wnętrzności’: *W krowie wótpie* Rudy puław SFPS III 52; Mp, Maz. AN

wązg, wązga ‘poła sukmany, bluzy’: *Chyciułem go za wázg u bluzki* Samocice dąb-tar; **Mp**. AN

wchód ‘otwór umożliwiający dostanie się do wnętrza, wejście’: *Wchód z tełu chałupy jes* Radkowice iłż; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. AN

wciąg ‘stale, wciąż’: *Wciąg nie, ale na pocątek roku prowadził nos naucyciel w cwórkę do kościoła* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd, Maz, Kasz. AN

wciągle ‘stale, wciąż’: *Wciogle by na despek robił* Chotel Czerwony pińi; **Mp**. AN

wciera zob. **dać wcierę**

wcinać ‘jeść z apetytem’: *Nie jod ᵘod rana, to teroz wcino, az mu sie usy trzynsóm* Sękowa gor; Mp, Wp. JW

wciórności przekleństwo: *Tak mie zeźlił, ze wciórności* Kościelec-Chrzanów; **Mp**. AN

wczas ‘wcześnie’: *Na jesini słónko wstaje późno, a zachodzi wcas* Radawiec Duży lub; Mp, Śl, Pom pd, Kasz. AN

wczora ‘wczoraj’: *Wcora scur wleciał w becke* Nielisz zam; oggw. AN

wdążny, wdężny ‘pożywny, sycący’: *Trza było ᵘosypać buráki krowom máká* [mąką], *to by było bardzi wdeźniejse* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

wdy ‘zawsze’: *Wdy byś chodziła po chałupak* Sporysz żyw; **Mp pd**. AN

wdzianie ‘odzienie, ubiór’: *Ni mom wdzionio, ni mom w cem iś do kościoła* Radgoszcz dąb-tar; Mp. AN

weber ‘tkacz’: *Weber to jes tkac, robi na wasztacie* Woźniki sier; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. AN

wesz zob. **dziadowskie wszy**

wedle, wele 1. ‘w pobliżu, obok’: *Krowy sie pasą wele zyrdzi* Przewrotne rzesz; oggw (głównie Mp i Śl). **2.** ‘stosownie do, ze względu na’: *Wedle swoji gospodarki sadzili ziemniaków* Świątniki sand; oggw. AN

wej ‘patrz, oto’: *Co ónemu wej do głowy sztrzelyło?* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN

wele zob. **wedle**

wełniak ‘spódnica wełniana (zwykle odświętna)’: *Kole ᵘOpocna to nawet i dzieci chodzo w wełniokach* Sierosławice konec; Mp pn, Maz, Wp. JW

weprać ‘wrzucić’: *Weprały to wszyćko do paryi* Iwkowa brzes-mp; Mp pd, Śl pd. JW

werblik ‘prosty żelazny pręcik na końcu łańcucha do sczepiania ostatnich ogniw’: *O wystarcy, jak ji* [krowie] *załozys tylko na werblyk, nie musis przetykać patyckiem i tak ji z nogi łańcuch nie spadnie* Samocice dąb-tar; Mp. AN

werdeba ‘łajdaczenie się, hulanka’: *Jo ci dom po werdebak chodzić!* Wysokie myślen; Mp pd. AN

wereda ‘człowiek nieżyczliwy, złośliwy’: *Wereda nie chłop, spokoju wóm nie dá, do kójca wichrzyć nie przestanie* ok Nowego Sącza SzewSł 706; *Wereda – człowiek brzyćki* Niedźwiedź lim; **Mp pd**. JW

werko ‘prowizoryczne łóżko z desek’: *Werko to jes łózko zbite przy ścianie* Straszowa Wola opocz RŁTN XXX 112; **Mp pn**. JW

wereta, fereta ‘płachta, szmata’: Mp pd-wsch, Kresy pd. AN

wersiedni ‘średni, środkowy’: *Wersiedni chłopok służeł juz w wojsku* Brudzewice opocz; Mp pn. WW

werteble ‘bezdroża, nieużytki’: *Nałazilimy sie po róznych werteblak* Więciorka myślen PJPAN 11 s. 28; Mp pd. JW

werżnąć (komuś) ‘zbić, sprawić lanie’: *Werżnułbyś mu, bo taki despetny* Książnice Wielkie piń; Mp pn, Kasz. JW

weselnik ‘gość na przyjęciu weselnym’: *Weselniki hulały do rana* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz. WW

weselny zob. **akt, acht weselny**

wesiele ‘wesele’: *Hej wesiele, wesielisko, chto sie zyni, to sie scisko* Niedźwiada łow; Mp pn, Maz. WW, JW

weteryniarz, wetryniarz ‘weterynarz’: *Krowa nie docekała sie weteryniorza i zdechła* ok Gorlic WietrzGor 197; *Krowy chorują, kónie, to sie wytryniárza wołá* Radkowice iłż; Mp, Maz. WW

wetula ‘owca niekotna, też młoda’: Mp pd, Śl pd. JW

wewalić ekspr ‘włożyć, wrzucić’: *Wewaluł te dziady do doła i zakopoł* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Wp, Kasz. JW

wewalić się ekspr ‘wejść’: *Wewaliła sie cało banda* Mszana Górna lim; Mp, Wp, Kasz. JW

wewiórka, wywiórka ‘wiewiórka’: *Mało w nasych lasach wewiórek* Brudzewice opocz; *Wywiórka po drzewak w lesie żyje* Przedmość wiel; oggw. JW

węder ‘wędrówka, włóczęga, wagary’: *Nie kcioł iś do szkoły, to posed na wynder* Bronowice- Kraków; Mp pd. JW

wędzidła ‘wędzidło’: *Przyczepiają wędzidła, żeby konia ochełznać* Okalina opat; Mp, Wp, Kasz. JW

węgier ‘kastrator zwierząt’: *Węgry chodzili takie, czyścili buhaje* Radecznica zam; *Wangier, bo z Wangier pochodził kajstrownik* Krzczonów lub; Mp pn-wsch, Maz wsch. Kasz. WW, AN

węgrzyn ‘kastrator zwierząt’: Mp pn, Maz wsch, Kasz. WW

wężówka ‘grzyb – muchomor’: *Grzyby sóm psie i prowdziwe; do jedzynio to sóm: kozok, kozok ᵘosikowy, gołómbka, lisówka, podpiynki, maśluch (maślok), rydz, krówka, płociec, zaś psie to: wynzówka, kurzowka, biyl i inkse* Sękowa gor; Mp pd i wsch. WW

wiać ‘czyścić z plew wymłócone zboże’: *Jak sie namłóciło, to było tako suflo co miała*

długości metr, do rok [do rąk] *i rzucało sie pod wiater i wiater wioł* Świątniki sand; *Bede wioł, jak bedzie wiater z połunnia* Sierosławice konec; *Wialniom wiejemy zboze* Radkowice iłż; oggw. JW, AN

wiada zob. **nie wiada**

wianek 1. ‘przybranie z kwiatów noszone przez pannę młodą w dniu ślubu jako symbol dziewictwa’: *Z ruty wianek miała* Dąbrowa Poduchowna iłż; *A bo to jesce chtórá má wiánek, jak sie zeni?* Radkowice iłż; Mp, Maz, Wp. **2.** ‘wieniec dożynkowy’: *Śtyry kobity z wódko, nioso podaronki, stozki, wionek i wódke w butelkach i śpiéwajo. To nie było tam zadnych przedstawień, oświecili wionek z pszenicy w kościele i tyle* Świątniki sand; Mp, Maz. **3.** ‘wiecha zakładana na szczyt domu oznajmująca zakończenie budowy’: *Jak krokwy postawily, to na jedny robily wionek i pily wionkowe* Poręby Majdańskie kolb; *Wiánek postawiajo na dachu* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz. WW, JW

wiano ‘wyprawa panny młodej; posag’: *Na wiano dawali pierziny, skrzinie, owies z taką skrzynią dużą, tam ji ziarna nasuli* Orawka n-tar [Orawa]; Mp, Śl. WW

wianować ‘dawać posag pannie młodej’: *Wianować pierzyną, pościelą córke, dwie poduszki, kołdry dać* Radkowice iłż; Mp, Śl. WW

wiara zob. **kocia wiara**

wiara: na wiarę żyć, siedzieć ‘żyć bez ślubu’: *Jak bez ślubu zyli, to mówili: na wiare zyjo* Międzybrodzie Bialskie żyw; Mp, Śl, Maz. JW

wiarusy ‘mężczyzna i kobieta żyjący ze sobą bez ślubu kościelnego’: *Wiarusy na wiare zyjóm* Lgota Gawronna włosz; **Mp**. WW

wiaruśnica ‘kobieta żyjąca z mężczyzną bez ślubu kościelnego’: *Jegomość krzikali, ze ludzie ni majom w zacności boskik przikozoń, bo ponieftory jes wiaruśnik, a juz nobar-zéj sie siepoł na wiaruśnice* Zakopane ZborSł 413; **Mp**. WW

wiaruśnik ‘mężczyzna żyjący z kobietą bez ślubu kościelnego’: *Wiaruśniki – kto bez ślubu zyje* Wąworków opat; **Mp**. WW

wiater ‘wiatr’: *Pocerwieniało niebo na wiater* Wąworków opat; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. JW

wiatrowe ziele ‘roślina – wełnianka’: *Jak siy krowa wycieli, to gotujom wiatrowy ziely. Wiatrowe ziely do ᵘokadzynio* Przedmość wiel; Mp pd i zach, Śl. MT

wiatrowy młyn ‘wiatrak’: Mp. JW

wiatrówka ‘deska chroniąca dach, zwłaszcza pokryty słomą’: *Wiatrówki to sie przybijo z boku dachu, zeby tam nie podwiwało, zeby wiater słomy nie ściogoł abo dachówki* Książnice Wielkie piń; Mp pn-zach, Maz, Wp pd-wsch, Pom pd. JW

wiatrówki ‘obuwie letnie, sandały’: *Wiatrówki – buty z dziurkami* Wilków kiel; Mp pn. WW

wiązadło ‘rzemień łączący bijak z dzierżakiem u cepów’: Mp pn-wsch. JW

wicher ‘wir powietrzny’: Mp pn-wsch, Śl, Maz, Kresy pd. JW

wić ‘żelazna klamra lub łańcuch za pomocą którego łączy się kółka z grządzielem pługa’: *Przełóz jesce wić ᵘo jeden záb, bo sie troche za płytko ᵘorze* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

widlica ‘ząb u wideł’: *Widły potrójne o trzech widlicach* Woźniki sier; Mp. WW

widlisko ‘trzonek, rękojeść wideł’: Mp, Śl, Maz zach, Wp, Pom pd. WW

widować (się) ‘widywać (się), spotykać (się)’: *Widowali dáwni ludzie te strachy* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Wp. WW

widzieć zob. **rad widzieć**

widzieć się 1. ‘podobać się’: *Widzi mi sie ta dziéwka* Zaryte-Rabka n-tar; *Jakek była Marysi za druzcke, to sie mi widziało* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 283; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. **2.** ‘wydawać się, zdawać się’: *Trochem przyskrobała*

zimioków, bo my sie mało widziało Poręby Majdańskie kolb; *Widzi mi sie, ze jutro bedzie dys* Sękowa gor; Mp, Maz wsch i pn. WW, JW

wie ‘okrzyk na konia aby ruszył z miejsca’: *Jak sie jadzie w kónia, to sie mówi: wie!* Obręb sierp; Mp, Maz, Wp. WW

wiec ‘rzecz, przedmiot, sprawa’: *Kramárze przedawajá selijakie wiecy: ᵘobrázki, rózance, a hraczki, to je bawidła selijakie* Głodówka [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 248; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, JW

wieczerza ‘kolacja’: *Juz my po wiecerzy* Koszarawa żyw; *Na wieczerzá wilijná duza* [!] *potraw sie ładuje* Radkowice iłż; oggw. RK, JW

wieczerzać ‘jeść kolację’: *Wiyczerzejmy już nareściy, bó dzieci pouśniwajom* [‘pozasypiają’] Lubatowa kraś; Mp, Śl, Maz. RK, JW

wieczorek ‘nietoperz’: *Wiecorek*, *bo loto wiecorym* Brudzewice opocz; **Mp pn**. RK

Wieczornica, Wieczorniczka ‘planeta Wenus, widoczna wieczorem na niebie; Gwiazda Wieczorna’: Mp, Pom pd. RK

wieczorzyć się ‘zmierzchać się’: *Wiecorzy sie – wiecór sie robi* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. RK

wiedzieć 1. ‘znać’: *Ludzie wiedzą tych przepowiodków rozmajtych* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘umieć, potrafić’: *Nie wiy godać* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd i zach, Śl, Pom pd. **3.** ‘pilnować, dbać, zajmować się’: *Wiydz o Janci, zeby nie krzycała, pamiyntaj, bo jo sie dowiom, jak przydziemy na wiecór* Mszana Górna lim; Mp pd i zach. RK, JW

wiejaczka ‘szufelka do czyszczenia zboża’: *Wiejacka beła, pod wiater plewy odchodzieły, ziarno sło na przód* Wilków kiel; Mp, Śl, Maz pd i zach. RK, JW

wieka ‘pokarm przeżuwany przez bydło’: *Krowa zji i zuje wieke* Wąworków opat; Mp pn, Maz. RK

wiela 1. ‘dużo, wiele’: *Noroda nie béło wiela, tozto niemoc najarmacył* Zakopane ZborSł 416; Mp, Śl, Wp, Pom pd. **2.** ‘ile’: *A wiela-ście dali za te krowe?* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Po wiela chleb?* Łomnica n-sąd; Mp, Śl, Maz pd, Wp pd i wsch. RK

wielgachny ‘bardzo duży’: *Gałezie wielgachne, musowo podeprzyć jakom podporom* Radkowice iłż; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW

wielgi ‘wielki’: *Wielgá choroba kogoś bije* Lubomierz boch; oggw. RK, JW

wieniec 1. ‘dożynki’: Mp pn-zach, Wp, Pom pd. **2.** ‘ostatni pokos’: Mp pn-zach, Wp pd-wsch. JW

wienszować zob. **winszować**

wieńcowiny ‘dożynki’: Mp pd-wsch. RK

wieprzaszek ‘mały samiec świni’: *Jo kupiułem we cwortek w Łojbromie* [w Wolbromiu] *porke: wieprzosek troche wiynksy ᵘod świnki* Waganowice miech; Mp, Śl. RK

wiera wyraz potwierdzający prawdziwość tego, o czym się mówi: ‘naprawdę, oczywiście, na pewno’: *Zachodziół ku Maryśce, nale, wiera, jakosi to nie wysło* Zakopane ZborSł 417; Mp pd-zach. RK

wierch ‘wierzchołek, szczyt’: *Trzeba na sóm wiyrch iś* Sękowa gor; Mp pd, Śl. RK

wierchni ‘górny’: *Spodniá i wiyrchniá zuchwa, lytra* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 961; Mp pd, Śl. JW

wierchować sie ‘mocować się’: *Ni ma co sie wiyrchować ze swojym zdrowiym* Limanowskie; Mp pd. JW

wierchowina, wierzchowina ‘wierzchołek (góry lub drzewa)’: *Popaś dziś krowy na wiyrzchowinie* Sękowa gor; Mp pd. JW

wierciocha ‘miska do ucierania maku’: Mp pn-wsch, Maz wsch. JW

wierciuch ‘tłuczek do ziemniaków’: Mp pn-wsch. AN

wierszek ‘wierzchołek góry’: *Na wiyrsku stáła, piykno sie zdała* [pśn] Mutne [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 27; **Mp pd**. JW

wierszyczek ‘wierzchołek góry lub drzewa’: *Wiérs-icek bél poziorny, béło ś niego widno jaze po Osobitom* ok Zakopanego

ZborSł 418; *Na sámám wiyrsycku párá wisiánek jesce zostało* ok Nowego Sącza SzewSł 718; Mp pd. JW

wiertać ‘wiercić, borować’: *Wiertać świdrym w drzewie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach, Śl. RK

wierzchniczek ‘górna część maślnicy, przykrywka’: Mp. AKS

wierzchnik 1. ‘górna część maślnicy’: *Tylko dobrze nabij wirznik, zeby nie wypád przy robieniu masła* Samocice dąb-tar; **Mp. 2.** ‘górna tarcza koła garncarskiego’: Mp pd i wsch. RK

wierzchować ‘młócić cepami (pierwszy raz, z grubsza)’: *Z piersego młócić – wierzchowali* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Jak ni ma casu na młócenie, to sie ino wirzchuje snopki* [bez rozwiązywania] Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. RK, AN

wierzchowaniec, wierzchowanka ‘snopek zboża omłócony cepami’: *A snopek wymłócony cepem sie nazywał wierzchowaniec* Borzechów lub PelcLub I s. 332; Mp pn-wsch. AN

wierzchowina zob. **wierchowina**

wierzysko zob. **wiórzysko**

wiesło ‘drewniana łopata do wkładania chleba do pieca’: *Wiesło – łopata do chleba* Bieńkowice myślen; Mp. MT

wiesna ‘wiosenne prace w polu’: – *Cyście juz po wieśnie? – E, jesce nie. Z korzec owsa mam zasiać i zaskródlić. Tyn tydziyj pokojcą wiesne* Limanowskie; Mp. MT

wieśniany ‘wiosenny’: *Já juz dłuzsy cas nie siáłem wieśnianygo zboża* Samocice dąb-tar; *Wieśniany zasiw to je owies, proso, tatarka* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JW

wietek 1. ‘pierwsza albo ostatnia kwadra księżyca’: *Na wietku to ni mozno nic robić, ani sioć, ani koniom ᵘobcinać grzywy* Stróżna gor; **Mp pd. 2.** ‘nów’: Mp pd. RK

wietrznica ‘trąba powietrzna’: Mp pd. RK

więcel ‘więcej’: *Jo juz telo stratny, ze nijakim świate nie dom więcyl ani grosicka* Zakopane ZborSł 418; Mp pd, Śl pd. MT, JW

więcerz, wincerz ‘prymitywna waga sprężynowa używana do szybkiego, niezbyt dokładnego ważenia sera wyrabianego na hali; bezmian’: Mp pd. MT

więcierz ‘sieć rybacka w kształcie worka napiętego na kilku obręczach z wikliny; żak’: *Wińcerz z preci na noc sie zakładá* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz, Kresy pn. MT, JW

więciorek ‘sieć rybacka w kształcie worka napiętego na kilku obręczach z wikliny; żak’: *Wińciorek sie składo. Wińciorek na pałągach. Jak ryba w duse* [‘zwężone wejście do sieci’] *wpadnie, to juz nie wyńdzie* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. MT

więzgnąć ‘wciskać się w coś, zapadać się w coś; więznąć’: *Jak ciasto nie wyrosło, chlyb by sie nie udoł, zrobi sie zokalec taki, co w zębach więzgnie* Poręby Majdańskie kolb; Mp. MT

więzień ‘miejsce odbywania kary; więzienie’: *Czyściec to takie jak wiezień, jesce moze wyńść stamtod, jak wysiedzi te pokute* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp wsch i pn, Maz, Wp. MT

więzy ‘poziome beleczki łączące stramy, czyli słupki osadzone w każdej z dwu sanic sań’: Mp wsch, Kresy. MT

wijadło, wijadła ‘przyrząd do zwijania przędzy lnianej z motków na kłębki lub szpule’: *Wjadła do krecenia, chodzo w stojaku, kreco sie, na takich stojakach stojo* Świątniki sand; Mp, Maz pd i zach, Kasz. MT

wijak, wijaki ‘przyrząd do zwijania przędzy lnianej z motków na kłębki lub szpule’: Mp wsch i pn, Maz. MT

wijałka ‘maszyna do oczyszczania zboża, do oddzielania ziarna od plew’: *Wijałke mieli, to wijałko czyścił każdyn* Mszanna włod PelcLub I m. 21 s. 333; Mp pn-wsch. AN

wijatka, wijatki ‘przyrząd do zwijania przędzy lnianej z motków na kłębki lub szpule’: *Swijáłymy* [nici] *na wijotkach* Lipnica jęd; Mp, Maz pd i pn. MT

wijka ‘roślina zielna – wyka (dziko rosnąca lub uprawiana na paszę)’: Mp pn, Maz. MT

wilgny ‘wilgotny’: *Nie kładź sie na ziemi, bo ziemia jes wilgná* Samocice dąb-tar; Mp, Wp, Pom pd. RK

wilk 1. ‘roślina pasożytująca na drzewach – jemioła’: *Wilk nie obleci, przez zime przezimuje* Giełczew kras; Mp, Kasz. **2.** ‘warstwa snopków na grzbiecie dachu stanowiąca podstawę kalenicy’: *Szczyt dachu pokrywa „wilk” (ze słomy) związany powrósłami „bez całą chałupę”. Na wilka kładzie się „mierzwą” słomę, na to dopiero „koźliny” z kołów* Krościenko Wyżne kroś; Mp pd-wsch. MT

wilk zob. **chodzić po wilku**

wincerz zob. **więcerz**

winer ‘rasa gołębi’: *Winery to biáłe gołebie* Radkowice iłż; Mp pn. MT

winiówka, winówka ‘beczka do wina’: *Becka – winówka* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. MT

winkiel 1. ‘węgieł, narożnik, róg domu’: *Zza winkla ino kukoł, ale do nás nie przysed* ok Nowego Sącza SzewSł 714; Mp, Kresy pd. **2.** ‘przestrzeń między stykającymi się ścianami; kąt’: *Idź na góre (strych) i przyniyś pore jabłek, lezom w sianie w prawym winklu* Sękowa gor; Mp pd. MT

winnik ‘odmiana jabłek’: *Na brzegu u Buźniáka dobre winniki rosły, moze jesce só* ok Nowego Sącza SzewSł 715; Mp pd. MT

wino 1. ‘winorośl – uprawiana, też dzika’: *Przy płocie ᵘod drogi rosło wino, tylko na pokuse* Grębów tarnob; Mp, Wp pd i wsch. **2** ‘kolor w kartach, oznaczany czarnym sercowatym listkiem; pik’: *So cztyry kólory: czerwiyjń, żołyńdź, winó i karó, tó dzwónkó znaczy* Czelatyce jaros; Mp, Maz. MT, MB

Winocha ‘nazwa krowy czerwonej maści’: *Winocha nie jes cerwieniuśko tylko blado* Podgrabie-Niepołomice boch; Mp pd, Śl pd. MT

winograd ‘winorośl’: *ᵘU nás winográd nie chce rosnąć* Radkowice iłż; Mp. MT

winogron rodz m ‘winorośl – uprawiana, też dzika’: *Bluszcz do góry sie pnie – mo takie pazury i trzymo sie kory, te jak winogron* Niegowa zaw; Mp. MT

winować ‘uważać za winnego, obciążać winą, oskarżać; winić’: *Jejá winował, ze dzieci niedobre* Radkowice iłż; Mp, Śl pd, Maz. MT, JW

winowaty ‘będący sprawcą lub przyczyną czegoś, odpowiedzialny za coś; winien’: *Żem sie spóźnił, to zygor winowaty* Limanowskie; Mp, Maz wsch. MT

winówka zob. **winiówka**

winszować, wienszować ‘życzyć czegoś komuś, składać życzenia’: *Na płocie sroka, na dachu wróna; winsujem wóm dziadku, wasego patróna* ok Żywca NowŻyw 319; Mp, Śl, Maz. MT, JW

wio ‘okrzyk wyrażający nagłe rozpoczęcie jakiejś czynności albo szybkie jej wykonanie: dalejże!, nuże!’: *Łapie, panie, jakóś ździoche* [dziewuchę] *i wio! Tańcuje* Olbięcin kraś; Mp, Śl pd. MT

wiokać ‘popędzać konie, wołając – wio!’: *Ty ni ᵘumisz nawet na konia wiokać* Siennica Różana kras; Mp, Maz. MT

wiorsta, wiorzta ‘dawna (rosyjska) miara długości licząca około kilometra’: *Kamieniców miała do wiorzty* [‘na długość wiorsty’] Wilków kiel; Mp wsch i pn, Maz wsch i pn. MT

wiórzysko, wierzysko ‘miejsce na podwórzu, na którym rąbie się drzewo’: Mp pn-wsch, Maz, Pom pd, Kasz. MT

wisielak ‘wisielec’: *Wisieloka to na pewno pochowajo w rogu smentorza na niepoświęconym miejscu* Sierosławice konec; Mp, Wp. MB

wisieluch ‘wisielec’: *Przylecieli ze wsi ludziska i ᵘodciyli wisielucha* ok Gorlic WietrzGor 200; Mp. MB, JW

wiskup ‘biskup’: Mp wsch i pn, Wp, Pom pd. RK

wisz 1. ‘tatarak’: *Wis sie zbiyrá na wodzie* Przędzel niż; **Mp**. **2.** ‘ostra, wysoka trawa na paszę dla krów’: **Mp**. MB

wisznia ‘wiśnia – drzewo i owoc’: *ᵘO na tamtym drzewie jest wisznie* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch, Pom pd, Kasz, Kresy pn. MB

wiśnianka, wisznianka ‘zupa wiśniowa’: *Dziś bedzie wisznianka* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch. MB

wiśniocha ‘krowa maści czerwonej’: *Wiśniocha mo sierś ciémnocerwono, ale moze byś tyz zółto* Waganowice miech; Mp. MB

witaczka ‘witanie, przywitanie’: *Bóg zapłać za witocke* [odpowiedź na powitanie] Brudzewice opocz; Mp. MB

witarnia ‘odmiana gruszki – drzewo i owoc’: *Wyleź na witarniá i natrześ troche grusek* Samocicie dąb-tarn; Mp. MB

witka 1. ‘cienka wiotka gałązka’: *Kosykorz plecie kosyki z witek* Przedmość wiel; oggw. **2.** ‘kółko splecione z wiotkiej gałązki służące do połączenia luśni u koła z drabiną wozu lub innych elementów narządzi rolniczych (np. bron, bijaka z dzierżakiem u cepów itp.)’: *Downi na nalustki kroncily witki z dąbcoska* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd i wsch. **3.** ‘pierścień metalowy stosowany jako element łączący części różnych sprzętów gospodarskich lub pełniący funkcję okucia’: *Na kole były witki* Bronowice-Kraków; Mp, Śl pd. **4.** ‘pierścionek, obrączka’: *Heniek kupił mi w mieście witke* Siepraw myślen; Mp pd-zach. MB, JW

wiwant ‘wiwat’: *Strzylali na wiwant na Wielganoc* Hyżne rzesz; **Mp**. JW

wizytka ‘część stroju kobiecego: rodzaj bluzki lub kaftanika’: *Mama w zielóny wizytce zawse ᵘobráz nosiuła na procesjak* ok Nowego Sącza SzewSł 719; Mp pd. MB, JW

wkiedy ‘kiedy’: *Wkiedy bedzie ᵘobiod?* Chotel Czerwony piń; **Mp**. AKS

wkiej ‘kiedy’: *Nawet zam nie słysała, wkiej ojciec ᵘumarli* Krzemień kraś; **Mp**. AKS

wlazować ‘wchodzić’: *Sybko wlazujcie na wóz, zaráz jadámy do pola* ok Nowego Sącza SzewSł 720; Mp, Śl. MB

wlec ‘bronować’: *Źle sie wlece, bo pyrzu duzo* Przwrotne rzesz; Mp, Maz. MB

właściwie ‘rzeczywiście, istotnie, zgodnie z prawdą’: *Musisz pojechać i zobocyć, cy to właściwie* Tomaszowice lub; Mp pn-wsch. MB

właściwy ‘własny’: *Jego właściwá córka* Kościelisko n-tar; Mp. MB

włochynia ‘borówka bagienna; łochynia’: *Włochynie to rosnom pomiedzy jagodamy na mokrych miejscach. Tego jakby sie najod, to pijany sie zrobi* Woźniki sier; Mp pn. MB

włoczka, włóczka ‘bronowanie po zasiewie’: *Włocka to po zasiwie żyta* Janków brzez; *Włócka w poprzek, z ukosa, na sage* Radkowice iłż; *Bolá mie nogi po ty włócce* Radkowice iłż; Mp pn, Maz pd-wsch. MB, JW

włoć ‘górna część źdźbła owsa lub prosa’: *Ta włoć, co rośnie na tyj słomie* Herducka [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 54; Mp pd. MB, JW

włogawiec zob. **łogawiec**

włosiaty ‘włochaty, obrosły włosami’: *Na kapuście to lychy som takie włosiate, zielóne* Niegowa zaw; Mp. MB

włosień ‘włosy z ogona i grzywy konia, też pojedynczy włos’: *Chodzieły handlarze i skupowały włosień. Z nasego kónia to bełoby duzo włosienia* Radkowice iłż; Mp. MB

włożyć się ‘przyzwyczaić się’: *Trza troche casu zanim sie ᵘun włozy do ty roboty, ale juz widać, ze bedzie dobry* Książnice Wielkie piń; Mp pn, Maz, Wp. JW

włóczka zob. **włoczka**

włóczyć ‘bronować’: *Przed siewem sie razuje, a po siewie to sie włóczy* Jedlnia Kościelna kozien; Mp, Śl, Maz, Wp. MB

włóka 1. ‘brona, zwłaszcza drewniana’: *Włóka to była tako brona, jino cało drewniano, patyki sły na krzyz ji kołki były przywiozywane* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. **2.** ‘miara powierzchni gruntu ornego wynosząca 30 morgów’: Mp, Maz.

3. ‘osoba lub zwierzę lubiące się włóczyć, włóczęga’: *Gdzieś był, ty włóko jeden?* Książnice Wielkie piń; Mp. **4.** ‘kobieta źle się prowadząca’: *To podło dziywcyna, włóka tako* Przedmość wiel; Mp zach. MB

włóka, włóki ‘przyrząd do transportowania narzędzi rolniczych (przeważnie sochy lub pługa) zbudowany z dwóch złączonych pod kątem gałęzi lub wykonany z rosochatego kawałka drzewa’: *Włóka to dwa patyki skośne ji na nie zakłado sie pług, zeby nie ᵘoroł* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl, Maz. MB

włóki ‘tylna część sań roboczych, służących głównie do wożenia drewna i gnoju, też całe sanie’: *Włókámi do lassa sie jeździuło* ok Nowego Sącza SzewSł 721; Mp pd. MB, JW

wnątrze, wnętrze ‘wnętrzności, żołądek’: *Cosi mnie boly we wnátrzu* Samocice dąb-tar; Mp. AKS

wnetki ‘wnet, niedługo’: *Nie skómpcie mu zarcio, to sie wieprzek wnetki wom zabierze* [‘przybierze na wadze’] Radgoszcz dąb-tar; oggw. AN

wnęczek, wnęk ‘wnuk’: *Starsi zaś mówią*: *wnęk*, *wnęczek i wnęczka* Dynów brzoz; **Mp pd**. AKS

wnęczka ‘wnuczka’: *Już mom wielgiy wnynczki* Lubatowa kroś; **Mp pd**. AKS

wnęk zob. **wnęczek**

wnęter ‘koń lub samiec świni nie mający jednego jądra’: *Wnynter, kóń z wyrzniyntym jednym jajym* Zaryte-Rabka n-tar; *Wieprzek, co ni má jájek, to wnáter sie nazywá. Ale nie taki miśkówány, tylko ze ni má* ok Nowego Sącza SzewSł 721; Mp, Maz. AKS

wnętrze zob. **wnątrze**

wniewolić ‘zmusić do wzięcia’: *Nie chciáł wziáś, alem mu w kójcu wniewolyła* Samocice dąb-tar; Mp. AKS

wnyki ‘bicie, chłosta’: *Jak dziadek wyńdzie z pasym, to ci takie wnyki do* Woźniki sier; Mp pn, Wp. AKS

woda 1. ‘powódź’: *Tamtygo roku była wielgá woda, ale nájwanksá w dwudziestam cwártam roku* Przędzel niż; Mp. **2.** ‘sok płynący z drzewa brzozowego’: *Jak zrobi sie dziure w brzezinie, to z ni woda leci* Woźniki sier; Mp. AKS

wodnica 1. ‘poprzeczny rowek odprowadzający wodę z pola’: *Wodnica co ᵘodprowadzá wode z pola* Dabrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Śl. **2.** ‘choroba zwierząt – wodna puchlina’: Mp pn, Maz pn. AKS

wodnity ‘zawierający zbyt dużo płynu; wodnisty’: *Listecka drobne, łodygi wodnite, ciynżkie* Lipnik wiel RŁTN XXIII 143; Mp pn-zach, Śl, Wp, Pom pd. AKS, AN

wodny ‘mokry, podmokły’: *Taká smuga jes – miejsce wodne i w łónkach przy lasach wiyncy* Lgota Gawronna włosz; Mp. AKS

wodzianka ‘zupa z chleba, czosnku lub cebuli’: *Bidaki jedli wódzianke* Siennica kras; Mp, Śl. JW

wojak ‘żołnierz’: *Bede wójakiem*, *musze póść* Łabunie zam; Mp, Śl, Maz pn i wsch, Kasz. AKS

wojarzyć 1. ‘wojować, awanturować się’: *Synuś z namy wojarzył, kcioł wzioć pole* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. **2.** ‘psocić, dokazywać’: *Moja mała to tak wojarzy. Kiedyś wojarzyła i ciotka pyta, gdzie pasek, a ona mówi: na szafie!* Biesiadki brzes-mp; Mp pd. AKS

wojka 1. ‘jeden ze sznurków skręconych w powróz’: *Na porwóz trzeba skręcić śtyry wojki* Więciórka myślen; **Mp pd**. **2.** ‘sznur korali’: *Wojka króloli* Mszana Górna lim; **Mp pd**. JW

wojować ‘o dzieciach: hałasować, psocić, dokazywać’: *Jak bedziesz tak wojowała, to nie pojedziesz zy mnóm do babci* Brzozów; Mp. JW

wojtek ‘bocian’: Mp, Maz. AKS

wojtek zob. **suchy wojtek**

wolarz ‘człowiek pracujący przy wołach’: *We dworze był taki, co ᵘoroł wołami*

ji nazywoł sie wolorz Książnice Wielkie piń; Mp, Śl, Wp pn. AKS

wolaś co ‘byle co, coś, cokolwiek’: *Wolaś co pedzieli do śpasu* ok Żywca NowŻyw 322; *Ty dwie baby, co sie biły, to sie óne zawdy wadziły ᵘo wolaś co, choć to były kumotry* ok Andrychowa wad ME IV 247; **Mp pd**. JW

wolaś ka ‘gdzieniegdzie’: *Wolaś ka jes, a wolaś ka ni ma* Ujsoły żyw; Mp pd-zach. AN

wolaś kto ‘ktoś, ktokolwiek’: *Jak wolaś kto w kopalni gwizdá* […], *to przychodzi duch ziomny ku niomu.* […] *Jak sie wolaś komu zakce jeś wolaś co, a nie dá mu, dostanie gośca i łymie go gościec* Inwałd wad Lud XI 194; Mp pd. JW

wolny I. przym **1.** ‘o cieście: rzadkie’: *Zamięsi sie ciasto, zeby nie było sytne ani wolne, musi być prawe, zeby nie uciekało z łopaty* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd i wsch. **2.** ‘o deszczu: drobny’: *Mzy, jak tak sobie wolny deszcz idzie we świecie* Mała Wieś radomsz; pog Mp i Wp, Maz pn. **3.** ‘o ubraniu: luźne’: *Te haftowane bluzki, jak mamusia szyli, jedne były pasowane, a drugie nazywali wolne* Blizne brzoz; Mp, Maz. AKS, JW

wolny II. rz ‘taniec – polonez’: *Wolnego mi grejcie, wolnego, wolnego* [pśn] Kraczkowa łań KunWes 114; Mp, Wp. AKS

wołać ‘nazywać’: *Sagon dawni wołali, teroz żeleźniok do gotowanio świyniom* Topolice opocz; *Jo do skoły chodziłam, to tako ryzo byłam, to kastanka na mie wołały* Woźniki sier; Mp, Maz. JW

wołać się ‘nazywać się’: *To sie piyrwi wołała kłotka* Niedzica n-tar [Spisz]; *Pisom go Bahléda, ale u nos sie woło Curuś* Zakopane ZborSł 423; *Jako sie wołocie?* ok Żywca NowŻyw 322; **Mp pd**. JW, AN

wołek ‘zdr od wół’: *Popyndze jo wołki na zielóne dołki* [pśn] Woźniki sier; Mp, Maz. AKS, JW

wołna ‘wełna’: *Gráplówánó wołná sie dopiyro prządło* ok Nowego Sącza SzewSł 723; Mp, Śl pn, Wp pd-zach, Kasz. AKS, JW

womitować, wonitować ‘wymiotować’: *Pewniy z ty kiołbasy, cóś zjod, wonitujysz?* Lubatowa kroś; Mp, Maz wsch, Wp pd i wsch, Kasz. AKS

womity, wonity ‘wymioty’: *Womity dru* [‘męczą’] *mnie* Radawiec Duży lub; *Zbiero my sie na wónity* Brudzewice opocz; Mp, Maz wsch, Wp, Kasz, Kresy. AKS

woniać 1. ‘wydzielać zapach, pachnieć’: *Co tu tak moze wóniać? Nie zdechła jaká mysa?* ok Nowego Sącza SzewSł 724; Mp pd, Śl, Kasz. **2.** ‘wąchać’: *Cęm młoducha wonio jak idzie do ślubu? Nosęm* Sułkowice myślen MPKJ V 358; Mp pd, Śl, Kasz. AKS

wonitować zob. **womitować**

wonity zob. **womity**

wozówka ‘pomieszczenie na wóz i narzędzia rolnicze’: *Idź przynieś z wozówki ᵘorcyk, stoji ᵘoparty ᵘo przystáwke* Samocice dąb-tar; Mp. JW

woźnica ‘otwór w suficie kurnej chaty do wypuszczania dymu’: *Woźnicá ᵘotwiyrały, jak sie páluło na nálepie* ok Nowego Sącza SzewSł 724; Mp pd. JW

wól 1. ‘część przewodu pokarmowego ptaka: wole’: *W kurzam wólu zdybowałam kamianie* Przewrotne rzesz; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘objaw choroby tarczycy’: *Wóla takiego mo, a zoperować se nie do* Brzozów; Mp pd. JW

wózek ‘kołowrotek’: *Przyńdziymy na wózku, to roz dwa bedziy pó róbociy* Lubatowa kroś; *Tatuś przónd wózkiym, a mamusia wrzeciónym* Blizne brzoz; **Mp**, Śl. AN, JW

wpadować częst ‘wpadać’: *Stale wpaduje do ty dziury* Żarnowiec kroś; Mp pd. JW

wpalić 1. ‘wpaść, wbiec’: *Juz by był kot złapáł myse, ale wpályła za pake* Samocice dąb-tar; Mp pd. **2.** wpalić (komuś) ‘zbić kogoś’: *Kuba*, *bo ci wpole!* Bronowice-Kraków; Mp pd, Śl pd. JW

wprzódy, wprzódzi ‘najpierw, przedtem’: *Wprzódzi zarób*, *a potem bedziesz*

kupował Siennica Różana kras; Mp, Maz. JW

wracać ‘oddawać, zwracać’: *Moze do trzi dni wrócić kónia, kie sie mu nie zwidzi, tak go wracá* Pogóra [Orawa Sł] KąśSł 974; Mp pd, Śl. JW

wracać się ‘iść z powrotem, wracać’: *Jak się wracał do siebie, szedł przez stary smentarz* Iwkowa brzes-mp PGaw 104; *Już nazad bardzo ciężko było si wracać* Orchówek włod; Mp, Maz, Kasz. JW, AN

wraz 1. ‘zaraz, w tej chwili’: *Juści poznoł wroz zbójnika* Sopotnia Mała żyw ZarP 55; Mp, Śl, Maz, Kresy pn. **2.** ‘jednak, mimo wszystko’: *Ja przysłam, włozyłam te koszule na ᵘojca, ji wraz nic nie pomagało, tylko ᵘumar* Łaziska puław Bart-Mazur 43; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. JW

wrazicki ‘wścibski’: *Taki wrazicki*, *wszysko chce wiedzić* Woźniki sier; Mp. JW

wrazić ‘włożyć, wsadzić’: *We świrku były młode, a źmija do gniozda łeb wraziła* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. JW

wrazidłowaty ‘wścibski’: *Nie lubię, jak kto taki wrazidłowaty; ka jino co posmyrgnie, ón juz jes* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 247; Mp. JW

wrażać się ‘wtrącać się, mieszać się’: *Ty sie nie wrazáj do cudzego* Wilków kiel; Mp, Śl. JW

wrażować ‘wsadzać, wkładać’: *Tu te kołki sie wrazuje* Tenczyn myślen; Mp, Śl. JW

wreco, wrecko ‘wymię owcy lub kozy’: *Ale mo walne wrecko* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl pd. JW

wredny ‘wstrętny, fałszywy, zły’: *Wredny, tu sie przypodchlebiá, a tam baje gáda* Wilków kiel; Mp, Maz. JW

wredykać się ‘wejść (z negatywnym zabarwieniem)’: *W brunnyk bóciorak wredykoł mi sie do izby* ok Nowego Sącza SzewSł 727; Mp pd. JW

wrodny ‘brzydki, wstrętny’: *Jabko wpadło do gnojowice, to jest wrodne* Limanowskie; Mp pd. JW

wronie sadło ‘rozchodnik (lub inne ziele)’: Mp pd-wsch. JW

wrota ‘duże dwuskrzydłowe drzwi do stodoły’: *Wrota stodoły ᵘod środka na záporá só zaparte, z pola nie ᵘotworzys. Musis przez małe wrótka wejś* ok Nowego Sącza SzewSł 727; *Furtkom przechodzom ludzie, a wrotami sie wjizdza wozym* Woźniki sier; oggw. JW

wrótnia ‘jedno skrzydło wrót stodoły’: *Otwierają obie wrótnie od stodoły* Goźlice sand; Mp pn, Śl pn, Wp, Kasz. EP, JW

wróż ‘czarownik, wróżbita, znachor’: *Na Bugaju zył wróz, co ᵘumioł cytać w cornej ksiónzce ji ᵘodganioł noremne desce i pieróny* ok Żywca NowŻyw 324; Mp, Maz. JW

wrypać (komuś) ‘zbić (kogoś)’: *Alek mu wrypała* Mszana Górna lim; *Tak wrypał jej pięć kijów na pośladek przez ubranie* Iwkowa brzez-mp PGaw 142; Mp, Kasz. AN

wrzecionica, wrzecienica ‘wąż lub jaszczurka’: *Wrzeciónica tak sie świyci* Porąbka żyw; *Wrzecionica – zielone po sobie, pod spodem rdzawe* Stanisławice boch; Mp pd-zach. EP, JW

wrzeciono 1. ‘część żaren: oś, na której obraca się wierzchni kamień i za pomocą której reguluje się odległość między kamieniami’: *Ten drázek u zár, co podnasi kamiej, nazywá sie wrzeciono* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘oś koła garncarskiego’: *Krąg mo łebek, wrzeciono i spodzień* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. EP

wsiacki ‘wiejski’: *My haw powozomy nasom wsiackóm godke, bo jes nopiykniyjso na świecie!* ok Żywca NowŻyw 324; Mp. JW

wsiak pogard ‘mieszkaniec wsi’: *Cećjaki wsiok wom powie, ka siedzi kowol* Zakopane ZborSł 427; Mp. JW

wsiański ‘wiejski’: *Mówi po wsiańsku* Mszana Górna lim; Mp pd. JW

wsina ‘mała, biedna wieś’: *Co się po téj wsinie, da marnie poniewieram* [pśn] Augustów kozien Rad II 117; Mp. EP, JW

wsioski ‘wiejski’: *Inacej sie gádá po miastowemu, a inacej po wsiosku* Samocice dąb-tar; Mp pd. EP, JW

wspominek ‘wspomnienie’: *Taki wspóminek dáwny* Wilków kiel; Mp. EP

wspomnąć ‘wspomnieć, przypomnieć sobie’: *Taka kwila przyńdzie, zeby se wspómnoć* Świątniki sand; Mp. EP, JW

wspomoga, spomoga ‘wsparcie, pomoc’: *Ceká na moje spómoge* Radkowice iłż; Mp. EP

wspomóc, spomóc się ‘dorobić się, wzbogacić się, zdobyć się na coś’: *Ni moze sie spómóc na nowy dom* Samocice dąb-tar; Mp pd. EP

wspórka, spórka ‘wsparcie, pomoc’: *Ni mám z ciebie nijaki spórki, a mógbyś my co zrobić* Samocice dąb-tar; Mp pd. EP

wstajać ‘wstawać’: *Trza juz wstajać, bo słojce wysoko* Książnice Wielkie piń; Mp, Wp, Pom pd, Kasz. JW

wsturzać się ‘wtrącać się’: *Do niyk sie nie wsturzej. To jyk sprawy i sámi sie musó dogádać* ok Nowego Sącza SzewSł 729; **Mp pd**. JW

wsturzyć ‘wepchnąć, wsunąć’: *Wsturzyła mu cukierka do keśnie* Słomka lim; *Wsturzył babe w dziure w powale* Zakopane ZborSł 295; **Mp pd**. JW

wsturzyć się ‘schować się’: *Ale sie wsturzył ᵘołówek do spary, ni mogo go wyjąć* Mszana Dolna lim; Mp pd-zach. AN

wstydać się ‘wstydzić się’: *Wstydałaby sié tak robić* Bóbrka kroś; *Wstydo sie jak kozioł w kapuście* ok Gorlic WietrzGor 204; Mp pd-wsch, Maz wsch. EP, JW

wsuć ‘wsypać’: *Proso wsułem do stampy, utłuce sie na kase* ok Kolbuszowej GondLas 202; Mp, Śl, Wp. EP

wsyp ‘poszewka z gęstej tkaniny, do której wsypuje się pierze’: *Czy na piérzynié, czy na zágłówku to jest wsyp, co só pióra w tym* Blizne brzoz; Mp, Śl, Kasz. AN

wsza ‘wesz’: *Wsza lizie pu kółnierzu* Siennica Różana kras; oggw. AN

wszczep ‘pęd szlachetnego, owocowego drzewa używany do szczepienia’: *Wscep to w dzika wscepiajo* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. AN

wsze ‘zawsze’: *Godóm mu i tumace, nic nie pómogo, ᵘón wsze jédno i to samo* Sękowa gor; **Mp pd**, Kresy pd. AN

wszegdy ‘zawsze’: *U nás, cy niedziela, cy Wielká Niedziela, to wszegdy robota* Jodłówka tarn; **Mp**. JW

wszelijaki ‘różnorodny’: *Dajze tu Boze wselijakie zboze* Bronowice-Kraków MPKJ II 440; pog Mp pd-zach i Śl pd. AN

wszędy ‘wszędzie’: *Wszędy jes dobrze, gdzie nos ni ma* Sierosławice konec; Mp, Śl. JW

wszyćko, szyćko ‘wszystko’: *Wszyćko ᵘon robiuł* Korczów bił; *Syćko sie pozmiániało u wás ᵘod tego casu, com tu bóła* ok Nowego Sącza SzewSł 638; **Mp**. JW

wściek, ściek: do wścieku, do ścieku ‘bardzo (o czymś negatywnym)’: *Zły do wścieku* Hyżne rzesz; *Juz mie do ścieku bolały zęby* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 235; Mp pd. JW

wścieklica ‘ciepła męska barankowa czapka z rozcięciem z boku’: Mp pn. AN

wścieknięty ‘chory na wściekliznę’: *Tyn pies to je wściekninty* Brudzewice opocz; Mp. AN

wściubić (się) ‘wetknąć, wcisnąć (się)’: *Jak se cowiek co gdzie wściubi* Chotel Czerwony piń; *Chociáz go nie prosá, to ón i tak sie wszedzie wścubi* Samocice dąb-tar; Mp. JW

wściubski ‘wścibski’: *Wściubski to taki wrazikoski, do wszyskiygo sie wrazi* Bronowice-Kraków; Mp. JW

wtarabanić się ‘wejść z wysiłkiem, bez pozwolenia’: *Wtarabaniół sie miyndzy nos i usiod se* Sękowa gor; Mp. AN

wte, wtej ‘wtedy, wtenczas’: *Wtej odpoczły* [odpoczęły] Chyszówka lim; **Mp pd**. AN

wtedyk ‘wtedy, wtenczas’: *Byłem tamok wtedyk, jak te zarośle były* Świątniki sand; Mp pn. AN

wtej zob. **wte**

wtędy ‘wtedy, wtenczas’: *Płozy* [sań] *niktóre to podkute, to dopiro wtyndy idu szybko* Bychawka lub; Mp. AN

Wtorucha, Wtorula ‘nazwa krowy urodzonej we wtorek’: Mp pd. WW

wtrynić 1. ‘wetknąć, włożyć (wbrew czyjejś woli)’: *Wtryniół mi stare pinióndze i co já z niémi zrobie* Żarnowiec kroś; Mp. **2.** ‘zjeść (zwłaszcza dużo)’: *Ón by cały bochen wtrynił i jesce by wrzescáł, ze głodny* Samocice dąb-tar; Mp pd. **3.** wtrynić (komuś) ‘zbić (kogoś)’: *Wtryniółem mu tak, ze se popamiynto* Sękowa gor; Mp pd. JW

wtrynić się ‘wepchnąć się’: *Sóm sie tu wtryniuł, nawet nie wiám, kiej przysed* ok Nowego Sącza SzewSł 732; Mp pd. JW

wtyknąć ‘wetknąć, wsadzić’: *Somsiad bat se wtyknął do gorzci, i wio, rusył kóniami ᵘorać staje* ok Rozwadowa tarnob; Mp. WW

wtyłek ‘pionowa część łóżka’: *Wtełek łózka* Lgota Gawronna włosz; Mp pn-zach. WW

wuja ‘brat matki, często również brat ojca lub mąż ciotki’: *Wuja posed do dziadziusia* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp, Pom pd, Kasz pn. WW

wujko ‘brat matki lub mąż siostry matki; wujek’: *Wujko Jasiek ma jedno dziecko* Korczów bił; Mp wsch, Maz wsch. WW

wujna ‘żona wuja; wujenka’: *To ta siostra* [ojca]*, lá mnie wujna* Radkowice iłż; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW

wujo ‘wuj’: *Swok dawni mówili, a tera wujo, wujek* Jedlnia Kościelna kozien; Mp pn, Maz pd i wsch. WW

wybebeszyć ‘wypatroszyć’: *Nie wiadómo wkiedy wybebeseł tego zająca, mie by zesło z pół godziny* Sierosławice konec; Mp, Wp. JW

wybebłać, wybeblać ‘zdradzić tajemnicę, wypaplać’: *Poszed i wybebłoł zaroz* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

wybijacz ‘narzędzie do wybijania dziur w metalu’: *Dziure w blase wybijá sie wybijácym* Brudzewice opocz; Mp. WW

wybijanka ‘płótno kwieciste drukowane, też spódnica lub sukienka uszyta z niego’: *Códziynne sukiynki tó wybijanki nazywali* Brzozów; Mp pd. WW

wybleszczyć ‘wytrzeszczyć, wybałuszyć (oczy)’: *Mo wyblyscóne ᵘocy* ok Żywca NowŻyw 325; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, JW

wybrać się ‘przytyć’: *Po chorobie już sie teroz dobrze wybroł* Wierzchowiska kraś; Mp pd. WW

wybrodzić ‘o butach: zniszczyć przez chodzenie po wodzie’: *Jak to wybrodził ty bóty* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 157; Mp pd. JW

wybrusić ‘wyostrzyć na brusie, na kamieniu’: *Wybrusony nóz, sikiyra* Zaryte-Rabka n-tar; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

wybuić się ‘bujnie, nadmiernie urosnąć’: *Wybuji sie zboże* Krzczonów lub; Mp pn. WW

wybulić 1. ‘skrzywić tworząc wybrzuszenie’: *Wybuliyło deski we wrotach* ok Gorlic WietrzGor 204; *Woda podesła i asfalt na mrozie wybuluło* ok Nowego Sącza SzewSł 733; Mp pd. **2.** ‘o pieniądzach: wydać za dużo lub za karę’: *Wybulił śtrof* ok Żywca NowŻyw 325; Mp pd. JW

wyburzały ‘spłowiały na słońcu, wyblakły’: *Móm juz takóm wyburzałóm chustke* Brudzewice opocz; pog Mp pn-zach i Wp pd. WW

wyburzeć ‘wypłowieć, wyblaknąć, wypełznąć’: *Na słońcu wyburzało* Chotel Czerwony piń; Mp, Wp. WW, JW

wybyć 1. ‘być u kogoś lub gdzieś określony czas, wytrwać’: *Wy tam nie wybyńdziecie jak dwa tydnie* Hyżne rzesz; Mp, Śl pd, Kasz. **2.** ‘wyjść, odejść’: *Jak skoro świt*

wybył z chałupy, to jesce go ni ma ok Gorlic WietrzGor 204; Mp pd. WW, JW

wycewieć ‘stracić świeżość, soczystość, zmarnieć’: *Na ᵘobiad nie przyszed*, *wszysko wystygło, wycywiało* Krzepice kłob; Mp. WW

wychodek ‘ubikacja na podwórzu bez kanalizacji’: *Za stodołom wychodek jes* Radkowice iłż; *Do wychodka nie musom nawet chodzić, bo se zrobiely łazienke* Sierosławice konec; oggw. JW

wychodzić ‘pochodzić skądś, wywodzić się’: *Jego matka to tu wychodziła, zara po sąsiedzku i tu mieli część i sie prawowali* Jedlnia Kościelna kozien; Mp, Maz. WW

wychowały ‘dobrze wyglądający, wypasiony, tłusty’: *Wychowałe prosieta* Samocice dąb-tar; Mp. WW

wychowanica ‘wychowanka’: *Ortylka mo wychowanicę, ᵘod małości ją chowo, ᵘożeniła ją* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. WW

wychowaniec ‘wychowanek’: *Ón był bezdzietny, ale mioł takiego chłopocka wychowańca* Giełczew kras; Mp, Śl, Pom pd, Kasz. WW

wychowek zob. **wziąć na wychowek**

wychód 1. ‘wschód’: *Z wychodu słonka niebo było czerwone* Limanowskie; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘wyjście’: *Kto umioł, to se wygłobił ul z drzewa gutkiem, a ᵘoko se ᵘosoblywie wygłobił i miały pcoły wchód i wychód* Poręby Majdańskie kolb; Mp. **3.** ‘wydatek’: *ᵘOjcowie majo duzy wychód na te skoły* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. JW

wychybować ‘wyrzucać’: *Kopiom wartko i wychybujom ziemie z tego dołu* Złatna żyw MiesPog 108; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

wyciąć ‘uderzyć’: *Wycion mie w policko* Dziewin boch; **Mp**. AN

wycielonka ‘krowa po ocieleniu się’: *Móm wycielónka, ale jesce sie siaróm doji* ok Nowego Sącza SzewSł 734; Mp. AN

wycierać ‘prać (ręcznie)’: *Wycierało sie rekami* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. AN

wycnąć ‘wyzdychać, zmarnieć’: *Wszystkie kury nám wycneny* Przędzel niż; Mp wsch. AN

wycug ‘prawnie zapewnione utrzymanie starych rodziców do końca życia; dożywocie’: *Babka byli u nas na wycugu* ok Żywca NowŻyw 326; Mp pn, Śl, Wp. AN

wycyckać 1. ‘wyssać, wypić’: *Wycyckoł do dna mlyko ze zbanka* ok Gorlic WietrzGor 205; Mp pd, Śl, Wp. **2.** ‘wyłudzić’: *Wycyckali ᵘod niego ᵘostatni grose* ok Żywca NowŻyw 326; Mp pd. JW

wycyganić ‘wyłudzić’: *Pogalopował zaro na tym koniu dognać dziada i ᵘodebrać, co ᵘod matki wycyganił* Babica rzesz; Mp, Śl. AN

wyczka ‘chwast zbożowy’: *Wike sie sieje, a w życie to sie wiczka sieje sama* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. AN, JW

wyczyniać ‘usuwać kawałki słomy z ziarna po wymłóceniu’: *Po omłóceniu snopków wycyniá sie ziarno grabiami z drobni słámy* Łopoń brzes-mp; Mp pd-wsch. AN

wyczyścić ‘wykastrować’: *Trzeba juz te wieprzki wycyścić* Książnice Wielkie piń; oggw. AN

wyczytać ‘wymawiać komuś, przypominać winy’: *Wszystko mu wycytała, jak ś Miymcami trzymoł, jak krowy zabiérał* Zaryte-Rabka n-tar; *Nie wycytajónc zmówiłek pociyrz* ok Żywca NowŻyw 326; Mp, Śl. AN

wyćwika ‘ostre wychowanie, dryl’: *Przy wojsku będzie mioł dobróm wyćwike, tam go naucóm zyć* Sękowa gor; Mp pd, Śl. AN

wydać się ‘wyjść za mąż’: *Óna sié wydała dó Buratyna. I tam weselié było* Czelatyce jaros; Mp, Śl. JW

wydaj ‘zamążpójście’: *Dziywka już na wydaj, a kawalyra niy ma* Sporysz żyw; pog Mp pd i Śl pd. AN

wydarzony ‘udany’: *Wydarzóne było zyto* Koszarawa żyw; Mp, Śl. JW

wydarzyć się ‘udać się’: *Ale wám sie wydarzeły ᵘowce* Radkowice iłż; *Chleb my sie wydarzeł* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Wp. JW

wydłubować ‘dłubiąc wydostawać’: *Klisc sie przypnie i trza go wydłubować* Woźniki sier; Mp. AN

wydma ‘zaspa śnieżna’: *Na drodze beły wydmy śniegu* Brudzewice opocz; Mp. AN

wydoleć, wydolić ‘wystarczyć, podołać’: *Zebym jo to wydolyła* Ostrowce bus; **Mp**. AN

wydrzeźniać się ‘wyszydzać, przedrzeźniać’: *Nie wydrzyźniáj sie ze starygo człowieka* Samocice dąb-tar; Mp. AN

wyduldać ‘szybko wypić’: *Dziecko w trygi migi wyduldało gornuś mlyka* Mogilany krak; Mp, Śl. JW

wydybać ‘wynaleźć, wyszukać’: *Wszyńdzie wydybie* Hyżne rzesz; Mp. AN

wydylować ‘wyłożyć dylami’: *Wydylowali stajnią* Ślemień żyw RamŚl 89; Mp pd, Śl pd, Kasz. AN

wydzierżeć ‘wytrzymać, znieść’: *Jak hań bez strachu przi nim do rana wydzierzy, pokoze, co jes śmiały i nikogo sie nie boi* Złatna żyw MiesPog 85–6; Mp pd-zach, Śl. AN

wydziwiać ‘zachowywać się nienaturalnie, awanturować się’: *Nie wiem, ᵘo co Franek dzisiaj tak wydziwioł na swoje dziołche* Sierosławice konec; Mp. AN

wygadować się ‘kłócić się, źle mówić o kimś’: *Znowa sie kowolka wygaduje z Janielkom, jaze na pół wsi słychać* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Kasz. AN

wygarnować ‘wygarniać’: *Wygarnować gnój ód cielyńcia* Blizne brzoz; Mp. AN

wygarować ‘wyżłobić (w drzewie)’: *Wygarujóm tyn słup ji to drzewo sie w nie wstawio* Mała Wieś radomsz; Mp. JW

wygląd 1. ‘otwór w ścianie obory do wyrzucania obornika’: *Pilnuj, zeby wyglynd był zaparty, bo krowa jes świyzo po ᵘocielyniu i przecióng moze ji zaskodzić* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd-wsch. **2.** ‘otwór w przegrodzie z desek w stodole’: *Zyta w stodole juz tyle, ze ponad wyglód ułożóne* ok Nowego Sącza SzewSł 738; Mp pd-wsch. JW

wygłobić ‘wydrążyć’: *Kto umioł, to se wygłobił ul gutkiem, a ᵘoko se ᵘosoblywie wygłobił i miały pcoły wchód i wychód* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. JW

wygłodnieć ‘stać się głodnym’: *Do wieczerze wygłodniymy* Michałówka jaros; Mp pd, Kasz. JW

wygodzić ‘zadowolić kogoś’: *ᵘÓn by kcioł wszyskiym wygodzić, a tu nie do rady* Sękowa gor; oggw. AN, JW

wygon 1. ‘droga do pędzenia bydła’: *Wygón to to jest, któryndy sie ganio bydło* Wierzbica kraś; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘pastwisko (często wspólne dla całej wsi)’: *Downi pasło sie krowy na wygónie, a teroz blizy chałupy* Sierosławice konec; Mp pn, Maz, Kresy pn. AN, JW

wygonka ‘ostatnia bruzda (lub ostatnia skiba) zagonu w czasie orki’: *Po wygánce idzie zawse lewy kóń abo pojedyńcy* Łuków-Ożarów lub; Mp, Śl pd, Maz, Wp. JW

wygorzeć ‘spalić się’: *Piec kie sie ᵘospáli, patyki wygorzá* Orawska Połhora [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 65; Mp pd, Śl. JW

wygrabki ‘wygrabione resztki zboża, słomy’: *Wygrobki to są ᵘobcięte kłósia, jak sie młóci cepamy* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. AN, JW

wygrabować ‘wygrabiać’: *Wygrabujo zboze ze stodoły* Wilków kiel; Mp. AN

wygrażować ‘grozić, wygrażać’: *Stale mi wygrażujóm* Żarnowiec kroś; Mp pd. AN

wygryzki ‘resztki niedojedzonej przez bydło strawy (np. siana)’: *Jak widać na świętą Jagniéske brzyzki, to chowáj wygryzki* [przysł] Mogilany krak; **Mp**. AN

wygubić ‘zniszczyć, wyplenić’: *Łastka wygubi mysy* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Kasz. AN

wygwarny ‘elokwentny i elegancki’: *To je chłop wygwárny, to wám ta selicó naopowiadá*

Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 986; **Mp pd**. AN, JW

wyharatać ‘wybić, wyrwać, wyszarpać’: *Wyharatalimy te kórzyniy* Kombornia kroś; Mp, Kresy pd. AN

wyjętka ‘wąski pasek ziemi dzielący sąsiednie grunty’: *A ten znowu zaorał wyjetke* Luszowice dąb-tar; **Mp pd**. JW

wyjęzyczyć (się) ‘wygadać się, zdradzić tajemnicę’: *Nie worto nic powiedzieć do niego, bo on zaro sie wyjynzyczy* Hyżne rzesz; Mp pn. JW

wyjmać ‘wyjmować’: *Nie chciała wyjmać nowy chustecki* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW

wyjscać się ‘oddać mocz’: *Dziecko sie wyjscy, kiej chce* Woźniki sier; Mp, Śl. JW

wykapać ‘wyzdychać’: *Wszystkie nám prosieta wykapały* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl pd. JW

wykarać ‘ukarać kogoś, dokuczyć komuś’: *Już sie roz przecie wykorołym, a jeszcze me ciągło* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 1079; Mp pn-zach, Wp. JW

wykaraskać się ‘wyjść z trudem’: *Nareście ja sie wykaraskał z bidy* Sławatycze włod; Mp pn, Maz. JW

wykichać się lekceważąco ‘obejść się (bez czegoś)’: *Já sie wykichom bez wos* Limanowskie; Mp. JW

wykichać się zob. **niech się** (ktoś) **wykicha**

wykidać ‘wyrzucić (zwłaszcza nawóz)’: *Pojdz ze, wykidoj nawóz ze stajnie* Mszana Górna lim; Mp pd. JW

wykidać się 1. ‘wysypać się’: *Kaz sie to z kosyka podziao? Samo sie przece nie wykidao* Ślemień żyw RamŚl 90; Mp pd. **2.** ‘załatwić się, wydalić stolec’: Mp pd. JW, AN

wykinąć ‘wyrzucić’: *Wykiń te suche kywiatki* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch, Maz wsch. JW

wykisnąć ‘sfermentować’: *Bedziem piec chlib jaż jutro, musi wykisnoć* Korczów bił; Mp pd. JW

wyklepać ‘naostrzyć uderzając młotkiem wzdłuż ostrza’: *No to mu dały te kose, wyklepały* Olbięcin kraś; Mp, Maz, Wp, Kasz JW

wykluć ‘wydłubać, zrobić wgłębienie’: *Stampa miała dziurę wyklutą w klocku* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. JW

wykład ‘wyłóg, też ozdoba rozcięcia koszuli’: *Sukman to już długi bél; wcięte, wykłady takie byli wyszywane* Moniatycze hrub; Mp pn. JW

wykładać ‘wyprzęgać’: *Chłop konia wykłada* Kopina chłm; Mp pn, Maz. JW

wykopyrtnąć się ‘przewrócić się’: *Wykopyrtli sie na lodzie* ok Żywca NowŻyw 327; *Wykopyrtnół sie, poharatoł sie cały* Kościelec-Chrzanów; Mp. JW, AN

wykoszerować ‘wymyć dokładnie, wyszorować’: *Ja jegó dó baliji, wymyła, wykószerówała* Czelatyce jaros; Mp pd. AN

wykraszać ‘wykastrować’: *Wykroso wieprzka* Giełczew kras; Mp wsch, Maz wsch. AN

wykrącak, wykręcak ‘snopek używany do poszywania dachu’: *Kalenica – na dachu takie zakończenie, a jak z wykrocoków był wysyty to był kogut, a jak z pyrzu to kalenica* Świątniki sand; Mp pn, Maz pd. AN

wykrzepić się ‘wzmocnić się’: *Wykrzepiła sie, jest tłusta, a pierwej była chuda* Mszana Dolna lim; Mp pd. JW

wykrzeźwieć ‘wrócić do przytomności po upiciu się alkoholem; wytrzeźwieć’: *Upić sie łatwo, wykrzyźwieć trudno* Brzozów; Mp pd. MT

wykukać ‘wypatrując znaleźć’: *Słodkie wszádzie wykukajó, gdzie bym ino nie schowała* ok Nowego Sącza SzewSł 741; Mp pd. JW

wykurzyć ‘wypędzić’: *Wykurzeły go z chałupy* Brudzewice opocz; Mp, Śl. AN

wylatać 1. ‘wydostawać się, wylatywać’: *Dziurkom* [z żaren] *wylatało to co beło, ta moka* Wilków kiel; Mp pn, Maz. **2.** ‘wybiegać’: *Kazdy wyloto z chałupów* Baranów puław; Mp, Maz, Wp. JW

wyleźć 1. ‘wyjść, wydostać się’: *Nareszcieś wyláz z cháłupy* Żarnowiec kroś; *Zagródz*

deszcku, zeby ciele nie wylazło Giełczew kras; Mp, Śl, Maz, Kasz. **2.** ‘wspiąć się’: *Wylaz sobie z tam chłopakiem na ta jedlu* Łążek Ordynacki kraś; Mp, Śl. **3.** ‘o włosach: wypaść’: *Łysy ma łysine, mu het włosy wylazły* Czelatyce jaros; Mp. JW

wylęknąć się ‘przestraszyć się’: *Zaroz wroz tamstąd pozuciekali, gynsto sie ᵘobzegnując, bo sie tez wylynkli* Sopotnia Mała żyw ZarP 35; Mp, Śl, Maz. JW

wylub ‘chwast niszczący zwłaszcza koniczynę; kanianka’: *Niywielóm nasiyk tegó kóniczu, som wylub* Lubatowa kroś; Mp, Wp. AN

wyładować ‘przygotować, naprawić’: *Za tamtego gospodárza to niech Bóg broni, zeby tam beło co popsute, wszysko dziadek wyładowali* Radkowice iłż; Mp pn. JW

wyłatać ‘zbić’: *Uspokój sie*, *bo cie kijem wyłátám* Samocice dab-tar; Mp pd. RK

wyłoić ‘zbić’: *Jak weźnie dóbrego bijaka, jak go wyłojił* Strupień chłm; **Mp**. RK

wyłożyć ‘wyprząc (konia)’: *Jak sié przyjedzié dó chałupy, kónia trza wyłożyć* Czelatyce jaros; Mp, Maz pd. RK

wyługać ‘wyłudzać’: *Majo wsystko spisane i jesce ido do chłopa wyługać* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. RK

wymacać ‘wyszukać, znaleźć’: *Przed niym nic nie skryjes, ᵘón wszysko wymaco* Sękowa gor; Mp. RK

wymarczyć się ‘zamienić się’: *Nowok wymarcyli sie z Majem na kónie* Książnice Wielkie piń; Mp. RK

wymiączko ‘wymię’: *Mlyko krowa mo w wymiącku. Jak carownica zacarowała, to wymiącko tylma* [‘o mało’] *nie pankło, ale mlyka krowa nie puściła* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl pd i wsch. RK

wymiśkować ‘wykastrować’: *Wymiśkowołem juz ᵘogiera* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

wymitwać się ‘wykręcić się, wyplątać się z kłopotu’: *Jaśka nie bede broł za świadka* [...] *nie powié, ani tak, ani nie, ani za mnom, ani za policjaném, ino coby sie wymitwać* ok Zakopanego ZborSł 280; *Nie moge sie wymitwać* Limanowskie; Mp pd. AN

wymłynkować ‘oczyścić ziarno za pomocą młynka’: *Jak sóm w zbozu pacyny*, *to nie wymłynkuje* Przędzel niż; Mp. RK

wymowa 1. ‘to, co zostało zastrzeżone w umowie; zwykle kawałek pola, który rodzice zostawili sobie na dożywotnie używanie, przekazując ziemię spadkobiercom’: *Nasi mama ᵘostawiły se pół morgi wymowy* Przewrotne rzesz; Mp pd. **2.** ‘dożywotnie utrzymanie; dożywocie’: *ᵘU dzieci mam wymowe* Siennica Różana kras; Mp, Śl pd. RK

wymówić ‘zastrzec, zagwarantować’: *Wymówiuł se diabéł, żeby jego z wirzku było* Jacnia zam; Mp, Maz pn i wsch. RK

wymuskać ‘wytrzeć chlebem i zjeść resztki jedzenia’: *Wymuskej wszystko z talyrza* Szynwałd tarn; Mp pd-wsch. JW

wymyślować ‘wymyślać’: *Co wy znowu wymyślujeta?* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. JW

wynadgroda ‘nagroda, zapłata’: *Duzo kłopotu i wychodu ze swego, a wynadgrody zadny ni ma* Wilków kiel; Mp. RK

wynadgrodzić ‘wynagrodzić’: *Ona tak koniecznie prosi, żeby wynadgrodzić jem* Krasne zam; Mp, Maz. RK, JW

wynajść ‘znaleźć’: *ᵘÓn ta to skącik wynaseł, bo mi pokazowoł, ze mo* ok Żywca NowŻyw 328; Mp, Śl, Wp. JW

wynaleźć ‘znaleźć’: *W mieście wynaleźli sobie mieszkanie* Krasne zam; Mp, Maz. JW

wynik ‘woda wyciekająca z ziemi, zwykle okresowo po deszczu, czasem też o źródle’: [Na bagnach] *wytryskajo wyniki, ziemie podnosi, tak sie huśto* Kasinka Mała lim; Mp. RK

wynikać ‘wydobywać się na zewnątrz, wychodzić, pokazywać się’: *Kupeckami wynikła krew (u chorego na gruźlicę)* Limanowskie; Mp. RK

wynokwić ‘wymyślić’: *Wynokwił to na ᵘoscude* [‘na złość’] ok Żywca NowŻyw 328; Mp, Śl. JW

wypierdek 1. ‘najmłodsze dziecko w rodzinie, też pogardliwie o marnym, słabym dziecku’: *Malutki taki wyskrobek, wypierdek mój* Radkowice iłż; Mp. **2.** ‘marne, liche prosię, najczęściej ostatnie z jednego miotu’: Mp, Maz pd. AKS

wypiórek ‘nazwa poczęstunku po zakończeniu wspólnego darcia pierza’: *Jak skójcymy drzyć pirze, to zrobimy wypiórek* Książnice Wielkie piń; Mp. AKS

wypitwać ‘wypatroszyć’: *Wypitwaná kura* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl pd. AKS, JW

wyplenić się ‘wyrodzić się, wyginąć’: *Jakby sie nie zenieły, toby sie świat wyplenieł* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AKS

wypleznąć się ‘wyśliznąć się’: *Wyplezła ci sie rybka* Ślemień żyw; Mp pd. AKS

wypłacić (coś) ‘zapłacić za coś’: *Jak te zimie wypłace, to ci kupie ładne palto* Woźniki sier; Mp. JW

wypłat ‘wypłata’: *W sobote bedzie miáł wypłat* Żarnowiec kroś; Mp pd. AKS

wypłat: na wypłat ‘na raty, na spłatę’: *Wziół krowe na wypłot* Sękowa gor; Mp. AKS

wypocierać ‘czyścić włókna lnu za pomocą cierlicy’: *Wypociero sie na miałko* Wilków kiel; Mp. AKS

wyponiewierać się częst ‘tułać się, błąkać się’: *Co sie człowiek wyponiewiyroł!* Niegowa zaw; **Mp**. JW

wyporek ‘wełniana nitka z wyprutej dzianiny’: *Z wełny z wyporków zrobieła taki koc* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AKS

wyporządzić ‘oczyścić, uprzątnąć’: *Wymyła, wypórzóndziyła, dópieró z niegó zróbiła człowieka* Czelatyce jaros; *Trza kóniowi zryć dać i, i wody mu dać i, i ucesać i weporzóndzić, zeby kóń był cysty* Lipnica Mała n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 54; Mp pd, Śl, Wp. JW

wyporządzić się ‘o człowieku lub zwierzęciu: oddać kał’: *Wyporzońdziół sie na samy drodze* Żarnowiec kroś; Mp pd. JW

wypotrzeć ‘oczyścić włókna lnu za pomocą cierlicy’: *Zmieni go ráz, pocierali, wypotarli tak* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. AKS

wyprawić się ‘o krowie: wydalić łożysko po ocieleniu’: *Krowa sie dobrze wyprawieła* Sierosławice konec; Mp. AKS

wyprościć ‘wyprostować’: *Wyprościli juz tom droge* Sporysz żyw; Mp pd, Śl, Kasz. AKS

wypróchniały ‘spróchniały’: *Jak drzewo wypruchniałe, to sie dziupla zrobi* Wilków kiel; Mp, Maz pd, Kasz. AKS

wyprządka, wyprządki ‘wspólne przędzenie’: *Na wyprządki wieczorami sie schodzom kobiety i przędom* Promnik kiel Fal I 354; Mp pn. AKS, JW

wyprzódki ‘wyścigi’: *Ganialimy se*, *robilimy takie wyprzódki* Kościelec-Chrzanów; Mp, Kresy pn. AKS

wypsnąć się ‘wypaść, wysunąć się, wyśliznąć się z czego’: *Nawet nie wiem, kiej mie sie ten worecek wypsnáł z reki* Radkowice iłż; Mp, Maz. AKS

wypucować ‘wyczyścić’: *Wypucował buty, jaze mu sie śklom* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl, Maz. JW

wypuczyć ‘wydąć, utworzyć wypukłość’: *Dno* [w czajniku] *wypuczyło i od tego czasu tak pyrczy* Brzozów; Mp, Śl, Wp. JW

wypuklak ‘człowiek lub zwierzę chorujące na przepuklinę’: **Mp**. AKS

wypukły, wypuknięty ‘chory na przepuklinę’: *Chodziół taki wypukniynty, nieroz barz dugo* Stróżna gor; Mp. AKS

wypuknąć się ‘dostać przepukliny’: *Choćby sie wypuk, nie dźwignie tego kloca* ok Nowego Sącza SzewSł 746; **Mp pd-wsch**. AKS

wypuknięty ‘pękaty, wypukły’: *Coło wypukniąte* Mszana Dolna lim; *Becka taká wypuknietá* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. JW

wypuknięty zob. **wypukły**

wypust ‘krawędź dachu wystająca nad ścianą budynku; okap’: *Wypust pod dachem* Samocice dąb-tar; Mp, Kasz. AKS

wypust: **na wypust** ‘o sposobie noszenia koszuli przez mężczyzn: na wierzchu’: *Kosule na wypust z takiym pasem ᵘopasany* Świątniki sand; Mp, Maz pd. AKS

wypuszczać ‘wydzierżawiać’: *Dziérżawa – jak sié wypuszcza polé innemu za piéniądzé* Czelatyce jaros; Mp pd. AKS

wypytować się ‘wypytywać się’: *Wypytowała sie, cy wrócieł* Cedzyna kiel; Mp, Śl. AKS

wyrabiać ‘pracować u kogoś’: *Wyrobio u niego, wo tak: bidniejsy człowiek – wyrobnik* Woźniki sier; Mp. AKS

wyrachować ‘wyliczyć’: *Jesce nie wyrachowołem, wiele by mnie to kostowało, moze nie warto zacynać* Sierosławice konec; Mp, Śl, Wp, Kasz. JW

wyradlić ‘zaorać radłem’: *Przecie jak to downi nawet godali – wyradlułem pole, a dzisioj sie godo – zorołem* Krępa miech; Mp. AKS

wyraszpłować ‘wygładzić raszplą’: *Śpilki ᵘod trzewika wyraśplujom, zeby nie źgało w noge* Woźniki sier; Mp. JW

wyrąbisko, wyrębisko ‘wyrąbana część lasu, poręba’: *To wyrąbisko brzezowe nazwáł pán Brzycyną od tych brzóz i tak sie wieś do dzisiednia nazywá* Brzyczyna Dolna krak; Mp, Maz. JW

wyrczeć 1. ‘warczeć’: **a.** ‘o psie’: *Pies wyrcoł na mnie, bołem sie wejś* ok Nowego Sącza SzewSł 746; Mp, Śl; **b.** ‘o odgłosach wydawanych przez sprzęt’: *Śpulka chodzi po motacce, ino wyrcy* Woźniki sier; Mp, Śl. **2.** ‘o człowieku: gderać’: *Zawsze na nio wyrczał o te dzieci* Jacnia zam; Mp, Śl. AKS

wyrek 1. ‘proste prymitywne łóżko z desek’: *Spali na wyrkak w kolybie przi ścianie* Ochotnica n-tar PIJP IV 200; Mp, Maz. **2.** ‘łóżko w stajni dla parobka’: *Wyrek w stajni* Sowliny lim; Mp, Wp wsch. AKS

wyrębisko zob. **wyrąbisko**

wyrko 1. ‘proste prymitywne łóżko z desek’: *Zbiółem se sóm to wyrko* Sękowa gor; Mp, Śl pd, Maz pd, Wp. **2.** ‘łóżko w stajni dla parobka’: *Na wyrku społ pastucha* Jakubowice Końskie lub; Mp, Śl. AKS, JW

wyrnąć ‘uderzyć’: *Jak cie wyrnę w łeb, to sie przewrócis* Przędzel niż; Mp. AKS

wyro pogard ‘łóżko’: *Jak takie stare łóżko béło to – o idź tam na wyro – godali* Bliznе brzoz; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. AKS, JW

wyrobek ‘praca zarobkowa ludności wiejskiej, fizyczna praca najemna’: *A tak my z pracy rąk żyli, z wyrobku, można powiedzieć* Bolmin kiel; Mp, Kasz. AKS

wyronić ‘zgubić’: *Wyróniłym gdzieś cheba tyn bat cy co na świecie* Domaniewek łęcz PJPAN 59 s. 1096; Mp. JW

wyrosić się ‘o lnie: namoknąć’: *Lyn sie ᵘozkładało po mocarzy, zeby sie wyrosiéł* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Maz. JW

wyrozumieć ‘zrozumieć’: *Tak syplawo godo, co nie sposób wyrozumieć* Przeciszów ośw; Mp, Śl. AKS

wyrtnąć się ‘odwrócić się, zawrócić’: *Juz miáł iś, potęm sie jesce wyrtnąn i nie posed* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 175; Mp pd. JW

wyruszać się ‘o cieście: urosnąć przed pieczeniem’: *Jak sie wyrusá, to sie bierze ciasto i sie robi bochenki* Przędzel niż; Mp. AKS

wyrwas ‘podpłomyk, oderwany kawałek ciasta i upieczony przed włożeniem bochenków do pieca’: Mp pn. AKS

wyrwisko ‘nierówność, wyrwa’: *Wyrwisko – tako skała wyrwano* Targanica wad; Mp. JW

wyrychlić się 1. ‘pospieszyć się’: *Gwizdnon na baby, coby sie wyrychliły* ok Zakopanego ZborSł 437; Mp pd. **2.** ‘wyrwać się, niepotrzebnie coś powiedzieć’: *Cóześ sie tak wyrychliła?* Limanowskie; Mp pd. JW

wyrychtować 1. ‘przygotować, wyszykować’: *Na świeta trza wsytko wyrychtować w chałupie* Radkowice iłż; Mp, Śl, Wp. **2.** ‘dokuczyć komuś, wyprowadzić kogoś w pole’: *Aleś mié wyrychtował, pożyczyłem ci piniędzy i już jich nié uwidze* Żarnowiec kroś; Mp pd. EP

wyrychtować się ‘wystroić się’: *Ńi mogłam ji wcale poznać na drodze, tak sie wyrychtowała* Sierosławice konec; Mp. EP

wyryp: do wyrypu, na wyryp ‘bardzo szybko, co tchu’: *Kaz tak do wyrypu bedziemy lecieli?* Dzwonowice olk; Mp pn. JW

wyrypać (kogoś) ‘zbić’: *Ale cóz, kiej tégo wina zaráz sie opił i wyrypál babę po łbie* Krakowskie ME III 172; Mp. JW

wyrypać (komuś) ‘powiedzieć bez ogródek, wygarnąć’: *Wyrypałam mu, co mi do głowy przyszło, niéch wié práwde* Żarnowiec kroś; Mp, Wp. JW

wyr-zieć ‘popatrzeć, wyjrzeć’: *Wyr-zij tam na gynsi* Studzienice rad RŁTN XXX 201; **Mp pn**. JW

wyrządzać ‘dokuczać’: *Straśnie mi wyrządzają* Mszana Dolna lim; **Mp pd**. JW

wyrządzić ‘uczynić, zrobić’: *Wszyskie jabka zgniły. Nic nie wyrzóndziły z tymi jabkami* Brzozów; Mp. EP

wyrznąć, wyrżnąć ‘wykastrować zwierzę’: *Barona jak wyrznom, to jes śkop* Niegowa zaw; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. EP

wyrzygać (się) ‘zwymiotować’: *Wyrzygoł sie, bedzie mu lzy* Książnice Wielkie pińi; Mp, Śl, Kasz. JW

wyrżnąć zob. **wyrznąć**

wysiewki ‘otręby’: *Był taki zbanek i wsypało sie wysiwki z przetaka, i zaláło sie wodą, kwasili, terá na wiecur, to na rano juz był bászc* Wąworków opat; **Mp**. EP

wysiudać ‘wypędzić, wyrzucić’: *Wysiudali juz tego majstra, co my pod nim byli* Kościelec-Chrzanów; Mp, Maz wsch. JW

wyskać ‘wydawać przeciągły gardłowy dźwięk podobny do jodłowania’: *Nie wyskojze tak, nie skuc tak* Limanowskie; Mp pd, Śl pd. JW

wyskakować ‘wyskakiwać’: *Naseł sie żrebiec, na kobyłe wyskakowáł* Sihelne [Orawa Sł] ZNUJ 169 s. 276; *Zwierznik, żeby nie wyskakowała śmietana* Zamieście lim; Mp, Śl. EP

wyskipieć ‘wykipieć’: *Mlyko wyskipiało* Kościelec-Chrzanów; Mp pd, Śl. EP

wyskrobek ‘chleb upieczony z resztek ciasta’: *Dzizke sie wyskrobało ji zrobiło sie wyskrobek, taki mały chlib, ᵘostatni* Książnice Wielkie pińi; Mp, Maz, Wp pd i wsch, Pom pd. EP

wyskrzybać ‘wyskrobać’: *Rydel jak orze ziemió, to sie go wyskrzybie* [‘oczyści z ziemi’] Sulów kras; Mp. EP

wyskubek ‘zabawa po wspólnym darciu pierza’: *Chodźcie do mnie drzyć pirze, to wam zrobie grany wyskubek* Samocice dąb-tar; Mp pd-zach, Śl. EP, JW

wysłuchać ‘wyspowiadać’: *Tylia co wysłuchál spowiedzi* Wilków kiel; Mp. EP

wysłuchać się ‘wyspowiadać się’: *Mota strasne grzychy, idźta do ᵘobcygo księdza i wysłuchojta sie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. EP

wysłyszeć ‘usłyszeć’: *Wysłysałak – cosi chdziéło po polu* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl. JW

wysmarkać (się) ‘oczyścić nos z wydzieliny’: *Wysmarkáj nos* Grębów tar; *Co tak pociongos tym nosym, nie umiys sie wysmarkać?* Stróżna gor; Mp, Śl, Kasz. JW

wysmarować ‘zbić kogoś’: *Wysmarowálem mu wcora ile mu tylko wlazło* Samocice dąb-tar; **Mp**. EP

wysoczko pśn ‘wysoko’: *A ty ptaszku gregulaszku wysoczko siadas* Wąwolnica puław BartJęz 149; Mp, Śl, Maz pn. JW

wysokachny ‘bardzo wysoki’: *Chłopisko wysokachne z niego takie* Kodrąb radomsz; Mp pn-zach. EP

wysokawy ‘dość wysoki’: *Płot taki wysokawy* Lipowczyce radomsz RŁTN XXVIII 73; Mp pn-zach. EP

wyspa ‘zaspa śnieżna’: *Z domu ńi mozná beło wyńść, wyspy naobkoło* Radkowice iłż; **Mp pn**. EP

wyspinać się ‘wspiąć się, wdrapać się’: *Wyspinát sie na dach* Żarnowiec kroś; **Mp**. JW

wyspindrać się ‘wspiąć się, wdrapać się’: *Na sám wiyrzkołek sie wyspindroł* Bronowice-Kraków; **Mp pd**. JW

wystać ‘wytrzymać, znieść’: *Niech ręka Boska broni, co já ś niem wystál* Czchów brzes-mp; Mp, Śl. EP, JW

wystarczyć ‘nadążyć, podołać’: *My musieli wystarczyć to nosić* Łabunie zam; *Gumiok z góry góni, kóń ni moze wystarczyć, to trza hamować* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JW

wystawa ‘przybudówka przeznaczona na sprzęt gospodarski, drewno opałowe, też dach na słupach’: *Wystawe tako pieknо majo i drzewo tam trzymajo* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Ten ᵘojciec jego klepáł kose pod wystawom* Radkowice iłż; Mp, Maz. EP, JW

wystawka ‘osobny budynek przeznaczony na drzewo, sprzęt gospodarczy’: *Wystawka to tak, jak chliwecek jaki, to tam dziad móg nocować* Świątniki sand; Mp pn, Maz pd. AN

wystoparczyć (się), wystopurczyć (się) ‘wysunąć (się), sterczeć, wystawać’: *Mały kólicek* [kołeczek] *wystoporcy z ziymi* Sękowa gor; *Ten patyk tak sie wyśtoparcył ji śtyrcy* Ostrowce bus; *Krztyk, co po Jadamie má takie wystopurcone* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. EP, JW

wystry 1. ‘o kolorze: jaskrawy’: *Wystry – jaskrawy, jasny, czerwony* Czastary wiel; Mp zach, Śl pn. **2.** ‘o pogodzie: bezchmurna, jasna’: *Pogoda wystra* Starcza częs; Mp zach, Śl pn. JW, MT

wystrychnąć się ‘wystroić się’: *Zosia sie wystrychneła do kościoła* ok Rzeszowa; Mp, Śl. EP

wysuć (się) ‘wysypać (się)’: *Nie beło gdzie podziáć zboza, wysulimy w drugi izbie na podłoge* Radkowice iłż; *Cukier sie wysuł* Wilków kiel; Mp, Śl. EP

wysypka ‘orka głęboka pod zasiew’: *Pod zasiw to wysypko nazywajo, tak samo kiedyś i teraz* Pawłów chłm PelcLub I s. 337; Mp pn-wsch. JW

wysze 1. ‘wyżej’: *To je wysy kostki* Podsarnie n-tar [Orawa] KąśSł 1002; Mp pd, Śl. **2.** ‘więcej niż’: *Miáł wysy dwaścia roków* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 1003; Mp pd-zach. MT, JW

wyszki 1. ‘miejsca wyżej położone, wysokie sprzęty w domu’: *Nie łaź po wyszkach, bo spadniesz!* ok Rzeszowa; Mp pd-wsch. **2.** ‘strych, zwłaszcza w stodole lub nad oborą’: Mp pn-wsch, Maz wsch, Kresy. MT

wyszklić ‘wybić, stłuc’: *Szybe wyszklół. ᵘOko wyszklół. Dachówke mu wyszklół* Hyżne rzesz; Mp, Śl pd. MT

wyszkolić ‘dać wykształcenie’: *Wychować te dzieci, wyszkolić jich* Dereźnia bił; Mp. JW

wyszkolić się ‘zdobyć wykształcenie’: *Jak sie wyszkoły, to ta zawdy widnij takiemu* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JW

wyszpanować ‘naciągnąć, naprężyć’: *Wyśpanować łajcuch przy wozie* ok Gorlic WietrzGor 211; Mp pd, Śl. MT

wyszperlać ‘wyszukać, wyszperać’: *ᵘO ile chodzi ᵘo nazwy miejscowości, to já tu coś wyśperlóm* Lgota Gawronna włosz; Mp. MT

wysztafirować się ‘wystroić się’: *Idzie na sylwestra, to sie wysztafirowała jak nie wiym* Brzozów; Mp, Wp pd. MT

wysztuderować ‘znaleźć samemu jakiejś wyjście, rozwiązanie; wykombinować, wymyślić’: *ᵘÓni to wyśtuderowali sami, a nik tego ni móg wyśpekulować* ok Żywca NowŻyw 331; *Tak se wyśtuderował, że pójdzie do japtekarza, opowie mu o tej chorości* Iwkowa brzes-mp; *Wyśtuderować – wyrobić coś nowego bez czyjejkolwiek pomocy* Słomka lim; **Mp pd**. MT, AN

wyszwaksować ‘wypastować’: *Wyświaksować buty* Przedmość wiel; Mp pn. MT

wyszwarcować ‘wypastować’: *Wyszwarcuj mi bóty* Żarnowiec kroś; **Mp**. MT

wyszykować ‘przygotować’: *Madyj mo wysykowane łózko* Dankowice kłob; Mp, Śl, Maz, Kasz. JW

wyścibić, wyściubić ‘o części ciała: wysunąć’: *Nie wyścibił nosa za dźwi* Brudzewice opocz; *Rybka przyleciała i wyściubiła pyscek z wody* Oleszno włosz JP XLIX 121; Mp. JW

wyścielać ‘wysłać, wymościć’: *Wyścielała mi łózko, zebym miała wygode* Wilków kiel; *Krowóm trza wyścielać suchóm słómóm* Studzienice rad RŁTN XXX 206; Mp. JW

wyścigać ‘wypędzić, rozpędzić’: *Biskup wyścigoł ksiyndza* ok Żywca NowŻyw 330; *Wyścigoł wszyskie dzieci z chołupy i teroz sóm siedzi. Wyścigej kury z ᵘogródka!* Sękowa gor; **Mp pd**. MT

wyścignąć ‘wyprzedzić, prześcignąć’: *W látaniu to nicht go nie wyścignie* Radkowice iłż; Mp. MT

wyścigować się ‘urządzać wyścigi; gonić się’: *Wyścigujo sie, chtóry piyrszy* Hyżne rzesz; Mp. MT

wyściskać ‘wycisnąć’: *Jo utrzo* [utrę]*, pon wyścisko i wypije* Chyszówki lim; Mp pd-zach. MT

wyściubić zob. **wyścibić**

wyślebodzić (się) ‘wyswobodzić (się)’: *Chłopi robili poruske, coby sie wyślebodzić z pański niewolé* Zakopane ZborSł 439; Mp pd-zach. MT

wyśmiać się (z kogoś) ‘wyśmiać (kogoś)’: *Wyśmiáli sie z niego, jak jóm to powiedziáł* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Maz, Wp, Kasz. JW

wyśmigać ‘zbić batem, rózgą itp., wysmagać’: *Bicem go wyśmigoł* Sierosławice konec; Mp, Śl pd. MT

wyśni, wyźni ‘górny, wyższy’: *Idź na wyśnié dźwi, bó niźniy zamkniynte* Lubatowa kroś; *Sceka niźniá i wyźniá* Brzezna-Litacz n-sąd; *I do wyśniego kóńca nás ᵘodprowadziył* Rabczyce [Orawa Sł]; Mp pd. MB

wyśpekulować ‘wymyślić, dojść do wniosku’: *Wyśpekulowoł, co porobi taki znaki, coby za nimi kozdy zaseł, kany zekce* Złatna żyw MiesPog 68; **Mp**. JW

wyśpiewać ‘wygadać, zdradzić tajemnicę’: *Jymu nie trza mówić, bo wszysko wyśpiéwo* Żarnowiec kroś; Mp. JW

wyśrebać ‘wypić’: *Wyśreboł mi mlyko* Targanica wad; Mp pd-zach. JW

wyśtreknąć się, wyśtrekować się ‘wystroić się’: *Aleś sie wyśtrekowała, nawet sie z ciebie ładná panna zrobiła* Samocice dąb-tar; Mp pd. MT

wyświadczyć ‘ujawnić, wydać’: *Wyświodcył sie – sam sie zgłosił, przyznał się do winy* Mszana Górna lim; *Chtoś tém przecié coś wyświadcél, a ji wziény ᵘojca do herestu* Grębów tarn LL XIX 3 s. 38; Mp pd. JW

wyświechtać ‘wybrudzić odzież tak, że aż się błyszczy, wytrzeć, zniszczyć’: *Wyświechtosz te portki zaro, jak ci wypiere* Blizne brzoz; Mp. MT

wyświęcić ‘wygonić, przepędzić’: *Czekej, ty gadzie koci, jo cie tu zaroz z kuchni wyświynce. Mlyko mi god wyloł!* Brzozów; Mp. MT

wytachać ‘z trudem wynieść, wydźwigać, wytaszczyć’: *Wytachała te pake na góre* ok Rzeszowa; Mp. MT

wytalać ‘obsypać czymś sypkim, oblepić’: *Wytalała te kluski w mące* ok Rzeszowa; **Mp pd**. JW

wytalać się ‘wytarzać się’: *Tak sie wytoloł po żużlu na wszyskie stróny* Brzozów; Mp pd. MT

wytańcować (kogoś) ‘zatańczyć (z kimś)’: *Na każdy muzyce to mnie wytańcujesz* Łąka rzesz LL XVI 1 s. 51; Mp, Śl. JW

wytarasić ‘zdeptać, zniszczyć’: *Wytarasiły mi łąke, konicz, jęczmiyń* ok Rzeszowa; **Mp pd**. JW

wytargać ‘wyrwać’: *Wytargałymy cało rzodkiewke w diabły* Bronowice-Kraków; Śl, Mp. JW

wytknąć, wytchnąć ‘zwichnąć’: *Piułkóm se palce wytknół* ok Nowego Sącza SzewSł

752; *Jak se wytchnie ręke, noge* Aleksandrów bił; Mp pd. JW

wytoknąć ‘opłukać, obmyć’: *Wytokniéj tam śklankę* Krakowskie Krak IV 326; Mp, Maz. JW

wytracić ‘stracić, zmarnować’: *Jak człowiek spárobliwy, to má wszystko, bo nie wytraci* Przędzel niż; **Mp**. JW

wytrzepować ‘o lnie: wytrząsać, czyścić z paździerzy’: [Len trzeba] *wytrzepować z tych paździór, rozciognoć, swinoć na kodziel tako* Wilków kiel Fal I 329; Mp, Wp pd. JW

wytycz ‘zwichnięcie (kończyny)’: *Zamówienie na wytycz, tj. wytknięcie nogi tak przez człowieka, jak i przez zwierzę* Przewrotne rzesz KotZn 199; Mp wsch. JW

wytykać ‘uciekać’: *Wytykáł, mało nogów nie pogubiół* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Maz wsch, Pom pd. MT

wytyrać ‘stracić z powodu rozrzutności, sprzedać lekkomyślnie’: *Wytyrál i las, i pole* Bóbrka kroś; Mp pd. MT

wyubierać (się) ‘wystroić (się), przyozdobić (się)’: *Druzki wyubierane* Sporysz żyw; Mp pd. MT

wyuczyć się ‘zdobyć wykształcenie’: *Jak sie celadnik wyuceł, to papier dostál* Wilków kiel; *Nakładál na dzieci, jaż sié wyuczyły* Żarnowiec kroś; oggw. JW

wywadzić się ‘wykłócić się’: *Durcula sie zawse ze wszistkiémi wywadzi* Więciórka myślen; Mp, Śl pd, Kasz. MT

wywalować (oczy) ‘wytrzeszczać (oczy)’: *Kiek go wewlók do tej siynie, zacón wywalować ᵘocy, a ᵘobziyrać sie po syćkik nás* Rabczyce [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 67; Mp pd, JW

wywał, wywała ‘drzewo wywrócone z korzeniami przez wiatr’: Mp pn. MT

wywiady ‘pierwsza, orientacyjna wizyta kawalera lub swata czy swatki w domu panny, z którą kawaler chce się żenić’: *Sómsiod poseł do panny i wywiedzioł sie, cy ᵘóna pójdzie za niego, cy nie*; *to takie wywiady były* Giełczew kras; Mp pn. MT

wywianować ‘dać wiano, posag, wyposażyć’: *Nie straśnie cie ta wywianowały, nie!* Samocice dąb-tar; Mp, Maz pd-wsch. MT

wywiązać ‘zawiązać’: *Wywiónzoł se binde* [‘krawat’], *pewnie na muzyke leci* Woźniki sier; Mp. MT

wywielga, wywilga ‘ptak – wilga’: *Wywilga podobno jes do gołębia* Koszary iłż RŁTN XXX 209; Mp pn, Maz. MT, AN

wywierać ‘wytryskiwać’: *Woda wywiro ze źródła* Orawka n-tar [Orawa]; Mp pd-zach. MT

wywiertać ‘wywiercić’: *Ni miołem cám wywiertać i wypálułem dziórá gwoździám* ok Nowego Sącza SzewSł 712; Mp pd-zach, Śl. MT

wywierzysko ‘miejsce, z którego wypływa źródło’: Mp pd-zach. MT

wywieść ‘wyprowadzić’: – *Nie wylezie.* – *Jo jóm zaroz wywiede* Blizne brzoz; Mp, Śl, Maz. JW

wywijacz ‘krętacz, kłamca, łgarz’: Mp pd. MT

wywilga zob. **wywielga**

wywiórka zob. **wewiórka**

wywodzić ‘wyprowadzić, wyprowadzać’: *Ni moge, ni moge do wiyrśka wychodzić, musis mi dziywc-ino kóniusia wywodzić* [pśn] Cyrla-Zakopane n-tar PPh II 131; Mp pd, Kresy pn. JW

wywodziny ‘obrzęd związany z zaślubinami, błogosławieństwo udzielane młodej mężatce przez księdza w kościele w pierwszą niedzielę po ślubie i uczta u jej rodziców’: *Takie wesele trwało najmni trzy dni, w niedziele były wywodziny* Wąworków opat; Mp. MT

wywołać ‘ogłosić’: *Ksiądz wywołál zápowiedzi* Przebieczny krak; Mp. JW

wywód ‘błogosławieństwo udzielane przez księdza w kościele’: **a.** ‘młodej mężatce w następny dzień lub w pierwszą niedzielę po ślubie’: *Downi to kobiety miały takie chustki tiulowe ji wywiozywały se takie cepce, ji w tych cepcach sły z pannom młodom do wywodu. Na drugi dzij panna*

sła do wywodu Książnice Wielkie piń; Mp; **b.** ‘matce po urodzeniu dziecka’: *Kobity po dziecku, śtyrdzieści dni po urodzeniu, idą na wywód; tero tak nogle nie krzcą, to przy krzcie idą na wywód* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl pd, Maz wsch i pn, Wp, Pom pd. MT

wywrot ‘drzewo wywrócone z korzeniami przez wiatr’: Mp, Maz wsch, Wp, Pom pd, Kasz. MT

wywrotki ‘pantofle gimnastyczne’: *Wywrotki mi mama zawsze kupowała do szkoły* Brzozów; Mp. JW

wywrót: na wywrót ‘na lewą stronę, spodem do góry’: *Na wywrót-eś koszule ᵘubrał* Korczów bił; Mp wsch, Maz wsch. MT

wywrzeć się ‘wydostać się (z zamkniętego pomieszczenia)’: *Jak sie pscoły wywarły z ula* Limanowskie; *Sprawdzij, cy chływek dobrze zaparty. Kiejsi sie świnia wywarła* ok Nowego Sącza SzewSł 754; **Mp**. JW

wyzamiatać ‘pozamiatać’: *Mietły trza wzioć, wyzamiatać trza izbe* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. JW

wyzbierać się ‘przygotować się (do wyjścia)’: *Wyzbiyrała sie migiem, zeby lecieć do kumy* ok Gorlic WietrzGor 211; Mp pd. JW

wyzdajać ‘zrobić, zdziałać, postarać się o coś’: *Wyzdajołem wom jołówecke* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. MT

wyzdorędzić ‘wyszukać, wyprosić, zdobyć’: *A dziyześ te pijóndze wyzdoryńdziół?* Sękowa gor; Mp pd. MT

wyzdradzić ‘zdradzić, wydać kogoś, też: zdradzić tajemnicę’: *Puścił ik na ślebode, jyno ik przódzi zaprzysiąg, coby go nie wyzdradzili* Złatna żyw MiesPog 87; Mp pd-zach, Śl. MT

wyzgielicha ‘dziewczyna wesoła, zalotna, lubiąca towarzystwo chłopców’: *Starosta ze starościną gádali tak: Przysłali nasi do wasych, zebyście dali wase wyzgeliche za nasego chlastaca* [formuła obrzędowa w czasie zaręczyn] Tyniec krak; Mp pd. MT

wyzierać 1. ‘wyglądać, wypatrywać’: *Już cie tam mama wyziyro* Blizne brzoz; Mp pd, Kasz. **2.** ‘mieć wygląd, prezentować się’: *Wyziyrała* [na twarzy po nocnej pijatyce] *jak wes ze strupu* Limanowskie; Mp pd. MT

wyznaczować ‘wyznaczać’: *Wyznacowali goje do ścinacki* ok Żywca NowŻyw 331; *Wyznacuje sie działki do kopaniá źmiáków* Radkowice iłż; Mp. MT, AN

wyznać ‘zaznać, doświadczyć, nacierpieć się’: *Alek wyznała biydy* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd**. MT

wyzuć ‘zdjąć (buty)’: *Wyzuje te gumioki, bo mi sie strasznie nogi spociły w nich* Brzozów; Mp, Śl pd, Wp, Pom pd. MT

wyzuć się ‘zdjąć buty’: *Trza sie wyzuć, boso wygodni* Chotel Czerwony piń; Mp, Wp, Pom pd. MT

wyzwyrtać ‘poobracać w tańcu’: *Wyzwyrtoł dziywke w tońcu, kiele jyno kcioł* Złatna żyw MiesPog 52; Mp pd. JW

wyźni zob. **wyśni**

wyźreć ‘wyjrzeć’: *Wyźreć bez ᵘokno* ok Gorlic WietrzGor 212; **Mp pd**. JW

wyżenąć ‘wypędzić, wygonić’: *Wyzeń kury z sieni ji zaprzyj sień!* Wąworków opat; Mp, Śl, Wp pd. MB, JW

wyżgać ‘wykłuć’: *Bedzie chodziył koło ᵘojca, jak bedzie bóty sył i wyźgá mu ᵘoko* Żarki chrzan MPKJ VII 386; Mp pd. JW

wyżka ‘rodzaj komory (spiżarni) zbudowanej na strychu’: *Wyzka – taká jizbecka malućká, z drzewa, z wiérchu przykrytá deskami, z boku drzwi; chowało sie tam rzecy lepse: słónina, jak béła, śliwy susone, powidła; potém sie zawarło* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. MT

wyżyczyć ‘pożyczyć’: *Moji piykni, wyżyćciez mi grabi!* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. JW

wyżynki, wyżynka, wyżynek ‘zabawa z okazji zakończenia żniw; dożynki’: *Jak przysła wyżynka, taká, co to zniwa sie juz skóńcyły, to pón zwerbował muzykanta* Lgota Gawronna włosz; *Wyzynek robiły u gospodorza, co mioł nowięcy zniwa, to była*

hulacka Poręby Majdańskie kolb; **Mp zach**. MB, JW

wyżywność ‘pożywienie’: *Mioł na zime wyziwności lo sobie i lo krowy doś* Zakopane; Mp pd. JW

wziąć 1. ‘zacząć (coś robić)’: *Jak wzion złodzieja gónić, tak go dopod pod lase* ok Zakopanego ZborSł 442; *Jak ta weźnie tak wartko mówić* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz, Wp, Kresy pn. **2.** ‘w funkcji wzmacniającej’: *Wzioł nakupiuł dwadzieścia cztery zajónce* Kopina chłm; *Tak my sie biły obie i jo wziona i uciekłak* Mszana Górna lim; Mp, Śl, Maz, Wp. MB

wziąć na wychowek ‘adoptować’: *Nie miałam dziesięć lat dzieci, wziełam se na wychowek* Bolmin kiel; Mp pn. JW

wznaczki ‘na wznak’: *Legnij se wznacki* Przeciszów ośw; Mp pd-zach. MB

wzuć ‘o obuwiu: włożyć, ubrać’: *To buty wielgie, dobre su, wzuć se i chodzić* Zajączki częs; *Na gołe nogi wzuł* Przedmość wiel; **Mp**, Śl, Maz. JW

wżdy ‘zawsze’: *Wzdy sie tak kapustá kisiuło i dobrá bóła do wiosny* ok Nowego Sącza SzewSł 755; Mp pd, Śl pd. AN, JW

wżenąć ‘wpędzić’: *Wzeń krowe do sopy!* ok Żywca NowŻyw 332; *Wżeń gesi i zawrzyj* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Wzenie sie krowy do stajni* Wilków kiel; Mp, Śl pd. MB, AN

Z

zababrać ‘zabrudzić’: *Zababrany chodzi, taki ᵘuwálany* Radkowice iłż; Mp, Śl. AN

zabaczować ‘zapominać’: *On juz stary, już wszyćko zabacuje* Szklary olk; **Mp**. AN

zabaczyć ‘zapomnieć’: *Zabaceł zabrać ze sobóm dokumenta* Ostrowce opocz; *Zabácyłam se, jak sie nazywáł, ale se moze jesce przypómie, to ci powiem* Samocice dąb-tar; *Cosim sie ta ᵘucuł, alem wszyśko zabácuł* Przewrotne rzesz; *Zabocyłek, kanyk to widział... jakigosik stworoka* ok Żywca NowŻyw 333; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, JW

zabarłożyć ‘zaśmiecić, zwłaszcza zmierzwioną słomą’: *Zabarłozyłeś ścirnie* Giełczew kras; Mp pn. AN

zabażyć się ‘zachcieć się’: *Zabażyło sie babce gruszek* Korczów bił; **Mp**, Wp pd. AN

zabijak ‘bandyta, awanturnik’: *Na oraskiej dródze zabijoka wiedóm, Oraskie ryktary posądzać go bedom* Zakopane ZborP I 512; Mp, Maz, Kasz. AN

zabity ‘zagorzały, zapalony’: *To je furmon zabity, na niem sie nie zawiedzie* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JW

zaboczyć się ‘wyrazić postawą, miną gniew, obrazę; popatrzyć spode łba’: *Choć ci w ogień kázą skocyć, Nie śmies sie ani zabocyć* [pśn] ok Bochni i Gdowa myślen Święt 235–6; Mp pd, Śl. AN

zabolały ‘o ziemniaku: dotknięty chorobą, nadpsuty’: *Jak zimnioki trochu zabolałe, to sie jeszcze sadzi, jak wiyncy, to niy, boby zgniły w ziymi* Brzozów; Mp pd. RK

zaboleć ‘zwykle o ziemniakach: zostać dotkniętym chorobą’: *Duzo dysca, jak jes, to wszysko zaboleje* Stróżna gor; Mp pd i wsch. RK

zabożać się ‘przysięgać, zaklinać się na Boga’: *Zabożo sie, Boga wzywo, zabożo sie, jak chce uprawdzić sie* Giełczew kras; Mp pn-wsch, Maz wsch. AN

zaból ‘wole u drobiu’: *Kacki tyle sie najadły, ze wnet zábolámi po ziami włócóły*

ok Nowego Sącza SzewSł 775; Mp pd. AN, JW

zabrać się 1. ‘wybrać się, udać się dokądś’: *Tak sie zabrali do kościoła, do ślubu* Orawka n-tar [Orawa]; Mp, Maz. **2.** ‘wzbogacić się, dorobić się majątku’: *Potem zem sie po trochu zabrała, po wojnie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. **3.** ‘o ludziach, zwierzętach: nabrać tuszy, utyć; też o roślinach: podrosnąć’: *Wieprzek jest zyrny, zabroł sie* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. RK

zabrakować ‘zabraknąć’: *Potym już mu wody zabrakówało* Zawada zam; Mp pn-wsch, Maz wsch. AN

zabrusić ‘naostrzyć’: *Zabruś noza*, *bo juz tympy* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd**. AN

zabulić ‘zapłacić (dużo)’: *Za takiego konia to trza zabulić* Bóbrka kroś; **Mp**. JW

zaburzyć ‘zastukać’: *Jak ino zaburzyło na dźwiérka, dźwignon sie z pościele i wartko prziodzioł sie* ok Zakopanego ZborSł 447; Mp pd-zach, Śl pd. AN

zabyć ‘zapomnieć’: *Może se lepi zapisze, żebym czegó niy zabyła potym* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch, Śl pd, Kasz, Kresy pd. AN

zaca zob. **mieć** (kogoś) **w zacy**

zachałupie ‘miejsce za domem’: *Chodzi po záchálpiu, a nie wejdzie do izby* Samocice dąb-tar; Mp. AN

zachamęcić (się) ‘zawieruszyć, zagubić (się)’: *Gdziesi my sie nóz zachameciuł i ni moge go znalyź* Samocice dąb-tar; Mp. AN, JW

zachatrać się ‘zamyślić się i przeoczyć coś’: *Zachatrałak sie, cok go nie widziała, co przeseł* Limanowskie; Mp pd-wsch. JW

zachciałka, zakciałka 1. ‘zachcianka’: *Ludzie majo zachciołki* Hyżne rzesz; Mp pd. **2.** ‘krosta lub znamię na skórze’: *Ale tyz to mos zakciołek po karku i po nosie i wsudy* Mszana Górna lim; Mp pd. JW

zachciewajka 1. ‘zachcianka’: *Zachciewajki má – to mu kup, tamto* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. **2.** ‘krosta, wyprysk’: Mp pn, Maz. JW

zachełznąć ‘włożyć wędzidło (koniowi)’: *Zachełznóńć konia* Jodłowa jas; Mp pd. JW

zachlisnąć się ‘zachłysnąć się, zakrztusić się’: *Krowa sie zachlysneła wodá* Samocice dąb-tar; Mp wsch. JW

zachmurać się ‘zachmurzyć się’: *Zachmurało sié cołkiém*, *już po pógodzié* Bóbrka kroś; **Mp**. AN

zachocholić ‘położyć snop na wierzchołku kopy zboża’: *Jesce tylko zacháchályć dwa dziesiátki i bezie robota na dzisiá skójconá* Samocice dąb-tar; Mp pd. JW

zachorzeć ‘zachorować’: *Tko to zachorzál?* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz, Kasz. AN

zachrystia ‘zakrystia’: *Ksiádz posed do záchrystji* Samocice dąb-tar; Mp, Wp. WW

zachycić ‘zaczepić, złapać’: *Przyleciała pod gałęzie, które wisiały z drzewa, nie znizyła sie i gałęzie zachyciły chustecke na głowie* Przebieczny krak ME I 87; Mp. JW

zacieracz ‘narzędzie do drążenia rowka w klepkach, do którego wchodzi dno naczynia drewnianego’: *Wątora zaciro sie zociracem, zocirac sie rozwiado na syrzy, abo wązi* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. AN

zacior, zaciór 1. ‘rowek w klepkach, do którego wchodzi dno naczynia drewnianego’: *Dno* [beczki] *wprawione jest w „zaciory” dąg* Husów łań Lud IX 363; **Mp pd**. **2.** ‘narzędzie do drążenia rowka w klepkach, do którego wchodzi dno naczynia drewnianego’: *Zacior do robienia rowku na dno* Mszana Górna lim; Mp pd-wsch. **3.** ‘zacier do produkcji napoju alkoholowego’: *Zaciór do samogóny – z ziymnioków i ze zbożo* Blizne brzoz; Mp. AN, JW

zacłonić ‘zasłonić’: *Chmurecka zacłóniła słónecko* ok Żywca NowŻyw 334; Mp, Śl, Wp. JW

zacudować się ‘zdziwić się’: *Bardzok* [!] *się gazda zacudował, że tak łacwo można zboże wymłócić* Iwkowa brzes-mp PGaw 86; Mp pd. AN, JW

zacząłek ‘początek’: *Wtencos to był zacotek tych robót* Książnice Wielkie piń; **Mp**, Kasz. JW

zaczem, zaczym ‘zanim’: *Zacem z wojny przysed, to mama umarli* Tyniec krak; *Zacym pójde do kościoła, chciałabym rosół nastawić, zeby sie gotowoł* Sierosławice konec; Mp, Maz, Wp. AN, JW

zaczepić ‘nałożyć pannie młodej na głowę czepiec lub zawiązać chustkę w ramach obrzędów weselnych’: *Potym juz, kie wywiedo młoduche*, *je zacepio, ᵘuna nie chce wyjś z kómory* Mutne [Orawa Sł]; Mp pd, Śl. AN

zaczkać ‘zaczekać’: *Jo wole zackać*, *bo auto ᵘodjedzie* Lgota Gawronna włosz; Mp. AN

zaczym zob. **zaczem**

zaczyna ‘zakwas ciasta chlebowego; zaczyn’: *Zocyna kiseje przez noc* Stróżna gor; **Mp**, Śl. AN

zaczynić ‘przygotować ciasto na chleb’: *Ws-ipie sie mąki, wiecór sie zácyni* Rogoźnik n-tar; Mp, Kasz. JW

zaćmić ‘ogłuszyć kogoś’: *Zaćmiuł go, ze ledwo go ᵘokrzysiły* Jodłowa jas; Mp. AN

zaćmić się ‘ściemnić się’: *Zaćmiło się* ok Żywca NowŻyw 334; Mp, Śl. AN

zad ‘tylna część wozu’: *Wycióng ta zod spod wypustu* Hyżne rzesz; Mp wsch, Maz, Wp. AN

zadać 1. ‘rzucić urok, zaczarować kogoś’: *Carownica zacarowała ludzi, to kołtuny zadała, to łuszczoł* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp, Kasz. **2.** ‘podnieść, założyć sobie lub komuś coś ciężkiego na plecy’: *Zadej mi worek, bo sąm nie dąm rady* Przewrotne rzesz; Mp, Maz, Wp. **3.** ‘podać (paszę)’: *Zadej ta kóniowi siana do złobu, zadej krowom słómy* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Maz, Kasz. **4.** ‘o pieniądzach: dać przez pomyłkę za dużo’: *Zadół mu dzisiątke* Żarnowiec kroś; Mp. AN

zadać się ‘stworzyć pozór czegoś; udać’: *Zadała sie, ze śpi, bo nie kciała ze mnom godać* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

zadawek ‘zadatek, przedpłata’: *Jedén gazda był na jarmaku, a dáł záďáwek gárkárzowi, dwa sestaki, zeby mu zrobiół taki rénik* Zakamienny Klin [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 130; Mp pd-zach, Kasz. AN

zadawić się ‘udławić się, zakrztusić się’: *Cosi mu wpadło do garła i wnetki bółby sie chłop zadáwiuł* ok Nowego Sącza SzewSł 759; Mp, Maz, Wp, Kresy pn. AN

zadek 1. ‘tyłek, pośladki’: *Usiádbyś na zadku* Buczków boch; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘tylna część wozu’: *Zadek mo w w nosadzie ᵘoprawione kule* Waganowice miech; Mp, Śl. JW

zadma 1. ‘zaspa śnieżna’: *Takie zadmy na drodze, ze nawet przejechać ni mozno* Książnice Wielkie piń; Mp. **2.** ‘zamieć, zadymka’: *Nie chodźże chłopák, zadma taká na polu, prześpiś sie i jutro pódzies* Bronowice-Kraków; Mp. AN

zadmuchnąć ‘zdmuchnąć’: *Zadmuchnąn lampę i posed spać* Przewrotne rzesz; Mp. AN

zadni ‘tylny’: *Wloz bez zadni dzwiyrze* ok Żywca NowŻyw 333; *Zadniy kołó se poprow, bó ci spadniy* Lubatowa kroś; Mp, Śl, Maz. AN

zadość ‘pod dostatkiem, aż nadto’: *Meter sewiotu* [‘tkaniny wełnianej’] *na sponnicá ci starcy, zadoś bedzie* ok Nowego Sącza SzewSł 759; Mp, Śl, Wp. AN

zadowolnić ‘zadowolić’: *Posed z tam dzidzicam, chcioł go zadowolnić* Tomaszowice lub; Mp, Maz, Wp. JW

zadrzewieć ‘zardzewieć’: Mp, Wp. RK

zaducha ‘upalne, ciężkie powietrze’: *Ale dziś zaducha* Horodyszcza włod; Mp. JW

zaduć ‘zasypać (śniegiem)’: *Pérć béła do cna zaduto śniege* Zakopane ZborSł 448; Mp pd. JW

zadudrać się ‘skupić całą uwagę na wykonywanej pracy’: *Mozes ta do niego gádać, jak sie przy cám zadudrá, ᵘo całám Bozám świecie zapómni* ok Nowego Sącza SzewSł 760; **Mp pd**. JW

zadychać się ‘zadyszeć się’: *Takiem leciała, aż sie zadychała* Horodyszcze włod; Mp, Maz wsch. JW

zadyma ‘zaspa śnieżna’: Mp pn-zach, Śl pn. AN

zadymać ‘zawiewać’: *Śniyg z wiatrym straśnie zadymo* Limanowskie; Mp. JW

zadziergać (się) ‘zaplątać (się)’: *Nitka mi sie zadziyrgała* Stróżna gor; Mp pd. JW

zadzierzg ‘supeł, węzeł, też – kokardka’: *Okryncili powróz jesce przez te pyntelke i taki zodziyrzg zrobili* Woźniki sier; *Śnurówki można zawiązywać na pynki* [‘węzełki’] *abo na zodziyrzg* Domaniewek łęcz PJPAN 72 s. 1203; Mp pn. JW

zadziesiątać ‘uprosić, zakląć kogoś’: *Nie powi, bo go zadziesiátała, zeby nie powiedział* Samocice dąb-tar; **Mp pd**. AN

zafajczyć ‘zapalić (fajkę lub papierosa)’: *Kieliszka wódki nie wypił, nie zafajcył nigdy* Domaniewek łęcz; Mp. JW

zafolować ‘zabrudzić’: *Takie zafolowane te kosule, ze cianzko im rady dać* Limanowskie; **Mp**. AN

zaforancić, zaforantować (się) ‘zaopatrzyć się’: *Widze, ześ se fes polynio zaforanciół* Sękowa gor; *Ón jes dobrze zaforantowany* Samocice dąb-tar; Mp pd. JW

zafrasować się ‘zmartwić się’: *Cóześ sie tak zafrasowała?* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz, Wp. JW

zafuczeć się ‘zadyszeć się’: *Zafucoł sie przy rąbaniu pola* [‘opału’] *na zime* ok Gorlic WietrzGor 215; Mp pd. JW

zagaić ‘o chwastach: zagłuszyć’: *Tráwa zagajiła rzodkiewke* Bronowice-Kraków; Mp. JW

zagaj ‘mały las, zagajnik’: *U nos na górach, gdzie tyn zogaj rośnie, to tam rosnom kocanki* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp. AN

zagałuszyć ‘przytłumić, załagodzić’: *Byłaby wielgo biyda ᵘo te kury, có zdarły grzyndy babce, alym tó jakosi zagałuszyła* Lubatowa kroś; Mp, Wp, Pom pd. AN

zaganiać 1. ‘orać (od środka)’: *Zagon – zagania sie, zgania sie skiby, to od zganiania jest* Wola Korzeniowa rad; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘zabiegać, starać się’: *Zaganio, zaganio człowiek kazdy, by jako żyć* Limanowskie; **Mp**. JW

zaganka ‘orka od zaorania bruzdy na środku pola’: *Zaganiali od bruzdy do miedzy i stąd zaganka sie nazywa taka orka* Harasiuki bił PelcLub I s. 339; Mp pn-wsch. AN

zagata ‘ocieplenie domu’: *My ju zróbili zagate zy słomy i trzciny* Siennica Różana kras; Mp, Kresy pd. AN

zagierzyć się ‘zrobić zamach; zamierzyć się’: *Cóześ sie tak na mnie zagierził? Kciołeś mnie zbić?* ok Żywca NowŻyw 335; Mp pd-zach, Śl pd. AN

zagłoba ‘kłopot, zmartwienie’: *Ale mám z tem zagłobę, tyle zmártwieniá* Kazimierz Dolny puław; *Z dziećmi to jes zagłoba wielko* Woźniki sier; **Mp**. AN

zagłobić ‘zaklinować’: *Ni mosz tam kawołka buczyny, musze se klina zrobić, żeby sikiyre zagłobić* Lubatowa kroś; Mp, Śl. AN

zagłówek ‘poduszka’: *Zogłówki béły z piyrza, ale béły i ze sieczki, z plow* Blizne brzoz; oggw. AN

zagniewać się ‘rozgniewać się’: *Ksiądz sie zagniwał, że ja późno przyszła* Ulów tom-lub; Mp, Maz. JW

zagodzić ‘zaspokoić czyjeś żądanie’: *Nie obezwem sie ku niemu, jaze mnie zagodzi* Zakopane ZborSł 448; Mp, Maz. JW

zagon ‘pas ziemi uprawnej między bruzdami (różnej szerokości)’: *ᵘOrołem zogón i było południy* Kombornia kroś;

Dziadek doł nóm zagón pod zimiáki ok Nowego Sącza SzewSł 777; *Zágón to ᵘosiem skib* Wilków kiel; *Na mokrym kawołku idziy na zogón dziesiyńć skib, z na suchym dó trzydziestu* Lubatowa kroś; oggw. JW

zagon: na zagony, w zagony ‘o sposobie orania’: *ᵘOrało sie na zogony, bo roki były mokre* Podleszany miel; *We dworze orzą w składy, w gminie w zagony* Kamień krak; Mp, Maz. JW

zagorzeć ‘zatruć się czadem; zaczadzieć’: *Zamknyły lufta na noc i wszyskie zagorzały* Sękowa gor; Mp, Maz wsch. WW

zagrabać ‘zgrabić, zagrabić’: *Byłymy zagrábać ściérnié, bo zboże już w chołpié* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

zagrabować ‘grabić, zagrabiać’: *Liska siano kosi, zając przideptuje, Mucha kopy kładzie, pająk zagrabuje* Nowotarskie ME III 115; Mp, Śl. WW

zagranicze ‘ziemia za granicą wsi, kraju’: *Po tym zágranicu jeździ, to świata widziáł* Wilków kiel; Mp. WW

zagrawać ‘zaczepiać kogoś’: *Zeby wiedziáł, ze z podróżnym nie trza zagrować* Płaza chrzan MPKJ VII 412; Mp pd-zach. WW, JW

zagroda ‘gospodarstwo’: *Poza zágrodym przesed, ściyzka támtády wiedzie* ok Nowego Sącza SzewSł 777; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW

zagrodnik ‘chłop mający od kilku do kilkunastu mórg ziemi’: *Zogrodnik mioł pore morgów* Majscowa jas; Mp, Śl. WW

zagumnie ‘droga, ścieżka, pole za stodołą’: *Na zágumniu sie wygrzywá* Wola Raniżowska kolb; Mp pd-wsch. WW, JW

zahaltować ‘zatrzymać’: *Śli my w nocy, zahaltowali nos milicyjanci* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd**. JW

zahańbić się ‘zawstydzić się’: *Dała chłopcu gymby, nie zahańbiyła sie* [pśn] Mutne [Orawa Sł]; **Mp pd**. WW

zahrada, zehrada ‘ogród warzywny i sad’: *A dźwiyrze z tej wierandy* [wychodziły] *do zahrady, do ᵘogródka* Sihelne [Orawa Sł]; Mp pd-zach, Śl pd. WW

zajada ‘ranka w kąciku ust; zajad’: *Zojada to sie robi pono, jak kto jy nie swoją łyzką* Stróżna gor; Mp. WW

zając ‘podgrzybek’: *Roz sie zatrułam sie zającami i teroz nie zbierom ich* Sierosławice konec; Mp, Maz, Pom pd. WW

zająkać się ‘jąkać się’: *Jónkaty ni może wymowiać, zajónko sie* Giełczew kras; Mp, Maz, Wp pn-wsch, Pom pd. JW

zajda 1. ‘ciężar noszony w płachcie na plecach; tłumok’: *W płachcie nosiły*, *takie zojdy se robiły* Świątniki sand; Mp. **2.** ‘rodzaj kołyski zrobionej z płachty, zawieszanej w polu na żerdziach’: Mp pn-wsch. WW

zajdy, zajdki ‘tylne sanie w saniach dwuczęściowych, służące do przewożenia głównie drzewa z lasu’: Mp pn-wsch, Maz. WW

zajedno ‘ciągle’: *Zajedno mu gádám, żeby do ni nié chodzioł* Bóbrka kroś; Mp wsch. WW

zajeść 1. ‘zjeść, spróbować, zagryźć’: *Mozná zajeś choć jedno śliwke?* Wilków kiel; Mp. **2.** ‘zagryźć na śmierć, ukąsić śmiertelnie’: *Pies chcioł zajeść kwokę, ledwiem ją ocuciła* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

zajęcie ‘niewola’: *Dostáłek sie do zajynciá do Włof* Rzepiska n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 138; Mp pd-zach, Śl pd. WW

zajęcza kapusta ‘roślina – szczaw’: *Nichtórzy robiá zupe z zajecy kapusty* Samocice dąb-tar; Mp, Wp. RK

zajęczak ‘gatunek grzyba jadalnego’: *Zajyncoki – to na to nichtórzy stojoki mówiom* Mała Wieś radomsz; Mp zach, Śl. WW

zajmać 1. ‘pędzić (krowy) na pastwisko lub z pastwiska’: *Zajmaj te krowy i przyzeń do nás* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz pd, Wp. **2.** ‘zabrać, zająć, zarekwirować’: *Zajmałem ci konia, bo był w skodzie* Nienadówka kolb; Mp pn, Maz pd-wsch. WW

zakalisty ‘zakalcowaty’: *Zákalysty chlyb* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

zakazać ‘zamówić, polecić (coś zrobić)’: *Dużo tej roboty zakazała* Łopiennik Górny kras; Mp pn-wsch, Maz. JW

zakciałka zob. **zachciałka**

zakiel, zakiela ‘dopóki’: *Jedzcie, zakiel jes ciepłe* Koszarawa żyw; Mp pd. AN

zakikłać się ‘zaplątać się’: *Zakikłała mi sie nitka* Hyżne rzesz; Mp pd-wsch. JW

zakiska ‘ciasto na zaczyn, też zaczyn’: *Za słabo beła zakiska* Sierosławice konec; Mp pn. JW

zaklagać ‘dodać podpuszczki do mleka, żeby zrobić ser’: *Podojo, potem zaklago to mlyko i ton syr ᵘozdo gospodorzóm* Koszarawa żyw NT II 109; Mp pd, Śl pd. JW

zakląknąć się ‘zapaść się do wewnątrz’: *Zakląkła mu sie jaze copka* Ostrowce bus; **Mp**. WW

zakłośniak, zakłośnik ‘snopek do poszycia dachu, wiązany w kłosiu do łaty i spuszczany knowiem na dół’: *Zákłośniki to sie wiáze kole kłósków* Radkowice iłż; Mp pn, Maz. WW

zakocić się ‘rozmnożyć się, zalęgnąć się’: *W starem zbożu mnozą sie wołki, zakocą sie* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch, Kresy pd. WW

zakołatać ‘mocno zapukać, załomotać’: *Zakołatałam do dźwi, do okna i nic*, *nie otworzeły mi* Radkowice iłż; Mp, Maz. WW

zakopić ‘zrobić wierzch kopy tak, aby nie zamakała’: *Zakop te dwie kopki, bo já ni moge dostać do cubka* Samocice dąb-tar; Mp. WW

zakopować ‘zakopywać’: *Pewnie myślál, że go nicht nié widziál, jak zakopował to zdechłe cielé* Bóbrka kroś; Mp, Śl. WW

zakrącać ‘zakręcać’: *Śrube sie zakrąco* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp**. WW

zakrączka ‘zakrętka’: *Zakrącka*, *co sie zakrąco tén trzpiéń* Mała Wieś radomsz; Mp. WW

zakrętka ‘prymitywne zamknięcie drzwi na drewniany kołek obracający się na gwoździu’: Mp wsch, Maz wsch. WW

zakrystyj ‘zakrystia’: *Casem ksiądz przyjmuje na msze w zakrystyj* Sierosławice konec; *Do skarbca idą bez zokrystyj* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW, JW

zakurzyć ‘zasypać śniegiem’: *Cało studnie zakurzyło, tak kurzy ᵘod rana* Hyżne rzesz; **Mp**. WW

zakwasek ‘ciasto przyspieszające fermentację rozczynu chlebowego’: *Jak downi nie buło tak drożdży, to sie ᵘostawiało zokwasek* Stróżna gor; Mp, Maz. WW

zalewajka ‘zupa z ziemniaków na zakwasie’: *Zolywajka – zimioki to sie zaleje borzcem z mąki* Niegowa zaw; Mp pn, Maz pd-zach. JW

zalotliwy ‘zalotny’: *Siwe ᵘocka siwe, ale zalotliwe* [pśn] Harklowa n-tar PPh II 111; Mp pd. WW, JW

zalotnik ‘konkurent, też flirciarz, bałamut’: *Alegancki kawaler, umie sie śmioć, zartować, to zalotnik* Radkowice iłż; Mp. WW

zaloty ‘zaręczyny, zrękowiny, zmówiny’: *U ciotki juz wnet bedzie wesele, bo wcoraj były Janki zoloty* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. WW

zalubić (się) ‘polubić, zakochać się’: *Zalubiéło dziéwce ratułowiana* [‘mieszkańca Ratułowa’] Zakopane ZborSł 451; Mp pd-zach. WW, JW

załacwić ‘załatwić’: *Wszyskoś załacwiół w mieście?* Siennica Różana kras; Mp. WW

załgać się ‘znaleźć pretekst do odwiedzenia kogoś’: *Załgom siy pó sól u Bynia, może już te Amarykany przyjechały* Lubatowa kroś; Mp pd. WW

załknąć się ‘zadławić się, zakrztusić się’: *Dej mu w kark, bo sie załknył* Bysina myślen; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, JW

założyć 1. ‘zamknąć drzwi na klucz, skobel, haczyk’: *Założ dźwiyrze i chodźmy spać* Bóbrka kroś; **Mp pd**. **2.** ‘zaprzęgnąć

konia do wozu': *Dopiro konia założyli, pojechali* Górki włod; Mp, Maz, Wp. WW, JW

załóg 'pole nieuprawiane; ugór, odłóg': *Krowa mryncy, zawiydź jóm na zołóg* Dankowice kłob; Mp pn-zach. WW

załubice, załubki 'odświętne sanie używane na ważniejsze okazje': *Załubice – sanki do wyjazdu* Aleksandrów bił; Mp wsch. WW

załyżnik, załyźnik 'deseczka z otworami wisząca na ścianie służąca do przechowywania łyżek': Mp pn, Maz wsch. WW

zamamić 'omamić, zaczarować': *Tak mie zámamiół, ze nie wiedziáłem co robić* Samocice dąb-tar; Mp. WW

zamarkocić się 'zasmucić się': *Zamarkocił sie i posed do drugiego brata* Wiślica piń Wisła X 266; Mp. WW, JW

zamedytować się 'zamyślić się': *Siád sobie ten królewic na krzesełku, zamedytował sie, jak ón tu bedzie ten kościół stawiáł* Przebieczany krak ME I 76; Mp zach. WW, JW

zamiarować 'mieć zamiar, zamierzać': *Zamiaruje sprzedać pole na łónkach* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz wsch. WW, JW

zamrzeć 'umrzeć': *Jak chory ciezko, to zamrze* Wilków kiel; Mp, Maz, Wp wsch, Pom pd, Kasz. JR

zanadry blp 'zanadrze': pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. JR

zanoza 'zewnętrzna pionowa drewniana zatyczka w jarzmie': Mp wsch, Maz. JR

zanoźka 'zewnętrzna pionowa drewniana zatyczka w jarzmie': pog Mp pn-zach i Wp wsch. JR

zaobejść się 1. 'obejść się bez czego': *Zaobejdzie sie bez ty sukni* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl pd. **2.** 'zachować się': *Bardzo grzecnie się z nim zaobseł* Słomka lim; Mp, Śl pd. JR, JW

zaodziać 1. 'włożyć ubranie': *Zaodzioć ciepłom chustecke to nojlepse na mróz* Stróżna gor; Mp. **2.** 'silnie uderzyć': *Dworus niespodzianie zaodzioł go batem* Sierosławice konec; Mp. JR

zaodziać się 'włożyć ubranie': *Zaódzioła siy baba płachcinom i tak szła dó kóścioła* Lubatowa kroś; Mp, Kresy pd. JR

zaoknie: po zaokniu 'koło domu, za oknami': *Downo były droby, co po zaokniu chodziły, zeby dokucyć. Kolędniki chodzą po zaokniu* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. JR

zaopuścić (się) 'zaniedbać (się), zrezygnować z działania': *Zaopuściłem pociyrz* Limanowskie; *Załopuścił sie, cołkiem zdziadzioł* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. AN

zapalać 'zaprawiać zupę zasmażką z mąki': *Zawdy kapuśniák zapálám, to geściejsy* Radkowice iłż; Mp pn, Maz. JR

zapalać się 'zaczynać dojrzewać': *Godo sie ᵘo zbożu, ᵘo jabkach, jak zacynajom źreć, ze sie zapolajom dopiyro* Stróżna gor; Mp pd. JR

zapał 'rodzaj czerwonych nici bawełnianych służących do haftowania lub czerwone płótno': – *Któż ci go wyszywał? – Sami wolanie czerwonem zapałem do samej ziemie* Rzeszowskie Wisła XV 418; Mp, Maz pd. JR, JW

zapałek 'zapałka': *Zápálek psyknál i zgas* Samocice dąb-tar; Mp, Pom pd. JR, JW

zapart, zaparzt 'jajko zepsute, cuchnące': *Znalazłam w studole dwadzieścia jáj, ale wszystkie jak jedno záparty* Samocice dąb-tar; **Mp**. JR

zapartek 'jajko zepsute, cuchnące': *Klekot – śmierdzi jak pies, godajó ji zopartek* Bychawka lub; **Mp pd i wsch**, Maz pd-wsch. JR, JW

zaparzt zob. **zapart**

zapaska 1. 'fartuszek': *Zopaska buła półokrągło, tako na niedziele to strojno, z falbankami* Stróżna gor; Mp, Śl. **2.** 'wełniana pelerynka noszona na ramionach': *Wszyskie dziełuchy miáły zápaski. Na krosnach sie robieło zápaski* Radkowice iłż; **Mp pn**. JW

zapaska, zapaśnik ‘płachta do siania zboża’: *Płachta i zapaska mówili, ᵘo z płachty sieje, z zopaski sieje* Bychawka lub PelcLub I s. 341; Mp pn-wsch. AN

zapazucha ‘zanadrze’: *Pácha, zapazucha albo pod cyckim* ok Ossy opocz; Mp pn, Maz. JR

zapiecek ‘miejsce za piecem, często używane do spania’: *Zápiecek – dzieci tam spowały* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz. JW

zapieka ‘człowiek, który dokucza innym’: Mp pn i wsch, Maz pd. JR

zapiekać ‘dokuczać’: *Idź, nie zapiekáj mi* Radkowice iłż; Mp pn, Maz. JR

zapierać ‘zamykać drzwi’: *Downi zapiyrali drzwi na zápore, bo nie béło zámków* Zaryte-Rabka n-tar; oggw. JR

zapiętek ‘kromka chleba, często pierwsza’: *Ukrój se tam zapiętek chleba. Zjad dwa zapiętki* Dorohucza chłm; *ᵘOna lubi same zapiętki* Siennica Różana kras; **Mp pn-wsch**. AN

zapłużnik, zapłuźnik ‘oracz’: *Zápłuznik, co jidzie za pługom* Koszarawa żyw; Mp pd-zach. RK

zapocząć ‘zacząć, rozpocząć’: *Jakbyś zjadła jeszcze wiyncy, to bym zapoczyna pomidora, a jak niy, to nié bede zapoczynać* Brzozów; Mp, Kasz. RK

zapole 1. ‘część stodoły, gdzie składa się snopki, słomę’: *Bedziewa pros ze zápolá mócić, nie bedziewa wyrzucać na boisko* Samocice dąb-tar; Mp pn, Maz pd. **2.** ‘przegroda z desek w stodole oddzielająca miejsce na snopki od klepiska’: *W stódole so dwa zapola, no i płotek taki od toku oddzielający, to też jest zapole* Ulhówek tom-lub PelcLub I s. 344; Mp pn-wsch. RK, AN

zapolnica ‘przegroda z desek w stodole oddzielająca miejsce na snopki od klepiska’: *Spod worek z zopolnicy i wysypało sie żyto na bojowisko* Sierosławice konec; Mp, Maz pd-wsch. RK

zapomnąć ‘zapomnieć’: *Jak ja moge zapómnoć tego człowieka?* Świątniki sand; Mp. RK

zapomoga ‘prezenty, pomoc materialna dla młodej pary na zagospodarowanie’: *Pani młodo wiano dostaje na zapomoge* Giełczew kras; Mp. RK

zapora ‘zasuwa u drzwi’: *Piyrwi mieli zaporo jak w stodolnyk drzwiak* Koszarawa żyw; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. RK, JW

zaprawiać ‘umocowywać, osadzać coś w czymś’: *Krokwie sie zaprawio do płátwie* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśSł 1028; Mp pd. JW

zaprzągać ‘zakładać uprząż i przywiązywać zwierzę pociągowe do wozu, pługa itp.; zaprzęgać’: *No, tó zaprzągej, bó czas jechać* Lubatowa kroś; Mp, Śl, Maz, Wp. RK

zaprzeczyć ‘sprzeciwić się, zabronić, odmówić prawa do czegoś’: *Poszło jedno do szkoły, no to to drugie nie gorsze, to i to trzecie chce iś, no któremu zaprzeczyć?* Bolmin kiel; Mp. RK

zaprzeć 1. ‘zamknąć’: *Zapre cie do stajni, pódź tu, pódź, psiuk* Jodłówka tarn; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘podać coś w wątpliwość, zaprzeczyć, odmówić’: *Zapar mi i ᵘoddać nie chce* Mała Wieś radomsz; Mp. RK

zapsocić się ‘zadeszczyć się, rozpadać się’: *Świat sié cały zapsociół* Żarnowiec kroś; Mp. RK

zapust ‘okres od Trzech Króli do Środy Popielcowej albo tylko ostatnie dni karnawału’: *Przed samem popielcem jes zopust, ᵘod niedziely zopustny ludzie sie zopustują* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. RK

zapyry ‘czerwone chmury przy wschodzie lub zachodzie słońca’: Mp pd-zach. JR

zapytować (się) ‘pytać (się)’: *Zapytowoł sie ᵘo nio* Wilków kiel; Mp. RK

zara 1. ‘od razu, natychmiast’: *Zimno wodo óbkładać, ali zara* Orchówek włod; oggw. **2.** ‘niebawem, wkrótce, za chwilę’: *My się zara tu z nim urzóndzim* Rudy Bonifraterskie lub; Mp wsch, Maz wsch, Wp, Pom pd, Kasz. **3.** ‘blisko, obok,

tuż': *To było tu o zara pó sómsiecku* Białowola zam; Mp, Wp zach i pn-wsch. RK, JW

zarachować (się) 'pomylić się w liczeniu, źle policzyć': *Cosi sie tyn sklepikorz zarachował* Sękowa gor; Mp pd. RK

zarębek 'dawna miara powierzchni': *Zorębek – ᵘosiem morgów* Niedźwiedź lim; Mp pd-zach. RK

zarko 1. 'ziarenko (np. zboża, piasku)': *Zorka juz som źrzałe* ok Żywca NowŻyw 351; Mp pd-zach, Śl pd. **2.** zb 'ziarno': Mp pd-zach, Śl pd. MT, JW

zarno 'ziarno': *Zárno sło do przodu, a plewy do zadu* Lipnica Wielka [Orawa] KąśSł 1046; Mp pd, Kasz. JW

zarobnik 'człowiek wynajmujący się do prac sezonowych': *Jutro bede mieć zorobników, to trza im cosi jeś przyryktować* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

zarusieńko, zarusienko 'zaraz': *Gazda krzicoł na despetników, a óni zarusiénko w uciekaca* ok Zakopanego ZborSł 454; Mp. AN, JW

zarwać 'oszukać nie oddając wszystkiego': *A ón mi zarwoł z tóm słómóm, mioł mi dać szejset złotych, a doł mi na dziyj kóni i sto pyńdziesónt złotych, to mało* Sękowa gor; Mp. AN

zarzewie 'rozżarzone węgle': *W popiele się trafi takie zarzywie i jak ni ma zopołków, to sie ᵘod tygo zapoli* Woźniki sier; Mp pn, Wp, Pom pd, Kasz. AN, JW

zar-zieć 'zajrzeć, zaglądnąć': *Zanim tam która przysła, zar-ziała, teraz na wycug dzieci nie chcą wziąć* Topolice opocz; **Mp pn**. WW

zasadzić się 'zaczaić się': *Zasadziuł sie na niego* Jodłowa jas; **Mp pd**. AN

zasep 'zaspa śniegu': *Zosep – to jak gdzie dużo śniega nasypie i zrobi się pagórek* Mszana Górna lim; Mp pd. AN

zasiek 1. 'miejsce na snopy': *W zasieku je pszynica* Siennica Różana kras; Mp wsch, Maz, Kresy. **2.** 'skrzynia na ziarno lub mąkę': *Zasieki – w spikrzach takie przegrody, żeby sie zboże nie miynsało* Ługów-Ożarów lub; Mp pn-wsch, Maz, Kresy. JW, AN

zasmędzić 'wypełnić zapachem spalenizny, zadymić': Mp pn-zach, Śl. WW

zasmyknąć 'zawiązać, zadzierzgnąć': *Jak było dwajścia śtyry nitki to sie zasmykło i to było pasmo* Stróżna gor; Mp pd. WW

zastarzeć się 'stracić na aktualności, przedawnić się': *Tero mi zapiyro i nie chce ᵘoddać, bo sie zastarzało* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

zastąpiać 'zastępować': *Jes młodych na tyle – starych bedo zastopiać* Wilków kiel; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. WW

zastępować 'zawadzać, przeszkadzać': *Weź stąd te buty, bo mi zastępujo pod nogami* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

zastrajać się 'długo zabierać się do jakiejś pracy': *Zastrojoł sie cosi ze dwa dni, nicym te drzwicki naprawiuł* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

zastronie 'miejsce w stodole, gdzie się składa snopy zboża': *Połozy sie nad zostroniem kije i kładzie sie zboze abo karme* Waganowice miech; **Mp zach**. WW

zastrupić się 'pokryć się strupem': *Tero dają pancylyne, a downi pajancynę przyłozył na skalycenie i krew przestała iś i sie zastrupiła* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

zastrzec się 'zaczaić się': *Polowac zastrzóg sie na kozy* Zakopane ZborSł 454; Mp pd. JW

zasuć 'zasypać': *Zasuł tom dziure pioskiym* ok Żywca NowŻyw 339; *Tyk ludzi zasuło sytkik. So zasuci. To to wojsko jes tys tam zasute, przisute ziymióm* Mutne [Orawa Sł]; Mp pd-zach, Śl. WW, JW

zaszczepnąć 'zamknąć drzwi, okno na haczyk': pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. WW

zaszparować 'zaoszczędzić': *Zaszparował páre groszy, to mu złodzieje ᵘukradli* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

zaś ‘znów, znowu’: *Zaś do mniy zaczynosz?* Lubatowa kroś; *Posła zaś pozycać* Sporysz żyw; Mp pd, Śl. WW, JW

zaśmiardek, zaśmierdek ‘jajko zepsute’: *Wstál, powiedział: Zjidz se sama swoigo zaśmiardka, ja cię obiadál nie bandę* Łukówiec lubar RŁTN VIII 233; Mp pn-wsch. AN

zaśmierdziały, zaśmierdziany ‘o jajku: zepsute’: *Jajko zaśmierdziane* Rogoźnik n-tar; Mp pd. WW

zaśniad, zaśniadek ‘obumarły płód’: Mp pd i wsch. WW

zaświarczenie ‘zaświadczenie’: *Dostoł z gminy zaświarcynie* Brudzewice opocz; Mp pn. WW

zaświarczyć ‘zaświadczyć, potwierdzić, zeznać’: *Zaświarce w sádzie rzetelnie* Radkowice iłż; Mp pn, Maz pd. WW

zatańcować ‘zatańczyć’: *Musiołeś ty chłopoku w Kujawach bywać, bo ty umies zatańcować, ładnie zaśpiwać* [pśn] Woźniki sier; Mp, Śl, Kasz. WW

zatarasić ‘zadeptać, stratować’: Mp pd, Śl. WW

zatchnąć się ‘udusić się’: *Kaszelnoł czy jad i coś mu w garli stanełó, zatchnół si* Wiszniów hrub; Mp, Maz pd-wsch. WW

zatela ‘w tym czasie’: *Ty śpij, a jo zatela wydojém krowy* ok Zakopanego ZborSł 455; Mp pd. JW

zatka ‘zewnętrzny pręt łączący górną część jarzma z dolną; zatyczka’: Mp, Wp pd. WW

zatracić ‘zgubić’: *Kajś zatraciły te ksiozke* Świątniki sand; Mp, Kasz. AKS

zatracić się ‘zaginąć, zginąć’: *Już dwa dni jak sie nas pies kasik zatraciół* Tyniec krak; Mp. AKS

zatracony ‘niegodziwy, nieznośny, utrapiony’: *Ty draniu zatracóny* Brudzewice opocz; **Mp**. AKS

zatrzeć ‘wyprać ręcznie’: *Zatarła z pierszygo* Skomlin wiel; Mp pn. AKS

zatrzymować ‘zatrzymywać’: *Kołecek, co sie zatrzymowało* [o kole zębatym przy krosnach] Wilków kiel; Mp. AKS

zatyczyć ‘powbijać tyki’: *Trza zatyczyć groch, bo już puszczo rynce* [‘boczne pędy’] Hyżne rzesz; Mp pd. AKS

zatylnik 1. ‘rodzaj gwoździa przytrzymującego rozworę’: *Popusco sie rozworę na dłuzy i zatyko sie zotylnikiem, zeby wóz sie nie rozprząg* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. **2.** ‘deska w kształcie trapezu zatykająca tył i przód wozu’: *Z tełu ji z przodu mozno załozyć do gnojnic zotelniki, ji juz sie nazywo paka* Waganowice miech; Mp, Śl. AKS

zatyłek 1. ‘deska w kształcie trapezu zatykająca tył i przód wozu’: *Do zimioków na lotry dają zastawki i zotyłki: przodni s przodu i pośledni z tyłu* Poręby Majdańskie kolb; Mp. **2.** ‘boczna płaszczyzna dachu krytego z czterech stron słomą’: *Na dachu są boki i zotyłki z kicek* [‘snopków’]*, zotyłki są proste i krzywe, zotyłek prosty je z descek* Poręby Majdańskie kolb; Mp. **3.** ‘boczna ściana domu’: *Muse jesce jedyn zotyłek ᵘoszalować* Sękowa gor; Mp. **4.** ‘krótszy bok łóżka’: *Zawiyś se bluzke na zotyłku, tó ci siy niy zymniy* Lubatowa kroś; Mp. AKS

zaudać się ‘zawziąć się’: *Tam sie jeden diabeł zaudał ni puścić do chliwa* Korczów bił; Mp pn. AKS

zausznik ‘kolczyk’: Mp, Maz pn i wsch, Pom pd. AKS

zawadyjak ‘awanturnik, zawadiaka’: *Straśny z niego zawadyják* Brudzewice opocz; Mp. AKS

zawalnica ‘choroba gardła polegająca na silnym opuchnięciu gruczołów’: Mp pd. AKS

zawdy ‘zawsze, stale’: *Zacyno sie zawdy wesele w niedziele na wiecór* Woźniki sier; *Kobieta jak kobieta – zawdy sie uwijała* Wilków kiel; oggw. AN, JW

zawdziać ‘założyć, ubrać’: *Bryle se zawdzioł. Copky zawdzioł* Przedmość wiel; Mp, Wp. AKS, JW

zawdziewać ‘zakładać, ubierać’: *Kryzałek* [‘część przęślicy, na którą zakłada się

przędziwo'] *siy zawdziywało na przęślicy* Przedmość wiel; Mp. AKS

zawiadować 'zarządzać': *Stary tem zawiadował* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Wp. AKS

zawiązować 'zawiązywać': *Taki ładny był dzieciok, az mu stązke zawiązowałom, zeby go nie ᵘoprzerocyli* [nie rzucili uroku] Woźniki sier; Mp, Śl, Wp, Kasz. WW

zawicie 'lniany lub bawełniany płat płótna, służący jako nakrycie głowy mężatek lub szal na ramiona': Mp wsch. WW

zawić (się) 'zawiązać chustkę na głowie': *Chustecke ci zawić?* Giełczew kras; Mp.wsch.WW

zawidzieć 'zazdrościć': *Nawet mi tych zogónów zawidzi, a sama mo wszystkiegó pó uszy* Lubatowa kroś; Mp pd. WW

zawidzieć się 'nabrać ochoty na coś; zachcieć się': *Zawidziało mu sie boszczu* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

zawierać 'zakrywać otwór, wejście; zamykać': *Zawiyrojta dźwi, bo zimno leci do jizby!* Kępa miech; *Zawiyrane wiecko* Sporysz żyw; Mp, Śl. WW, JW

zawieść 'zaprowadzić': *Krowa mryncy, zawiydź jóm na zołóg* Dankowice kłob; Mp, Śl. WW, JW

zawięzować 'zawiązywać': *Druzki miały trzewiki takie wysokie, zawiezowane na kokardke* Dęborzyn jas; Mp. WW

zawitka 'dziewczyna mająca nieślubne dziecko': *Zowitka to je dziewcyna uwiedziono* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd, Śl. WW, JW

zawlec 'zabronować po orce lub po zasiewie': *Jantek wcora zawlók pod sianie* Krępa miech; Mp, Śl, Maz, Wp. WW

zawojna 'drąg do przytrzymywania siana lub snopów na wozie drabiniastym': *Jeden drugiego kcioł zowojnóm uwalić bez łeb* Zborowice tarn; Mp pd. WW, JW

zawołać 'zaprosić lub poprosić o coś': *Trza go było do chołpy zawołać, a nie trzymać go przed drzwiami* Sękowa gor; *Idź ta po ᵘoraca, zawołoj go ta, zeby zoroł* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz. JW

zawór 1. 'żuraw studzienny': *Studnia ze zaworem* Radwan dąb-tar; Mp pd. **2.** 'belka ukośna u żurawia': Mp pd. WW

zawrzeć 'zamknąć (nie na klucz)': *Zawrzyj izbe, bo idzie zimno* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Śl. AN

zawstydać się 'zawstydzić się': *Było widać, że sié zawstydała, alé nié powiédziała na to nic, jeno poszła do chálpy* Bóbrka kroś; Mp. WW

zawszczepić 'uszlachetnić drzewo lub krzew przez szczepienie': Mp pn. WW

zawziątek, zawziątka 'niechęć, złość, zawziętość względem kogoś': *Zawziątke mo, kce sie zemścić taki mściwiec!* Limanowskie; Mp pd. WW

zazdrośliwy 'zazdrosny': *Zozdrośliwy wszystkim zozdrości* Woźniki sier; Mp. WW

zaziąbić się zaziębić się': *Zaziąbiół sie i śtyry dni lezoł* Stróżna gor; Mp pd, Śl. WW

zazierać 'zaglądać': *Co tak do gárków zaziyrász?* Żarnowiec kroś; Mp pd, Kasz. WW

zazionąć 'rzucić urok, zaczarować, otumanić': *Tak mie zaziónół jakosi i zgodziłam sie, to muse juz iś do ty roboty* Sękowa gor; Mp pd. WW

zazula 'biedronka': pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch, Kresy. WW

zaźreć 'zajrzeć, zaglądnąć': *Zaźryj czasym do krowy, czy sié nié cieli* Bóbrka kroś; **Mp pd**. WW

zażegnować 'odczyniać urok, leczyć z choroby za pomocą zaklęć': *Dáwni to zazegnowali jak beł chory* Wilków kiel; Mp. WW

zażenąć 'zagnać, zapędzić': *Zazeń do wody bydło* Wilków kiel; Mp. WW

ząber, ząbrz 'chwast zbożowy żółto kwitnący': *Zábrze to taki brzydki chwás* Samocice dąb-tar; Mp. WW

ząbrza, ząbrze 'choroba dziąseł u koni': Mp pd, Śl pd. WW

zbabrać (się) ‘zabrudzić (się)’: *Zbabrál sie przy krowach* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl. WW

zbaczować ‘przypominać sobie’: *Pomalućku my se to zbacowali* ok Żywca NowŻyw 341; *Cosik mu sie zbacowało, ale nie wiedzioł dokładnie, jak to było* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach. AN

zbaczyć ‘przypomnieć’: *Zbocyła mi, ze bedzie mróz, a korpiołki mom na grządce* Mszana Górna lim; Mp. WW

zbałamącić ‘oszukać, uwieść, zbałamucić’: *Tam ji podświodco*, *namówio*, *a potym jom zbałamąci* Woźniki sier; Mp, Śl. WW

zbanek ‘dzbanek’: *Aleście tyz to kupili duzy zbanek!* Mogilany krak; oggw. JW

zbankretować ‘zbankrutować’: *Na tych świniach to my całkiem zbankretowały* Samocice dąb-tar; Mp. WW

zbarać się ‘wzbraniać się, wymawiać się’: *Nie zbáraj sie duza tylko jidz* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

zbawić ‘pozostać gdzieś jakiś czas, zająć czas’: *– A dugo ci to zbawi? – Nié, jéno kupie i zaroz wrocom* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

zbel, zbela ‘szczebel w drabinie’: *Zbele w grabinie abo jaślak* ok Żywca NowŻyw 341; Mp zach. WW, JW

zbereźnik ‘swawolnik, łobuz, nicpoń, rozpustnik’: *Ty zbereźniku nie dokucáj ji* Samocice dąb-tar; Mp. WW

zberki, zbery ‘wertepy’: Mp pd. WW

zbestwić się ‘rozzuchwalić się, rozwydrzyć się’: *Dziecko sie zbestwi, ino by łazieło* Wilków kiel; Mp. WW

zbesztać ‘zwymyślać kogoś, skrzyczeć’: *Takem go zbeszтała, alé ᵘon se i tak nic z tego nié robi* Bóbrka kroś; Mp. WW

zbiednąć ‘schudnąć, zmizernieć’: *Ty zimy to bydlęta zbiydły* Stróżna gor; Mp pd. WW

zbiednieć ‘schudnąć, zmizernieć’: *Zbidniała pani przez tyn cas* Chotel Czerwony piń; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW, JW

zbierać się ‘ubierać się’: *Wyślimy z wody zbiérać sie w łachy* Czasław myślen ME VI 70; Mp pd. RK, MT

zbierki ‘żniwa’: *Momy teroz zbiyrki* Korbielów żyw; Mp pd. JW

zbiery zob. **zbiory**

zbijak ‘łobuz, próżniak, leń’: *Z nigo strasny zbiják, gupoty sie go tylko trzymają* Samocice dąb-tar; Mp. WW

zbiory, zbiery ‘fałdy, zakładki, marszczenia’: *Kiedy* [dawniej] *nosili zbiory do pasu* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd-zach. WW

zbolały ‘nadpsuty, nadgniły’: *Zimnioki już są zbolałe, trza nowych troche ubiérać* Bóbrka kroś; Mp. WW

zboleć 1. ‘znieść, ścierpieć, wytrzymać’: *Ni mogłam tego zboléć*, *że tak se życié marnujé* Bóbrka kroś; Mp. **2.** ‘boleć długo i mocno’: *Tak mie dzisiá zbolała głowa* Wilków kiel; Mp. WW

zborgować ‘dać lub wziąć na kredyt’: *Sklepowá mi zborgowała* Radkowice iłż; *Przysło przednowek, to trza było zborgować u Żyda w Majdanie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp. JW

zboże ‘owies’: *Zboze to jes ᵘowies* Koszarawa żyw; Mp pd-zach. WW, JW

zbróć ‘wyperswadować, odradzić’: *Chciáł kupić krowe na jarmaku, alem mu zbróła, bo my sie nie widziała* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

zbucznieć ‘zbutwieć, spróchnieć’: *Drzewo zbucznie* Zaryte-Rabka n-tar; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

zbuk, dzbuk ‘zepsute, śmierdzące jajko’: *Zbuk, to zasiedziane i zaziymbione jojko* Krępa miech; Mp pn-zach, Maz,Wp wsch. WW

zburzeć ‘stracić kolor, zblaknąć, spłowieć’: *Zburzało od słonka* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. WW

zburzyć się ‘o mleku, śmietanie, soku: zepsuć się, sfermentować’: *Mlyko sie zburzyło, godali, że krowa choro* Blizne brzoz; **Mp**. WW

zbylić ‘przypomnieć, wspomnieć, nadmienić – tylko z przeczeniem’: *Pamiętóm, coś tam było, kiej niy mogę se zbylić kiedy* Przędzel niż; Mp. WW

zbyrczeć, zbyrkać ‘dźwięczeć, brzęczeć, dzwonić’: *Ale te barany tak zbyrcóm tymi zwóneckami* Sękowa gor; **Mp pd**. WW

zbytkować ‘dokazywać, psocić’: *Co ty dziś taki zbyteczny, zbytkujisz i zbytkujisz* Wiszniów hrub; Mp, Śl, Maz, Wp wsch. WW, JW

zbytnik ‘psotnik, figlarz’: *Takich dzieci zbytników jak wyście sá*, *to daleko sukać* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp wsch. WW

zbywać się ‘spierać się, sprzeczać się’: *Nie zbywoj sie z Tadkiem, bo ón zawse lepi wiy jak naprowde jes* Sporysz żyw; Mp, Śl pd. WW

zdać się 1. ‘przydać się’: *Weź te piniądze, zdadzo ci sie na droge* Siennica Różana kras; Mp, Maz. **2.** ‘wydawać się’: *Tak spojrzałam raptem, tak mi sie zdało, co Franek siedzi* Świątniki sand; Mp, Śl. **3.** ‘być odpowiednim, pasować’: *Moze tyn kluc zdo sie do tych drzwi?* Sękowa gor; **Mp**. JW

zdały ‘odpowiedni, nadający się, zdatny, przydatny’: *Już zdały do żónaczki* Hyżne rzesz; **Mp pd**. JR

zdarzyć się ‘udać się, poszczęścić się’: Mp pn, Śl, Maz, Wp, Kasz. JR

zdatny ‘o człowieku: nadający się do czegoś, zdolny, też: przystojny’: *Łon zdatny je dó róboty* Siennica Różana kras; *Zdatny był chłop jak świca* Zuzułka węgr; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. JR, JW

zdeb ‘przezwisko człowieka leniwego, ponurego, złego’: *Z nigo kawáł zdyba, jak przejdzie, to sie ani nie ᵘodezwie* Samocice dąb-tar; **Mp pd**. JR

zdechlina ‘padlina’: *Ja nie wiem, co to za człowiek: i zdéchline zechla i zaśmirdzane* Korczów bił; Mp, Śl, Maz. JR

zdechlizna ‘padlina’: *Nie zakopáł, ino podrzucieł zdechlizne* Radkowice iłż; Mp pn i wsch. JR

zdechły ‘słaby, chorowity, cherlawy’: *Zdechły człowiek nie jes zdrowy, tak kiso na tem świecie* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JR

zdejmać zob. **zdymać**

zdogonić ‘dogonić’: *Tędy lecioł, musisz go zdogónić* Giełczew kras; Mp pn, Maz, Wp wsch. JR

zdoleć ‘zdołać, być w stanie’: *Takom słabo, ze nie zdole jeś* Siepraw myślen; Mp pd, Maz pn-wsch. JR

zdolny ‘o przedmiocie: zdatny, nadający się, odpowiedni’: *Downi śliwy zdolne były* Woźniki sier; pog Mp pn-zach i Wp wsch. JR

zdra: ani zdry, do zdry, o zdrę, ze zdrą ‘ani krzty, do najdrobniejszego szczegółu, o mało’: *O zdrę sie nie ozeniuł* Sandomierskie Sand 266; Mp pn. JR

zdrachnąć, zdrechnąć się ‘przestraszyć się’: *Zdrochłam sié strasznié, jak wyskoczoł z tych krzoków* Bóbrka kroś; **Mp pd-wsch**. JR

zdrada zob. **stać na zdradzie**

zdrechnąć się zob. **zdrachnąć się**

zdrowaśka 1. ‘czas potrzebny na odmówienie *Zdrowaś Mario*’: *Pocekájcie kwile, skójce robote za dwie zdrowaśki i przyde* Babice chrzan; Mp. **2.** ‘koralik, paciorek różańca’: *Popatrz sie, jaki móm tyn różaniec! Jedny zdrowaśki mi w tym dziesiótku brakuje* Brzozów; Mp. JW

zdrówkać ‘pozdrawiać, życzyć zdrowia pijąc do kogoś’: *Zdrówkali do siebie* Mogilany krak; Mp pd-zach. JR

zdudrać ‘źle zrobić, spartaczyć, też: rozgrzebać’: *Zdudrát mi ᵘokna, ni mogom sie zaprzyć* Żarnowiec kroś; *Takeście zdudrały to jedzynie!* Hyżne rzesz; Mp pd-wsch. JW

zdybać 1. ‘znaleźć’: *Gmyra w tych kartoflach, jakby chciał ślidzia zdybać* Korczów bił; *Cztery jabłek zdybali* Jacnia zam; **Mp wsch**. **2.** ‘spotkać’: *Jakbym cie ból przypodkiym nie zdyboł, tobym nawed nie wiedzioł, żeś przyjechał* Sękowa gor; **Mp**. JW

zdymać, zdejmać ‘zdejmować’: *Zdymáłem se kosule, bo my było goráco* Samocice dąb-tar; *Jedén chłop idzie, czapke zdyjma* Jacnia zam; Mp, Maz wsch. JR, JW

zdziera ‘kobieta lekkich obyczajów’: *Idź do ty hadry, do ty zdziry przeklénty* Kościelec-Chrzanów; Mp. JW

zdzierki ‘gorsze odpadki włókna, powstałe przy czesaniu lnu’: Mp pn. JR

zdziery ‘gorsze odpadki włókna, powstałe przy czesaniu lnu’: *Po pirsym cesaniu to som zgrzybne pakuły i zdziry. Zdziry som ᵘostre i żgące, a pakuły minkciejse* Woźniki sier; pog Mp, Maz i Wp. JR, JW

zdziwiać ‘być niezadowolonym z czegoś, kaprysić, dokazywać, zachowywać się dziwnie, wydziwiać’: *A te dzieci zdziwiajom. Lubie patrzyć jak młode koty zdziwiajóm* Sękowa gor; **Mp pd**. JR

zeblec (się) ‘zdjąć ubranie, rozebrać się’: *Zeblekła sie do naga* Przewrotne rzesz; Mp, Śl, Wp. JR, JW

zechlać 1. ‘o zwierzęciu: zeżreć’: *Zechloł baron kurom chlanie* Woźniki sier; Mp pn. **2.** zwykle pogard ‘o człowieku: zjeść’: *Zechlołem pół bochynka chleba* Chotel Czerwony piń; Mp. JW

zećmić się ‘zmierzchnąć się’: *Zećmiło sie* Rycerka Górna żyw; Mp zach, Śl. JR, JW

zehrada zob. **zahrada**

zekucja ‘wykonanie wyroku sądowego, zwłaszcza wyroku śmierci; egzekucja’: Mp. MT

zelga ‘odwilż’: *Ciepli na polu – bedzie zelga* Azory-Kraków; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. JR, JW

zelżeć ‘ocieplić się w zimie po mrozach’: *Całe sceście, ze troche zelzało, bo w taki mróz jechać to az strach, uświerknoć mozno* Książnice Wielkie piń; oggw. JR, JW

zelżyć 1. ‘o mrozie: zelżeć’: *Mróz zelżył* Żarnowiec kroś; Mp, Maz. **2.** ‘zaczekać’: *Trza było jesce z pore dni zelzyć* Limanowskie; Mp pd. **3.** ‘ulżyć, też odpocząć’: *Zelzyj se troche, boś sie dzisiá niemało narobiuł* Samocice dąb-tar; Mp. JW

zemgleć ‘zemdleć’: *Zemglát ᵘod załości* Wilków kiel; *Jak zymgleje, to go cucom zimnom wodom* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. JR, JW

zemstować ‘przeklinać, kląć, złorzeczyć komuś’: *Zymstowała mie, zeby mi wszyskie dzieci, które nojbardzi kochom, pozdychały* Bronowice-Kraków; Mp. JR, JW

zemścić ‘przeklinać, kląć’: *Zemścieł matke, ze mu sie nie dała zenić* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz. JR

zemżeć zob. **zemżyć się**

zemżnąć (się) ‘zdrzemnąć się’: *Zemzne sie troche* Dąbrowa rzesz; Mp. JR, JW

zemżyć się, zemżeć ‘zdrzemnąć się’: *Zemzałak sie* Limanowskie; *Jak to mu sie zemzyło* Dąbrowa rzesz; *Na kwilecke zemze, nie budź mie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp JR, JW

zeprać 1. ‘zbić’: *Baby porzonnie go zeprały* Sierosławice konec; Mp, Śl pd. **2.** ‘zrzucić’: *Zepráłek tom słóme na boisko* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl pd. JR, JW

zeprzały ‘o owocach, warzywach, kwiatach: nieświeże’: *Zeprzałe sóm gruski, stare źmioki* Sękowa gor; Mp pd. JW

zeprzeć ‘zwiotczeć, zwiędnąć, stracić jędrność (o warzywach)’: *Buroki zeprzały w piwnicy pod wielgiem piecem, bo miały goroco* Radgoszcz dąb-tar; **Mp pd**. JR

zeprzeć się ‘oprzeć się, wesprzeć się’: *Mozná sie zeprzeć na pani?* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. JR

zepsuć ‘złamać, wytknąć (o ręce, nodze)’: *Zepsuł se rynke jak spod* Brzozów; Mp. JR

zepśnić się ‘zepsuć się, stać się gorszym (o zwierzętach domowych, roślinach, produktach)’: *Kiołbasa śmierdziała tem dziadem, jakomsi kieby bździnom ze zepśnitem syrem* Zborowice tarn; **Mp**. JR

zerzucić ‘zrzucić’: *Zerzuć słomy na bojisko* Mp pd i zach. MB

zesiadnąć się zob. **zsiadnąć się**

zesiec ‘skosić’: *Juz zesiekli żyto* Przdmość wiel; oggw. MB, JW

zesłodnąć ‘o ziemniakach: stać się słodkimi wskutek przemarznięcia’: *Zimniáki zesłodły* Żarnowiec kroś; Mp. JW

zestraszyć się ‘przestraszyć się’: *Tagem sie zystraszyła ógromnie* Krasne zam; Mp, Maz pd-wsch. MB

zeswarzyć ‘skrzyczeć’: *Tatuś mnie zeswarzyli* Święcany jas; Mp. MB

zeszłoroczni ‘zeszłoroczny’: *Mowa krową i jałówką zesłorocnią* Poręby Majdańskie kolb; Mp. MB

zeszukać sie ‘naszukać się’: *Cożem sie zeszukała naokoło łóżka* Przybysławice olk; Mp. JW

ześmiać się ‘uśmiać się, wyśmiać kogo’: *By sie z ciebie ludzie ześmioli* Woźniki sier; Mp. MB

ześniecić się ‘o zbożu: zostać zakażonym śniecią, rodzajem grzyba chorobotwórczego’: *Zboże, co sie ześniyci, to już nic dobrego z niego* Stróżna gor; Mp pd. MB

zeświadczać ‘przypochlebiać się’: Mp pd-zach. MB

zewlec ‘o ubraniu: zdjąć’: *Gunie chłop zewlók ze siebie, jak mu béło góróncó w lesie i nakrył kónia* Blizne brzoz; Mp, Śl, Maz, Wp pd i zach. MB

zewrzeć ‘zagotować się’: *Zupa zewrzała, ᵘodstow* Stróżna gor; Mp pd. JW

zewstydzić się ‘zawstydzić się’: *Zestydziła sie tak, ze sie na gebie ozpoliła* Chotel Czerwony piń; *Zewstydziła sie i uciekła do drugigo pokoja* ok Andrychowa wad ME IV 246; Mp. MB, AN

zezbierać ‘pozbierać’: *Zezbiyroł piyniódze, co mioł ze sobó* Limanowskie; Mp. JW

zezimek ‘wiosna’: *Na zezimku troche zacynajom robić* Woźniki sier; pog Mp i Śl. MB

zeznać się ‘przyznać się’: *A wprzód zona nie wiedziała, bok sie ji nie zeznol, gdzie jo chodzą i gdzie co pracują* Niedźwiedź lim ME XI 26; Mp pd-zach. MB, AN

zeznoić się ‘spocić się’: *Ales sie przy ty robocie zeznojół, aż ci z nosa kapie* Sękowa gor; *Tagem siy zeznojół przy sianiy, że kószuliy możnó kryńcić* Lubatowa kroś; Mp pd i wsch. MB, AN

zezuć ‘zdjąć (buty)’: *Zezuj se buty ji postow koło pieca, niech ci przeschnio* Książnice Wiekie piń; Mp. AKS

zezuć się ‘zdjąć sobie buty’: *Zezujze się, bo mos mokro w nogak* Mszana Górna lim; Mp. MB

zeźlić się ‘rozgniewać się’: *Ón sie zeźlół i poszed* Blizne brzoz; *Tokom jes zeźlono na niygo* Bronowice-Kraków; Mp. JW

zeżerać ‘zżerać’: *Truty to miód zezerajo, a na robote nie ido* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl. MB

zębaty ‘o człowieku: mający duże zęby lub taki, któremu brakuje zębów’: *Zebatyś taki, jak to bywo po siedemdziesioci* Chotel Czerwony piń; Mp wsch i pd. MB

zgadać 1. ‘zgadywać’: *Już takie rózmaite byli, my mogli zgadać* Jacnia zam; Mp. **2.** ‘nakrzyczeć na kogo’: *Nie, juz duzy nie wytrzymám, zgádám go ile mu wlyzie* Samocice dąb-tar; Mp. MB

zgadać się ‘dogadać się, porozumieć się’: *Zgodali my sie, ze my rodzina* Chotel Czerwony piń; Mp, Maz, Wp, Kasz. MB

zgaić, zhaić ‘o czasie: zmarnować, zmitrężyć’: *Duża by sie czasu zhajiło* Adamów chłm; Mp pn-wsch. MB

zgalać ‘uciekać’: *Zgolaly, ze coś strasnego* Ostrowce bus; Mp, Wp, Pom pd. JW

zganiaczka, zgarniaczka ‘miotła używana przy ręcznym wianiu szuflą do oddzielania kłosów od wymłóconego ziarna’: *Zgarniali to zgarniaczko, z gałęzi tako miotełko* Tuczępy hrub PelcLub I s. 353; Mp pn-wsch. AN

zganiać 1. ‘orać, rozpoczynając od zasypywania skibami bruzdy na środku pola’: *To sie zganiá i na skład sie ᵘorze* Lgota Gawronna włosz; Mp. **2.** ‘zwalać winę na kogoś’: *Januszek zaczął, a teraz na mnie zganio* Bronowice-Kraków; Mp, MB

zganiać się ‘o krowie: przejawiać popęd płciowy’: *Krowa się zganio* Rabka n-tar; Mp pd-zach. MB

zgarniaczka zob. **zganiaczka**

zgarnować ‘zgarniać’: *Zgarnowołby do siebie, zeby coś mioł wiyncy* Przedmość wiel; Mp, Śl. MB

zgarny ‘wybredny, niechętnie jedzący (o człowieku i zwierzęciu)’: *Młodszy chłopok je rzyśki, bo zdrowy i podji se, a tan starszy je zgarny, nie bedzie jod bodej co, tak mu nie smakuje* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. MB

zgibać się ‘schylać się, zginać się’: *Napracowałam się mocno, ze juz ni moge sie zgibać* Sierosławice konec; Mp, Kasz. MB

zgichnąć się ‘zejść się, zebrać się’: *Jak się kiedy zgichną zięcie, to se będę ino gorzałeczkę spijał* Iwkowa brzes-mp; Mp pd-zach. MB

zginąć ‘o pszczole: zdechnąć’: *Pszczoły zgineli* Brusno Nowe lubacz; Mp wsch i pd. MB

zgłoba ‘zmartwienie, też człowiek sprawiający kłopot’: *Jo mom zgłobę, bo po Świętach, jak było goło, to mi ktoś ukrod koguta i kur porę* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JW

zgłobny ‘kłopotliwy, uciążliwy’: *Zgłobny człowiek wrze na drugigo, ón by chcioł som być, bo je sobek* Poręby Majdańskie kolb; *Takie koty nie sóm zgłobne* Lgota Gawronna włosz; Mp. JW

zgniewać się ‘rozgniewać się’: *A jak się* [żona] *zgniywá casém*, *to tak spoglóndo z boku na mnie* Lgota Gawronna włosz; Mp. MB

zgniłka ‘zgniły owoc’: *Straśnie sie psują te jabka, co sá posypane na górze, samych zgniłek wybrałem dwie kosiarki* Samocice dąb-tar; Mp. JW

zgnity ‘zgniły’: *Kupa zgnitych grusek* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl, Wp, Kasz. JW

zgnoić ‘zniszczyć, zmarnować’: *Dysc nam zyto zgnojił* Chotel Czerwony piń; *Skoda tego chleba, a tak to wszysko zgnojeły* Radkowice iłż; Mp. JW

zgodzić ‘przyjąć do pracy, wynająć kogoś’: *Zgodziłem mularza do murów i do piwnicy* Giełczew kras; Mp, Maz, Wp. MB

zgoniny ‘odpadki pozostałe po wymłóceniu zboża’: *Zgóniny sie miszo do siecki ji kónie zrejo* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp. MB

zgotować ‘ugotować’: *Kapuste sie zgotuje, misa sie dodo*, *bydzie bigos* Woźniki sier; Mp, Kresy pd. MB

zgrabki ‘resztki zboża zagrabione z pola lub odpadki pozostałe po wymłóceniu zboża’: *Zgrábki – zamiérzwióne jes i to sie zgrabiá* Lgota Gawronna włosz; *Zgrábki sie bedzie młócić ᵘosobno* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp. MB

zgrabować ‘grabić’: *Zgrabuje sie troche śtyrku (kamieni na polu)* Orawka n-tar [Orawa]; Mp. MB

zgraby ‘resztki zboża zagrabione z pola’: *Te zgraby to najlepsze jest do krów* Dzierzkowice kraś PelcLub I m. 46 s. 355; Mp, Maz pd. MB, AN

zgracha ‘gromada dzieci, dzieciarnia’: *Idźcie, zgracha, zbiyrać zboze, bo sie juz zanosi na dysc* Mszana Górna lim; Mp pd. JW

zgratać się ‘powstać (po przewróceniu się)’: *Zgrotać sie – zebrać sie ze zimie* Słomka lim; Mp pd. JW

zgruble, zgrubliny ‘zmarszczki’: *Zgrubliny na cole, po gymbie, po ryncak* Jabłonka n-tar [Orawa]; Mp pd. JW

zgruby ‘zmarszczki’: Mp pd. JW

zgruch ‘hałas’: *Zgruchu narobili* Limanowskie; Mp pd-zach. MB

zgruchnąć się ‘zbiec się’: *Zgruchnely sie wszyscy pod sklep* Samocice dąb-tar; Mp. MB

zgryz ‘zmartwienie, kłopot’: *Strasny mo zgryz* Jodłowa jas; Mp pd. JW

zgryzki ‘resztki siana lub słomy niedojedzone przez bydło’: *Jezeli we świętą Jagniéskę śniég pokryje brzyzki, to włóz za strzechę zgryzki* [przysł] Tarnowa wad ME VII 49; Mp pd. JW

zgrzebie ‘gorsze odpadki włókna z pierwszego czesania lnu’: *Pirsom scotkom to ździro zgrzebi, a jak sie cese na drugi, to sie nazywajom pacesi. Ze zgrzebi to my przyndli na płachty i na worki* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Pom pd. MB

zgrzebny ‘o naczyniach glinianych: niepokryty glazurą, szkliwem; niepolewany’: *Zgrzebno dónica* Woźniki sier; Mp. MB, JW

zgrzypieć ‘skrzypieć’: *Tak zgrzypi w zymbach ta kasa, pełno w ni kamyni* Sękowa gor; Mp. MB

zgurbić (się) ‘zmarszczyć, pofałdować (się)’: *Zgurbiyła sie kosiula, ᵘubranie, sukiynka. Człowiek na staroś sie zgurbiył* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. JW

zgurby ‘zmarszczki’: Mp pd, Śl. MB

zgwałcić ‘z trudem skończyć jakąś pracę’: *Ledwom zgwołciła to kopanie, a już trza było wozić, bo sie mrocyło* Sękowa gor; Mp pd. MB

zhaić zob. **zgaić**

zharatać (się) ‘zniszczyć, rozbić, skaleczyć (się)’: *Wywalół sié na rowerze i zharatáł sié* Żarnowiec kroś; Mp pd, Śl pd. JW

zharnasić ‘zniszczyć, potłuc’: *Złómoł, zharnasił wóz i starasił na miazgo* Dobra lim; Mp. JW

zhawtąd ‘stąd’: *Chodź tu, zhawtád lepi widać* Samocice dąb-tar; *Wej se zhawtónd tych źmioków* Sękowa gor; Mp pd. JW

ziaba zob. **żaba**

ziabka zob. **żabka**

ziająć ‘ziewać’: *Ziajesz, jakbyś cało nóc nie społ* Blizne brzoz; *Takom dzisiok jakoś śpiąco, cięgiem mi sie ino ziaje* Mogilany krak; Mp pd, Śl pd. MT

ziandar ‘policjant’: *Przejechało dwóch ziandarów na rowerach* Samocice dąb-tar; **Mp**. JW

ziapać ‘ciężko i szybko oddychać wskutek zmęczenia lub gorąca; dyszeć, ziająć’: *Dzieś sie tak zegnoł? Ziapiesz jak pies* Brzozów; Mp pd-wsch, Śl pd. MT

ziarać 1. ‘patrzeć na kogoś z pretensjami lub zawiścią’: *Stale na mnie ziárá, jakbym mu ᵘojca zabiół* Żarnowiec kroś; **Mp pd**. **2.** ‘według wierzeń ludowych: patrzeć złym wzrokiem, mogącym zauroczyć, rzucić urok’: *Nie zioroj tak, zebyś go nie urzyk* Targanica wad; Mp pd. MT

ziareczko ‘ziarenko (np. zboża, piasku)’: *Trawica tys rośnie – takie ziarecko jak proso, baranki takie* Stok puław; Mp wsch i pn, Maz wsch i pn. MT

ziarko 1. ‘ziarenko (np. zboża, piasku)’: oggw. **2.** zb ‘ziarno’: Mp, Śl, Maz, Pom pd. **3.** ‘pestka, jądro pestki’: *Ziorka w jabku* Piaski łęcz; Mp pn, Maz pd-wsch. MT, AN

ziazia, ziaziu dziec **1.** ‘jakieś uszkodzenie ciała: rana, oparzenie, siniak, stłuczenie, ukłucie itp.’: *Dziecko upadło i zrobiło se ziazia? Nie płacz*, *chodź*, *to podmusiómy i przestanie boleć* Brzozów; **Mp pd**. **2.** ‘okrzyk ostrzegający przed czymś, co może uszkodzić ciało’: *To ziaziu! – nie bierz tego*, *bo to kłuje!* Sękowa gor; Mp pd. MT

ziąbrza, ziąbrze ‘choroba dziąseł u koni’: Mp pd-wsch. WW

ziebrzyć się, ziąbrzyć się 1. ‘złościć się, gniewać się, dąsać się, też kłócić się, spierać się’: *Nie było sie o co ziąbrzyć!* Krościenko Wyżne kroś; Mp pd. **2.** ‘martwić się, skarżyć się, jęczeć’: Mp pd. MT

zielazko zob. **żelazko**

zielazo ‘żelazo’: *Zielazo scyrkało o zelazo* Złatna żyw MiesPog 150; oggw. JW

ziele 1. ‘chwast, chwasty, zielsko’: *Zwyrywej te ziela* ok Nowego Sącza SzewSł 793; Mp pd i wsch, Śl, Maz wsch, Kresy pn. **2.** ‘roślina doniczkowa, rośliny doniczkowe’: Mp pn, Maz, Wp wsch. MT

ziele zob. **białe ziele**

ziele zob. **czarne ziele**

ziele zob. **kocie ziele**

ziele zob. **krzyżowe ziele**

ziele zob. **wiatrowe ziele**

zieleniatka ‘grzyb jadalny – gąska zielonka’: *Człónki to te zielyniatki* Mała Wieś radomsz; Mp zach i pn, Śl. MT

zieleniaty ‘zielonawy, zielonkawy’: *Ładnóm se kupiła te bluzke. Takóm zieléniatóm* Brzozów; **Mp pd**. MT

zielenina ‘chwast – lebioda’: Mp pn-wsch. JW

zieleniuśki ‘intensywnie zielony’: *Z ruty wianek miała, zieleniuśkie beło* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. JW

zielenizna ‘niedojrzałe owoce’: *Ady nie jydzcie tyj zielenizny* Przeciszów ośw; Mp, Wp. JW

zielepuchy ‘zielone, niedojrzałe owoce’: Mp wsch, Kresy pd. AKS

zieleźniak zob. **żeleźniak**

zielonkowaty ‘zielonkawy’: *Guguła – zielónkowaty ᵘowoc, co jesce ni ma zádnégo rumińca, jesce mały* Lgota Gawronna włosz; *Jaskółka carniutko tako*, *aź zielonkowato* Giełczew kras; **Mp pn**, Maz, Wp. JW

ziem rodz ż **1.** ‘ziemia uprawna, gleba’: *ᵘOrná ziém* Zubrzyca Dolna n-tar [Orawa]; Mp pd i wsch, Śl pd, Maz wsch i pn. **2.** ‘powierzchnia gruntu, też podłoga’: *Nie spadnie na ziem* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd i wsch, Śl pd, Maz wsch i pn. MT, JW

ziemiaczysko zob. **ziemniaczysko**

ziemiak ‘ziemniak (roślina i jadalna bulwa)’: *Sadzić zimniáki, zimiáki w grymby* Domaradz brzoz; Mp, Śl pd. MT

ziemlak ‘ziemniak (roślina i jadalna bulwa)’: Mp pn-wsch. MT

ziemlanka ‘pomieszczenie zbudowane z ubitej ziemi, w dole wykopanym w podłożu; ziemianka, lepianka’: Mp wsch, Maz wsch. MT

ziemniaczanka 1. ‘woda pozostała po ugotowanych ziemniakach’: *Zimniocanka – woda, w której gotowały się ziemniaki, wycedzana dla bydła, bo słona* Mogilany krak; Mp pd. **2.** ‘zupa ziemniaczana’: *Zjydz goróncy ziymnioczanki, to sie rozgrzejesz. Dopiyro co ugotowałam* Brzozów; Mp pd. MT

ziemniaczysko, ziemiaczysko ‘pole po wykopanych ziemniakach’: *Na zimiocysku zasiołem zyto* Ostrowce bus; **Mp**. JW

ziemny pies ‘chomik’: *Na chomika mówi sie zimny pies* Książnice Wielkie piń; **Mp**. JR

zierkaty, zierkowaty ‘zezowaty’: Mp pn-wsch. MT

ziew ‘przesmyk między nitkami osnowy, przez który przechodzi czółenko w czasie tkania’: *Nici sie ᵘodzielajá pod nożami, ziew sie robi* Radkowice iłż; Mp pn, Maz pd, Wp pd-wsch. JW

zieziula, zieziulka ‘kukułka’: Mp pd-zach, Maz wsch, Kresy pn. MT

zima ‘zimno, chłodno’: *Śpary w chałupie nicpote* [‘byle jak’] *umséł, mechu załowoł, noj w izbie zima co raty* [‘bardzo wielka’] ok Zakopanego ZborSł 466; Mp pd-zach, Śl. MT, JW

zimna rz ‘gorączka z dreszczami’: Mp pd-zach. MT

zimne nogi ‘galareta mięsna’: *Jak zabiła świnie, to z nóg narobiła zimnych nóg na cały tydziéj* Grębów tarnob; Mp, Maz, Wp. RK, MB

zimnica ‘gorączka z dreszczami’: *Jak mie chyciła zimnica, to myślołem*, *ze mie roztrzynsie* Sękowa gor; Mp pd, Śl pd. MT

zimno 1. ‘dreszcze’: *Zimno wzieno go, smak mu do jedzenio zepsuło* Poręby Majdańskie kolb; Mp. **2.** ‘opryszczka na wardze’: *Zimno to taki bąbel. Zimno sie ji wywaliło* Woźniki sier; Mp. MT

zimny ‘o odzieży: mało ciepła, nieochraniająca przed zimnem’: *Sto złotych dałam za rękawice i takie so zimne* Sierosławice konec; Mp. MT

ziobro 1. ‘żebro’: *Tako sucho ta śkapa, ze ji wszyske ziobra policy* Książnice Wielkie piń; Mp, Kresy pd. **2.** ‘jeden z giętkich patyków w koszu, przez które przeplata się pręty wikliny lub łyka’: *W ᵘopołce sie ziobra juz zepsuły. Jakby nie umioł ziobrów wstawić, to by nie uplyt koszyka* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. RK, MT

ziomniak ‘ziemniak (roślina i jadalna bulwa)’: Mp pd-zach. MT

ziopać ‘narzekać na kogoś, wymyślać, krzyczeć’: *Ziopaaś na mnie, a já dobry* Wola Batorska boch; Mp pd-zach. RK

ziorać ‘patrzeć (nieżyczliwie)’: *Ale tyz to zioros* Mszana Górna lim; **Mp pd**. JW

zipieć ‘oddychać z trudem’: *Ledwo zipi, a łazi* Żarnowiec kroś; Mp pd. JW

zipnąć ‘z trudem złapać oddech’: *Jeszcze roz zipnie i już po nim* Hyżne rzesz; Mp pd--wsch. JW

ziugać, ziukać ‘popychać, potrącać, dźgać, też przen: popędzać, nalegać’: *Wcióng jyno ziukocie i ziukocie na mnie* Sękowa gor; Mp. MT

ziugnąć ‘potrącić, poruszyć, ukłuć, dźgnąć’: *Ziugnął mie ino tom jigłom, noj harat! Wydar zymba* Kościelec-Chrzanów; Mp. MT

ziukać zob. **ziugać**

ziuziu dziec ‘zimno’: *Trza przykryć Marysie, bo ziuziu* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. MT

zjadacz pogard ‘człowiek, który wyzyskuje innych’: *Zjadac – ten, co chętnie nie doda czegoś, wypasie drugiemu, przycygani jakąś rzecz dla siebie* Mszana Górna lim; Mp pd-zach. MT

zjadło ‘zjedzenie, jedzenie, spożycie’: *Te ziemniaki się nadają tylko do sadzenia. Do zjodła nie, bo słodkie* Szlembark n-tar; Mp pd. MT

zjajczyć (się) ‘pogmatwać (się), splątać (się), sfilcować (się)’: *Takie zjojcone te nici* Jodłowa jas; Mp pd. MT

zjednać (się) 1. ‘nająć (się) do pracy za umówione wynagrodzenie’: Mp pd--zach. **2.** ‘umówić się, dogadać się w jakiejś sprawie’: *I zjednali sie, ze pódzie z nim cygón* Mutne [Orawa Sł]; Mp pd--zach. MT

zjedź zb ‘gromada osób (zwłaszcza dzieci) lub zwierząt domowych o dużym apetycie, którą trzeba nakarmić’: Mp pd i wsch, Śl pd, Maz wsch i pn. MT

zlec, zlegnąć ‘o kobiecie: położyć się przed porodem’: *Zległa mu baba* Woźniki sier; Mp. JW

zlewa ‘duży deszcz, ulewa’: *Od samego rania ta zlewa* Suchowola zam; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch, Kresy pd. JW

zładować 1. ‘przygotować’: *Mama, zładowałaś mi śniadanie do szkoły?* Brzozów; *Zładuj wóz w krzywe drabinki* Poręby Majdańskie kolb; **Mp. 2.** ‘naprawić’: *Ni mogą zładować tego rowera* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd. JW

złakusić sie ‘połakomić się’: *Złakusił sie na prosięta i chcioł jych ᵘodegnać wsyćkie ᵘod maciory* Jeżowe niż; Mp wsch. JW

złapić ‘złapać, schwytać’: *Złapił rybe do sici* Ochotnica Dolna n-tar; Mp pd, Śl, Maz pn, Pom pd. JW

złe rz ‘zły duch, diabeł’: *Teroz to złe z ludźmy nie zdziwio, ale drzewi wojarzyło, gdzie wida* Nockowa dęb; *Spojrzał na piec, a na piecu siedzi złe* Żabno kras Wisła XIX 416; oggw. JW

złotoczyna ‘gatunek wierzby’: *Robie kosyki ze złotocyny* Brudzewice opocz; Mp pn. JW

zły rz ‘zły duch, diabeł’: *Óna mo ze złym spółke* Woźniki sier; Mp, Śl, Wp, Maz. JW

zmagać, smagać się ‘mocować się’: *Długo sie ze sobóm zmagały* Brudzewice opocz; Mp. JW

zmamrać się ‘porozumieć się, umówić się’: *Zmamrali sie przecie ze sobom chłopiec z dziewczyną* Słomka lim; Mp pd. JW

zmarasić 1. ‘zabrudzić’: *Zmarasili wode, to ryb ni ma* Ochotnica Dolna n-tar; Mp pd, Śl. **2.** ‘zniszczyć, stratować’: *Takie zmaraszóne, zgrzebane żyto, kartofle* Przedmość wiel; Mp, Śl. JW

zmarkocić się ‘zmartwić się’: *Co tu teraz począć – zmarkocił sie Kuba* Iwkowa brzes--mp; Mp pd. JW

zmarnić ‘zmarnować, zniszczyć’: *Zmarniół zdrowié, zmarniół majóntek* Żarnowiec kroś; Mp. JW

zmarnić się ‘o bydle: zdechnąć’: *Krowa nom sie zmarniła* Książnice Wielkie piń; Mp pd. JW

zmarnieć ‘o bydle: zdechnąć’: *Trzy kurczęta mi zmarniały* Sierosławice konec; Mp, Wp. JW

zmelić ‘o zbożu: zemleć’: *Zmélóná juz pszenica* Lgota Gawronna włosz; Mp zach, Wp. JW

zmianka ‘zebranie kółka różańcowego, w czasie którego wymienia się kartki z tekstami tajemnic Różańca’: *W piersom niedziele zawse bywo zmianka tajemnicek* Sierosławice konec; **Mp**. JW

zmiarkować (się) ‘domyślić się, zorientować się’: *Já juz zmiarkowała, ᵘo co to idzie* Wilków kiel; Mp, Śl, Maz. JW

zmielić ‘zemleć’: *Zmieluł na razówke* Tyniec krak; Mp, Wp. JW

zmiertwieć ‘znieruchomieć (z przerażenia)’: *Azem zmiyrtwioł* Limanowskie; Mp pd. JW

zmierzać ‘zmierzyć’: *Metrym trza zmiyrzać, wielio dół* [na wapno] *mo* Blizne brzoz; Mp. JW

zmierzk ‘zmierzch’: Mp pn-wsch, Maz, Wp zach, Pom pd. JW

zmier-zły ‘nieznośny, dokuczliwy’: *Zmier-zły człowieku, niedobry!* Niegowa zaw; Mp, Śl. JW

zmier-znąć ‘obmierznąć’: *Zmiyr-zło mi to, ᵘobrzydło, sprzykrzyło siy* Przedmość wiel; Mp, Śl. JW

zmieszkać ‘spóźnić się’: *Od tego casu zmieskołem siedem msy i nie byłem w kościele* Limanowskie; Mp pd. JW

zmietać ‘o zwierzęciu hodowlanym: poronić’: *Krowa zmietała* Kasina Wielka lim; Mp pd. JW

zmięk ‘odwilż’: *Prziseł ciepły wiater ᵘod połednia, to sie zaroz zrobił zmiynk, w potockak popuściło, ze zaceny ciurceć, a na miedzak sie juz pokozała koplinka. Wiosne juz cuć* ok Żywca NowŻyw 349; Mp pd. JW, AN

zmilknąć ‘o ręce lub nodze: zdrętwieć’: *Noga mi zmilkła* Januchta konec; pog Mp pn i Maz pd, Kasz. JW

zmitrężyć ‘o czasie: zmarnować’: *Tyla casu zmitrezeli w mieście, a robota ceká* Radkowice iłż; Mp, Śl. JW

zmizerować się ‘o krowie: zdechnąć’: *ᵘU nás sie krowa zmizerowała* Wąworków opat; Mp. JW

zmłocka ‘czynność młócenia’: *Zmłocka szła całó zime, bo wtedy był czas na to* Mołożów hrub PelcLub I s. 357; Mp pn-wsch. AN

zmolny ‘uprzykrzony’: *Kakie zmolne to dzieccysko* Mszana Górna lim; **Mp**. JW

zmówiny ‘zaręczyny’: *Downo juz beły zmówiny* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW

zmroczeć się, zmroczyć się ‘ściemniać się’: *Juz sie zmrocało* Woźniki sier; Mp. JW

zmrokcieć się ‘ściemniać się’: *Zmrokciało sie juz* Dankowice kłob; Mp pn. JW

zmurcać (się) ‘zbrudzić (się)’: *Tak sié zmurcoł przy ty robocié* Bóbrka kroś; Mp pd, Śl. JW

zmylić się ‘pomylić się’: *Alem sie straśnie zmyluła, wydałam mu dwajścia złotyk za duzo* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Zmelełam sie, zrobiełam inacy* Radkowice iłż; Mp, Śl, Maz, Kasz. RK

zmyłka ‘pomyłka, też wprowadzenie w błąd’: *Teráz dlá zmyłki kazdy udaje dobrego* Wilków kiel; Mp pn, Maz. JW

zmysł, smys ‘talent, zdolności’: *Smys mioł taki do mularki* Chotel Czerwony piń; Mp pd. JW

zmyśnie ‘dziwnie, niecodziennie, śmiesznie’: *Jak zmyśnié ᵘubrany, śmiáć sié kce* Żarnowiec kroś; Mp pd. RK

zmyśny ‘dziwny, niecodzienny, śmieszny’: *Jaki ᵘón zmyśny, ludzié siy z niego śmiejóm* Żarnowiec kroś; Mp pd i wsch. RK

znachodzić (się) ‘znajdować (się)’: *Kónkól ón sie znachodzi w pszenicy* Giełczew kras; Mp. JW

znaczny ‘wyróżniający się czymś, odróżniający się’: *Moja chustecka jes znacná, to sie nie pomisá z twojá* Samocice dąb-tar; Mp. WW

znaczyć: znaczy (się) ‘to jest, to znaczy, czyli’: *Wściekły pies, znaczy – zepsuty pies, ᵘugryz mie* Kocudza bił; *Łapy to móm tak, jakbym w ᵘogniu trzymoł, gorónco, stopy znacy sie* Giełczew kras; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. WW, JW

znać 1. ‘widać’: *Jak idzie dysc w maju, to go za godzine nie znać* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. **2.** ‘umieć’: *Śpiywać znáł dobrze* Pogóra [Orawa Sł]; Mp pd. WW, JW

znajdek ‘dziecko nieślubne’: Mp pn-zach, Śl, Maz, Wp, Pom pd. WW

znajdor, znajdór ‘dziecko nieślubne’: Mp pn, Wp. WW

znajduch ‘dziecko nieślubne’: *Nieroz znańduch mo większe scęście jak takie dziecko* Sierosławice konec; Mp, Maz, Wp. WW

znajomstwo ‘znajomość towarzyska’: *Ze znajomstwa sie kumuje* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

znajść ‘znaleźć’: *Tero znodli lekarstwa, że barzy poradzą uratować* Przedmość wiel; Mp, Śl, Wp. WW

znak: na znak ‘na wznak’: *Pływo na znak* Brudzewice opocz; Mp. MB

znamienie ‘znak’: *Takie nám dało znamiynie. Co to mogło być?* Wesołe [Orawa Sł]; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

znamy ‘znajomy’: pog Mp pd-zach i Śl pd. WW

znerwować (się) ‘zdenerwować (się), zirytować (się)’: *Dziadek sie znerwowoł strańnie na wnucka* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. WW

zniedobaczka ‘niespodziewanie, znienacka’: *No i przyseł po cichu, z niedobacka ku dziadowi* Zakopane Lud XVI 193; **Mp pd**. JW

znoić się ‘pokrywać się potem, pokrywać się rosą’: *Znojó sie szyby, musi dyszcz bedzie* Giełczew kras; **Mp pd**. WW

znok, znowuk ‘znów, ponownie’: *Kóminiárz znowuk przysed* Sierosławice konec; Mp. WW

znowa ‘znów’: Mp. JW

znowić ‘zmyślić coś, powiedzieć nieprawdę’: *Znowiłeś se, nie mówis práwde* Radkowice iłż; Mp. WW

znowuj ‘znowu’: *Szykuwali ródzice znowuj ty starszy swaszki przyjęcie* Nielisz zam; Mp, Maz, Wp, Pom pd. WW

znowuk zob. **znok**

znowuż ‘znów, ponownie’: *Znowuz mie baba wygóniła po to drzewo* Bochotnica puław; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch, Maz. WW

znój ‘pot’: *Znój mie przesed* Grębów tarnob; **Mp pd**. WW

zobaczować ‘oglądać, zaglądać’: *ᵘOjciec sie doćpił* [‘wtrącił się’] *i chcioł mu zobacować w te kartke* Woźniki sier; Mp pn. WW

zobudzić się ‘obudzić się’: *Zobudziył sie na wychód słonka* Zakopane ZborSł 470; Mp pd. JW

zofija ‘ptak – wilga’: *Gdy wilga śpiéwała, to ludzie wołali: Zofija, zofija, chodź na piwo, pójdzies ty, pójde i já* Grębów tarnob; Mp, Maz, Wp, Pom pd. WW

zolić ‘wybielać przędzę, bieliznę za pomocą ługu’: *Mocy sie w wodzie, bierze sie popiół i zoli sie* Radkowice iłż; Mp, Maz. WW

zolnik ‘beczka do zaparzania i wybielania bielizny’: *Zolnik – to było jak beczka*, *tylko trzy nóg* Adamów chłm; Mp pn. WW

zoła ‘roztwór wody z popiołem; ług’: *Jak sie już gótował popiól z wodo*, *to sie nazywało zoła* Nielisz zam; Mp pn-wsch. WW

zołzować ‘o koniu: mieć zołzy, chorować na zołzy’: *Kóń zołzuje to znacy mo katar i kasle* Topolice opocz; Mp. WW

zorki ‘gwiazdy’: pog Mp pn-wsch i Maz wsch. WW

Zorniczka ‘gwiazda Wenus’: Mp pd i pn-wsch, Maz. JW

zostać się ‘pozostać’: *Siyrota siy została, siyrota bez ᵘopiekunów* Przedmość wiel; *Ile sie słómy zostało za ᵘobrazém, tyle kóp bedzie w polu* Świątniki sand; Mp pn, Maz wsch. JW

zostajać ‘zostawać’: *Teráz bedzies ty zostajáł w domu, a já bede chodziuł na pole* Samocice dąb-tar; Mp. JW

zratować ‘uratować, ocalić, pomóc’: *Kóń sie topiéł, lewdy go zratowali* Zakopane ZborSł 472; Mp pd. WW

zraz, zraza ‘jednoroczny pęd rośliny do szczepienia; latorośl’: *Może by doł zrazów z ty jabłoni* Kombornia kroś; Mp, Maz pd-wsch. WW, JW

zrazu ‘początkowo, z początku, w pierwszej chwili’: *Zrazu-m myślała, ze ci sie co stało* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp, Kasz. WW

zręczny ‘przynoszący szczęście’: *Zrecny cowek to sceście przyniesie i sie wsysko dazy* [!] Chotel Czerwony piń; Mp, Maz. JW

zrękowiny ‘zaręczyny’: *Dziś je* [!] *moje zrękowiny* Siennica Różana kras; Mp, Śl, Wp, Pom pd. WW, JW

zrobić buch dziec ‘upaść, przewrócić się’: Mp. EP

zrodzić się ‘wydać obfity plon; obrodzić’: *Buroki sié zrodziły jak nigdy, choć sucho było* Bóbrka kroś; Mp, Maz. WW

zrok ‘wzrok’: *Zrok to mioła dobry* Wilków kiel; Mp. MB

zrost ‘wzrost’: *Jakigo zrostu ᵘón móg być?* Lgota Gawronna włosz; Mp. MB

zrucić ‘zrzucić’: *Idź Ela na góre, zruć siana kóniom* Jodłówka tarn; Mp, Maz, Wp, Pom pd. AKS, JW

zruszyć ‘poruszyć, spulchnić’: *Po descu zawdy zrusełam* [ziemię] *i ładnie mi tak rosło* Radkowice iłż; Mp wsch; Maz. JW

zrychtować ‘przygotować, zrobić, naprawić’: *Gada: rychtujcié maśniczke. Óni zrychtowali te maśniczke i dali mu robić masło* Czelatyce jaros; Mp, Śl. WW

zrzyn ‘pierwsza deska ścięta z kloca’: *Ściany z ᵘokreglocków, zrzynów* Wąworków opat; Mp pn, Maz pd, Wp pd-wsch. AKS

zsiadnąć, zesiadnąć się ‘o mleku: skwasić się’: *Jak sie mliko zesiednie, to jes siadlok* Woźniki sier; Mp. AKS

zsiędzone, zsiędzione ‘o mleku: kwaśne’: Mp pd-wsch. AN

zsiwieć ‘zsinieć’: *Beła cholera, co tak marli predko – zachorował, zsiwiáł i pomar* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AKS

zsypka ‘zbiór, zgromadzenie zboża’: *Robili takie duze zsypki* [przynosili zboże nowożeńcom] Wojsławice zaw; Mp, Maz. AKS

zsypywać ‘zsypywać, gromadzić’: *Tam taka skrzynia była, co chłop popiół zsypuwał* Borsuk kras; Mp. AKS

zubrować ‘czyścić lub mleć grubo zboże’: *Zboże zubrują w młynie* Samocice dąb-tar; Mp. JW

zuchelek ‘kawałek’: *Rece wyciogáł, zeby zucheliek chlieba dostáł* Wilków kiel; Mp, Maz. AKS, JW

zuchowaty ‘odważny’: *Nieduzo, ale zuchowato* Ostrowce bus; **Mp**. JW

zuchwalec ‘uparte dziecko’: *Strasny zuchwalec, nic nie chce usuchać* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. JW

zukwały ‘arogancki, niegrzeczny’: *Bar-z zukwałe to dziecko* Hyżne rzesz; **Mp**. JW

zuwieść ‘uwieść’: *Ten dochtór chciał jom zuwieść* Miechów; Mp. AKS

zwada ‘kłótnia, sprzeczka, zatarg’: *Ni szukaj zwadów* Siennica Różana kras; Mp, Śl, Kasz. AKS

zwalać ‘pobrudzić’: *Portki zwáláłeś, gdzie sie to dopierze* Radkowice iłż; Mp. AKS

zwalić ‘uderzyć’: *Zwaluł go kijem* Samocice dąb-tar; **Mp**. AKS

zwarka ‘wysokie naczynie z klepek, przypominające dzieżę, na trzech nogach, z otworem w dnie, służące do gotowania i wyparzania bielizny’: *Niy stawiáło siy zworki w izbiy, bo siy ukropniy dużó pary róbiło* Lubatowa kroś; Mp pd. AKS

zwartnąć się ‘udać się, poszczęścić się’: *Zwortnie mu sie* Słomka lim; Mp pd. AKS

zwartnica ‘część wozu: żelazny pierścień łączący rozworę z tylnymi śnicami’: *Zleci zwartnica, to ostanie pośladek u wozu* Okalina opat; Mp pn. AKS

zwarzyć ‘ugotować’: *Zwarze jaki ᵘobiod* Kombornia kroś; Mp, Śl. AKS

zważować ‘zważać’: *Zwazujcie na mnio* [!], *zek stary* Łostówka lim; Mp. JW

zwędzić ‘ukraść’: *Zwyndzili my na targu bata* Brudzewice opocz; Mp. JW

zwiać 1. ‘oczyścić (ziarna zboża) z plew’: *Zwieje sie masynom zboze* Dąbrowa Poduchowna iłż; oggw. **2.** ‘uciec’: *Kapelusz zostawiuł, zwioł* Olbięcin kraś; Mp. JW

zwiadełko ‘szpulka’: *Kup ta zwiadełko nici. Kiej ni mo nici na zwiadełku, ino na kłymbku* Mogilany krak; Mp. AKS

zwiadować się ‘dowiadywać się’: *Jo sie jus zwiadowoł w Rabce* Mszana Górna lim; Mp pd. AKS

zwiady ‘zaręczyny’: *Juz były zwiady u Kapusty* Ostrowiec bus; **Mp pn**. AKS

związować ‘związywać’: *Chłopy siekli, baby związowały, a potym sie te snopki kopiuło, panny sie stawiało* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Kasz. AKS, JW

zwidzieć się ‘spodobać się’: *Zwidzioł sie jeden drugimu*, *nie patrzoł na nic, ino broł se do zyniacki* Międzybrodzie Bialskie żyw; **Mp pd**. AKS

zwieraczka ‘część wozu: pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą’: *Ta zwiracka nie chce wlyź na ᵘozwore ᵘod drabiniastygo wozu* Samocice dąb-tar; Mp pd. AKS

zwieranica ‘część wozu: pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą’: *Zwieranica trzymo cały wóz. Jak sie rozwore wrazi na skrynta, to sie zbijo zwieranicom* Woźniki sier; Mp pn. AKS

zwieranka ‘część wozu: pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą’: *Zwieranka – ᵘobrocka, co sie rozwore umocuje* Wilków kiel; Mp. AKS

zwierciadełko, zwierciadko ‘lusterko’: *To je zwiérciodkó* Blizne brzoz; Mp, Wp pd. AKS

zwierciadło ‘lusterko’: *Lusterko, a dáwni zwierciadło* Okolina opat; Mp, Maz pd, Kasz. AKS

zwierka ‘część wozu: pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą’: Mp, Maz pd, Wp wsch. AKS

zwierzchnik ‘górna część maślnicy, przykrywka’: *Zwierznik, żeby nie wyskakowała śmietana* Zamieście lim; Mp. AKS

zwierzyna 1. ‘zwierzęta domowe’: Mp, Maz. **2.** ‘drób’: Mp, Maz pn. AKS

Zwierzynka ‘planeta – Wenus wieczorna’: Mp. AKS

zwiesna, zwiosna ‘wiosna’: *Najbarzy na zwiesny można nachytać ryb* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Wp pd-wsch. AKS, JW

zwijadło ‘przyrząd służący do zwijania przędzy’: Mp, Maz pd-zach. AKS

zwiosna zob. **zwiesna**

zwłóczyć ‘zwlekać’: *Nie da piniędzy, tylko będzie tak zwłóczuł* Korczów bił; Mp, Wp. AKS, JW

zwodny dzień ‘prima aprilis’: *W zwodny dziyń to sie ludziom nie wierzy* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. WW

zwon ‘dzwon’: *Zwóny w cołym Krakowie zwóniły* Bronowice-Kraków; *Zwóny to osobliwie na dworze sóm* Lgota Gawronna włosz; oggw. WW, JW

zwon, zwono ‘całość lub część drewnianego obwodu koła wozu umocowana na szprychach’: *Na te śprychy nabite som zwóna* Przedmość wiel; *Jenno zwóno przy kole przegniuło, musá dać wymiánić* ok Nowego Sącza SzewSł 806; oggw. WW, AKS

zwonek ‘dzwonek’: *Owce tyrkotały zwónkami* Zakopane ZborSł 396; oggw. JW

zwonka zob. **dzwonka**

zwórka zob. **swórka**

zwrok ‘wzrok’: *Jak pan sobie utraci zwrok, to te okulory bydom dobre* Woźniki sier; Mp pn i zach. MB

zwyk 1. ‘zwyczaj, obyczaj’: *ᵘU nás jes taki zwyk, że drużki jidom do pani młody* Żarnowiec kroś; Mp pd, Śl pd, Kasz. **2.** ‘przyzwyczajenie’: *Pluł ze zwyku* ok Żywca NowŻyw 354; Mp pd, Śl pd, Kasz. AKS, AN

zwytrzymać ‘wytrzymać, znieść, wycierpieć’: *Już mi móg zwytrzymać ten gospodarz* Wojciechów kraś; Mp wsch. AKS

zwyż: na zwyż ‘na wysokość’: *Bedzi miała pótora metra na zwyż* Żarnowiec kroś; Mp pd. AKS

Ź

źdurać zob. **żdurać**

ździąsło ‘dziąsło’: *Ździąsła mie bolom, jaż krew leci* Bóbrka kroś; Mp, Śl. WW

ździebko ‘trochę’: *Ździebko dzisiej ciepli* Brudzewice opocz; oggw. AKS, JW

ździebło ‘źdźbło’: *Posło sie do wody, przyniosło sie pore tam ździebeł lnu* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz, Kasz. AKS

ździery ‘odpadki przy czesaniu lnu’: *Przed cesaniem lnu, jak piyrsy roz udezy, to te piyrse, to sóm ździyry* Mała Wieś radomsz; Mp pn. AKS

ździobło ‘źdźbło’: *Ździobło słómy* Blizne brzoz; Mp. AKS

źgać ‘kłuć, dźgać’: *Jałowiec – taki jak myrta, źgo* Niegowa zaw; *Źgáł tym drutem* Dąbrowa Poduchowna iłż Mp, Śl. JW

źgnąć się ‘ukłuć się’: *Zapomniałam noparztka i w palic sie źgłam* Woźniki sier; Mp. AKS

źlić się ‘złościć się’: *Źluł sie pracą nad siły* Brzoskwinia krak; Mp pd. AKS

źmiaczysko ‘pole po wykopanych ziemniakach’: *Na źmiocysku nojlepi sioć pszenice* Stróżna gor; **Mp**. JW

źmiak 1. ‘ziemniak (roślina i jadalna bulwa)’: *Ani psu, ani kotowi tych źmioków nie bedzie* Jodłowa jas; Mp. **2.** zb ‘ziemniaki’: *Źmiok musi być na ᵘobiod, bo tak, to kazdy głodny* Stróżna gor; Mp. MT

źmija ‘żmija’: *Źmija go uzarła, ni to ni hawto nie pomogło* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz pd, Wp pd-wsch, Pom pd. JW

źmila ‘żmija’: *Źmilia to je ta jedowatá bardzo, ta by ji lieciała za wami* Rabczyce [Orawa Sł] ZNUJ 150 s. 97; Mp pd-zach. JW

źraleć ‘dojrzewać’: *Już zboża źralejom* Lubatowa kroś; Mp pd. AKS

źrały ‘dojrzały’: *Wyrywało sie takie, co były źrałe głowocki* Niepołomice boch; Mp pd. AKS

źrebiec ‘młody koń; źrebak’: *Wyskocy z lasa źrebiec* Sihelne [Orawa Sł]; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK, JW

źreć I. ‘dojrzewać’: *Pod pać* [‘w miejscu, gdzie nie dochodzą promienie słoneczne’] *nie źre* Łostówka lim; Mp pd-wsch. RK

źreć II. ‘patrzeć’: *Tak źry w nio jak sroka w kość* Kombornia kroś; Mp pd. RK

źróbak ‘źrebię’: *Kwoły sie swoim źróbokiem, a do roboty nojmuje* Sierosławice konec; Mp pn, Wp. AKS

źróbek ‘źrebak’: *Mom piyknego źróbka. Nie sprzedom go, bede go chowoł na kónia* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. RK

źróbka ‘młoda klacz’: Mp pn, Maz pd i wsch. RK

źwieka zob. **źwięka**

źwięczeć ‘dźwięczeć, też: dzwonić’: *Zgadujcie, w chtórym uchu mi źwiyńczy* Hyżne rzesz; **Mp**. MT

źwięka, źwieka ‘pokarm ponownie przeżuwany przez krowę, owcę’: *Krowa źwięke gryzie* Olszanica krak; *Krowa źwiynkuje źwiynke* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. MT, JW

źwiękować ‘o krowie, owcy: przeżuwać ponownie pokarm’: *Krowa jak se pojy, to musi potym źwiynkować* Sękowa gor; **Mp pd**. MT

Ż

żaba, ziaba 1. ‘choroba skórna ludzi, objawiająca się wypryskami na języku’: Mp pd. **2.** ‘choroba bydła’: Mp, Wp, Kasz. RK

żabie oczko ‘kwiat – niezapominajka’: *Żabie ᵘocka, bo prawie jak te żaby ᵘocka majom* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz. JW

żabka, ziabka 1. ‘kawałek drzewa z otworem, w którym umieszcza się dolny koniec drążka do obracania kamienia w żarnach’: Mp wsch i pn, Maz. **2.** ‘żelazna nakładka z gwoździem zabezpieczająca koło przed spadnięciem z osi wozu’: *Na ᵘosi była kobzla, na kobzle sie zakłado żabke* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd, Śl pd. **3.** ‘żelazne okucie na końcu dyszla’: *Żabka je na dyszlu dó przytrzymywanio noszelnika* Kombornia kroś; Mp pd i wsch. **4.** ‘kapturek w lampie naftowej’: *Zabka, co sie przykładá na knot* Wilków kiel; Mp. RK

żadzić się ‘brzydzić się’: *Teroz czornym chlebem nie żodzom sie panowie* Krościenko Wyżne kroś; Mp pd-wsch. RK

żagawka ‘pokrzywa żegawka’: *Zágawka, takie drobne, ale parzónce jesce barzy jak te duze* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz, Wp pn i zach, Pom pd, Kasz. RK, JW

żałobice ‘ozdobne sanie wyjazdowe’: *Były żałobice takie ładne. Koniki zaprzężone w tych żałobicach pod wesele jeździli, do kościoła jechało sie, na jarmak* Branew kraś; **Mp pn-wsch**. JW

żałować się ‘litować się, użalać się’: *Nie trza sie było go żałować* Giełczew kras; Mp, Maz. JW

żarna ‘urządzenie do mielenia zboża’: *W zarnach sie tarło ziarno* Książnice Wielkie piń; oggw. JW

żarnowy chleb ‘chleb z ciemnej (mielonej na żarnach) mąki’: *Jak nie wystarczyło do młyna żyta, to mamusia w żarnach umeła, upiekła chleba żarnowego* Bolmin kiel; *Dokodże bedziemy jeś taki zarnowy chlib? Zebyś zawsze miała doś zarnowygo chleba, to bydzie dobrze* Książnice Wielkie piń; Mp, Wp, Kasz. AT, AN

żarnówka ‘drążek do obracania kamienia w żarnach’: *Abo sie na zarnówke mielało, abo na korbe* Stróżna gor; Mp, Śl, Maz pd i zach. RK

żartownik ‘człowiek lubiący żartować; dowcipniś’: *Zartownik to zgrywać lubi* Woźniki sier; Mp, Maz wsch, Kasz. RK

żąć ‘ścinać zboże lub trawę (zwykle sierpem)’: *Zynak* [żęłam] *haj tráwe przy morgak* Zaryte-Rabka n-tar; *Ciężko sirpem zą́ć* Słupia Nadbrzeżna opat; oggw. JW

żądło ‘ostrze kosy’: *Kosa mo na kóńcu zódło* Jakubowice Końskie lub; *Żóndło – ᵘostry brzyg kosy* Radawiec lub; Mp pn-wsch, Maz wsch. RK, JW

żądny ‘spragniony czegoś, chciwy, pożądliwy’: *Tymi świńmi handlołał, a ᵘóni tyż tegó miysa żóndni byli, bó ᵘóni tyż tegó nié dóstawali* Czelatyce jaros; Mp, Maz wsch, Pom pd. RK

żber ‘duże okrągłe naczynie drewniane z klepek zwykle o dwu uchach’: *Wioł polocine do zberów w sopie* ok Żywca NowŻyw 341; Mp pd-zach, Śl. JW, MT

żdurać, żdurać ‘lekko uderzać, trącać czymś, szturchać, kłuć’: *Co go stale żdurász, siedź spokojnie* Żarnowiec kroś; *Źduroł tom igłom, ale kolok nie kcioł wyłyź* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

żeb ‘żeby’: *Chybab serce skamieniało, zeb do ciebie nie gadało* Krzywowola chłm Wisła VI 860; Mp, Maz wsch. RK, JW

żebra zob. **chodzić po żebrze**

żeby ‘jakby, niby’: *Oj dziotki, moje dziotki*, *mam wos zeby kwiotki* [pśn] Woźniki sier; Mp, Wp wsch. RK

żegać ‘kłuć, dźgać kogoś czymś, np. kijem, palcem, poszturchiwać, zaczepiać’: *Nie*

zygáj do psa, bo cie uchlá Samocice dąb--tar; Mp pd. RK

żegawka ‘maszyna do młócenia zboża’: *Maszyna do młócenia zboża, która pozostawia stargano słome no to zegawka* Krzemień kraś PelcLub I s. 360; Mp pn--wsch. AN

żelazko, zielazko 1. ‘lemiesz pługa’: *Lymiysz, mówi siy żelozko, krajy ziymie* Kombornia kroś; Mp, Śl. **2.** ‘część kołowrotka, przez którą przewleczona jest nić’: Mp, Maz, Pom pd. **3.** ‘ostrze struga’: *Hebel nie chce brać, bo sie zepsuło zelázko* Radkowice iłż; Mp. RK, JW

żeleźniak, zieleźniak 1. ‘garnek żeliwny’: *Gotuje sie świnióm w zeleźnioku* Brudzewice opocz; **Mp**. **2.** ‘wóz z żelaznymi osiami lub okuciami na kołach’: *Aly telepiy na tym żelyźnioku* Kombornia kroś; Mp. RK

żeli 1. ‘jeżeli’: *Se weź bruśnic, zeli nie kces ogórka* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśSł 1057; Mp, Maz pn-wsch, Wp. **2.** ‘czy’: *Zeli nie brakuje?* Śleszowice wad; *A zeli ta pani wiy, w Cynkowie kościół starydowny jes* Wojsławice zaw NT II 194; Mp zach, Wp pd i zach. WW, JW

żenąć ‘gnać, pędzić’: *Zyne krowe na jarmak* Bronowice-Kraków; Mp, Śl, Wp zach i pd. RK

żeniacz ‘zalotnik, czasem nieudolny, niemający powodzenia’: *Zeniaców miała duza* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. RK

żeniaczka ‘zawarcie małżeństwa’: *Parobek jak juz był do zeniacki, to był parobek* Świątniki sand; oggw. JW

żeniaty ‘żonaty, zamężna’: *Mój brat ju jestaj zyniaty* Siennica Różana kras; *Żeniatá kobieta* Dąbrowa Poduchowna iłż; oggw. RK, JW

żerak ‘chętnie jedzący (o człowieku i zwierzęciu)’: Mp. JW

żerny ‘chętnie jedzący, też żarłoczny, łakomy’: *Straśnie zyrná jes ta nasa jałówka* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. RK

żerty ‘chętnie jedzący, też żarłoczny, łakomy’: *Ten wieprzak je mocno żyrty* Siennica Różana kras; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. RK, JW

żętyca ‘serwatka z owczego mleka’: *Potym sie uwarzyła zyńtyca w kotle miedzianym* Wesołe [Orawa Sł]; **Mp pd-zach**. RK

żmijka ‘rodzaj blaszanego lejka, przy pomocy którego czyści się zboże i nasiona strączkowe’: *Taj żmijka i do maku, do rzepaku* Czelatyce jaros; Mp, Maz, Pom pd. AN, JW

żmuda 1. ‘człowiek słaby, mizerny’: *Żmuda tako chudo, ni má apetytu* Hyżne rzesz; Mp pd. **2.** ‘człowiek nudny, zrzędzący’: *Żmuda na takiego sie powie, co łazi i mamroce* Wilków kiel; Mp. AN

żmykać ‘prać w rękach’: *Żmykom i żmykom i nie złazi tyn brud* Bóbrka kroś; Mp wsch, Kresy pd. AN

żnąć ‘ścinać zboże’: *Pirwu sirpamy żneni, nieroz sie i palec użneno, jak sie człowiek swijoł* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp, Kasz. RK, JW

żniwaczka ‘kobieta pracująca przy żniwach’: *Przydzie dwie żniwaczek* Giełczew kras; Mp wsch, Maz. AN

żniwak ‘człowiek pracujący przy żniwach’: *Sirpem żąć, trza było dużo żniwaków!* Łopiennik Górny kras; Mp pn-wsch, Maz wsch. AN

żołąd ‘żołądek zwłaszcza zwierzęcy’: *W żołąd takiego napchali i beł salseson* Wilków kiel; Mp, Maz. AN

żołmierz ‘żołnierz’: *Żołmirze cołgom jechały* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. JW

żorów, żorowie ‘żuraw studzienny do wyciągania wody’: *Sworzyń bez tyn zorów* Adamów iłż; Mp pn, Wp, Pom pd. AN, JW

żółtek 1. ‘żółtko jaja’: Mp pn, Maz, Pom pd, Kasz. **2.** ‘przezwisko człowieka o rudych włosach’: Mp. AN

żółtki ‘odmiana ziemniaków o żółtych bulwach’: *Żółtki jest najlepsze kartoflie* Siennica Różana kras; Mp pn. JW

żółtocha ‘żółtaczka’: *Mój chłop mioł żółtoche, to cały żółty, jakby umalowoł* Woźniki sier; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch, Śl pn. AN

żółw ‘choroba krów: stwardnienie wymienia’: Mp, Maz. AN

żreć się ‘kłócić się’: *Wse sie zrejo* Limanowskie; Mp. JW

żuber ‘maszyna do mielenia ziarna na grubo’: *Puścily ziarno na zuber* Samocice dąb-tar; Mp. JW

żubrować 1. ‘mleć (zboże) na grubo’: *Świniom albo kurom to ᵘowies i pszenice tylko zubruje i tak zjedzą* Grębów tarnob; Mp. **2.** ‘gryźć, chrupać’: *Kóń zubruje ᵘobrok* Stok puław; Mp. JW

żuchać ‘jeść powoli, żuć’: *Zuchos ji zuchos* Konopnica lub; Mp. JW

żujka ‘pokarm przeżuwany po raz drugi przez bydło’: *Żujka żuje, krowa bedzie zdrowa* Siennica Różana kras; Mp, Maz. AN

żupan ‘wierzchnie okrycie męskie lub kobiece’: *Zupan niwieli jak beł w podobiejstwie do sukmany* Wilków kiel; *Kobiety miały zupóny do samy ziemie* Gołąb puław; Mp, Śl, Maz, Pom pd. JW

żwaczka ‘pokarm przeżuwany po raz drugi przez bydło’: *Krowa żwaczke żwie* Aleksandrów bił; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN, JW

żwać ‘żuć’: *Krowa ji, żwaczke żwie* Aleksandrów bił; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN

żwaka ‘pokarm przeżuwany po raz drugi przez bydło’: *Krowa juz jak zwake zwie, to jes zdrowo* Giełczew kras; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. JW

żwieczka ‘pokarm ponownie przeżuwany przez krowę, owcę’: *Krowa zre, a potem gryzie zwieckę* Poręby Majdańskie kolb; Mp. MT

życzać (się) ‘pożyczać’: *Życali sie wciogle u Gawła, a tero i ᵘón ni mo* Chotel Czerwony piń; Mp. AN

życzka ‘wstążeczka czerwona’: pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. AN

żyć zob. **wiara: na wiarę żyć, siedzieć**

żyd 1. ‘niezaorany przez nieuwagę kawałek pola’: *Zostawieł na polu żydy* Brudzewice opocz; **Mp pn-wsch**. **2.** ‘grzyb – twardzioszek przydrożny’: *Zydy nie są używane ni do cego* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. JW, AN

żydek 1. ‘mała prymitywna lampka’: *Zydkamy my świciły za Miemców* Ostrowce bus; Mp. **2.** ‘mały nożyk’: Mp, Wp. AN

żydówka ‘rodzaj ropnej krosty’: *Zydówka to wrzód, z którego wychodzi rdzeń* Lubomierz boch; Mp. AN

żygać ‘kłuć, dźgać’: *Nié żygej go, bo to boli* Żarnowiec kroś; Mp pd. AN

żygawka ‘pokrzywa’: *Na te duze* [mówi się] *pokrzywy, a na te małe zygawki* Przedmość wiel; Mp. JW

żynać ‘ścinać zboże lub trawę (zwykle sierpem)’: *Jo downi żynałam, byłam do żnieńcio włozono* [‘przyzwyczajona, wdrożona’] Poręby Majdańskie kolb; Mp. AN

żytnianka ‘słoma żytnia’: *Ze dwie fury jesce zytniánki mámy* Radkowice iłż; Mp, Maz. AN

żytnisko ‘ściernisko po życie’: *Tego roku nie bedziewa na zytnisku nic siáć, zostanie pole na zimiáki* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp pd-zach. AN

żytny ‘żytni’: *Żytno słoma, żytny chleb* Giełczew kras; Mp, Maz. Pom pd, Kasz. JW

żywina ‘zwierzęta domowe’: *Doś mocie ty żywiny, jes komu zryć dawać* Sękowa gor; Mp pd, Maz pn-wsch. AN

żywizna ‘zwierzęta domowe’: Mp pd, Maz pn-wsch, Pom pd, Kasz. AN

żywobycie ‘życie’: *Mioł ciężki zywobycie* ok Żywca NowŻyw 355; Mp pd, Śl pd. AN

żywot ‘brzuch, żołądek’: *Nawsuwało sie kapusty pełny żywot* Oleszno włosz; Mp. AN

żywotek ‘część stroju kobiecego – gorsecik’: pog Mp pd i Śl pd. AN

żywotka ‘zabezpieczenie na starość; dożywocie’: *Zywotke mi muso dać* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp pn**. AN

żywy płot ‘żywopłot’: *Dáwniéj to tych żywych płotów nie było, ᵘod niedáwna dopiéro nastała moda na nié* Grębów tarnob; Mp, Śl. JW